ספרי מוסר · מחברי זמננו · בלבבי משכן אבנה

בלבבי משכן אבנה - ב

הרב איתמר שוורץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בלבבי משכן אבנה - ב

הרב איתמר שוורץ

מקור הטקסט: תורת אמת · רישיון: CC BY-NC-SA 2.5

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בלבבי-משכן-אבנה-ב/
הקובץ נוצר ב־19 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א - "וצדיק באמונתו יחיה" 4
פרק ב - "וידעת היום והשבות אל לבבך" 10
פרק ג - הקב"ה וכנס"י - חתן וכלה 15
פרק ד - חושי הנשמה והכח לגלותם 21
פרק ה - כח הדיבור וצורתו הפנימית 27
פרק ו - אמירה רכה נובעת מבהירות פנימית 33
פרק ז - הדרך להשגת הכרה בחוש במציאותו ית"ש 39
פרק ח - הכרת גדרי הלב וכח החוש שבו 45
פרק ט - "כי אתה עמדי" 52
פרק י - בירור מהות צורת החיים עם הקב"ה 57
פרק יא - השגחה פרטית 64
פרק יב - "ואני תפילה" 71
פרק יג - צורתה ומהותה הפנימית של תפילה 78
פרק יד - צורת השגת קרבת ה' חושית - "ילכו מחיל אל חיל" 84
פרק טו - צורת העבודה - "שבע יפול צדיק וקם" 92
פרק טז - יראה 99
פרק יז - דרכי קנין יראת העונש 106
פרק יח - יראת השלמות ובנין ה"רצון" 113
פרק יט - יראה - הרגש דק 121
פרק כ - אהבת ה' 128
פרק כא - אהבת השי"ת לאדם - ואהבת האדם להשי"ת 136
פרק כב - אהבה שאינה תלויה בדבר 142
פרק כג - הסרת המונעים להשגת אהבת ה' התלויה בדבר 149
פרק כד - דרכי קנין האמונה מתוך יסורים 157
פרק כה - הכרת מהות ה'אני' 164
פרק כו - רצוננו לעשות רצונך 172
פרק כז - לשמה ושלא לשמה 178
פרק כח - תמימות 186

בחלק זה הוא ביאור רחב יותר של היסודות הנזכרים בחלק א'.

פרק א - "וצדיק באמונתו יחיה"

"אכן אתה א-ל מסתתר"

בפתח דברינו נקדים הקדמה. בכל דבר חדש, ובפרט במה שנוגע לחיפוש האדם את בוראו, יש להשתדל לעשות זאת לשם שמים, כדי שהכוונה תהיה אמיתית ורצויה לפניו יתי.

נושאים אנו, אפוא, תפילה לפני הרבש"ע, שדברינו ומעשינו אלה יהיו רצויים, וצורת הדברים - הכל בכל, מכל, כל - תהיה כרצונו יתברך. כי אם לא - אין תועלת לדבר שהקב"ה אינו חפץ בו.

הדברים שבאנו לומר הם לכאורה פשוטים - פשוטים למי שאינו יודע אותם, כי כך הם נראים לו, אך לאמיתו של דבר הרי אמרו חז"ל (ר"ה כו ע"ב): "כמה דפשיט איניש דעתיה טפי מעלי", כי השגת נקודת הפשיטות, הנקודה הפשוטה ביותר - היא עיקר עבודת האדם.

ישנו משל ידוע של המגיד מדובנא, על הפסוק: "ולא אותי קראת יעקב כי יגעת בי ישראל" (ישעיה מג, כב). לא נאריך במשל, רק נזכיר את עיקר הנקודה: כאשר נראה לאדם שלעבודת ה' נדרשת יגיעה עצומה, כי היא בבחינת הר גבוה שקשה עד מאוד לטפס עליו ולהגיע למדרגות אמיתיות - כשהוא חש שמצבו הוא "כי יגעת בי ישראל" - סימן הוא "כי לא קראת יעקב", יש בכך הוראה כי לא זו הדרך האמיתית לעבוד את הקב"ה.

הדברים שנציע כאן הם דברים ש"בפיך ובלבבך לעשותו" - דברים מחוורים, מסודרים וברורים מאוד.

העולם נקרא מלשון "הֶעְלֵם". הוא מעלים את אמיתת המצאו יתברך. קודם שנברא העולם היה הוא אחד ושמו אחד, וכשנברא העולם נברא "העלם", והקב"ה הפך לבחינת "א-ל מסתתר", ועבודת האדם בכל ימי חייו - הן בעלמא הדין והן בעלמא דאתי - היא לגלות את הקב"ה.

אבל ישנה עוד נקודת העלם, שהיא הקשה ביותר: אדם מתחיל לעבוד את הקב"ה בכל מיני אופנים - לימוד תורה, כוונה בתפילה וכו' - והוא נתקל בקשיים. היצר הרע דואג להעלים ממנו את הדרך האמיתית כיצד לעבוד את הקב"ה, ואחרי פעם, פעמיים ושלוש שהוא נתקל בקשיים, מכניס בו היצה"ר את המחשבה: "הכל נכון ואמיתי, אבל זוהי עבודה קשה! אני אישית קשה לי להתמודד עם זה, אולי יבוא יום שאוכל..."

אבל כשזוכים להכיר את האמת, מגלים הסתכלות שונה בתכלית. ודאי שעבודת ה' אינה נעשית מאליה, בקלי קלות, אבל היא גם אינה כה קשה כפי שהיצה"ר מנסה לציירה לבני-אדם.

השיטה שהיצר-הרע משתמש בה על מנת להרחיק את האדם מעבודת ה' כך היא: הוא מעמיד אותו בעולם שאינו ברור, מראה לו שישנם הרבה דברים שעליו לעשות - ללמוד תורה, לקיים מצוות, להתפלל, לעסוק בגמילות-חסד וכו' וכו'. את התורה הוא מראה לו מראש כ"ארוכה מארץ מידה" וא"כ קשה עד מאוד להשיגה. וכך, כבר בתחילת דרכו של האדם שאיפותיו נחלשות, כי נראה לו שההשגות רחוקות הן ממנו מרחק רב.

אבל כשמבין האדם שכל המחשבות הללו אינן אמת, אלא הן פרי עצתו של היצר-הרע, כבר בהכרה זו מונחת התחלת הכניסה לעבודת השם.

אם כן, הדרך האמיתית לעבוד את הקב"ה, נעלמת היא כמעט מעיני כל חי. ומדוע? כי כך היא צורת הבריאה - עולם מלשון "העלם", וכפי שביארנו, ראשית שהקב"ה "א-ל מסתתר", אבל ההעלם היותר קשה הוא, שנעלמת מן האדם הדרך האמיתית כיצד לעבוד את בוראו, וכשאין דרך, יתכן לקרוא פעם ספר מוסר אחד ופעם ספר מוסר אחר, לשמוע שיחות מוסר בעניינים שונים, והדברים אמיתיים, אבל אין סדר: מהי ראשית העבודה, מה בא אחרי כן, וכן הלאה. באופן כזה קשה מאוד להצליח והנפילות הן רבות, עד שהאדם מסוגל להגיע ליאוש ולברוח מעבודת ה', חלילה.

תוקפם של דברים, אם כן, הוא, שדבר ראשון, עוד לפני שמתחילים, צריכים לדעת מהו היסוד, מהי הראשית שבה מתחיל כל אדם לעבוד את בוראו: האם הראשית היא לקבל על עצמו ללמוד שתים-עשרה שעות ביממה? לכוון בתפילה? בברכת המזון? או שמא ישנה נקודה פשוטה שקודמת לכל זה!

האמונה - עבודת חיים

איתא בגמ' (מכות כד ע"א): "בא חבקוק והעמידן על אחת, שנאמר: וצדיק באמונתו יחיה". אדם שלא זכה להכנס למעמקים הפנימיים של עולם העבודה, אפשר והינו סבור כי את ענין האמונה יש צורך להסביר רק לאנשים שעדיין לא זכו להיכלל בתוך ציבור שומרי התורה והמצוות. אבל הוא עצמו הרי שומר תורה ומצוות ויודע את י"ג העיקרים וכו', וא"כ פחות או יותר אמונתו ברורה ומחוזקת דיה.

וזו טעות! ודאי שכל דבר צריך "חיזוק"! כמדומה, שהטעות הראשונה שגוררת בעקבותיה את כל הנפילות וחוסר ההצלחה באמת בעבודת ה' היא, חוסר הידיעה שהאמונה שאדם קיבל מינקותו איננה מספקת דיה! אדם חושב לעצמו שתספיק לו

עבודה של חצי שנה או שנה כדי לייסד בעצמו את האמונה. מחשבה זו נובעת מחוסר הבנה מהי אמונה.

לפני שנבאר מהי אמונה, ראשית נעמיד את הנקודה בברור: "צדיק באמונתו יחיה" פירושו שהצדיק הכי גדול, אפילו משה רבינו שהוא בחיר הנבראים, עיקר עבודתו עד סוף ימיו לא היתה אלא ב"נקודת האמונה"!

ישנו עומק לפנים עומק באמונה, לא פילוסופיות, ובעזהשי"ת ננסה בהמשך להבהיר מהי אמונה, אבל ראשית כל עלינו להבין שהנקודה האמיתית, שהיא השורש של כל עבודת ה', אצל כל יחיד ויחיד ולא משנה מהי מדרגתו - מהאדם שנמצא ח"ו בשאול תחתית ועד האדם שזוכה להיות דבוק בקב"ה כמו משרע"ה בחיר הנבראים - זו "אמונה"! וכשיש את העיקר ניתן להמשיך הלאה.

על מרן המשגיח ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל מסופר, שפעם, לעת זקנותו, נעמד על הבימה בישיבת פוניבז' ואמר כך: "רבותי, נער הייתי וגם זקנתי [הוא היה קרוב לשנתו התשעים], אני כבר מדבר עשרות שנים על ענין האמונה, ואני מרגיש שאם אני מסיח את עצמי כמה דקות מהאמונה, אני נופל ממדרגתי!"

כאשר שומעים אנו כאלו מילים מאדם שהיה ידוע כאחד ה"ענקים", והוא מעיד על עצמו שעבודת האמונה אצלו היא בכל רגע, הרי לימדנו מרן המשגיח זצ"ל את היסוד האמיתי של החיים: העבודה הרגעית, הבסיס של כל נקודה פנימית באמונה. ודאי שאין הכוונה רק לאמונה הפשוטה שיש בורא-עולם, אבל ראשית כל צריך שיהיה ברור מאוד מאוד מהו עיקר עבודת האדם בעולמו.

ידוע שהמשגיח זצ"ל היה מדבר כל השנים על הרבה נושאים, אבל הנושא שחזר עליו השכם והערב היה: "נקודת האמונה". כשהוא הגיע לישיבת ראדין של מרן בעל ה"החפץ חיים", הוא שמע שיחה ראשונה מרבי ירוחם זצ"ל ששימש כמשגיח רוחני בתקופה ההיא בראדין, ושיחה זו עסקה באמונה. מאז, לא זזה ממנו אותה "נקודת האמונה".

כי ככל שמבין האדם שעבודת האמונה היא היא עבודת האדם עלי אדמות, והבנין של התורה וכן של המצוות מיוסד על גבי האמונה - כך זוכה הוא לחיות חיי אמת. וככל שחושב הוא: הרי גדלתי כחרדי, אני יודע כבר את יסודות האמונה וכו' - הריהו רחוק מאוד מהנקודה האמיתית של החיים.

באופן טבעי מנסה היצר הרע להטעות את האדם לחשוב שעיקר העבודה צריכה להיות בנושאים אחרים. האחד יקרא לזה "מוסר", אחר יקראנו בשם אחר, אולי תיקון המידות, ובאמת ישנם כל מיני נושאים שניתן לעבוד עליהם.

אבל אנחנו באנו לייסד את הנקודה הפשוטה, את הנקודה שראינו ושמענו מהצדיקים שחיים עמנו, ולהבדיל בין חיים לחיים אלה שהסתלקו לבית עולמם, שהנקודה שהחייתה אותם בכל רגע, עיקר הנקודה בחיים זו האמונה. שווה לאדם למסור את כל הונו, כדי להגיע לנקודה זו בלבד!

אם אדם אינו שומע יסוד זה מרבותיו, יכול הוא במשך כל חייו לנסות פעם כאן, פעם שם, כאן הוא מחמיר, כאן הוא מנסה לגמול חסד - אבל סוכ"ס חסרה לו קרקע מוצקת שעליה הכל עומד.

זוהי, אם כן, עיקר נקודת ה"העלם" אשר בעולמנו: המחשבה שבני אדם חושבים שכבר רכשו את האמונה והיא אצלם כמונחת בכיס.

תחילת העבודה - "אמונה בחוש"

נתחיל לנסות ולבאר מהי האמונה הפשוטה שכל ילד מכיר, שכל אחד מאתנו יודע, ומהי האמונה שעליה צריך האדם לעבוד כל ימי חייו.

באופן כללי יש באדם ידיעות וחוש של תפיסת מציאות של הויה, ונבאר את הדברים כפשוטם. לדוגמא: אדם יודע שחמש ועוד שמונה שוה שלש-עשרה. זוהי ידיעה שבהיותו ילד קטן הוא לא ידע, לימדו אותו, ועתה ברוך ה' הוא יודע אותה.

לעומת זאת, לאדם ישנם יד ורגל. הוא יודע שיש לו יד? הוא יודע!! אבל הידיעה שיש יד, היא הנקודה החיצונית. ראשית, לפני הכל, יש לו יד וזוהי עצם המציאות, והוא חש את עצם המציאות, ומכאן ואילך אם יש לו - הריהו יודע שיש לו יד. רחמנא לצלן מי שאין לו יד, ודאי יודע מכך שאין לו!

כלומר, ישנם שני חלקים בזה: ראשית כל קיים באדם החוש באמיתת המציאות, ונוסף על כך ישנה הידיעה השכלית על מציאות זו.

ברוך ה' כל אחד מאתנו זוכה ויודע את הידיעה כי יש בורא לעולם. עתה נתבונן נא במשל שהבאנו, וננסה לראות מה מהותה של ידיעה זו, לאיזה סוג ניתן לשייכה: האם זו ידיעה מעין הידיעה שחמש ועוד שמונה שווה שלוש-עשרה, או שזו ידיעה כמו הידיעה על מציאות היד והרגל.

הסבא מנובהרדוק זצ"ל חיבר ספר בשם "מדרגת האדם", ובו הוא מבאר באריכות כי ישנה ידיעה של המציאות וישנו חוש של מציאות, ואלו שני עולמות שונים לחלוטין. ידיעת השכל היא דבר נפלא, חשוב ויקר מאוד, אבל בינו לבין הבחנת המציאות המרחק רב ביותר! אדם אינו מסוגל לשכוח שיש לו ידיים, שיש לו רגליים, או שהוא רואה ושומע. אלו דברים שהוא חש אותם כל רגע ורגע!

זוהי ההגדרה האמיתית של "אמונה"! אמיתת הימצאו יתברך היא המציאות האמיתית ביותר שישנה, ושאר כל הדברים הרי הם נבראים. רק הקב"ה הינו "קדמון", היה הווה ויהיה, וכולנו כאן "נבראים". נמצא שהמציאות האמיתית המוחלטת הקיימת היא הקב"ה בעצם, והמציאות שלנו היא משנית, מתחדשת. ואם אנחנו מאבחנים את עצמנו כמציאות, על אחת כמה וכמה שעלינו לחוש את הרבש"ע כמציאות, כי הלא הוא מציאות יותר קדומה ויותר אמיתית מאיתנו.

כשהאמונה תהיה לא רק בשכלו ולא רק בלבו של האדם בנקודה של התעוררות והתלהבות, אלא תיהפך להוויית מציאותו - אז ידע נאמנה כי צועד הוא בדרך הנכונה בעבודת ה', ומכאן ואילך יקבל מבט שונה על כל עבודת ה' שלו.

הקשיים שנכיר בעבודה, אינם הקשיים שהיו "אז". זהו עולם שונה לחלוטין. שורש הקשיים, שורש המרחק שלנו מהעבודה האמיתית להתקרב לבורא ית', נובע מכך שהאמונה אותה אנו מכירים מילדות, היא אמונה של ידיעה ולא אמונה חושית שאדם חש ומכיר שהרבש"ע הוא מציאות גמורה, כמו שהאדם עצמו הוא מציאות גמורה [ופשוט וברור שזוהי מציאות שונה].

מי שמכיר את הדברים פנימה יודע שאין כאן כל חדש. כפי שאמרנו, אלו הם דברי הסבא מנובהרדוק אשר קורא להם "אמונה בחוש", והוא האריך רבות לקרב את האדם לכך. הן בבית המדרש של קלם, והן בחצרות החסידויות, נקודת האמונה היא הנקודה המרכזית בעבודת ה'.

שינון הנקודה הפשוטה

אם הדברים נשמעים ונראים לאדם כ"חדשים", בהכרח שהיצר הרע הצליח עד כדי כך להטעות ולהעלים מעיניו את הנקודה הפשוטה, והרי כבר כתב רבינו הרמח"ל בהקדמתו לספרו "מסילת ישרים", שדברים אלו "כפי רוב פרסומם וכנגד מה שאמתתם גלויה לכל, כך ההעלם מהם מצוי מאוד והשכחה רבה".

בספרנו זה נדבר על הנקודה הפשוטה ביותר שאדם צריך לחיות איתה. זהו השלב הפשוט וההתחלתי של "גר שנתגייר", והרי כולנו צריכים להיות כל יום ויום בעלי תשובה מחדש, כמו שאמרו חז"ל שבכל יום יוצאת בת קול מהר סיני ואומרת: "שובו בנים שובבים".

ומהי התשובה שאנחנו מחפשים? תיקון המעשים? תיקון הלב? תיקון המחשבות? תיקון הראיה? - הכל נכון! הכל צריך תיקון! אבל התשובה הראשונה היא: ליצור משטח, ליצור קרקעית אמיתית שעליה ניתן לבנות בנין מוצק.

נבאר את הדברים כפשוטם, ונתחיל מנקודת היסוד הפשוטה ביותר שקיימת, אבל כשם שהיא פשוטה - כך היא יסודית מאוד, היסוד של הכל! וכאשר היסוד רעוע, ח"ו גם הבנין שנבנה על גביו עלול להיות רעוע!

ראשית, צריך האדם להכניס למוחו, ולקבל זאת כהלך חשיבה, שנקודת המרכז של החיים זו ה"אמונה". לא די באמירת: "שמעתי!" "אני יודע! אמרו דבר טוב!" וכיוצ"ב. כשם שאדם מבין שאם יסתמו את פיו ואת אפו כך שלא יוכל לנשום - הוא ימות מיד ח"ו, כך עליו להבין [ראשית במחשבה], שהמציאות של האמונה היא נשמת החיים של היהודי, היא השורש, זוהי המציאות הפשוטה שאותה צריך כל אדם לחיות.

לפני הכל יש צורך ב"וידעת היום" - שהלך החשיבה של האדם יהיה: מה אני מחפש? מה אני רוצה? מהו התפקיד המוטל עלי כרגע בעולם? מה התפקיד שלי כל ימי חיי כנקודה יסודית? - זו האמונה!!!

כדי שידיעה זו תהיה באדם, עליו ללכת עם המחשבה הזו הרבה זמן!! לא מספיק לשמוע את הדברים ולומר: "טוב, אני יודע...!" יש ידיעה שהיא מלשון ידע, ויש ידיעה שהיא מלשון חיבור [כמו "והאדם ידע את חוה אשתו"]. עבור ידע בלבד, מספיק לומר לאדם שבא"י ישנה עיר ששמה "ירושלים" והוא יודע! אבל כאן מדובר על ידיעה שאדם צריך להיות מחובר אליה בכל הווייתו ונשמתו.

כדי להגיע לכך עלינו לעבור כברת דרך ארוכה שנשתדל לבארה, אבל ראשית כל צריך שהידיעה הזו תהיה במחשבתו של האדם פעם, ועוד פעם: לשם מה באתי לעולם? כדי להיות יהודי מאמין!! כך עשה אברהם אבינו, יצחק, יעקב, כך עשו כל הצדיקים. מה היתה כל עבודתם בעולם? - אמונה!! מה התכלית שמתבקשת ממני בעולם? - אמונה!! על מה אני צריך לחשוב בחיים? - על אמונה!! המחשבה והידיעה צריכה להיות שעיקר החיים זו האמונה!

אי-אפשר אחרי פעם אחת שאדם שומע דברים, שיתהפך אצלו כל מה שחשב עד היום, כי אפילו אם בשכלו השתכנע במאת האחוזים [גם זה לא פשוט, אבל נניח שכן], אבל כדי שהלך החשיבה שלו יהיה כך, עליו להרגיל את עצמו ולחשוב: "שמעתי דברים. הם אמיתיים או לא?" לאחר שהוא נוכח שהם אמיתיים, להתחיל לחשוב עליהם. בזמן שהוא הולך לישון, הוא שואל את עצמו: מה שמעתי היום? אם זו אמת - צריך לחשוב על כך.

נכון, אדם עדיין לא מבין מהי אמונה ברורה, מדוע צריך כל כך להשקיע באמונה, אבל יש לו 'אמונת חכמים' בגדולי הדורות שאמרו דבר יסודי: "בא חבקוק והעמידן על אחת

- וצדיק באמונתו יחיה". זוהי עבודתו וכל יעודו בחיים. הפרטים רבים הם, אבל היסוד והשורש של הכל זו האמונה!

יעזרנו הקב"ה שהדברים הנאמרים כאן יתקבלו על לב השומעים, כי דברי אמת הם, ונזכה כולנו יחד להתקרב אל הקב"ה באמת ובתמים.

פרק ב - "וידעת היום והשבות אל לבבך"

ידיעה שכלית וידיעה מוחשית

נתבאר בפרק הקודם, שאדם צריך לדעת בבירור, שנקודת החיים המרכזית ביותר שקיימת אצל כל אדם בכל הזמנים היא "נקודת האמונה". אפילו אם יעירוהו באמצע הלילה והוא עדיין מטושטש ומחשבתו איננה ברורה וישאלוהו: "מה אתה חושב?" התשובה צריכה להיות מיידית: "אמונה!" כלומר, אין זו סתם ידיעה נוספת שיש צורך להזכיר לו ולעורר אותו כדי שיזכרנה, אלא זו ידיעה שצריכה להיות בפנימיות הלב.

התחלנו לנסות לבאר מהו המושג אמונה, ועתה נרחיב מעט את הדברים.

ההבחנות של האדם מתחלקות באופן כללי לשני חלקים: ישנן ידיעות וישנה הבחנת המציאות. למשל: כשנותנים לעיוור למשש חפץ בידו, הוא אינו רואה את החפץ, רק מרגיש אותו ע"י המישוש. לאחר שהוא ממשש ומרגיש אותו, ממילא הוא יודע שיש כאן חפץ, כי אילו לא היה חפץ - לא היה את מה למשש. נמצא, שתחילת ידיעתו מהחפץ היא ע"י חוש המישוש, והתולדה מכך היא ידיעה שיש כאן חפץ.

אלו הן, אפוא, שתי הידיעות: השכלית והמוחשית, כאשר השכלית היא תולדה של המוחשית.

עתה נתבונן: הידיעה שאנו יודעים שיש בורא לעולם, כיצד היא מתחילה? מכח חוש המישוש או מכח הידיעה השכלית?

הקב"ה "לית מחשבה תפיסה ביה כלל", "אין לו גוף ואין לו דמות הגוף" והוא לא ניתן למישוש בידיים. בהכרח, אפוא, שהידיעה איננה מתחילה מחוש המישוש. הידיעה היא "ידיעה שכלית".

ומהיכן יודע האדם שיש בורא עולם?

באופן כללי ידיעה זו בנויה על שני יסודות פשוטים: ראשית, ע"י קבלה מאבותינו, דור אחר דור, עד מעמד הר סיני, ועוד קודם לכן אברהם אבינו ואדם הראשון. כלומר, אנחנו מאמינים בני מאמינים, כמש"כ הרמב"ן שמשה קיבל תורה מסיני, וממנו השתלשלה המסורת היהודית.

ושנית, אפילו אדם שנולד במדבר ואינו יודע שהוא יהודי, וכמו כן אינו יודע שיש עוד אנשים בעולם, עליו לנהוג כמו אברהם אבינו - להגיע להכרה פשוטה שדבר לא נעשה מעצמו ובהכרח שיש בורא לעולם. כסא לא נוצר לבד, שולחן לא יצר את עצמו, ומוכרח שיש מי שבראם. שני הכרחים אלו מולידים ידיעה שכלית אחת פשוטה: יש בורא לעולם!

ידיעה זו היא ידיעה שכלית, כלומר: אין זה דומה למקרה של העיוור שמתחיל להבין שיש כאן חפץ ע"י כח הבחנת המציאות שהוא ממשש את הדבר, כי כלפי בורא העולם לא שייך מישוש, אלא התחלת הדברים היא הידיעה.

אחרי שהגענו להבנה זו, עלינו להתבונן האם ידיעה זו היא הידיעה הנרצית, בה מתחיל האדם את עבודתו ובה הוא גומר, ומכאן מתחילה עבודה של תורה ומצוות, גמילות-חסדים וכו', או שמא ידיעה זו שיש בורא עולם היא רק השורש, התחלת הידיעה, ומכאן ואילך צריכה הידיעה להמשיך ולהתפשט לחוש המישוש.

אלא שלכאורה קשה, איך אפשר להתבטא כלפי בורא העולם במושג של מישוש, והרי על פניו נראה הדבר ח"ו ככפירה, שכן נאמר "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג, כ) - את הקב"ה לא רואים, לא שומעים. גם הנביאים לא משוו את הקב"ה!

אמנם, ודאי אין הכוונה לחוש המישוש של הידיים, כמו שהזכרנו עפ"י הספרים הקדושים, אלא למישוש ע"י חושי הלב. במילים אלו העמדנו את יסוד המהות האמיתית של האמונה. נבאר את היסוד, ועל גביו נבנה את ההמשך, אבל ראשית כל היסוד עצמו צריך להיות ברור, על איזו אמונה אנחנו מדברים.

את הידיעה השכלית שיש אמונה - כל יהודי יודע. כמה הוא חושב על כך? - כאן כבר ישנו חילוק בין האנשים. אדם מטבעו אינו מקדיש זמן למחשבה אפילו על אותה ידיעה פשוטה שיש בורא לעולם [עאכ"ו על המושג "השגחה פרטית"]. הוא חושב ש"הוא יודע", והידיעה נמצאת בשכלו.

אמנם, באופן כללי ישנן שתי הבחנות: א. עצם הידיעה שאדם יודע שיש בורא עולם, ב. כמות המחשבה, איכות המחשבה שהוא משקיע בחשיבה הפשוטה - "יש בורא עולם שהוא ברא אותי וכו'", ועיקר העבודה הוא, שהידיעה שיש בורא עולם לא תהיה ידיעה שכלית בלבד, אלא תיהפך להיות ידיעה מוחשית של תפיסת מציאות. לא תפיסת מציאות של שכל, אלא תפיסת מציאות של "לב"!

אם כן, במילים קצרות הגדרת הדברים היא: יש ידיעה של "שכל" - הן מצד קבלת האבות והן מצד ההכרה הפשוטה שדברים לא נעשים מאליהם - ויש "ידיעת הלב", וכלשון

הפסוק "וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלוקים... אין עוד" (דברים ד, לט). מה הכוונה? ראשית יש "וידעת היום" - ידיעה שכלית, ולאחר מכן "והשבות אל לבבך". לא מדובר כאן על תפילה, לא מדובר כאן על רגשות קודש של שבת. מדובר כאן על היסוד הפשוט ש"אין עוד"! שהלב ירגיש את המציאות של "אין עוד".
נבאר ונרחיב את הדברים, והקב"ה יעזרנו להגיע לאמונה בחוש, אמונה בלב.

הבנת הלב - מציאות עצמית

לאדם יש חושים. לדוגמא: חוש המישוש. אדם ממשש ביד דברים.
לגבי דין בדיקת הסכין, מבואר בדברי הפוסקים, שהרגשת ידו של השוחט הבודק את הסכין לראות שאין בה פגם תלויה ב"אבנתא דליבא" - הרגשת הלב, כלומר: אם השוחט מעביר את ידו על גבי הסכין, ובאותה שעה דעתו ומחשבתו נתונים לדברים אחרים, אפילו אם יהיה פגם - הוא לא ירגיש בו כל כך. כדי להרגיש בפגם עליו להיות מרוכז, נתון לנקודה אחת בלבד. ככל שמחשבתו יותר מרוכזת במה שהוא עושה, ההבחנה הדקה של מציאות פגימת הסכין תורגש על ידו יותר.
על איזה סוג של חושי הלב מדברים חז"ל?
בפשטות, חושי הלב שאנו מכירים הם: אהבה, שנאה, כעס וכו'. אלו הן כבר נקודות של התפעלות, נקודות של "תזוזה". אדם אוהב את הדבר, נמשך אחריו, או לחילופין ירא מפניו ומתרחק ממנו. כך גם אדם שונא את הדבר, הדבר מעורר בו סלידה וכו'.
כל הנקודות הללו שאנו מכירים, הן נקודות של תנודות הלב, תחושות. כאן חז"ל מדברים על נקודה לגמרי שונה. להבחין אם בסכין יש פגם או לא, אין זה ענין של אהבה או של יראה. זוהי הבחנת המציאות: יש פגם בסכין או אין פגם בסכין? הסכין "חלק" או לא?! החוש שנמצא בידי האדם, הוא לא חוש של היד עצמה. שורש החוש הוא בלב, ומשם ישנה התפשטות של החוש עד הידיים וחוזר חלילה. כשהיד מרגישה - היא מחזירה מסר ללב. נמצא, שהאדם מרגיש בלב ולא ביד. היד היא רק כלי להעביר את החושים ללב, אבל החוש האמיתי של הבחנת המציאות נמצא בלב האדם.
כשנתבונן היטב נבחין, שהרגשת המציאות בלב אינה תלויה בהכרח במציאות היד. גם ללב ישנה הבחנה עצמית ובכוחו לחוש דברים.
מה טיבה של הבחנה זו?
ההבחנות הפשוטות שאנו מכירים מתגלות דרך היד. כך חש האדם את הנתון. וכאן טמונה הנקודה העמוקה של ההבחנה בחוש של הקב"ה. בפסוק נאמר: "צור לבבי וחלקי אלוקים לעולם" (תהלים עג, כו) - הקב"ה כביכול נעלם במוחם של ישראל, אך נגלה

בלבותם. "בלבבי משכן אבנה להדר כבודו". הקב"ה נמצא בלב כל יחיד ויחיד מישראל, "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" - בלב של כל אחד ואחד מאתנו, בלב של כל יהודי נמצא הקב"ה.

חוש זה - לחוש את הקב"ה בלב - אינו חוש הקשור לידיים. זהו חוש עצמי, הלב חש את המציאות, הקב"ה נמצא שם!

ישנן הבחנות שהן חיצוניות לאדם. לדוגמא: כשאדם רוצה להבחין שיש כסא, שולחן, או בית - ההבחנה בהם נעשית ע"י ראיה, מישוש וכיוצ"ב. אבל אם נשאל אדם אם יש לו רגל או לא! והוא יענה כן, וכשישאלוהו: איך אתה יודע? יענה: ראיתי את הרגל, אבא שלי סיפר לי, וכן הלאה - רחמנות עליו! פירוש הדבר שרגלו משותקת. הוא אינו חש בה! ולכן הוא צריך לראותה, הוא נצרך שיספרו לו עליה. אבל אדם בריא שיש לו רגל- מרגיש את המציאות של עצמו. רגל ויד זו מציאות עצמית של האדם.

אם כן, ישנן שתי צורות איך הלב חש: יש דבר שהלב חש שהדבר מחוצה לו, ויש דבר שהלב חש שזוהי המציאות של עצמו.

הקב"ה, שהוא "צור לבבי וחלקי", הינו חלק מעצמות האדם. "אני ישנה ולבי ער" - אומרים חז"ל מי הוא לבם של כנסת ישראל? - בורא עולם! ודאי שלא ניתן לחוש את הקב"ה בידיים, כי הקב"ה אינו חיצוני לאדם. הקב"ה נמצא [כלומר מורגש] בנקודה הפנימית האמיתית של נפש האדם. כדי לחוש את הקב"ה בלב, כדי להגיע לאמונה בלב, לאמונה של מציאות - צריך שהאדם ירגיש את עצמו באמת. כשהוא מרגיש את עצמו באמת, ממילא הוא מרגיש את הקב"ה.

כל זמן שאדם לא מרגיש את הקב"ה, דומה הוא לאדם שאינו מרגיש את ידו, וכמשל דלעיל. זהו איבר שאינו חי רח"ל! אדם שאינו מרגיש את בורא העולם, בהכרח שהוא והבורא ית' מנותקים אחד מהשני. אם אדם היה קשור בקשר פשוט לרבש"ע, הוא היה מרגיש אותו כמו שהוא מרגיש את ידו, את רגלו ואת כל שאר איבריו.

ודאי שאת הדרך להגיע לכך נצטרך לבאר בארוכה, אבל ראשית כל עלינו להבין את היסוד של הדברים מה באים אנו לבנות? מהי אותה נקודה פשוטה של אמונה שאותה האריכו לבאר בספרים הקדושים ועליה התנבא הנביא חבקוק: "צדיק באמונתו יחיה". זוהי הנקודה הייחודית!

לא על האמונה של הידיעה של המח בלבד דיבר הנביא, אלא על הנקודה הפנימית של כל התורה כולה, הנקודה הפנימית של כל יהודי ויהודי, והיא: "בלבבי משכן אבנה" -

שאדם ירגיש ש"קוב"ה וישראל חד הוא", וכשם שהוא מרגיש את ידיו ואת רגליו, כך ירגיש את הקב"ה.

"קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל חד הוא"

מומלץ לשמוע את הדברים ולהתבונן בהם עוד ועוד, וגם אנו נשתדל לחזור עליהם מכמה כיוונים. כך נזכה להבין איזו אמונה יש לנו, ומהו השלב הבא של האמונה.

האמונה שאנו מכירים, היא אותה אמונה שגודלנו עליה ושקבלנו את יסודות שורשיה כראוי לכל יהודי - אמונה שיש בורא עולם בידיעת השכל. אבל כדי שהאדם ידע ממציאות הקב"ה בידיעה של לב, ידיעה של מציאות מוחשית - דבר זה לא ניתן לרכוש מאחרים. על כל יחיד ויחיד מוטל להתייגע לבד להשיג זאת.

השאלה שעלינו לברר היא: מהי האמונה שכבר זכינו לה, ומהי הנקודה העיקרית של האמונה, אותה מבקש הקב"ה מכל יחיד ויחיד להשיג? כל זמן שאדם אינו מבין מהי אותה אמונה עליה מדבר חבקוק הנביא, הוא אינו תופס מה רוצים ממנו. הוא שומע שיחה על אמונה, ועוד שיחה על אמונה, וחושב ש"אמונה" פירושה כך: בשעה שחלילה אין פרנסה, יש מחלות וכו', יש להתחזק באמונה, ולהאמין שהקב"ה הוא טוב ומטיב. הוא יודע מה הוא עושה והכל נעשה ממנו.

ודאי שגם דברים אלו נכונים. אלו הם יסודות האמונה. אבל כשנתבונן נבין שחסר את הבסיס שעל ידו נוכל לחוש את האמונה כראוי!

אמונה בהשגחה פרטית, אמונה בפעולותיו של הבורא ית' איך הוא פועל עם האדם וכיצד הוא נוהג עימו, הוא אוהב אותו, דואג לו וכו' - כל זה הוא כבר השלב הבא. אבל לפני הכל צריך אדם להכיר בלבו את הקב"ה. או אז ודאי גם יחוש שהקב"ה אוהב אותו ודואג לו. [ועיין לקמן בענין סדר העבודה].

הרגשות אלו של אהבה ודאגה שהקב"ה אוהב אותי דואג לי, לא תבואנה רק מכח ידיעה, מכח הפסוקים שכתוב בהם כך, אלא מכח הכרת הנפש שהקב"ה הוא חלק ממני, וכשם שכאשר יש לאדם ח"ו פצע ברגל, הוא דואג לרגל של עצמו, כמו כן בהכרח שהקב"ה דואג לכל יהודי. הכרה זו תבוא מכח הכרת הלב שחש את הקב"ה כחלק מעצמותו של היהודי.

דברים אלו, כל המתבונן בהם רואה עד כמה הדברים פשוטים הם, ועד כמה היצר הרע מנסה להעלים מאיתנו את העבודות השורשיות, ששייכות לכל יהודי ויהודי. הוא נותן ליהודי לרוץ הלאה, הוא אומר לו: יש לך כבר אמונה, כעת צריך רק ללמוד ולקיים מצוות. הוא משתמש כביכול בתרי"ג המצוות לצורך עצמו!

ודאי שצריך ללמוד, זוהי מצות עשה מדאורייתא, והתורה היא שורש כל הבריאה, אבל תורה שאין אדם יודע מי נתן אותה - לא שהוא לא יודע בשכל, אלא שבלבו הוא אינו מרגיש זאת - איזה ערך יש לזה?!

"קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל חד הוא" - התורה שאנו לומדים בכל רגע ורגע, היא מחוברת לרבש"ע. כשאדם טהור לומד תורה שהיא חלק מהקב"ה, בהכרח שגם לבו מרגיש שהוא עצמו חלק מהבורא, ואז ישנו החוט המשולש של - קוב"ה, אורייתא, וישראל חד הם, אבל אם הגישה לתורה נובעת מלב שהוא נפרד ח"ו מהבורא, לב שמרגיש את עצמו כנפרד, ורק יודע הוא בשכל שיש בורא עולם, מאמין בזה מצד קבלת האבות, אך עדיין אינו חש שהוא והקב"ה הם אחד - איך יזכה להרגיש שהתורה והקב"ה אחד הם?

אין לך דבר גדול יותר מהתורה שהיא מקשרת את האדם לקונו, אבל היא מקשרת את האדם לקונו בעיקר עד כמה שהאדם בלבו מכיר שהתורה היא חלק אלו-ק ממעל ממש!

לסיכומם של דברים:

ראשית על האדם לדעת שתכלית החיים היא אמונה. נקודה זו עלינו לחזור ולשנן אינספור פעמים. אבל עלינו גם להבין על איזו אמונה מדובר: לא רק אמונה של ידיעת השכל, לא רק אמונה שחושבים עליה מידי פעם, אלא אמונה שבלב. ולא אמונה של התפעלות והתרגשות, אלא אמונה של תפיסת המציאות האמיתית של "צור לבבי וחלקי ה'". כאשר יגיע אדם להכרה מוחשית בלבו שהוא חלק אלו-ק ממעל, נקודה זו תביא אותו לשמור ולקיים את כל התורה כולה!

יעזרנו הקב"ה שהדברים יובנו כהלכה, ונזכה לעשות נחת רוח אמיתית ליוצרנו.

פרק ג - הקב"ה וכנס"י - חתן וכלה

הקב"ה "מזווג זיווגים"

דיברנו עד עתה שהנקודה המרכזית של החיים, שורש היסוד והתכלית של כל חיי האדם - הן בעלמא הדין והן בעלמא דאתי - זו האמונה. "בא חבקוק והעמידן על אחת: וצדיק באמונתו יחיה".

המשכנו והרחבנו לבאר שישנן שתי נקודות: אמונה של ידיעת השכל, ידיעת המושכלות, ואמונה שבלב. מהות האמונה שבלב, כפי שביארנו, זו ההכרה שהקב"ה הוא מציאות גמורה, ויתר על כן שהלב מרגיש אותה כחלק ממנו, שיהודי מרגיש את עצמו כחלק אלו-ק ממעל.

ועתה נמשיך ונבאר את הדברים.
ידוע המעשה המובא במדרש (ויקרא רבה ח, א): "שאלה מטרוניתא את ר' יוסי בר חלפתא, אמרה לו: בכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו? אמר לה: לששה ימים, אמרה לו: ומאותה שעה עד עכשיו מהו יושב ועושה? אמר לה: מזווג זווגים, אשתו של פלוני לפלוני, בתו של פלוני לפלוני וכו'".
ודאי שהדברים אינם כפשוטם, וכבר עמדו המפרשים על השאלה, וכי כמה זמן לוקח לזווג זיווגים? מהו, אם כן, עסקו של הקב"ה כל היום לזווג זיווגים?
ננסה לבאר את הדברים, ונראה עד כמה שייכים הם לכל אחד ואחד, ועד כמה הם הנקודה הפשוטה של כל יהודי ויהודי.
נתבונן ראשית בשורש הבריאה של אדם וחוה, ומשם נבין את ענין הזיווגים שהקב"ה מזווג. אדם הראשון בתחילת בריאתו נברא יחיד, ללא בן זוג. לאחר מכן נאמר: "ויקרא האדם שמות לכל הבהמה ולעוף השמים ולכל חית השדה, ולאדם לא מצא עזר כנגדו", ומובא שם ברש"י: "כשהביאן, הביאן לפניו כל מין ומין זכר ונקבה, אמר: לכולם יש בן זוג ולי אין בן זוג, מיד ויפל ה' אלוקים תרדמה על האדם ויישן ויקח אחת מצלעותיו ויסגור בשר תחתנה. ויבן ה' אלוקים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה".
כלומר, שורש המציאות של בת זוגו של האדם, היה חלק מהאדם עצמו. לפני שנפרדה ממנו, היתה בת זוגו חלק ממנו. לאחר מכן היה פירוד, ואחר שבנאה הקב"ה, כתוב: "ויביאה אל האדם".
מצורתו של הזיווג הראשון שהיה בעולם, למדים אנו שענין הזיווג אינו סתם לחבר בין שני דברים, אלא עניינו למצוא את החלק של האדם עצמו, כמו שאמרו חז"ל שהאדם הוא "פלג גופא". כלומר, הדברים הם כפשוטם, וכפי שמתבאר מהפסוקים שהזכרנו: "האשה אשר נתת עמדי" - האשה היא חלק מהווייתו האדם.
מתוך ההתבוננות במשל של הזיווג הגשמי, נתחיל להבין את עניינם של אותם זיווגים שהקב"ה יושב ומזווג כל היום.
בפשטות, כשלומדים את דברי חז"ל שהקב"ה מזווג זיווגים, מבינים שהכוונה שהקב"ה מזווג זיווגים בין איש לאשה. אמנם כשמתבוננים לעומק, הפשט בדבריהם שונה לחלוטין: עיקר הזיווגים שהקב"ה מזווג אינו הזיווג בין בני אדם בלבד. כידוע, בכל מקום בדברי חז"ל כנסת ישראל נקראת רעייתו - כלתו - של הקב"ה. במעמד הר סיני יצא הקב"ה לקראת עמ"י כחתן היוצא לקראת כלתו. כנסת ישראל היא כביכול בת זוגו של הקב"ה, והקב"ה יושב כל היום ומזווג את האדם אליו!

"וידעת היום והשבות אל לבבך, כי ה' הוא האלוקים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת, אין עוד". מה הכוונה "וידעת היום"? - ידיעה היא מלשון חיבור, כביכול זיווג בין האדם לבוראו.

בין ה'חתן' וה'כלה' קיים קשר מציאותי

נתבונן בדברים ונראה כמה פשוטים וברורים הם, ואעפי"כ עד כמה שהם פשוטים וברורים - ההעלם בהם מצוי עוד יותר.

נצייר לעצמנו בחור במיטב שנותיו. הוא כבר הגיע לגיל שמונה-עשרה, והרי אמרו חז"ל "בן שמונה-עשרה לחופה" [ואם הוא עסוק בתורה, יכול הוא להמתין עוד כמה שנים]. הגיעה, אפוא, העת לחפש לו את בת זוגו. והנה ניגש אליו שדכן ומציע לו הצעת שידוך.

"נו", הוא שואל. "מי המדוברת? בת כמה היא? מה מעלותיה? מה טיבה?"

עונה לו השדכן: "לא, לא! יש לי הצעה ייחודית מאוד עבורך!"

"מהי ההצעה?"

"יש לי איזה רעיון שכלי, ועם רעיון זה מציע אני לך להזדווג כל החיים ולהקים עמו את ביתך..."

כשיבוא שדכן ויציע כזו הצעה, יבין הבחור כי שדכן זה הוא רח"ל חולה נפש, המדבר דברים חסרי טעם... הוא יתייחס אליו אמנם בכבוד, כפי שצריך להתייחס לצלם האלקים הטמון בכל אדם, אבל אל תוכן הדברים הוא לא יתן שום שימת לב, כי הלוא אלו דברים חסרי טעם וחסרי כל הגיון. [ואמנם בעומק ודאי שייך זיווג עם ענין שכלי, ואכמ"ל].

כלומר, במשל הגשמי מבינים אנו היטב, שידיעות אפשר לדעת, אבל בן זוג אינו איזו ידיעה בעלמא. זוהי מציאות! ודאי שכשיש בת זוג חשוב מאוד שהשכל יכיר במעלותיה, ואף ישנה מצות עשה מן התורה לשבח את הכלה לפני החתן וכו', אבל כשישנם רק שבחים בלי שמקבל החתן את בת זוגתו בפועל - שום דבר לא ייצא מזיווג זה! אין חופה ואין קידושין, והבחור לא ימצא עם מי להתחתן.

כי אדם בחייו הגשמיים, בנקודה הבסיסית של "לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו", מבין שהוא מחפש בת זוג ממש, בת זוג מציאותית, יצור אנושי שניתן למשש אותו ולהרגיש אותו, אישיות שניתן לחלוק עימה את חוויות החיים, ושניתן להרגיש כלפיה רגשות של נעימות, קרבה וידידות.

והנה כבר ידוע שכל "שיר השירים" הוא משל, והנמשל הם קוב"ה וכנסת ישראל. כשם שבמשל מבינים אנו שעם ידיעות אי אפשר להזדווג ועם שבחים ומעלות אי אפשר לחיות בצוותא - כך גם לענין יחסנו עם הבורא ית'.

אמנם, ברור כי בנמשל - שהחתן הוא הקב"ה והכלה היא כנסת ישראל - אין הדברים ממש כפשוטם. אדם אמנם יודע במוחו ובמחשבתו שיש בורא לעולם. זוהי ידיעה נפלאה, נקודת היסוד הבסיסית של החיים, והוא אף משבח ומהלל את הקב"ה בכל יום ויום: "מלך מהולל בתשבחות", "למען יזמרך כבוד" - אבל כל זה אינו אלא מתוך ידיעה שכלית שיש בורא עולם, אך אי אפשר למצוא אותו ית' כבן-זוג גשמי! הקב"ה מופלא ומכוסה מבני-האדם, אלא שהאדם יודע שישנה מציאות נעלמת אותה הוא משבח ומכיר בגדלותה. הוא יודע שאין לו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף וכו'.
ואעפי"כ, אחרי שהגיע לידיעת מציאותו ית' בלב, עליו להתייחס אליו כאל בן זוג, כביכול.

הטעיית היצר הרע

ובאמת, היצר הרע מנסה כל העת להטעות את האדם, והוא עושה את עבודתו היטב כפי שהקב"ה גזר עליו.
הוא מכניס באדם מחשבה, שהמשל אינו דומה לנמשל. במשל הגשמי ברור כי צריך למצוא בן זוג ממשי, אבל ברוחניות כיצד ניתן להעלות על הדעת למצוא את הקב"ה? הרי הקב"ה נעלם מעיני כל חי, לא ישיגוהו משיגי הגוף, וודאי שבנקודה זו אין דמיון בין המשל לנמשל. אם כן, אדם צריך לקחת את הנקודה הזו, 'לשים אותה בצד', ולהתחיל לעבוד את הקב"ה על סמך בסיס זה. את הקב"ה אי אפשר להשיג, צריך רק להיות "עבד" שלו, להתפלל אליו, להודות לו וכו', וכל הדברים הללו הם אמת ויציב.
אלא שאת הנקודה הבסיסית של המציאות של הקשר בין היהודי לקב"ה, בין החתן שנקרא בורא עולם, לבין הכלה שנקראת כנסת ישראל, היצר הרע משמיט, וכשחסר היסוד של החיים, כשחסרה ההבנה המהותית האמיתית מהי מהות החיים - מכאן ואילך כבר יכול אדם לבנות לעצמו "מגדלים פורחים באויר".

בהבחנת הנפש יכול אדם להרגיש את הרבש"ע

הבנה זו שאנו מדברים עליה, צריכה להיות אצל האדם פשוטה ביותר! עד כדי כך שאפילו ילד יוכל לקלוט אותה. ודאי שילד אינו יכול להבין כמו שמבוגר מבין, אבל גם ילד מבין שידיעה, ואפילו הבהירה ביותר, אינה דומה למציאות המוחשית של הדבר.
כדי להמחיש את הענין, נצייר לעצמנו ילד שבליל פסח גנב את האפיקומן כמנהג ישראל, וביקש מאביו שיקנה לו אופניים.
עונה לו אביו: "אני מסכים, אך כיון שבחג אי אפשר לקנות, נמתין לסיום החג ואז אקנה לך את האופניים".

אחרי החג פונה הילד לאביו ומזכיר לו הבטחתו.
אומר לו האב: "תשמע, האופניים שוקלים כך וכך, ונראים כך וכך, ואפשר לנסוע אתם כך וכך וכו'", וכך הוא משבח ומתאר לילד את אותם אופניים שהובטחו לו, יום אחר יום, שבוע אחר שבוע. עד שנה הבאה הוא לא מפסיק לשבח את האופניים...
אבל הבן אינו מוותר ודורש: "אבא, הבטחת לי, נא תקיים את הבטחתך! צריך לקנות את האופניים!"
שום ילד לא יתרצה בסיפורים, בידיעות ובשבחים. כי יודע הוא היטב שאופניים הם דבר מוחשי שרוכבים עליהם ומשחקים אתם.
בכל תחום מהחיים שאדם נפגש אתו, ברור לו לחלוטין שמי שמתעסק בדברים שאינם מציאותיים, נקרא בעל דמיון, וככל שאדם יותר מדמיין, כך קשה יותר לחיות עימו. אבל כשמגיעים לנקודה הבסיסית והפשוטה ביותר בחיים - ל"אמונה", לידיעה שיש בורא לעולם - שם היצה"ר מצליח ליצור תחושה שנקודה זו שונה מכל הנקודות: יש בורא עולם, אבל ח"ו אי אפשר להרגיש אותו!
אם אדם יתחיל להיות מציאותי באמת, וידע כי המציאות האמיתית היא אמיתת מציאותו יתברך - יבין היטב כי לא דורשים ממנו עכשיו דברים שאינם נתפסים במושגי השכל האנושי. דורשים ממנו שיכיר וידמה, ישכיל ויבין, שמציאות הקב"ה הינה הרבה יותר מציאותית והרבה יותר מוחשית ממציאויות אחרות בבריאה!
ודאי שהכלים של מוחשיות הגוף והכלים של מוחשיות הקב"ה שונים, כמו שהארכנו לבאר לעיל [את הגשמיות רואים, שומעים, מריחים וממששים, ואילו את הקב"ה "מרגישים בלב", בנשמה], אבל ההכרה צריכה להיות שכשם שבגשמיות כל דבר אדם ממשש, חש ומרגיש, וכל הבחנותיו הינן הבחנות מציאותיות - כך בדיוק בהבחנת הנפש הפנימית אדם יכול להרגיש את הרבש"ע לא פחות, ואף יותר מכך!
הכרה זו צריכה להביא את האדם להבנה כי החיים שהוא מכיר כפשוטם, אינם כלל העולם שאותו הקב"ה מצפה מהיהודי שיחיה! יהודי רגיל ללמוד, רגיל להתפלל ולקיים מצוות, אבל צריך בדיקה האם הוא רגיל גם לנסות לחוש את הרוחניות כמו שהוא חש את הגשמיות!

גן עדן - מציאות מוחשית ולא ידיעה בעלמא

נוסיף כאן משל שאולי יבהיר מעט את הדברים.
כולנו מאמינים בני מאמינים שיש בורא לעולם, והוא אמת ותורתו אמת, וכל דבריו אמת. והוא ית' הבטיחנו בתורתו הקדושה שיש שכר על קיום המצוות, וביארו חז"ל שעיקר

השכר אינו כאן בעוה"ז, אלא "היום לעשותם ומחר לקבל שכרם" (עירובין כב ע"א) - השכר יינתן לנו בעתיד: גן עדן, ימות משיח, עולם הבא, וכל שאר העולמות הנצחיים שישנם. והנה ינסה אדם לצייר לעצמו נקודה אחת פשוטה: בעולם הזה ההנאות שהוא מכיר, הוא מרגיש שזאת הנאה.

לאחר כך וכך שנים - כל אחד ואחד כמספר השנים שקצב לו הקב"ה לעובדו עלי אדמות - מסתלק האדם מן העולם ומגיע לבית-דין של מעלה. שוקלים את זכויותיו ואת חובותיו, ובסייעתא-דשמיא מכריזים ואומרים עליו שהוא זכאי!!

איזו שמחה! הנו מוכן ומזומן ללכת לגן-עדן! נו, הרי הוא מצפה לכך כל חייו. הוא עבד הרבה, קיים הרבה מצוות, תמיד שאף להכנס לגן-עדן, וברוך ה' כעת שאיפתו הגדולה עומדת להתממש. [כמובן שזהו משל שעוסק בעבודה שלא לשמה גמור, ואכמ"ל].

שואל הוא את המלאכים: "היכן גן עדן? מהו המקום שאליו מוליכים אותי?" ואז מסבירים לו המלאכים: "דע לך כי גן עדן אינו בדיוק מה שאתה חושב. כשהיית בעולם הזה אתה משׁשׁת בידיים את גן-עדן? ודאי שלא, וכי מי יכול למשׁשׁ את גן-עדן בעולם הזה?! אלא מה? האמנת שיש גן עדן. דע לך שאותו גן עדן שידעת שישנו הוא אכן רק ידיעה ותו לא. עצם הידיעה השכלית שהשגת שישנו גן עדן - זה גופא הגן עדן"...

כשיאמרו לאדם כזה דבר, תגובתו תהיה אחת: "נכון, מעלמא דשיקרא יצאתי, אך לעולם האמת עדיין לא הגעתי... אינני יודע בדיוק היכן אני נמצא, אבל מקום זה ודאי שלא בשם 'עולם האמת' ייקרא!"...

מדוע? כי אם חז"ל אומרים לנו שיש גן עדן - בהכרח שזוהי מציאות קיימת. ישנו מקום שבו הנפש מתענגת! [ואף שבודאי ג"ע העליון ענייננו השכלה רוחנית, מ"מ כל זה מצד בחינת הנפש, אולם מצד בחינת המקום, בהכרח שזהו גם מקום ממש].

פשוט וברור שגן עדן זו אינה ידיעה בעלמא, זוהי מציאות מוחשית גמורה. ואף שאיננו מרגישים זאת, לא מבחינים באותה מציאות - אין זאת אלא משום שחסרים לנו הכלים הרוחניים לחוש דברים אלו, אבל כל יחיד ויחיד שאמונתו ברורה, מאמין בבירור שגן עדן הוא מקום של הנאה מוחשית כמו העולם הזה. איך בדיוק נראית ההנאה ומהי צורתה? איננו יודעים, אבל דבר אחד אנחנו יודעים: בשעה שאדם יוצא מן העוה"ז, והוא זכאי בדינו, הוא נכנס למקום מציאותי ומוחשי הנקרא "גן עדן"!

זהו בעצם הפשט הפשוט בפסוק "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום" (דברים ד, ד), וכמו שהאריך הרמח"ל בתחילת ספרו 'מסילת ישרים' (פרק א) לבאר את היסוד הפשוט של ענין הגן עדן "כי השלמות האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך".

אם כן, כשם שבענין גן עדן ברור לנו שהוא מציאות מוחשית גמורה, ואדם שהוא זכאי בדינו, נכנס לשם, ומרגיש את ההנאות הניתנות בו - כך בדיוק מציאות הקב"ה הינה מוחשית וברורה!

יתר על כן, הן הרמח"ל כתב שכבר כיום, בעודו בעולם הזה, על האדם להיות דבוק בבוראו. למדנו אפוא מדבריו, שגם כאן, בעולם הזה, יכול האדם לחוש את הקב"ה כמציאות גמורה ממש!

לכן, הנקודה שהיא כביכול פשוטה אצל כולם - "האמונה שיש בורא עולם" - אינה ענין של ידע שכלי בלבד, אלא של עולם מוחשי גמור. כמו שהמציאות של העולם הזה מוחשית, והמציאות של ימות משיח ושל גן עדן מוחשית - כך גם המציאות של "ואני קרבת אלקים לי טוב" ושהאדם "לא נברא אלא להתענג על ה' ולהנות מזיו שכינתו" גם היא מציאות גמורה שאין מציאות יותר גמורה הימנה.

נדרשת מהאדם התבוננות גדולה בדברים. לראות מה חשב עד היום, מה הבין עד היום, ומה מבין הוא מכאן ואילך. להבין שאם התורה שלמד עד היום והתפילה שהתפלל עד היום לא הביאוהו לנקודה הפשוטה שירגיש בלבו שהקב"ה הוא מציאות מוחשית שנעים לחיות עימה ולהידבק בה - אם כן תורתו ומצוותיו היו תורה ומצוות של ידיעת השכל, אבל הלב עדיין לא פעל בצורה הנכונה.

יש להדגיש כי עת עתה לא נגענו בשאלה איך וכיצד לעבוד. ביארנו רק נקודה אחת: מהי התכלית, מהי המציאות האמיתית שהיא חובת האדם בעולמו.

עוד לפני העבודה המעשית, על כל יחיד ויחיד לקחת את הדברים ולשמוע אותם פעם ועוד פעם ועוד פעם, ולהתבונן ולקבוע את הדברים במחשבת המח, עד שלאט לאט ייכנסו למחשבת הלב, ייצמדו לקירות לבו, ויולידו בו תשוקה עמוקה לעבוד את בוראו בשלימות.

פרק ד - חושי הנשמה והכח לגלותם

את הקב"ה ניתן לחוש רק ע"י הנשמה

נתבאר לפנינו, שישנה אמונה שבשכל וישנה אמונה שבלב, והחילוק בין ידיעת האמונה בשכל לבין אמונת הלב הוא, שבשכל זו ידיעה של מושכלות, משא"כ בלב זוהי מציאות שאדם חש בה. כמו שהוא רואה שומע, כך הוא חש את בורא העולם.

כדי שאדם אכן יוכל לחוש את בורא העולם כמציאות מוחשית, עליו לעורר בעצמו כח מסויים, ואם עד עכשיו איננו חשים את הרבש"ע, אות הוא כי חוש זה עדיין נעלם אצלנו.

מהו אותו חוש שעל ידו ניתן לחוש את בורא העולם, ואיך מביאים את החוש הזה לידי גילוי.

כפי שביארנו, אדם צריך לחוש את הבורא ית' כמו שהוא חש את היד ואת הרגל של עצמו, כלומר אין זה חוש חיצוני של מישוש היד, אלא חוש של עצם ההויה. באדם ישנם רמ"ח אברים ושס"ה גידים, והחוש שחש הוא את איבריו הוא חוש ההויה.

עתה נתבונן ונבין: אם אדם רוצה לחוש את בורא העולם, להרגיש שהקב"ה חלק ממנו, האם זהו חוש ששייך לגוף? הרי על בורא העולם נאמר: "אין לו דמות הגוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף". הקב"ה משולל מכל מציאות של גשמיות. פשוט וברור, אפוא, מעל לכל ספק, כי לחוש עם חושי הגוף את הרבש"ע זהו דבר שלא יתכן לעולם!

כשחז"ל אומרים לנו ש"קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא", כוונתם על הנשמה שהיא חלק אלו-ק ממעל, חלק מהאלוקות כביכול, מהאין סוף. אם כן, חלק אחד שרוצה להרגיש את חלקו השני, יכול להרגיש. אבל הגוף שאיננו חלק אלו-ק ממעל, ודאי שאינו יכול לחוש את הרבש"ע.

האופן היחיד שעל ידו יכול האדם להרגיש את החלק אלו-ק ממעל, להרגיש שהקב"ה הוא עצם הווייתו - הוא רק ע"י הנשמה. הנשמה היא חלק עצמיות כביכול מבורא העולם.

אם האדם משתמש עם גופו, בהכרח שלא יוכל לחוש את בורא העולם כחלק מעצמו, ואם הוא חש כך - הרי הוא בעל דמיון נפלא שאין כמותו, וזוהי טעות גמורה! רק כאשר האדם משתמש עם נשמתו, בנקודת האלוקות שנמצאת בו ובכל יהודי ויהודי, אז יכול הוא להרגיש את התפשטות האלוקות, ואת שורש האלוקות - הקב"ה.

זוהי בעצם הסיבה הפשוטה לכך, שכל שאינו עמל בדרך המביאה את האדם לדבקות, עדיין אינו מרגיש את הקב"ה כמציאות. כי כל זמן שאדם משתמש עם חושי הגוף ועם הכרת שכלו, אין שום דרך בעולם שהוא יגיע לקב"ה וירגיש אותו, כיון שהגוף - וגם השכל, שהוא חלק ממרכיבי הגוף והנקודה הגבוהה שבגוף - אינו יכול בשום פנים ואופן להרגיש את הרבש"ע. הגוף איננו חלק אלו-ק ממעל, וכיון שכך אין בכוחו להרגיש אלוקות! הקב"ה והגוף הם שני עולמות נפרדים, החוש של הגוף והקב"ה הם שני דברים שאינם מתחברים יחד. [ודאי שבעומק ישנה בחינת לית אתר פנוי מיניה, ואכמ"ל].

אם כן, לפני הכל עיקר עבודת האדם היא להכיר את נשמתו, להכיר את האלוקות השורה בו, ומכח זה יוכל להכיר גם את החלק השני, את הקב"ה.

אמונה שבלב - אצל יהודי ולא אצל גוי

אמונה של ידיעה שכלית שייכת אצל כל אדם, ואפילו אצל גוי, אבל אמונה שבלב, שייכת רק אצל יהודי, כיון שמה שחש את מציאות הבורא הוא חלק האלו-ק ממעל, וחלק אלו-ק ממעל יש רק ליהודי ולא לגוי. "קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא", אבל גוי אינו יכול לחוש את בורא העולם כמציאות. יכול הוא רק לראות את הנהגתו, ולהכיר שהוא אלוקי האלוקים ואדוני האדונים, אבל לחוש את הבורא כמציאות מוחשית, זוהי נחלתם של היהודים בלבד.

כל זמן שהאמונה של האדם נמצאת רק בשכלו, בידיעה בעלמא, הוא נשאר עדיין ח"ו במדרגת גוי. הוא אינו משתמש עם הכח של היהודי שיש בו, רק עם ה"חכמה בגויים תאמין", אבל "תורה בגויים - אל תאמין" כי "קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא", וכשם ש"תורה בגויים אל תאמין", כך גם אמונה של מציאות בחוש אצל הגויים אל תאמין שהיא קיימת.

נמצא, אפוא, שאם אדם רוצה להגיע באמת לאמונה אמיתית, לאמונה בחוש, לחוש את הקב"ה כמציאות גמורה, מציאות של חלק מההויה של האדם - מוכרח הוא להגיע לנשמתו, וכשיגיע לנשמתו, שם פשוט וברור שיחוש את בורא העולם.

כשזוכה אדם להגיע לנשמת עצמו, באופן טבעי, טבעה של נשמה שהיא חשה את בורא העולם, כי הבורא ית' והנשמה חד הם. אין צורך בעבודה מסויימת על מנת שהנשמה תרגיש את בורא העולם, כי הנשמה בעצם מציאותה חשה את חלקה השני, את הקב"ה בכבודו ובעצמו. הנקודה היסודית היא איך אדם יכול להגיע למצב שנשמתו תהיה אצלו בגלוי והוא יחיה אתה ויחוש אותה, וכשהוא יחוש אותה הוא יחוש את הבורא עולם. [אמנם, בעומק ישנה בחינת עבודה של ביטול הנשמה לאלוקות, ואכמ"ל].

נתבונן, אפוא, מעט בשורש היצירה, ובעזהשי"ת נבין עד כמה הדברים ברורים ומחוורים, בבחינת "בפיך ובלבבך לעשותו".

"ויהי האדם לנפש חיה" - לרוח ממללא

יצירת נשמתם של ישראל קדמה לעולם. בבריאת העולם נבראו הכלים הגשמיים, אבל המציאות הזכה של הנשמה של כל אחד מאתנו, קדמה לבריאת העולם הגשמי, כמאמרם ז"ל "ישראל עלו במחשבה תחילה להבראות" (ב"ר א, ד).

לפי"ז יש להתבונן, אם כן מה נברא ביום הששי שבו נברא האדם?

נאמר בפסוק: "וייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה ויפח באפיו נשמת חיים" (בראשית ב, ז). כלומר, אותה "נשמת חיים" לא התחדשה ביום הששי, כדברי

הזוהר הקדוש הידועים "מאן דנפח מדיליה נפח" - נפיחת הנשמה היא נפיחה מעצמותו יתברך, זהו חלק אלו-ק ממעל. הנשמה האלוקית קדמה לבריאה, וביום השישי לבריאת העולם בא הקב"ה וחיבר את הנשמה אל הגוף הגשמי, החומרי.

ומה יצא מאותה יצירה של נשמה וגוף?

אומר הפסוק: "ויהי האדם לנפש חיה" (שם), וידועים דברי התרגום: "והות באדם לרוח ממללא". בפסוק זה טמון כל הכח האמיתי לעורר את נשמת האדם.

כשנבין את צורת הרכבת הגוף והנשמה ע"י הקב"ה, ומה נולד מאותה הרכבה - נבין גם איך לחזור לשורש ההרכבה - לנשמה.

"ויהי האדם לנפש חיה - לרוח ממללא". הפסוק מלמדנו כאן סוד נורא: שחיבור של גוף ונשמה יוצר באדם כח של "דיבור". הכח של התחברות הגוף והנשמה, הוא כח הדיבור! מהדברים הללו נלמד את היסוד האמיתי לעבודה תמימה: הכח לעורר את הנשמה הוא ה"רוח ממללא" שבאדם!! בו מתחבר כח הנשמה עם הגוף, וכשהאדם משתמש עם כח הדיבור בצורה הנכונה, ביכולתו לעורר את כח הנשמה שקדמה לעולם, לעורר את ה"מאן דנפח - מדיליה נפח" ולהתחבר אל האלוקות ממש.

כשאדם זוכה להשתמש עם כח זה על מנת לעורר את הנשמה ולהכירה, וממילא יזכה להכיר גם את חלקה השני של הנשמה - הקב"ה.

כח הדיבור מחבר את הנשמה אל הגוף

נפשיט מעט את הדברים וכך אולי בעזהשי"ת נבין אותם היטב.

משל למה הדבר דומה: אדם נכנס לחנות וקנה מיקסר. הוא קיבל קופסא גדולה שבתוכה חלקים רבים: האחד כדי להקציף בו, השני כדי ללוש עיסה, עם השלישי טוחנים ועם הרביעי מרסקים וכו'.

כשהגיע לביתו וביקש להשתמש במיקסר שקנה, הוציא את המכשיר מן הקופסה, הרכיב את החלקים, שם את העיסה בתוכו, אבל - המכשיר לא עבד! הוא לא הבין מה קורה. הוא חשב אולי החלק שאתו לשים את העיסה מקולקל, ולכן ניסה חלק אחר. הוא הרכיב את החלק המיוחד להקציף עוגות, אך גם חלק זה לא עבד. וכך גם החלק הקוצץ ירקות.

"כנראה שהמכשיר מקולקל", אמר לעצמו. "לא נורא, לשם כך הרי ניתנה לי תעודת אחריות".

הוא חזר לחנות, ניגש אל המוכר ואמר לו: "ממש מצטער, אתם ודאי אנשים טובים, וחנות שמכבדת את עצמה, אך גם בחנות כזו יכולה להיות לפעמים תקלה. כנראה

המכשיר מקולקל. אין לי שום טרוניות, אבל שילמתי עליו במיטב כספי, וכעת מבקש אני להחליפו".

"טוב", אמר המוכר, "הבה ונבדוק יחדיו את המכשיר".

הוציא המוכר את המכשיר מן הקופסה, הרכיב את החלקים,

הכניס את התקע לשקע, וב"ה הכל פעל כראוי...

פנה המוכר לקונה ואמר לו: "אולי יש הפסקת חשמל אצלך בבית, או אולי ישנה איזו תקלה בשקע שבו השתמשת?"

"לא ולא!", ענה הקונה, "הסיבה שונה לחלוטין. לא היה כתוב בהוראות השימוש של המכשיר שעלי להכניס את התקע החשמלי לשקע. הוא פשוט נשאר בחוץ... הרכבתי את כל החלקים כמו שכתוב, לחצתי על הכפתור, והמכשיר לא עבד! זוהי, אם כן, רשלנות של היצרן שלא כתב זאת בהוראות השימוש..."

נענה המוכר ואמר בחיוך: "היצרן לא חשב שישנם אנשים כמוך. הוא היה בטוח שאת הנקודה הפשוטה הזו כל אחד מבין. אולי באמת כדאי להודיע ליצרן שצריך להוסיף עוד פרט אחד בהוראות: להכניס את התקע לשקע..."

הקב"ה יצר את האדם. אדם זה הוא כל יהודי באשר הוא שם. והקב"ה נתן לכל יחיד ויחיד את התורה. כולנו היינו במעמד הר סיני וקבלנו את התורה, כמו שנאמר: "כי את אשר ישנו פה עמנו עומד היום לפני ה' אלוקינו ואת אשר איננו פה עמנו היום" (דברים כט, יד), והקב"ה אומר לנו: "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע... העידותי בכם היום את השמים ואת הארץ החיים והמות נתתי לפניך הברכה והקללה ובחרת בחיים" (שם ל, טו-יט).

אם כן, אדם מחפש את אותם "חיים". מה הוא עושה? מתחיל ללמוד, לקיים מצוות וכו'. אבל הרי יש לנו פסוק מזמן היצירה מה הם "חיים" באמת: "ויהי האדם לנפש חיה", מלשון "חיים", וזאת רק ע"י הרכבת הנשמה עם הגוף. לימוד תורה וקיום מצוות שאינם נעשים בשיתוף הנפש החיה שנתן בנו הקב"ה, אינם יכולים להביא לקירבה חושית לבורא ית'. יש באדם כלי - הגוף - בו מונחת נקודת החיות הפנימית - הנשמה. ואם האדם אינו משתמש אלא עם הגוף, בלא שיתוף הנשמה, מה הפלא שאינו מתדבק בבוראו בחוש ע"י ריבוי תורה ומצוות! ואחרי כן האדם שואל מדוע התורה אינה מביאה אותו אל הקב"ה? מדוע מעשי המצוות אינם מקרבים אותו אל הקב"ה?

התשובה היא: כמו במשל שיש מיקסר, אבל אין לו חיות של חשמל, כך גם בנמשל: יש כאן גוף שאין לו חיות של נשמה. העבודה היא "ובחרת בחיים", ובלי נשמה אי אפשר לבחור בחיים!

עם הגוף לבד [ואפי' השכל - המופלג ביותר שיהיה - הוא רק תולדות הגוף] אדם אינו יכול להגיע למהלך של "נפש חיה". ללא השתמשות בכח המציאותי הנקרא "נשמה" - אין שום סיכוי בעולם שאדם יוכל להגיע לרבש"ע!

הכח היחיד שניתן להגיע איתו לרבש"ע, לחוש אותו כמציאות, לחוש את ה"מאן דנפח מדיליה נפח" - הוא רק ע"י כח הנשמה! נשמה זו נמצאת בתוך הגוף, והגוף כביכול מעלים אותה. כיצד יגיע האדם למצב שנשמתו תהיה אצלו בגלוי? - בהכרח עליו להשתמש עם הכח שנוצר ע"י הנשמה והגוף - כח הדיבור - וכשהוא משתמש עם כח זה, הוא מחבר את הנשמה לתוך גופו, ואז הנשמה אצלו יכולה לבוא לידי גילוי.

שלמה המע"ה לימדנו יסוד חשוב: "כל עמל האדם לפיהו" (קהלת ו, ז). עלינו לדעת כי פסוק זה אינו סגולה בעלמא או איזה רעיון נחמד. כתובה כאן הנקודה היסודית איך עובדים את הקב"ה! "כל עמל האדם לפיהו" פירושו שהכח לעבוד את הקב"ה באמת הוא ע"י כח הדיבור. מי שרוצה לדלג על כח זה, אינו יכול להגיע אל הקב"ה!

שני סוגי דיבור

עתה נתבונן ונראה: משה רבינו, בזמן שנשלח אל פרעה היה "כבד פה וכבד לשון" (שמות ד, י). היכן הוא התרפא? מתי הוא זכה להגיע לרפואה גמורה? - רק במעמד הר סיני, כשקרע הקב"ה את כל הרקיעים והראה להם ש"אין עוד מלבדו"! אותו כח של "אין עוד מלבדו" הוא הכח שתיקן למשה רבינו את כח הדיבור שלו. כל זמן שהנשמה לא היתה בגלוי, דיבורו של משה רבנו לא היה שלם. רק כאשר היה גילוי גמור של אלוקות - אז הגיע כח הדיבור של משה למדרגת דיבור גמור.

ישאל השואל: אם כן למה אנחנו יכולים לדבר טוב? הרי אצל רוב האנשים אין הנשמה נמצאת בגלוי?

אוי! כמה שהנקודה הזאת אמיתית, כמה שהיא מעלימה את האמת. נשמתו של משה רבינו לא נתנה לו לדבר, כי רצתה שהדיבור יהיה מן הנשמה, וכשהדיבור היה עומד לצאת מן הגוף, הנשמה עצרה ולא נתנה לגוף לדבר.

אדם יכול ח"ו לקחת את כח הדיבור, להורידו ממדרגתו ולדבר ע"י כוחות הגוף. זהו דיבור של גוף ולא דיבור של נשמה, מעין מה שרואים אנו שלחיות ישנה שפה ולעופות יש שפה והם מצפצפים, והרי עליהם לא נאמר: "ויהיו לנפש חיה - לרוח ממללא". אם

כן, יכול אדם, חלילה, לדבר, אבל דיבוריו הם בעצם כעין דיבורים של חיות ועופות, אלו צפצופים ריקים בעלמא!
כלומר, אדם לומד תורה ומדבר, אדם מקיים מצוות ומדבר, אבל ישנו סוג של דיבור שבכוחו לעורר את הנשמה, וישנו דיבור שהוא בבחינת צפצופים ופטפוטים בעלמא, אך אין בו את העצמיות של האורייתא, את העצמיות של החלק אלו-ק ממעל, שיעורר באדם את הנקודה האמיתית.
דבר מופלא בענין זה מצינו בירושלמי (ברכות פ"א): "אמר רבי שמעון בן יוחאי: אילו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאיתיהיבת תורה לישראל, הוינא מתבעי קמי רחמנא דיתברי לבר נשא תרין פומין חד דהוה לעי באורייתא וחד דעביד ליה כל צורכיה" - אילו הייתי במעמד הר סיני כשניתנה תורה לישראל - כך אמר רשב"י - הייתי מבקש מהקב"ה שיברא לאדם שני פיות, אחד לדברי תורה ואחד לדברי חולין. כמו שיש לאדם שני אוזניים ושני עיניים, כך היה מבקש שיהיו לו שני פיות.
מדוע, לשם מה?
כי הטעם לכך שהדיבור שלנו אינו מעורר אותנו אל הנשמה הוא, משום שאנו מורידים את הדיבור למדרגת "צפצופי עופות". אילו היו לאדם שני פיות, וכמו שרצה רשב"י, גם אם אדם היה מדבר בפה אחד צפצופי עופות, לכה"פ היה לו פה נוסף שיעורר את נשמתו.
אבל רצונו יתברך היה שלא יהיו לאדם שני פיות, אלא פה אחד שיהיה או בבחינת פה קדוש, או שירד למדרגת צפצופים בעלמא.
למדנו, אפוא, יסוד גדול: הדרך להגיע לאמונה חושית, לעורר את הנשמה ולהגיע להתקרבות אמיתית לרבש"ע, היא ע"י "האמנתי כי אדבר". ובפרקים הבאים נשתדל בעזהשי"ת לבאר בארוכה כיצד עלינו להשתמש עם כח הדיבור על מנת לעורר בנו את הנשמה שתהיה בגלוי, והקב"ה יהיה בעזרנו להגיע לידיעת האמת בכל פרט ופרט מעבודתו ית'.

פרק ה - כח הדיבור וצורתו הפנימית

"נשמה מלאה את כל הגוף"

בסוף הפרק הקודם ביארנו, שהצורה לעורר את הנשמה להיות בגלוי, היא ע"י כח הדיבור. "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה" - הצירוף של הנשמה עם הגוף הוליד את ה"נפש חיה" - היא "הרוח ממללא". דיבור כצורתו הוא דיבור הנובע

מן הנשמה. כשהנשמה אינה בגלוי, הדיבור הוא כמעט בבחינת פטפוטי עופות. זוהי תמצית הדברים.

כדי להבין יותר לעומק ויותר בבירור את ענין כח הדיבור, נקדים מאמר חז"ל ידוע: "מה הקב"ה מלא כל העולם - אף נשמה מלאה את כל הגוף" (ברכות י ע"א).

משל למה הדבר דומה: אדם לובש על גבי ידו כפפה. כל אחת מאצבעותיו ממלאה חלק מהחלל של הכפפה, והכפפה כולה הינה לבוש ליד. מה יש כאן לפנינו? יד שכפפה מלובשת עליה. מה יקרה אם ח"ו האדם קטוע אצבע? - במקומה של אותה אצבע שנחסרה הכפפה תישמט ותיפול, כי אין לה מעמיד שיחזיק אותה.

"נשמה מלאה את כל הגוף" פירושו, שחיות הנשמה מתפשטת לכל רמ"ח איבריו ושס"ה גידיו של האדם. כשאנחנו רואים ח"ו אדם שיש בו מקום שאין בו חיות - כגון יד או רגל וכו' - העומק הפנימי של הדבר הוא, שהחיות של הנשמה לא התפשט לאיבר זה, וכיון שהחיות הפנימית נעלמת, ממילא הופך האיבר להיות איבר מת שאין בו חיות. כלומר, מה שהנשמה ממלאה את הגוף, הוא דבר תמידי שקיים כל רגע ורגע, וכשהנשמה מסתלקת מכל הגוף זוהי בחינה של "מיתה", וכשהנשמה מסתלקת מאיבר אחד, הרי אותו איבר נעשה נטול חיות והוא "מת".

לפי"ז נבין כי ישנן שלש מדרגות: הקב"ה, הנשמה והגוף. הנקודה הפנימית של כל דבר הוא הקב"ה. הנשמה מלבישה כביכול את הבורא, והגוף מלביש את הנשמה. אם אדם רוצה להגיע אל הרבש"ע, ראשית עליו לצאת מתוך הלבוש - הגוף - ולהכנס לנשמה. מכאן ואילך סלולה לפניו הדרך להדבק בבורא יתברך שהוא הנקודה הפנימית יותר. [והוא ענין עמוק ודרך פנימית כיצד מגיעים מן הנשמה לקב"ה בשלמות].

"ויהי האדם לנפש חיה", ודרשו חז"ל: "מאן דנפח מדיליה נפח". הבה נתבונן: כשאנו משתמשים עם כח הנפיחה, מה אנחנו פועלים אתו? ישנה גחלת ובתוכה אצור כח של אש שאינו נגלה כל כך. ע"י הנפיחה, מלבה האדם את האש הנמצאת בהעלם בגחלים, ומביאה לידי גילוי.

הנקודה של "מאן דנפח" אצל האדם היא בחינה של הוצאת האש מן הבכח אל הבפועל. זוהי הצורה של: "ויפח באפיו נשמת חיים". כלומר, הכח לעורר את הנקודה הפנימית, שהיא הנשמה, ואת הנקודה העוד יותר פנימית, שזו האלוקות - הקב"ה בכבודו ובעצמו - הוא ע"י "נפח"! כשם שיצירת האדם נעשית ע"י נפיחה, כך ההתעוררות בכל פעם ופעם, גם היא נעשית ע"י "נפיחה".

נתבונן במשל שהבאנו, ונבין את הדברים יותר בבירור. כשם שע"י הנפיחה מוציא האדם מן הגחלת אש ממשית, מציאות גמורה שכעת מתגלה - כך ע"י שאדם נופח, הוא מוציא את הנשמה מהעלם לגלוי. כשם שהקב"ה הוא מציאות גמורה, ה"ה לגבי הנשמה הקדושה של כל יחיד ויחיד: הנשמה הינה מציאות גמורה כמו שהגוף מציאות גמורה, והנפיחה שהאדם נופח היא לגלות את הנשמה כמציאות. לא כהתעוררות, לא כהתלהבות, התפעלות או רגשות של שמחה וכדו' - כל אלה הם תולדות ממנה, אבל השורש של הכל הוא המציאות הגמורה של הנשמה.

את הנשמה יש לעורר בלשון המיוחדת לה

עתה נמשיך ונתבונן מהו סוג הדיבור הנדרש כדי לעורר את הנשמה.

נפתח במשל. קבוצת אנשים עומדים ומשוחחים זה עם זה. לאחד קוראים ראובן, לשני שמעון, לשלישי לוי וכו'. מגיע אדם וקורא בשם "ראובן". כמובן שמי שנענה לקריאתו הוא ראובן, ולא שמעון או לוי, כי הוא קרא בשמו של ראובן. אם הוא יקרא "שמעון" - שמעון ייענה לקריאה וכו'.

יתירה מזו: בתוך קבוצת אנשים נמצאים לפעמים אנשים שמבינים שפות שונות: אחד מבין עברית, השני אידיש, השלישי אנגלית וכו'. גם אם לא יפנה אותו אדם אל משתתפי הקבוצה ע"י שינקוב בשם מסויים, אך יפנה אליהם בשפה כלשהי - רק זה שדובר את אותה שפה יענה לו.

ודאי שהמשל לא ממצה את הנמשל, אבל ננסה להבהיר את הנקודה. כל דבר שבאים לקרוא לו, יש צורך לקרוא למהות הדבר לפי מה שהוא. עם ילד לא מדברים כמו שמדברים עם מבוגר, כי ילד לא יבין את השפה שיבין מבוגר. אם כן, כל דבר שרוצים לעורר אותו, לגלות אותו, למשוך תשומת לב ממנו - משתמשים ב"שפה" שהוא מבין וקולט.

אנחנו מכירים בעיקר דיבור של גוף. עתה נתבונן: איזו צורה של דיבור הנשמה מבינה? הנשמה הרי נמצאת, ויש צורך רק להוציאה מן הבכח לבפועל. השאלה היא, אפוא, כיצד? מהי השפה שעל ידה ניתן להגיע אל הנשמה?

צריך לדבר עם הנשמה בשפת הנשמה! כל זמן שאדם מדבר בשפה של גוף, מי ששומע אותו הוא הגוף, וממילא רק הגוף מתעורר ולא הנשמה. אם אדם אינו יודע מהי שפת הנשמה, הרי נשמתו היא כביכול בבחינת "מת מצוה" אשר "קוראים אחריו ואין עונים" - אין מי שעונה.

אליהו בהר הכרמל ערך מבחן: "אם ה' הוא האלוקים לכו אחריו", ואם ח"ו להיפך - לכו אחריו. ומה היה המבחן? הם קראו בקול גדול, והמתינו לתגובה. ובאמת הבעל לא נענה, כי אין לו אוזניים לשמוע.

הנשמה הקדושה אוזן קשבת לה, אבל האוזן הקשבת של הנשמה צריכה לשמוע "שפה" של נשמה, דיבורים של נשמה, וכשם שאדם שפונים אליו בשמו, מיד הוא מסתובב ומחפש מי קרא לו, כך בדיוק אם ידבר אדם בשפת הנשמה - היא ודאי תפנה אליו! היא מצפה מזה זמן רב מאוד שמישהו יקרא לה! אלא שתפקיד האדם ללמוד להכיר את שפתה.

נתבונן, אפוא, מהי באמת אותה שפה המיוחדת לנשמה.

שפת הנשמה - לשון רכה

העולם נברא בעשרה מאמרות, והתורה הק' ניתנה לנו בעשרת הדברות. והנה עה"פ (שמות יט, ג) "כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל", מובא ברש"י: "תאמר לבית יעקב - אלו הנשים, תאמר להן בלשון רכה. ותגיד לבני ישראל - עונשין ודקדוקין פרש לזכרים. דברים הקשין כגידין".

חז"ל הגדירו לנו כאן שישנם שני סוגי דיבור: יש דיבור המוגדר כדיבור, ויש דיבור המוגדר כאמירה. לנשים פונים בלשון אמירה - בלשון רכה, ולאנשים פונים בלשון דיבור - לשון קשה כגידים.

והנה ודאי שגם פשוטם של דברים אמת. אשה טיבעה רך ואין דרכה וטיבה לשמוע דברים קשים, ואילו איש מסוגל לשמוע גם דברים קשים כגידים. אבל מונחת בדברי חז"ל אלו נקודה פנימית יותר: כידוע "נתן הקב"ה בינה יתירה באשה יותר מבאיש" (נדה מה ע"ב). האשה מבחנת בכח הבינה שנתנה לה. והרי הפסוק אומר: "נשמת שד-י תבינם" (איוב לב, ח), ואם בינה יתרה נתנה לנשים, הרי כתוב כאן יסוד גדול, שהנשמה אצל האשה היא יותר בגלוי מאשר אצל האיש! [ואף שודאי יש בחינה הפכית לזה, שהאשה יותר קרובה לחומר, אולם יש בחינת אורות ויש בחינת כלים, ואכמ"ל].

אלו דברים מפורשים בספרים הקדושים, שהנשמה של ה"נוקבא" היא יותר בגלוי מאשר של ה"דוכרא". ממילא, נלמד מכאן יסוד נורא: השפה של הנשמה היא לשון רכה, והשפה של הגוף היא לשון קשה!

מהי "לשון רכה"?

הפסוק אומר: "תמים תהיה עם ה' אלוקיך" (דברים יח, יג). טבעו של תמים שהוא שומע ומקבל דברים. ערמומי חוקר כל דבר. "והנחש היה ערום מכל חית השדה", ומשם

הגיע לעץ הדעת שעניינו העדר של קבלת דברים. ודאי שישנה גם תמימות שלילית. אדם תמים ניתן לרמות. אבל ישנה תמימות דקדושה שהיא המהות הפנימית של הנשמה. הנשמה מהותה מידת התמימות. [שורש נשמות ישראל מן האצילות - תמימות, שלמעלה מן הבריאה - שכליות, כ"כ הגר"א].

יעקב אבינו, אשר נקרא "איש תם", הוא הנחשב "בחיר האבות", כי אצל התם הנשמה נמצאת יותר בגלוי.

כשמדברים עם אדם שהוא קשוב לשמוע את הדברים ומעוניין לקבלם, ורק צריך להסביר לו איך וכיצד - אין טעם לומר לו דברים קשים כגידים. אדרבה, אומרים לו דברים רכים, דברים שנעים לשומעם, כי בין כה וכה חפץ השומע לקבלם, ואף משתוקק להם. אבל כשח"ו נפגשים עם אדם שמתגלה בו בחינת "יצר לב האדם רע מנעוריו", אדם שהוא קשה-עורף - כדי לשבר את קשיות העורף, כדי לשבר את "יצר האדם רע מנעוריו", יש צורך בדברים קשים כגידים.

הגוף הוא קשה, אבל הנשמה הינה רכה, עדינה ושופעת. הנשמה מעצם טבעה מחפשת רק אלוקות, את הקב"ה, ואין צורך ללחוץ אותה ולדבר אתה דברים קשים. כל דיבור של אמת, כל דיבור של תמימות - הנשמה מתענגת עליו, רוצה בו ומשתוקקת להתחבר אליו. אבל כשמדברים עם השכל האנושי [שהוא מחלקי הגוף] דברי תמימות, זהו הפך המהות של השכל, וממילא הוא מתנגד לדברים.

והרי הכלל הוא: "עם חסיד תתחסד עם גיבור תמים תתמם, עם נבר תתבר ועם עקש תתפל" (ש"ב כב, כו-כז). לכן, עם הנשמה, שהיא בחינת תמימות, הדרך להתעסק אתה היא תמימות. יש לדבר עימה בלשון נעימה, לשון רכה, לשון תחנונים, "תחנונים ידבר רש" (משלי יח, כג). אבל עם השכל האנושי, שהוא מידת הערמומיות שקיבל האדם מעץ הדעת - איתו צריכים לדבר דברים קשים; דברי שכל עמוקים, או לשון מחודדת וכדו'.

כשאדם מדבר דברים של שכל אנושי - מצד מהותו של הדיבור, או מצד החיצוניות של הדיבור, כלומר דיבור מכח הגוף - את הגוף הוא יכול אולי לשבור עם דברים אלו, אבל לפנות אל הנשמה, לקרוא לה בשמה, ולעורר אותה מצד מהות עצמותה - זה הוא לא יצליח לעשות, כי הוא מדבר בשפה של גוף, ואותה רק הגוף שומע, לא הנשמה. נשמה שומעת שפה של נשמה.

דברים היוצאים מן הלב

אמנם, כאן ישנה נקודה שהיא קשה, ונשתדל לבארה.

כדי שאדם ידבר דברים של רכות, צריך שיהיה מקור בנפש שלו בגילוי שממנה תתגלה אותה רכות. אם דיבוריו נובעים מנקודת השכל, הרי שמקורם אינו מקור של רכות. אם הדיבורים יוצאים מן השכל והוא מנסה לדבר אותם בלשון רכה, יש כאן כעין סתירה מיניה וביה: המקור של הדיבורים הוא מקור של גוף, ובאמצע הדרך מנסים להפוך את הדיבורים לדיבורים של נשמה, דיבורים שיעוררו את הנשמה. כדי שהנשמה תוכל להתעורר, יש צורך לדבר עימה דיבורים ששורשם רכות, ודיבורים כאלו ניתן לדבר רק מן הנשמה.

כשהמקור של הדיבורים הוא מקור של רכות, מקור של נשמה, ממילא הם מעוררים את הנשמה. חז"ל אומרים: "דברים היוצאים מן הלב, נכנסים אל הלב". מדוע? כי דברים שיוצאים מן השכל, הם דברים שיוצאין מן הגוף, "קשים כגידים", ואי אפשר לעורר את הנקודה הפנימית של הנשמה בלב אלא ע"י דברים שבאמת יוצאים מן הלב.

אם כן, מצבו של האדם הוא, שנשמתו נמצאת בהעלם, ואם ברצונו לגלותה, עליו לדבר דיבורים של רכות. כשהנשמה שומעת דיבורים של רכות, היא מבינה את השפה ומתעוררת. השאלה היא רק, כיצד באמת יכול אדם למצוא את שורש הדיבורים של רכות.

בעזהשי"ת נרחיב בזה בהמשך, אבל העצה הראשונה כשהאדם שומע מישהו שמדבר מן הנשמה, גם אז עליו לשמוע את הנשמה שלו ולא לשמוע רק את השכל אשר הולבש בדיבורים. כאשר אדם מדבר מנשמתו, וחברו שומע, אם הוא מתמקד בדיבורי השכל בלבד, הוא עוזב את הפנימיות של הרכות שטמונה מאחורי הדברים, ומתייחס לחיצוניות, ללבוש של הדברים, וממילא הדברים לא יגלו את נשמתו.

דיבורים שאינם דיבורים של שכל, אלא דברי רכות כפשוטו, אלו דברים היוצאים מן הלב, מלבו של המשפיע, והם ודאי ייכנסו בלב השומע, והנשמה תתגלה. או שהוא ישמע דברים שיש בהם שכל, אבל הוא יידע להפשיט את הצורה ולקבל את הנקודה הפנימית שיוצאת מן הלב, מנשמת המדבר. אבל ודאי שאדם אינו יכול כל העת לעורר את עצמו ע"י אחרים ולחפש נקודות חיצוניות שיעוררוהו.

על כל יחיד ויחיד למצוא דרך איך הוא בכוחות עצמו יכול לדבר דברים רכים, דברים מן הנשמה, שיעוררו ויגלו את הנשמה של עצמו, בחינה של "צבת בצבת עשויה". זוהי נקודה שכל יחיד ויחיד חייב מיניה וביה למצוא את נקודת הרכות בעצמו ולעורר את הנשמה שבתוכו.

זוהי בקצרה התבנית הכללית של הדברים, ונשתדל בעזהשי"ת בהמשך להרחיב את היריעה, עד שיובנו אצל כל יחיד ויחיד, והנשמה תכיר את יוצרה בגילוי בלבו ושכלו של האדם.

פרק ו - אמירה רכה נובעת מבהירות פנימית

שיבה אל הקב"ה ע"י איתערותא דלעילא

כפי שהזכרנו בראשית דברינו, נקודת היסוד - ונקודה זו נחזור ונשנן ללא הרף - היא: "בא חבקוק והעמידן על אחת, 'וצדיק באמונתו יחיה'", והארכנו לבאר שעיקר האמונה אינה רק אמונה של ידיעת השכל מכח קבלת הדורות והכרחיים שכליים, אלא עיקר האמונה היא האמונה שבלב.

אמונה שבלב זו אמונה של מציאות, לא אמונה של הרגשים ושל התפעלות בלבד, אלא כשם שאדם חש את רגלו ואת ידו, כך חש הוא את הרבש"ע.

חוש זה הוא חוש של הנשמה. הנשמה היא ה"חלק אלו-ק ממעל", ולא הגוף. הגוף הוא הנפרד, אבל הנשמה כל חפצה והווייתה הוא חלק אלו-ק ממעל, ולכן הנשמה משתוקקת ומחפשת את בן הזוג שלה שהוא הקב"ה: "חלקי ה' אמרה נפשי", והקב"ה הוא חלקם של ישראל.

נמצא אם כן, שעיקר עבודת האדם באמונה [ובעצם עיקר עבודת האדם בעולמו, שכן "צדיק באמונתו יחיה"], היא ההכרה בחוש שיש רבונו של עולם, והרבש"ע הוא חלק מנשמתם וקדושתם של ישראל.

איך מגלים חלק זה?

בגמ' במסכת קידושין (ב ע"ב) מבואר יסוד, ש"דרכו של איש לחזר על אשה, ואין דרכה של אשה לחזר על איש". והרי ידוע שכנסת-ישראל נמשלה לאשה והקב"ה לאיש, כמו שמצינו שהקב"ה נקרא "איש מלחמה", וא"כ דרכו של הקב"ה לחזר אחרי כנסת-ישראל, ואין דרכה של כנסת-ישראל לחזר אחרי הקב"ה.

כלומר, ודאי שעבודת כל יהודי ויהודי לחפש את הקב"ה ולמצוא אותו, כמאמר הכתוב: "ובקשתם משם את ה' אלוקיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך" (דברים ד, כט), אבל השורש של כל דבר הוא האיתערותא דלעילא.

איתערותא דלעילא מקבל האדם מאותה בת-קול היוצאת בכל יום ואומרת: "שובו בנים שובבים". עיקר מהות התשובה היא לשוב אל הקב"ה, לגלות את "חלקי ה' אמרה נפשי". זוהי בעצם שיבה אל המצב האמיתי. כשם שכאשר ח"ו יד יוצאת ממקומה, משיבים

אותה למקורה, והגוף נעשה שלם לפי בחינתו, כך גם עבודת כל יהודי ויהודי היא לגלות את מהותו האמיתית, שהוא חלק אלו-ק ממעל, וזוהי מהות התשובה.

איך מעוררים את הדברים?

הארכנו בפרק הקודם, שהנשמה היא בבחינת "כה תאמר לבית-יעקב" - אמירת דברים רכים, והגוף בבחינת "ותגיד לבני-ישראל" - דברים הקשים כגידים. ע"י כח האמירה הרכה ניתן לעורר את הנשמה, וע"י דברים קשים כגידים ניתן לשבור את המסך המעלים את הנשמה, שהוא הגוף.

מהי אמירה רכה?

נבאר מעט את מהות ענין האמירה הרכה.

משל למה הדבר דומה: ראובן ושמעון הולכים יחדיו ברחוב, ולפתע עוצר ראובן את שמעון, מצביע על הרצפה ואומר לו: "תראה, הנה 100 דולר!" שמעון שומע מה שאומר לו ראובן, ומיד מתכופף ומרים. כדי לשכנע את שמעון להרים את ה-100 דולר מהרצפה אין צורך בדברים הקשים כגידים, מספיקה "אמירה" - לשון קלה ורכה. וכל זאת למה? כי ה-100 דולר זאת מציאות ברורה, והצורך לכסף אצל האדם גם הוא מציאות ברורה, ממילא כיון שברור לאדם שמונח כאן כסף, וברור לו גם שהוא מאוד נצרך לו, ישנה אצלו משיכה גבוהה לעשיית הפעולה, ומתוך כך לפעולת הרמת הכסף מספיקה רמיזה קלה. דברים הקשים כגידים נצרכים לדבר שטבעו של האדם סותר אותו, דבר שהוא אינו רוצה בו ומעוניין להתרחק ממנו. כשרוצים לשבר את הטבע ולגלות את הרצון האמיתי, כך שהאדם יתחבר אל הדברים - אז נצרכים דברים "הקשים כגידים".

הנשמה היא בבחינת "כה תאמר לבית יעקב". האמירה נובעת מהבהירות הגבוהה שיש לנשמה. הנשמה רואה את הדברים בצורה ברורה. מצד הנשמה אין שום מניעה לרצות את הדברים, ולכן כשישנה אפילו רק בחינה של "מראה מקום", כשרק מצביעים באצבע ואומרים לה "כזה ראה", ממילא הנשמה מקיימת את ה"וקדש".

"עולם ברור ראית"

כדי שאדם יוכל לעורר את הנשמה, הוא נצרך שנשמתו תהיה בבחינת "עולם ברור". אי אפשר שהדיבורים שהוא מדבר יהיו דיבורים עמומים, בלתי ברורים ובלתי ידועים. עליו לדבר רק את אותן נקודות שהן פשוטות לו, כמו שאמרו חז"ל בענין לימוד התורה: "אמור לחכמה אחותי את (משלי ז) - אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך - אומרהו, ואם לאו - לא תאמרהו!" (שבת קמה ע"ב). דבר שהוא נובע מנקודה שהיא ברורה

לחלוטין, היא נקודה פשוטה אצל האדם, אבל דיבור שנאמר בזמן או במדרגה שהנפש אינה מבוררת - הוא דיבור שאינו שייך לנשמה.

הדברים יובהרו יותר עפ"י משל. אדם נוסע ברכב והוא רוצה להגיע למקום פלוני. מעולם הוא לא היה שם, וממילא אינו מכיר את הדרך. לפני שיצא לדרך הסבירו לו כיצד עליו לנסוע: "סע עד הרמזור, שם תפנה ימינה וכו' וכו'". גם לאחר שהסבירו לו את הדברים מאוד בבירור, הוא כל הזמן חושש שמא לא שמע טוב, שמא לא הבין כראוי, או אולי אינו זוכר בדיוק מה שנאמר לו. זאת משום שאינו יודע מה מצפה לו באותה סמטה, וא"כ מי יודע, אולי היא מוסתרת ע"י עצים ולא יראנה וכו'.

לעומת זאת אדם שהיה במקום פלוני, אף שכבר זמן רב לא היה שם והוא לא זוכר בדיוק את הדרך, אך לאחר שמסבירים לו איך מגיעים לשם, ממילא מתעורר אצלו הזכרון הישן שהיה שם, ואחרי שהוא זוכר פשוט וברור לו לבד מהי הדרך הנכונה.

כלומר, נקודת החילוק בין שני המקרים היא יסודית: במקרה שהאדם לא היה במקום מעולם, אפילו אחרי שמסבירים לו את הדברים, הוא אינו יודע אותם בבירור, והלב אינו שלם עם הדברים. משא"כ אם אדם ידע את הדברים ורק נשכחו מלבו, בשעה שמזכירים לו אותם ומתעורר אצלו הזכרון של העבר - לבו רגוע והוא בטוח ויודע מהי הדרך הנכונה בה עליו לצעוד.

הנשמה היא בבחינת "עולם ברור". בגמ' (ב"ב י ע"ב) מסופר על רב יוסף בריה דרב יהושע שחזר מעולם האמת. שאלו אותו: מה ראית שם? וכשסיפר ש"עולם הפוך ראיתי - עליונים למטה ותחתונים למעלה", ענו לו: "עולם ברור ראית".

מה הכוונה "עולם ברור"?

בשעה שהנשמה יוצאת מן הגוף, היא רואה עולם ברור. ברירות זו היא הנקודה שצריכה להחיות ולעורר את הנשמה. כל זמן שאדם משתמש לצורך עבודת ה' בדברים שאינם ברורים לו לגמרי - דברים עמומים אינם יכולים לעורר את הנשמה, כיון שהמהות של הדברים אינה מהות של הנשמה. כדי שיוכל האדם לעורר את הנשמה, עליו להשתמש עם הנקודות הברורות ופשוטות לו במאת האחוזים.

כאשר הוא משתמש עם דברים כאלו, ישנה איזו התאמה בין ידיעת השכל והכרת הלב - הנשמה - והנשמה יכולה להתעורר ולהתגלות.

אם שומע אדם רעיון עמוק מאוד, והוא מנסה על ידו לעורר את הנשמה, ישנו סיכוי קלוש שיצליח. רק דקי דעת יכולים לעורר את נשמתם באופן כזה, כיון שבדרך-כלל ככל

שהדבר יותר עמוק, יותר מורכב, הפשיטות שאדם חש בנפש איננה פשיטות גמורה, ממילא אין כאן כח שיכול לעורר את הנשמה.
ניתן כאן דוגמא נפלאה אחת לנקודה פשוטה מאוד שאיתה ניתן לעורר את הנשמה. באים אל הרבש"ע ואומרים לו: "רבש"ע, אבינו אתה!"
נקודה זו, שהקב"ה הוא אבינו, מיוסדת אצל כל יהודי מאמין. ואף אם בלב הדבר עדיין אינו כה פשוט, אבל ההכרה שהקב"ה נקרא "אבינו", היא הכרה ידועה, וניתן לעורר עמה את נקודת הנשמה.
אם אדם יקח נקודה פשוטה, ובתוכה יכניס "עומק לפנים מעומק" - הרי איבד בזה את הפשיטות של הנקודה, ושוב נופל הוא מן הנשמה אל הגוף. כדי לעורר את הנשמה, נצרך כל יחיד ויחיד לקחת את הנקודות הפשוטות ביותר שישנן, ולאומרן לא מכח עיון שכלי, אלא מכח הבנת הדברים כמציאות ברורה.

תחושה מציאותית ובהירות - תנאים לגילוי הנשמה

נסכם את הדברים:
העמדנו שתי נקודות בענין טבעה של הנשמה: האחת, שהנשמה חשה את הרוחניות, את הקב"ה, כמציאות, ולעומת זאת השכל יודע שיש רבש"ע, אבל לא חש אותו כמציאות. והשניה, שהנשמה היא בבחינת "עולם ברור".
ממילא, כדי לעורר את הנשמה צריך שיתקיימו שני התנאים הללו: ראשית, על האדם להבהיר לעצמו עד כמה שניתן, שהידיעות הללו הן מציאות ברורה וקיימת. למשל, בנקודה שהזכרנו לעיל שעל הקב"ה נאמר "אבינו אתה", כשם שלאדם יש אב גשמי והוא מכירו היטב, כך גם ברוחניות עליו להתבונן בדבר ולהגיע להכרה כי הקב"ה לא פחות "אבא" שלו מאביו הגשמי! הן אמרו חז"ל (נדה לא ע"א): "שלשה שותפין יש באדם, הקב"ה ואביו ואמו", האב והאם נותנים בו את האיברים הגשמיים, והקב"ה נופח בו נשמת חיים.
הגוף מכיר את האב הגשמי שלו, וכך בדיוק צריכה גם הנשמה להכיר את "האב" הרוחני שלה, ואכן הנשמה מכירה אותו! אלא מאי? הנשמה בהעלם. כדי לעורר ולגלות את הנשמה, צריך אדם לנסות להתקרב להכרה שהאב הרוחני הוא בדיוק כמו האב הגשמי.
התנאי השני הנדרש כדי לעורר את הנשמה הוא, שאדם לא יהיה בבחינת "שתוקי" - ספק, שאינו יודע מי הוא אביו. כמו שבגשמיות בד"כ אצל כל אדם המציאות מיהו אביו ברורה לו מאוד, כך ברוחניות, הנקודה שזהו "אביו" צריכה להיות ברורה לו מאוד! אם הבהירות לא תהיה במדרגה כזו - לא ניתן יהיה לעורר את הנשמה!

בדברים הללו ביררנו עם אלו נקודות נמשיך וננסה לגלות את הנשמה. נשתמש רק בדברים שהם פשוטים ביותר, כלומר דברים שהשכל יודע אותם, ככתוב: "וידעת היום", שהרי לכה"פ החלק השטחי שבהם ידוע לכל אחד ואחד, אלא שהלב עדיין לא חש אותם, ומכוחם ננסה לעורר את ה"והשבות אל לבבך", שתתגלה הנשמה אצל כל יחיד ויחיד.

כל נקודה שנחוש בה איזו נקודת עומק, עבור מצות תלמוד-תורה היא אמנם חשובה, אבל עבור נקודת העבודה לעורר בנו את האמונה הפשוטה - לא בסוג נקודה כזה צריך להשתמש [לבד מדקי השכל, כמבואר לעיל].

בעצם גם בהויה הגשמית, דברים שאדם מוצא בהם "טעם" הוא מוכן לחזור עליהם פעמים רבות.

לדוגמא: חוש הטעם [שהוא החוש "הגבוה ביותר", כמבואר בספרים]. מאכל מסויים שאדם אוהב לאוכלו, אף שאכל אותו פעם ועוד פעם, וכיום אין בו שום נקודת חידוש - הוא אוכל דגים בשבת זו, וכך גם בשבת שאחרי כן - מ"מ כל פעם הוא נהנה מחדש מאכילתו.

אדם יכול להחזיק זמן מסויים באותו אוכל, ובאותו טעם בערך, ומשבוע לשבוע מתחשק לו עוד פעם לאוכלו, והאכילה מהנה אותו.

כך גם אדם ששומע שיר והשיר נוגע לנשמתו, הוא יכול לשומעו פעם ועוד פעם ואפילו עשרות פעמים. ואף שהקלטת אותה קלטת, וחידושים אינם מתחדשים מהפעם הזו לפעם הבאה, אבל כיון שהנפש התחברה לדברים - היא אוהבת אותם!

רואים אנו, אפוא, שגם בגשמיות מתגלה הנקודה הפשוטה, שהיא חלקה של הנשמה, שדברים שאדם נהנה מהם ומוצא בהם טעם, הוא רוצה אותם פעם אחר פעם, בלי שהדבר יימאס לו.

היכן שורש הבעיה ביחס לעבודה?

כדי שאדם ירצה לחזור עוד פעם ועוד פעם על דבר מסויים, צריך שיתקיים בו הפסוק: "טעמו וראו כי טוב ה'". כשהוא מרגיש ב"טעמו" וב"ראו" כי טוב ה', אז לא ייגרע ענין זה מכל מאכל אחר אשר מתענג הוא על אכילתו פעם אחר פעם.

שורש הנקודה הוא, שכל זמן שנשמתו של האדם אינה בגלוי קשה לו לחוש את ה"טעמו וראו כי טוב ה'". ואם בכל אופן הוא חש - אין זאת אלא לעיתים נדירות יותר. ממילא, קשה לו להשתמש בנקודות הפשוטות פעם אחר פעם.

לכן, הנקודה של הפשיטות קשה רק בהתחלה. לאחר שהאדם זוכה ומתקיים בו "טעמו וראו כי טוב ה'" ממילא הוא נמשך אחר הדברים כמו "האבן השואבת" (כדברי הרמח"ל). ממוצא הדברים נלמד, שכדי לעורר את הנשמה צריך להשתמש בשני כוחות: א - כח המוחשיות, לחוש את הדברים בצורה ברורה, כמציאות גמורה. ב - הדברים צריכים להיות ברורים. אם הם אינם ברורים ואינם מציאותיים, אין בכוחם לעורר את הנשמה. מכאן ואילך נשתדל, אפוא, לקחת דברים ברורים ופשוטים, ולברר כל נקודה ונקודה היטב לפרטי פרטים.

כל כך למה? מדוע כה נצרך לברר את הדברים לפרטי פרטים?

כפי שאמרנו, אם שומעים את הדברים מקופיא ואין ברירות גמורה, אי אפשר לעורר ולגלות את הנשמה. לדוגמא: הקב"ה נקרא "אבינו". כל יהודי שומר תורה ומצוות יודע ומכיר תואר זה של הקב"ה, אבל אם נעצור אדם ונשאל אותו: אביך הגשמי אתה יודע למה הוא נקרא אביך? כי מכחו נולדת. ומדוע הקב"ה נקרא "אבינו"? הרי המשל הגשמי של צורת "האב" שמוליד את הבן אינו שייך ברוחניות! מהו, אם כן, היחס הגשמי בין הקב"ה לבינינו שמשום כך הוא נקרא "אבינו"?

יש שיענו על שאלה זו, כי מה שהקב"ה נקרא אבינו הוא משל בעלמא, וזו טעות, כי ודאי האב הגשמי הוא המשל לאב הרוחני, אולם התואר אב כלפי הקב"ה הוא עצמי ואינו משל.

ויש שיענו שהוא נקרא אבינו על שם שמרחם עלינו "כרחם אב על בנים". זוהי, אמנם, תשובה נכונה, אבל עצם הרחמים הם רק תולדה ממה שהוא האב. הוא אבי כיון שכך היא המציאות, ואחר שהוא אב, ממילא אב מרחם על בניו. אם נעמיד את ההגדרה שהקב"ה נקרא אב כי הוא מרחם, הרי איבדנו בזה את התואר "אב".

הרי לנו, שאפילו תוארים פשוטים שאנחנו מכירים כלפי הרבש"ע, כמו "אבינו אתה" - הידיעה שהוא אבינו ידועה, אבל ההבנה של הדברים, כדי שעולם המושגים שלנו יהיה "עולם ברור", בד"כ אם אדם לא השקיע ולמד, או שמע דברים ברורים בזה - הוא אינו יודע!

עלינו להתבונן, אפוא, היטב מהי ההבנה האמיתית במה שהקב"ה נקרא אבינו, כי כפי שרואים אנו, אפילו להתחיל לעבוד לעורר את הנשמה עם מושג של אב - גם זה איננו פשוט.

לסיכומם של דברים: נשתדל להעמיד כל נקודה כנקודה פשוטה, והקב"ה יזכנו לעורר את הנשמה לגלות את הבורא ית' אצל כל אחד ואחד.

פרק ז - הדרך להשגת הכרה בחוש במציאותו ית"ש

ראשית העבודה - "שויתי ה' לנגדי תמיד"

עד עתה עסקנו ביסודות הדברים, על מה צורת העבודה בנויה. עתה נתחיל להרצות את הדברים בצורתם המעשית. עדיף עדיין לא ליישם את הדברים עד שתתקבל תמונה כוללת, אבל הדברים ייאמרו בצורה של עשיה.

השולחן-ערוך (חלק אורח חיים) נפתח בהלכה: "יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו וכו'", והרמ"א פותח את דבריו במילים: "שויתי ה' לנגדי תמיד (תהילים טז, ח), הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלוקים".

וממה שפתח הרמ"א דוקא בענין זה של "שויתי", למדנו נקודה יסודית מאוד: בד בבד עם לימוד התורה, עם לימוד ההלכה, נדרשת מהאדם עבודה תמידית להשיג את ה"שויתי". לא "שויתי" על חשבון תורה, ולא תורה על חשבון "שויתי", אלא שני הדברים נצרכים. לימוד התורה של היהודי צריך להיעשות במהלך של "שויתי".

כי אם לא כן, יקשה מאוד על הרמ"א מדוע נקט דוקא נקודה זו בראשית דבריו. אם זוהי מעלה השייכת רק ליחידי סגולה שהגיעו למדרגות נפלאות וכו', איך אפשר לפתוח את ספר השו"ע חלק או"ח, שהוא הספר הבסיסי לכל יהודי, בנקודה של "שויתי"?

ברור הדבר, אפוא, שבא הרמ"א לומר כאן לאדם, שהמהלך של לימוד ההלכה ולימוד התורה בכלל, הוא דוקא עם הקב"ה! "שויתי ה' לנגדי תמיד" הוא מהלך צמוד להשגת התורה. התחלת העבודה צריכה להיות בנקודה הבסיסית, שהיא הכרת מציאות הבורא ית', לאחר מכן נגיע בעזהשי"ת לאהבה, ליראה, לדבקות וכו' וכו'.

כשם שכשאדם רוצה לשתות מים, ראשית הוא בודק שיש מים, ורק אח"כ הוא בודק אם הם חמים, קרים וכו', כי אם אין מים אי אפשר לבדוק אם מידת חומם, כך בנמשל רצה הרבש"ע שלפני שעובדים אותו ומגיעים לאהבתו ויראתו, ראשית כל צריך שתהיה באדם ההכרה הפשוטה שיש בורא לעולם!

העבודה הראשונה היא, שהאדם יגיע למדרגה שבה יחוש את הרבש"ע. לאחר מכן יזכה גם לאהבת ה', יראת ה' ודבקות בו ית'. "דבקות" פירושה שהאדם כבר דבוק בקב"ה. ישנה מציאות של הבורא ית' והיא יכולה להיות רחוקה ממנו, כדכתיב "מרחוק ה' נראה לי" (ירמיה לא, ב), ויכולה להיות במהלך של קרבה, כמו שדוד המלך אמר: "ואני קרבת אלוקים לי טוב" (תהלים עג, כח), אבל דבר ראשון צריך שתהיה הכרה שיש כזאת מציאות, ואחר שיש כזאת מציאות צריך אדם להשתדל לצמצם את המרחק בינו לבין קונו, אבל אם אין מציאות - אין למה להתקרב.

אם כן, כאשר נגשים אנו לצורה המעשית של הדברים, ראשית העבודה היא שהאדם יחוש את הקב"ה בלבו כמציאות גמורה.
איך עושים זאת?
נשתמש עם היסודות שהעמדנו עד עתה, ונראה יותר איך ליישמם הלכה למעשה.

עצירה להתבוננות בנקודות פשוטות

אדם צריך לפַנות לעצמו שעה שקטה להתבוננות, שעה שבה הוא פנוי מכל טרדות העולם ויכול להיות מרוכז אך ורק במחשבותיו, ואז יתחיל עם נקודה פשוטה, עם השאלות ששאל אברהם אבינו כשחיפש את בוראו: הנה אני נמצא כאן בעולם, איך הגעתי לכאן?
ואין הכוונה ששואלים זאת משום שאין יודעים את התשובה על השאלה. פשוט וברור שכולנו מאמינים בני מאמינים, אלא הכוונה לשאלה כמו זו הנשאלת בליל הסדר. הרי ההלכה היא שאם אין שם בן, תשאל האשה את בעלה, ואם אין שם אלא הוא, שואל את עצמו.
הרי לנו, שענין יצי"מ ופסח, שהוא יסוד האמונה, נלמד תמיד במהלך של שאלה ותשובה. ולא משום שאדם אינו יודע את התשובה, אלא שהעמדת הדברים כשאלה ותשובה מבררת את הדברים כדי צרכם, וכך מגיע האדם למהלך של עולם ברור עליו דברנו.
אם כן, מעמידים שאלות שכבר מראש ידועה התשובה עליהן, אבל אדם צריך להיות במצב של נפש רגועה, שהוא שואל ועונה, ולא במצב של חפזון שהשאלה והתשובה באים כאחד.
הנקודה קצת דקה ועמוקה. אדם עומד בשעת השקט ושואל את עצמו: "אני נמצא כאן?" הוא ממשש את עצמו ואומר: "כן!" "אני מציאות?" - "כן!!" "איך הגעתי לכאן? מי שם אותי כאן? האם כסא או שולחן יכולים לזוז מעצמם? האם האור נדלק לבד? האם מים זורמים לבד [אם הם לא במהלך של ירידה]?"
כך, בתחילה מברר הוא לעצמו בצורה ברורה, בצורה של בניין, ששום דבר אינו נעשה לבד. אם כן זועקת השאלה ועומדת: איך אני נמצא כאן? מי הביא אותי לכאן? ויתרה על זאת: איך בכלל ישנה מציאות כזאת שנקראת "אני"?
צריך לקחת את השאלה הזו, להיות במצב של "רוגע" דקה או שתיים, ולהתבונן ולראות שהשאלה הזו חמורה מאוד! והראיה, שהרי הרבה אנשים עדיין לא הגיעו לתשובה האמיתית. זה שאנחנו יודעים את התשובה בקבלה מאבותינו ומהכרת השכל, זהו דבר

נפלא, אבל במעמקים הפנימיים של הנפש, נקודה זו עדיין אינה כה ברורה כמו שהיא נראית לנו. אנחנו יודעים את הדברים, והם נראים לנו כברורים מאוד, אבל בעמקי הלב עדיין הברירות ובהירות אינן מושלמות!

כדי שגם בלב תהיה בהירות מוחלטת של הדברים, צריכים לקחת את הנקודות הפשוטות ולהתחיל לברר אותן. לכן אנחנו מתחילים עם הדברים הפשוטים ביותר והיסודיים ביותר, שכביכול ידועים לכל אחד ואחד בשכלו ובלבו, אבל באמת בפנימיות הברירות אינה כל כך גמורה.

אם כן, אדם מעמיד את עצמו ואומר לעצמו דבר אחד ברור: שום דבר לא נעשה לבד! כשם שאם בחדר זה ישנו ארון, בהכרח שמישהו יצר את העצים והכינם לכדי בניית ארון, בהכרח שמישהו בנה את הארון, ומוכרח גם שמישהו הביאו לכאן - כך בדיוק ברור הדבר שגם אני בתור נברא נבראתי.

זוהי נקודת ה"מושכל-ראשון": המציאות שלי אינה מציאות קדומה, היא מציאות של נברא. אם יש "נפעל" שהוא "נברא", בהכרח שיש "פועל" שהוא "בורא". השאלה היא, אפוא, מיהו אותו בורא עולם?

עם שאלה זו הסתובב אברהם אבינו הרבה מאוד זמן. ואמנם לנו ודאי אין שום ספק שיש רבש"ע שהוא כל יכול, ובאמת לא כדאי להרבות במחשבות על נקודות אלו, כי נדרש לשם כך מח רחב שיש רק ליחידי סגולה, אבל עצם הנקודה שיש בורא לעולם, זאת נקודה שכל יחיד ויחיד צריך לברר לו עשרות, מאות ואלפי פעמים, לחזור עליה שוב ושוב, ולא לרוץ ולהתקדם מיד הלאה.

יקח לו אדם נקודה פשוטה זו וידבר אל עצמו: היתכן שנעשיתי לבד? וכי יעלה על הדעת שאתמול לא הייתי, והיום אני נמצא ממילא? ואם הייתי, מי שם אותי בהאי עלמא? אדם לוקח את השאלות הללו, וחוזר עליהם פעם ועוד פעם, ומדבר לעצמו ואומר: אני בטוח בזה או לא בטוח? האם יש לי צל של ספק שהכל נעשה מאליו?

כך צריך אדם להאריך לדבר עם עצמו יום, יומיים, במשך כמה חודשים לפחות, עד שיגיע להכרת הנקודה הפשוטה בתכלית: ברור לי בעומק הלב באמת שיש רבונו של עולם! אם יש כאן נברא בהכרח שיש כאן בורא!

כלומר, ראשית כל צריכים אנו להגיע להכרת השכל במציאות הבורא ית'. ודאי שכל אחד יודע זאת, אבל צריך להבהיר את הדברים שיהיו ברורים באופן מוחלט, ואח"כ להשיבם לעומק הלב.

התבוננות תמידית בלי היסח הדעת

על אותה נקודה שעובדים עליה, כגון נקודה זו שיש בורא לעולם, צריכים לחשוב כל היום, ואחת לחצי שעה יעצור למספר שניות ויאמר לעצמו: "אני נברא ויש כאן משהו שברא אותי, אני נברא ויש כאן משהו שברא אותי". לא יותר מזה.

כך, לאורך כל היום, מידי פעם הוא עוצר את עצמו לרגע קט ואומר לעצמו: "אני נברא ויש כאן בורא לעולם שברא אותי", באופן שלאורך כל היום המחשבה הזו היא נקודת האחדות שמאחדת את כל היום, ומוחו יתרגל לאט לאט לחשוב בדבר ולהרגיש אותו. כך מתחילים לבסס את הדברים. אמנם בהדרגה ובאיטיות, אך בצורה יסודית מאוד וברורה מאוד.

כלומר, מלבד הנקודה הראשונה שאדם בירר לעצמו בזמן שהוא מייחד לעצמו זמן להתבוננות בדברים, המטרה היא שהמח יהיה עסוק תדיר במחשבה בזו. שלא תהיה ידיעה סתמית בעלמא שאדם יודע ממנה ודי, אלא שתהיה אצלו כידיעה חיה וברורה.

ישנן שתי מדרגות עד כמה דבר חי אצל אדם: ישנו מצב שכשמעוררים את האדם אל הדבר הוא מתחיל לחיות אותו, אבל לאורך כל הזמן הוא בבחינה של ישן כלפיו, וישנו מצב של אדם ער, חי! לאורך כל היום הוא מתהלך עם אותה מחשבה שהוא רוצה להשיג ולקנות אותה.

בעצם, זהו כלל יסודי בדרכי העבודה: כל דבר שאדם רוצה להפנים אותו, לייסד אותו ולבנות אותו בפנימיותו, אם הוא חושב עליו שעה אחת ברציפות ולאחר מכן במשך יממה שלימה אין זכר לשעה זו - זוהי בחינה של 'מקוטעין' שאינה נעשית קניינו של האדם.

דרך קנין כל נקודה בעבודת השי"ת היא, לעורר את עצמו לאותה נקודה במשך כל היום שוב ושוב, עם הפסקות מאוד קצרות בין התעוררות להתעוררות. הוא ייסד וקבע לעצמו נקודה כלשהי להתבונן בה במשך היום, ועם אותה נקודה הוא מתהלך לאורך כל היום, עם ברירות גמורה.

אם לא נוהגים כך, הרי ידוע משלו של מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל, שהמניח קומקום על האש דקה אחת ומוריד אותו, דקה נוספת ושוב מוריד - המים שבתוכו לעולם לא יגיעו לכדי רתיחה!

איננו מדברים בענין של רתיחה והתלהבות, אלא בענין של הכרה. אם אדם רוצה שתהיה לו בחינה של דעת, כלומר לא רק "חכמה" שעניינה ידיעת הדברים, ולא רק "בינה" שעניינה הבנת הדברים, אלא "דעת" - התקשרות לנקודה שהוא יודע, שתהיה בחינת

חיים אצלו, בחינת "ובדעת חדרים ימלאו כל הון יקר ונעים" (משלי כד, ד) - הוא חייב שלאורך כל היום לא תעבור עליו אפילו חצי שעה שבה הוא משיח דעת מהנקודה האמיתית שהוא רוצה לקנות!

ודאי שבתחילת הדרך שולטת השכחה, וישנן גם הרבה נפילות, אבל מי שנבהל מנפילה, עדיין לא הכיר כלל את העבודה. הכלל "שבע יפול צדיק וקם" (משלי כד, טז) הוא מהמושכלות הראשונות של כל אחד שחי את העולם הפנימי. אפילו אם שכח אדם את הענין חצי יום, הוא אינו נבהל. הוא חוזר לנקודה הפשוטה הראשונה, עושה לה מזכירים חיצוניים שיעוררוהו ויזכירו לו את הדבר, אבל לעולם לא ירפה, וימשיך לעבוד על הנקודה הפשוטה. אחת לחצי שעה הוא מעורר את עצמו: יש רבונו של עולם! אני נברא! אם אני נברא בהכרח שיש בורא וכו'.

כמובן, שיישום הדברים הינו הרבה יותר ארוך מן הדיבורים שלנו כאן. כמו שכשבא אדם לקבל את הדירה, נותנים לו את המפתח לדירה [כמבואר בגמרא שמסירת המפתחות מהוה קנין חזקה], וכעת עליו להכנס לדירה ולהתיישב בה. כמה זמן נתנו לו את המפתח? רגע אחד! כמה זמן לוקח להתהלך לאורך הדירה, לבדוק אותה, לראות מה נצרך בה וליישב אותה? - הרבה זמן!

הדיבורים הם בבחינת המפתח, והאדם צריך לקחת את הדיבור הזה, ולבדוק בכל חדר וחדר, איך להכניסו לשם. "ובדעת חדרים ימלאו".

התקדמות באיטיות, לא בפזיזות

בצורת הדברים הנאמרים כאן יש חסרון, וצריך לדעת אותו מראש. קצב אמירת הדברים מהיר ביותר, והשומעים צריכים לשמוע את התמונה הכוללת של הדברים, אבל היישום בפועל של הדברים הוא הרבה יותר ארוך, ולכן בו בזמן שעובדים על נקודה מסויימת, מן הראוי שכל אחד יקח את הדברים, ויחזור וישמע אותם פעם אחר פעם, כל אחד כפי כוחו. זאת כדי להחיות לעצמו את הנקודה ולבררה עוד ועוד.

אם רוצים לרוץ מהר ולהתקדם בענין המעשי בצורה מהירה, הרי זה בבחינת בנין פורח באויר שאין לו קיום. כשבונים נקודה, והנקודה מיוסדת ובריאה, ממילא כל מה שנבנה על גבה יהיה טוב וחזק. אבל אם התגובה על הדברים היא: "נו, אני יודע שיש רבונו של עולם, ואני יודע שאני נברא, וכי על דברים אלו אעבוד שלשה שבועות? חבל על הזמן, ברצוני להתקדם הלאה! חשבתי שאבוא ויציעו לי עצות לקרבת ה', עצות כיצד ניתן לזכות לדבקות במהירות!..." - זוהי סגולה בדוקה לכשלון!

עלינו לדעת, שכשם שיש חפזון בקדושה וזריזות בנשמה, כן ישנה מהירות ופזיזות של הסט"א. הוא משמיט מהאדם את הסבלנות, ונוטל ממנו את ההבנה הפשוטה שכשם שכשזורעים זרע באדמה, עלול לקחת אפילו חצי שנה עד שצומח משהו, ואם מדובר בעץ - הרי שלש שנים דינו כערלה לא יאכל, בשנה הרביעית הריהו נטע רבעי, ורק אחרי כן ניתן יהיה להנות ממנו בשלמות! כלומר, אדם משקיע בעץ עוד יום ועוד יום, שבוע, ועוד שבוע, חודש ועוד חודש, שלש שנים תמימות ועדיין אינו יכול להנות אפילו מפרי אחד!

אך לאמיתו של דבר זוהי הצורה האמיתית של בנין, זריעה וצמיחה. התולדה מכל דבר אינה מיידית. התהליך עשוי לקחת שלש שנים מזמן השתילה עד שיוצאים פירות, אבל אחרי השנה הרביעית יוצאים פירות ראויים, פירות טובים ומבושלים שאדם יכול להזין את עצמו מהם בצורה ראויה.

בבריאת העולם הקב"ה ברא את העולם בששה ימים, והאדם היה צריך להכנס מיד לסעודה. ואומרים חז"ל, שאילו לא חטא היה מגיע מיד לשבת, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים. טבע זה עדיין נשאר טמון בנפש האדם. כל אחד ואחד מאיתנו חש את הנקודה הפנימית שניתן תוך זמן קצר "להגיע לעולם שכולו טוב", ואכן נקודה זו טמונה בכח במעמקי נפש האדם, אבל בחיצוניות, כיון שבעוונותינו הרבים נמצאים אנו לאחר החטא ולא לפניו, א"כ מה שהיה צריך להיות ששה ימים ומיד שבת, הפך לששת אלפי שנים, שרק בסיומן, באלף השביעי, נגיע בעז"ה לעולם שכולו טוב.

"כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור" (תהלים צ, ד) - ממהלך של רגעים הנדרשים כדי להכנס לעולם שכולו טוב, יצא האדם למהלך של "בבוקר זרע את זרעך" (קהלת יא, ו), ואמרו חז"ל שאדם צריך להיות תמיד במהלך של "זריעה", אבל הקצירה - לא ידוע בדיוק מתי תהיה.

אצל אדם הראשון, אם היה עומד כמה שעות קודם החטא, ונזהר ושומר את עצמו - היה מגיע למהלך של בניין, למהלך שכולו שבת ומנוחה לחיי עולמים. ברגע שהיתה נקודה של חטא, הכל השתנה, וכיום המהלך הוא שצריך זמן וסבלנות.

אם כן, סיכומם של דברים הוא, שעלינו להיות יסודיים באמת במה שעושים: א. ע"י מחשבה והרהור בדברים לא רק מלילה ללילה ומבוקר לבוקר, אלא לאורך כל היום כולו, ב. ששלבי ההתקדמות יהיו איטיים ולא מהירים.

הקב"ה יעזור לכל אחד ואחד, שיזכה לבנות בנין אמיתי ולהיות דבוק בבוראו באמת.

פרק ח - הכרת גדרי הלב וכח החוש שבו

התבוננות תמידית מביאה להכרה במציאות הבורא

בפרק הקודם התחלנו לבאר כיצד לבנות את הדברים בצורה מעשית. הנקודה הראשונה אותה הזכרנו היא, שאדם צריך להתחיל מנקודת ההכרה ההכרחית שיש בורא לעולם, וביארנו שכל אדם צריך לקבוע לו בכל יום זמן להתבוננות, זמן שבו הוא פנוי מכל המחשבות, ולאחר מכן במשך היום ישנן ויזכיר לעצמו את הדברים פעם אחר פעם, עד שיהיו ממש חלק מעצמותו.

זוהי תמצית הדברים שדיברנו, ועתה נרחיב בהם מעט.

כפי שהזכרנו, כדי לבנות כל דבר בצורה אמיתית, צריך שהדבר יהיה מיוסד מאוד. איך מייסדים את הידיעה הזו שיש בורא לעולם? הרי כל אדם יודע שיש בורא לעולם. השאלה היא רק איך מפתחים ומחדדים את הידיעה הזו שתהיה מקושרת ומקובעת בדעתו ובלבו של האדם?

ובכן, ניתן כמה דוגמאות לענין.

אדם יוצא בבוקר מביתו ופונה לדרכו. הוא מתיישב בתחנת האוטובוס, וממתין לבוא האוטובוס. כעת עומדות לרשותו כמה דקות פנויות, שבהן יכול הוא להתבונן. הוא מביט סביבו, ורואה עץ צומח. הוא מביט על העץ ומתחיל לשאול את עצמו: האם העץ היה כאן תמיד, מאז ומעולם? התשובה היא: לא! היה זמן, מאז בריאת העולם, שמקום זה עדיין לא היה מיושב, היו כאן הרים וסלעים. לאחר זמן מסוים הכשירו את המקום, בנו עליו בתים, ולידם שתלו את העץ. כלומר, העץ שעומד כאן אינו נקודה קדומה שאין לה התחדשות. היה זמן שלא היה, ועכשיו הוא ישנו.

היכן היה עץ זה לפני שנשתל כאן? התשובה האמיתית והפשוטה היא, שלא היה בדיוק עץ, היה עץ אחר שממנו זרעו ושתלו וכו', אבל דבר אחד ברור: העץ הזה לא היה כאן, ועכשיו הוא כאן. זוהי נקודה ראשונה.

דבר שני ברור לו, שהעץ הזה בשעה ששתלו אותו כאן הוא לא נברא "יש מאין". העץ הזה הינו תולדה של יש מיש, מעץ אחר.

עתה, עומד האדם ושואל את עצמו: מעץ אחד מוציאים עץ וממנו עוד עץ וכו', וכך במשך כל הדורות. אך מהיכן הגיע העץ הראשון?

ודאי שאת התשובה כולנו יודעים, אבל על מנת לחיות את הדברים צריך ללכת בשלבי הדרגה הפשוטים, כתינוק בן יומו.

אם כן, האדם מתבונן לעצמו מהיכן הגיע העץ הראשון. הוא פותח את פרשת בראשית, ומוצא שהדבר מפורש בפסוקים שבבריאת העולם: "ויאמר אלוקים, תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע עץ פרי עושה פרי למינו" (בראשית א, יא).

הוא אומר לעצמו: דבר אחד ברור לי, העץ הזה הוא נברא. הנבראות שלו היא השתלשלות מעץ ועוד עץ, אבל העץ הראשון שהיה בעולם הוא עץ שנברא ממש ע"י הבורא ית'. כשם שהעץ שנמצא כאן, אם אף אדם לא היה מביא אותו לכאן ושותל אותו לא היה כאן עץ, כך גם העץ הראשון, אם לא היה נברא, לא יכול להיות שנעשה מעצמו. בהכרח, אפוא, שיש בורא. [צריך להבחין שישנן ב' בחינות: א. "שיש מצוי אחד", ב. שהוא בורא, וד"ל].

מי שאין לו סבלנות, יקשה עליו לעבוד. רוצים לרוץ, להתקדם, אבל אנחנו נלך עם הנקודה הזאת עוד ועוד, כלומר האדם צריך ללכת שבועות אולי יותר, כל אחד לפי ענינו ומדרגתו, כל דבר שהוא רואה צריך להתבונן.

ודאי שדבר זה לא צריך להיות עסקו של האדם כל היום. עיקר עסקו צריך להיות בת"ת, ורק ברגעים המסוימים של פנאי שיש לו במשך היום - בהם עליו להתבונן בדברים, כל אחד לפי דרגתו.

דוגמא נוספת: אדם יושב בתוך ביתו וחושב לעצמו: הבית הזה שאני נמצא בו, האם הוא היה כאן מאז ומעולם? ודאי שלא! מי בנה אותו? בני אנוש, יצורים של הקב"ה, בנו אותו. מהיכן היה להם חומר לבנות? כיצד יצרו את הלבנים? האם נבנה פעם בנין מאליו? מהיכן היה החומר הקדום שבנו את הדברים? כשם שהבנין לא נבנה מעצמו, אלא ידי אנוש בנו אותו, כך החומר הקדום בהכרח שלא נעשה מאליו. ומי עשה את הדברים הללו? בהכרח שיש כאן רבש"ע שברא את העולם! כי אם לא, לא יתכן שהדברים נעשו מאליהם.

וכך בכל פרט ופרט מהחיים, אם יתבונן בהם אדם היטב - יגיע למסקנה שיש בורא לעולם!

אנו הזכרנו שני פרטים בלבד, אבל כדי להפנים את הדברים יש לקחת את המחשבה והדוגמאות שנתנו, ולפתח אותם לשאר הנבראים.

הנחלת נקודה ללב - כאב המלמד את בנו

עבודה זו היא אכן לא פשוטה: יש לחשוב אלפי פעמים מחשבה זו בלבד, בלי שום גוזמא ממש. לא מדובר לעשות זאת מהיום למחר, אלא פעם, ועוד פעם, בצורה מתונה,

מדויקת, מיושבת ומבוררת, מתוך הכרה שזוהי הצורה לדבר עם הלב, להשריש את הנקודה האמיתית שבהכרח ישנו בורא לעולם, לעשות זאת בסבלנות גמורה.

הנה כשאדם יושב ומלמד את בנו את אותיות האלף-בית, הוא יכול לשבת עימו אפילו חצי שעה ושעה, לשנן שוב ושוב את האותיות, פעם ועוד פעם, במתינות ובסבלנות אין קץ, עד שהדברים ייקלטו במוחו של הבן האהוב.

ואף שהידע של האב הוא ברמה הרבה יותר גבוהה מלימוד אותיות, ואם היו מציעים לו לשבת לבד ללמוד את האותיות לא היה לו אפילו מעט סבלנות לכך - מ"מ ללמד זאת לבנו יש לו כח וסבלנות. מדוע? כי הוא מכיר שבנו קטן, וצריך ללמד אותו ברמה המתאימה לו.

אדם מסוגל ללמד את בנו את הדברים הפשוטים ביותר שישנם, דברים שלעצמו אין בהם כל נקודת ספק, ולא עוד אלא שבזמן הלימוד הבן שואל שאלות לכאן ולכאן, והאב מסביר במתינות ובסבלנות, כי יודע הוא שאם יסביר לו רק 'בערך' - לעולם לא יבין הבן את החומר הנלמד בצורה ברורה. לכן הוא משתדל להסביר לו את הדברים מראשיתם בצורה ברורה, שלב על גבי שלב.

על האדם להבין שכך הוא בדיוק בענין ידיעות הלב שלו. עליו להכיר שבו עצמו ישנם שני חלקים שכיום הם רחוקים זה מזה כמרחק שמים וארץ. השכל של האדם הוא מדרגה בפני עצמה, עולם בפני עצמו, והלב שלו גם הוא עולם בפני עצמו.

כשמבין האדם שמוחו ולבו הם לעת עתה נפרדים זה מזה ורחוקים זה מזה, הוא מבין שלהסביר ללב דברים יסודיים זו עבודה חשובה מאין כמותה!

ידועים דברי חז"ל בענין מעלתם העצומה של מלמדי התינוקות: "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד - אלו מלמדי תינוקות" (ב"ב ח ע"ב). כשהאדם 'מלמד' את הלב שלו, לימוד זה חשוב לא פחות מלימוד לתינוקות, וגם עליו נאמר: "ומצדיקי הרבים ככוכבים לעולם ועד". זוהי עבודה, ואפשר לומר עיקר העבודה, שהאדם לוקח את ה"חכמה" ואת ה"בינה" שלו, ודואג להגיע עימם ל"דעת", לידיעת הלב, שהלב יבין את הדברים.

אם אדם אינו פועל בצורה כזו, למה הוא דומה? לאדם שנולד לו בן בס"ד. בשעה שהוא נולד הוא אינו מדבר, והאב ממתין שיגדל מעט. חולפות שנתיים שלוש, והוא כבר מתחיל לדבר. בגיל ארבע, כשהבן כבר מדבר בצורה בנויה וברורה, מתחיל האב ללמד אותו 'זוהר'...

"למה לא?", הוא טוען. "אם הוא יכול לדבר, אתחיל ללמדו זוהר. הרי הוא יכול לחזור אחרי מה שאני אומר, א"כ אני אקרא כל מילה שכתובה ב'זוהר' והוא יחזור אחרי..."

הרי ברור ופשוט אצל כל בר דעת, שאין שום יחס בין מה שהבן הקטן אומר לרמת ההבנה שלו בדברים הנאמרים. הוא בסה"כ כתוכי שמציגים לפניו את הדברים והוא חוזר עליהם, אבל הבנה שכלית בערך הדברים, ואפילו מינימלית - אין לו! הבנתו מאוד רופפת, מאוד רדודה.

כשיגיע אדם להכרה שתפיסת הלב שלו היא ברמה של בן קטן החוזר כ'תוכי' על דברי אביו, ואין כאן הבנה מהותית בעצם הדבר, יבין דבר אחד: כעת נגלה לעיניו עולם חדש, ועליו להתחיל ללמוד אותו. הרי גם הוא עצמו, בהיותו ילד, למדוהו שלב אחרי שלב, מדרגה אחרי מדרגה, עד שהגיע למדרגת ההשכלה בה הוא נמצא כיום.

היום מתחיל הוא עבודה חדשה. יש לו, כביכול 'בן' בתוכו שעליו ללמדו, היינו לבו, שהוא מקבל את התולדות מן המח. צריך להתחיל ללמוד אתו כמו שמתחילים ללמוד עם ילד בן שנתיים. חז"ל אומרים: "קטן היודע לדבר - אביו מלמדו תורה וקריאת שמע. תורה מאי היא? - אמר רב המנונא: תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב" (סוכה מב ע"א).

כלומר, אנחנו מתחילים ללמד את עצמנו כפשוטו את אותה נקודה שהתחילו ללמד אותנו בהיותנו פעוטים חסרי דעת.

ודאי שהעיקר הוא ללמוד תורה, אך יחד עם זאת צריך אדם להחדיר ללבו את הנקודה הפשוטה ביותר והשורשית ביותר שיכולה להיות - יש בורא לעולם!

מים שוחקים אבן - ע"י עבודה תמידית וממושכת

נתבונן פעם נוספת במשל, ונבין את הדברים לעומקם.

לאדם יש ילד קטן, והוא מעוניין להתחיל ללמדו את יסודות האמונה. כשהילד נהיה בן שלש הוא קורא לו לחדר ואומר לו: "יש לי ידיעה חשובה לומר לך, ידיעה שעליך לזכור אותה כל ימי חייך!"

"נו", שואל הילד, "מה הידיעה?"

"דע לך שיש בורא-עולם והוא ברא את הכל. זוהי הידיעה החשובה שרציתי למסור לך, ויותר לא אזכיר לך אותה. זהו זה, הנך צריך לדעת שיש בורא ולא לשכוח זאת!"

תפיסה של ילד בן שלוש אינה גבוהה במיוחד, ומכח זה שיקול הדעת שלו נמוך מאוד. ממילא, אחרי שעובר יום או יומיים, וודאי לאחר חודש, חודשיים - אם אביו לא יזכיר לו שוב את הידיעה שיש בורא לעולם, כמעט ודאי שהבן ישכח זאת.

והנה יבוא האב ויזעק חמס: "הרי אמרתי לבני את הידיעה שיש בורא-עולם, והזהרתי שלא אוסיף להגיד לו ידיעה זו..." פשוט וברור שאלו דברי הבל, כיון שלבן אין את הכח והיכולת להכיר בחומרת אזהרת האב.

הרוצה לעבוד בצורה אמיתית, כשהוא הולך ברחוב ויורד גשם, הוא שואל את בנו: "מי מוריד את הגשם?" הבן עונה: "אינני יודע, אולי תאמר לי אתה מי?" ואז אומר לו האב: "הרבונו של עולם, הוא זה שמוריד את הגשם", וכך הוא חוזר ומשריש לו את היסוד הזה פעם, ועוד פעם, עד שהנקודה תיקלט בנפש הילד.

אדם שסומך על כך שהילד יגדל וישמע שיחות וכו' - עליו לדעת שאמונתו של הבן תהיה רדודה. אם לא השרישו בו את האמונה ב"גירסא דינוקתא", אם הוא לא 'נשם' את האמונה באויר הבית, וחי אותה - גם אם יידע את הדברים, הם יישארו רחוקים ממנו, ולא יחיה אותם!

כך הוא בענין חינוך הבן, וכך בדיוק גם כשמדובר על עצמנו, על הלב של כל אחד ואחד. יחד עם עסק התורה בנקודות הגבוהות, בפלפול, בהלכה וכו', צריך לקחת את הנקודה הפשוטה שיש בורא עולם ולעבוד עליה, להחדיר אותה ללב.

כשם שעם בנו מבין אדם שאינו יכול להתחיל מיד בלימוד נקודות עמוקות יותר, כגון השגחה פרטית וכו', אלא יש להתחיל להסביר לו בסבלנות ובמתינות את הנקודה הפשוטה פעם ועוד פעם - כך עם הלב של עצמו, אם הוא רוצה לרוץ מיד להשגות הגבוהות יותר - הוא בעצם בורח מהלב שלו לשכל שלו, וכאן יש מקום גדול לטעות, כי השכל הוא משכיל ויודע הרבה הרבה יותר מזה, וא"כ בו ברגע שאדם קופץ מהנקודה הפשוטה לנקודה עמוקה יותר, לפני שהוא עבד על הנקודה הראשונה שבועות ואפילו חודשים, וחשב אלפי פעמים על הנקודה שיש בורא עולם, - הוא קפץ מהלב אל השכל, ומכאן ואילך הכל הוא בבחינת "בנין הפורח באויר"!

כדי שהדברים ייקלטו בנפש האדם, לא מבחינה שכלית - שיהיה בהם חידוש מהפעם הזאת על פעם הקודמת - אלא שייקלטו אצלו ברובד הפנימי, בקליטה הפנימית של הנפש, עליו לשנן אותם שוב ושוב.

החדרת דבר ללב האדם צריך להיעשות במהלך כמו שמצינו בחז"ל (אבות דר"נ פרק ו משנה ב) לגבי רבי עקיבא, שהמים שחקו את האבן עוד טיפה ועוד טיפה, וכך במשך שנים רבות, עד שנוצר באבן חור. אבן לא מחוררים עם זרם חזק של מים [כמו צינור של מכבי-אש], אלא לוקחים את הטיפה הפשוטה, את הידיעה הפשוטה שיש בורא עולם, ואיתה בוקעים את "לב האבן", עד שזוכה אדם שיהיה לו לב בשר.

לוקחים את הדברים וחיים עימם. וגם אם יצטרך האדם לשנן נקודה זו חצי שנה ושנה, אבל הוא עובד עליה באמת והוא קונה אותה - אשריו וטוב לו.

הסימן לקנין אמיתי של הנקודה

אנחנו מדגישים שוב ושוב נקודה זו, כי עיקר המכשלה בעבודה נעוצה במהירות ובפזיזות של ההתקדמות. כשיכיר אדם את לבו באמת, יתייחס אליו בצורה הנכונה, וילמדו כדרך שלימד ר' פרידא את תלמידו [ארבע-מאות פעמים!!] - יזכה לקנות מדרגה אמיתית.

אמנם אנו נמשיך ונדבר הלאה, אך אין הכוונה שכבר מיישמים את השלב הבא, אלא יש לקחת את הדברים כמו שהם וליישם את השלב הראשון, ואת שאר הדברים יש לשמוע ולקבל כתמונה כוללת איך לחיות, אבל לדעת שהיישום הוא ענין של שנים !

לאחר שזוכה אדם ובנפשו ברור לו לחלוטין שיש בורא עולם, הידיעה הזו קבועה במוחו וקבועה בלבו, ולא עובר אצלו רבע שעה או חצי שעה, שבהם הוא לא חושב שיש בורא עולם - אז הוא יכול להמשיך הלאה.

אם רוצה אדם לדעת האם קנה את הדברים באמת, או שהם רק מן השפה ולחוץ, אך לא חדרו למעמקי הנפש, ישנה נקודת מבחן אמיתית לכך. באדם טמונים שני כוחות שמעוררים אותו לזכור דברים: כח חיצוני, שהוא עצמו מתחלק לשני חלקים - כח חיצוני גמור, כדוגמת שעון מעורר וכיוצ"ב, וכח השכל שרגיל לחשוב בדברים, אבל סוכ"ס גם זה עדיין בגדר רובד חיצוני. ויש את הכח הפנימי שעניינו תביעה פנימית של האדם.

לדוגמא: אדם שלא אכל יום או יומיים והוא רעב, תחושת הרעב שהוא חש אינה נובעת מחמת שהוא רואה אוכל לפניו וממילא נזכר שיש דבר כזה ששמו אוכל, וגם לא מחמת ששלשום הוא אכל ולכן הוא צריך לאכול גם היום. הוא רעב מכח הטבע הפנימי של הגוף הדורש ממנו לספק לו אוכל.

אם המזכירים של האדם אחת לרבע שעה או חצי שעה הם ברמה של "שעון מעורר" - סימנים חיצוניים - זהו סימן שהוא באמצע העבודה, והוא עובד טוב, וצריך להמשיך, אבל לנקודה הפנימית הוא עדיין לא הגיע.

אם המזכירים של הנפש הם מכח ההרגל השכלי, כלומר, מחשבה שאדם מתרגל לחשוב בה, היא נמצאת במוחו וממילא צצה ויוצאת, כמו חלומות שמקורם ממראות שראה אדם במשך היום הקודם - זוהי כבר התקדמות, כי פירוש הדבר שכבר יצא מהחיצוניות הגמורה - המזכירים החיצוניים - ונכנס למהלך של זכירה מכח המחשבה, אבל עדיין זו אינה נקודה פנימית באמת.

רק כשמגיע אדם למהלך, שהנפש מצד עצמה תובעת ורוצה לזכור את הנקודה שיש בורא לעולם, ואפילו לזמן מועט - זהו הסימן האמיתי שהדבר כבר נגלה אצלו בנפש, והנפש קנתה את הדבר בקנין אמיתי!

ודאי שזוהי עבודה קשה, בבחינת "קשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית" (חגיגה טו ע"א), ועדיין נצרכת שמירה מכל משמר לא לאבד את הנקודה, אבל הנקודה כבר גלויה בנפש, ואפשר לבנות על גביה בנין נוסף.

מי שהגיע לזכירת הנפש, אין לו כל צל של ספק מה מזכיר לו, האם המח, או הנפש שתובעת. אבל אדם שנמצא באמצע דרכו ועדיין מנסה את עצמו היכן הוא נמצא, נדרשת ממנו זהירות רבה לדעת להבחין האם זוהי זכירה של מחשבה שכלית או של נביעת הנפש. המבחן בזה הוא כבר יותר דק ויותר עדין. קשה להגדיר זאת, כי אדם לעולם עלול ח"ו להטעות את עצמו, וצריך להתפלל לקב"ה בכל עת ובכל שעה שיעמידנו על האמת. ניתן כאן דוגמא לצורת מחשבה כיצד לבדוק זאת, אבל גם היא צריכה זהירות מרובה. אדם צריך לבדוק את עצמו בזמנים שהוא יושב רגוע מאוד, ונותן למחשבתו רפיון וחופשיות לשלוט. אז עליו להתבונן ולראות להיכן הנפש משתוקקת.

זוהי עבודה בפני עצמה. בדר"כ מי שרץ הלאה כל חייו, אינו מכיר מושג כזה. בשעות הפנאי שלו הוא מוצא לעצמו תעסוקות אחרות, יש לו הרבה מחויבויות, הרבה דברים שהוא רוצה לגמור, אבל לפנות לעצמו זמן מסויים לנוח ולבדוק מה הוא רוצה - רעיון כזה רוב בני האדם עדיין אינם מכירים.

כשנכנס אדם לעולם פנימי, ומבקש לקנות אמונה, עליו להשקיע בזה זמן! לקחת זמן מסויים, לשבת בשקט, ולתת למחשבות לשוטט בעולם שהוא רוצה, ואז יבדוק את עצמו להיכן מחשבותיו הולכות: אם לדבר אסור ח"ו, צריך להפסיק מיד, ולדעת שהנפש עדיין עטופה עם הרבה מסכים. אם הנפש משוטטת בדברי רשות, יבדוק אלו דברי רשות, וזוהי עבודה ארוכה שאם נזכה אולי נגיע לבארה.

בכל מקרה עליו לראות האם תוך כדי כך נקודת האמונה תופסת משקל כלשהו. אם הוא לא מרגיש משיכה נפשית להתבונן בדברים, אלא מתח שכלי לחשוב על כך - בהכרח שהוא אוחז עדיין בהכרת השכל, ולא בידיעת הנפש. אם הוא מרגיש שהנקודה של האמונה נובעת מפנימיותו ויש לו הרגשה טובה לחזור על כך פעם אחר פעם, והדברים מתפשטים מעצמם - זהו סימן שהגיע לנקודת אמת, ועליו להרחיבה ביתר שאת.

הדברים שנאמרו בסוף הם קצת גבוהים וקשים להשגה. השגתם תלויה אצל כל אחד בעדינות נפשו. אשר על כן, יותר טוב שאדם ישתדל שמשהו אחר יבחן אותו היכן נפשו

עומדת, ובעיקר יתפלל לקב"ה כל הזמן שהזכירה שיש בורא לעולם לא תהיה רק מידיעת השכל, אלא תגיע אצלו למעמקי הנפש, ויזכה להכיר את בוראו באמת.

פרק ט - "כי אתה עמדי"

השלב הראשון - תביעת הנפש להכרת בוראה

נתבאר עד כה, שעבודת האדם להביא לכך שתיקבע בלבו הידיעה כי יש בורא לעולם, וכפי שאמרנו ישנם בזה שני כללים יסודיים: האחד, שעיקר העבודה נעשית על ידי כח הדיבור, כלומר אם אדם רוצה לעורר את לבו לגלות את הנקודה שיש בורא לעולם, ראשית עליו להתבונן בדבר זה שהקב"ה ברא אותו, אבל אחרי ההתבוננות צריך לבוא הדיבור, שיאמר את הדברים בפיו: לא יתכן שחפץ זה נוצר לבד, ודאי שהקב"ה עשה אותו וכו'.

והכלל השני: לפנות בכל יום ויום זמן מיוחד להתבוננות, כמש"כ הרמח"ל בספרו "דרך עץ החיים", שישב שעה אחת פנוי מכל עסקי העולם הזה ויחשוב רק על הנקודה הזו, ולאורך כל היום אחת לחצי שעה וכיוצ"ב יעורר אצלו את הדברים.

אם חסרים אחד משני התנאים הללו, קשה מאוד ליישם את הדברים שדיברנו. אם לא מקדישים שעה אחת להתבוננות, אין תוקף למחשבות לאורך כל שעות היום, ואם אין את הדיבור בפה - המחשבות "פורחות באויר", כמו שאמרו חז"ל: "מחשבות לא יכונו". עתה נמשיך, נרחיב ונתקדם.

השלב הראשון בעבודה - שהוא שייך אצל כל יחיד ויחיד - הוא לייסד אצלו שיש בורא עולם. הזכרנו לעיל בקצרה שהסימן לכך שכבר ניתן להמשיך הלאה, הוא כאשר לא רק מזכירים חיצוניים ולא רק הרגל המחשבה של השכל תובעים להרגיש שיש בורא עולם, אלא הנפש עצמה תובעת להזכר כל פעם ופעם בבורא עולם, כלומר הנפש תובעת דברים שיש לה תשוקה אליהם, דברים שהיא מרגישה שהיא מקבלת מהם חיות.

אם זהו רק הרגל מחמת שעבוד שכלי, הנפש עדיין לא מרגישה חיות מן הדבר, ממילא הדבר אינו מעורר את הנקודה הפנימית להיות חלק מעצם הויית חיי האדם. כאשר האדם נמצא במצב שכבר הנפש תובעת זאת, זוהי ראיה שנקודה זו נהפכה להיות חלק מעצם החיים שלו.

נקודה זו אנו שאנו אוחזים כעת היא ה"בראשית", הידיעה שיש בורא לעולם. זו אינה ידיעה של עבודה, ונועדה רק כדי לבנות עליה את השלב הבא. אלא שמעצם הידיעה הזו מקבל האדם חיות, כמו שהזכרנו בתחילת דברינו: "בא חבקוק והעמידן על אחת:

'וצדיק באמונתו יחיה'", כלומר הוא מקבל את החיות שלו מהאמונה. הגוף נושם אויר, והפנים - הלב של האדם - כביכול 'נושם' אמונה!

כשם שהחיות של הגוף הוא המזון הגשמי, כך המזון של הנפש הוא רוחני, "כי לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל פי מוצא ה' יחיה האדם" (דברים ח, ג). ידועים דברי האר"י ז"ל שהחיות של הנפש היא נקודת האלוקות הטמונה בכל דבר. ממילא, הגוף, החלק החיצוני, מקבל את חיותו מהגשמיות, אבל הנפש חיה מנקודת האמונה.

אם חיותו של האדם היא מדברים אחרים, והדבר נתפס אצלו כידיעה בעלמא, בהכרח שעדיין לא גילה את הנקודה הפנימית של הנפש. לאחר שזוכה ונקודת החיות שלו היא שיש בורא לעולם והנפש תובעת לחיות זאת ולחוות זאת, יכול הוא להתקדם לשלב הבא.

היכן נמצא בורא העולם?

מהי הנקודה הבאה שעל האדם להשיג.

יש בזה כמה דרכים, כלומר סדר הדברים משתנה מאדם לאדם - כל אחד לפי מעלתו ודרגתו. כי לאחר שאדם יודע שיש בורא עולם, בעצם נשאלות שתי שאלות כלליות: א. מה הן מידותיו של בורא עולם, וכיצד הן קשורות אלי? ב. היכן נמצא הבורא ית'?

באופן כללי ניתן להתחיל את העבודה בשני הכיוונים הללו, ואנו נעסוק קודם בנקודה השניה - היכן נמצא בורא העולם, ובהמשך נגיע גם לנקודה הראשונה - מה הקשר שלי לרבונו של עולם, שזהו ענין אהבת ה' והשגחה פרטית.

ובכן, לאחר שזכה אדם להכיר בשכלו ובנפשו שיש בורא עולם, ואף לקבל את חיותו מכך, עתה הוא נעמד ושואל את עצמו: היכן בורא עולם נמצא?

ובאמת, שלמה המע"ה כבר אמר: "הנה השמים ושמי השמים לא יכלכלוך" (מ"א ח, כז), וירמיהו הנביא התנבא בשם ה': "הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא נאום ה'" (ירמיה כג, כד). הקב"ה היה, הווה ויהיה. "אתה הוא עד שלא נברא העולם, ואתה הוא משנברא העולם", וכמו שקודם הבריאה היה הקב"ה בכל מקום ובכל זמן, כך גם לאחר שנברא העולם נמצא הקב"ה בכל מקום, כלשון חז"ל הנודעת: "לית אתר פנוי מיניה".

זהו בעצם תוכן דברי הרמ"א בתחילת השולחן-הערוך שהוזכרו לעיל: "שויתי ה' לנגדי תמיד, הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלוקים".

נתבונן ראשית במשל גשמי: לאדם יש שעון, והוא הניח אותו באיזה מקום וכעת אינו זוכר היכן הניחו. מה עושה? מתחיל לחפשו. הוא עובר מחדר לחדר, ממגירה למגירה, ובודק האם השעון נמצא כאן או לא? כאשר הוא מבחין בו - הרי שהשעון נמצא. אם לא רואה אותו - סימן שהשעון לא נמצא.

בבורא העולם א"א להבחין עם עיניים גשמיות! "כי לא יראני האדם וחי" (שמות לג, כ). הקב"ה הוא "א-ל מסתתר" (ישעיה מה, טו), אי אפשר לראותו וגם לא לשומעו, וודאי שלא ניתן למשש אותו בידיים! כיצד, אפוא, ניתן לדעת היכן הוא בורא העולם?

כדי להשיג נקודה זו - היכן נמצא הקב"ה - חייבים אמונה! אמונה בדברי חז"ל הקדושים שהם אמרו לנו שהקב"ה נמצא בכל מקום, אמונה בדברי הנביאים שכתבו לנו "את השמים ואת הארץ אני מלא" (ירמיהו כג, כד).

אם כן, עבודת האדם על מנת להגיע להכרה אמיתית שרבש"ע נמצא כאן אתנו בחדר, והוא נמצא עם כל אדם ואדם במקום בו הוא נמצא - זוהי עבודה של אמונה, לייסד בלבו את האמונה. אחר שהגיע לאמונה אמיתית - יכול אדם להרגיש שהקב"ה נמצא בלבו, אבל תחילת הכל זו האמונה!

איך עושים זאת?

גם כאן נפתח במשל מהעולם הגשמי. חפץ הנמצא במרחק של 1000 קילומטר - אדם לא רואה אותו. אם יימצא קרוב אליו - יראה אותו. כלומר, אי ראיית החפץ נובעת מהמרחק שבינו לבין החפץ, וכשיסתלק המרחק והאדם יתקדם לכיוון החפץ - שפיר יוכל לראותו.

אצל הרבש"ע, הסיבה שלא רואים אותו היא משום שנאמר: "כי לא יראני האדם וחי". אדם אינו רואה את הרבש"ע לא משום שהוא נמצא במקום פלוני, מרוחק ממנו. אין שום משמעות למקום הימצאותו של האדם. ישנה סיבה אחת ויחידה שמחמתה הקב"ה אינה נראה: מחמת ההעלם שנמצא בנפש. הקב"ה הוא כביכול סוג דבר שמצד עצמותו אי אפשר לראותו.

ישאל השואל: אם אינני רואה את הרבש"ע, איך אוכל לחיות בהרגשה שהקב"ה נמצא כאן?

כשהאדם כבר זך וטהור והקב"ה נגלה לו בלבו - שוב אין אצלו שאלות כאלו, אבל עד שיגיע למדרגה זו, הדברים אצלו רק בגדר של אמונה. הוא מאמין לדברי חז"ל, הוא כבר יודע שהקב"ה נמצא כאן. לראותו הוא לא יכול, אך להאמין - הוא מאמין.

אמנם, כבר הזכרנו לעיל בראשית הדברים שישנם שני סוגי אמונה: יש אמונה שהיא ידיעת השכל, ויש אמונה של לב. אמונה של לב זו הכרת המציאות שבהכרח הדברים הם כך, כעין חוש המישוש ע"י היד. אם אדם יודע שיש רבש"ע שאינו גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף, אין לו ראשית ואין תכלית וכו' - הרי ברור לו שבהכרח הקב"ה נמצא כאן.

השאלה היא: איך מעוררים את הנפש להכרה הפשוטה שהקב"ה נמצא כאן?

לעורר את הנפש ע"י כח הדיבור

כפי שהזכרנו לעיל, העבודה לעולם צריכה להיעשות עם כח הדיבור, וגם כאן נשתמש באותו כח.

יושב לו אדם באותה שעה שהקדיש לעצמו להתבוננות [כמבואר לעיל], ושואל את עצמו את השאלה הפשוטה: היכן נמצא הרבש"ע? והוא גם עונה לעצמו: הקב"ה נמצא כאן לידי! הוא שואל את עצמו: האם אני רואה אותו? - לא! אני מאמין שזה כך? כן! אם אני מאמין שזה כך, ואני לא מרגיש זאת, איך אחיה את הדברים?

כך אדם מעמיד לעצמו את השאלה, והתשובה שהוא עונה לעצמו היא, שהסיבה שאינו מרגיש שהקב"ה נמצא כאן, היא מחמת שהוא תפוס בעצמו. אם יצא קצת מהכרת עצמו, מהמחשבה על עצמו, מההתעמקות בענייניו, ממילא יחוש את הרבש"ע.

על בעל גאוה אומרים חז"ל: "אמר הקב"ה: אין אני והוא יכולים לדור בעולם" (סוטה ה ע"א). מה הכוונה שאינם יכולים לדור יחד בעולם? הרי הקב"ה מלא עולם ו"לית אתר פנוי מיניה", וכי יעלה על הדעת שהיכן שנמצא בעל גאוה הקב"ה לא נמצא?

ודאי שהוא נמצא גם שם, כמו שהוא נמצא בכל מקום, וכוונת חז"ל לומר, שאי אפשר לחוש שהרבש"ע נמצא במקום זה. לא מצד שהוא באמת לא נמצא, אלא מצד הגאוה שמונעת את ההכרה במציאות הקב"ה!

אם כן, הסיבה שאין כל יחיד ויחיד מרגיש את הקב"ה, היא הגאוה - כל אחת לפי מדרגתו. לכאורה ראוי שנציע, אפוא, להתחיל לעבוד על מידת הגאוה.

כדי להגיע לענווה אמיתית צריך להרגיש את הרבונו של עולם, וכדי להרגיש את הרבש"ע, צריך להיות "בעל ענוה". א"כ לכאורה שוב הדברים "צבת בצבת עשויים", ואדם תוהה כיצד יוכל להגיע להכרה שהרבש"ע נמצא כאן?

אנחנו יודעים שהסיבה שמונעת אותנו להגיע להכרה זו, היא מחמת ה"יש" של הנפש, ההתעסקות והשתקעות של האדם בתוך עצמו. אם כן, הדרך להגיע לאותה הכרה היא ע"י דיבורים וע"י תפילה.

אדם פונה אל הרבש"ע וכביכול מדבר עימו בלשון נוכח: רבונו של עולם, אני נמצא כאן. האם גם אתה נמצא כאן? ודאי שכן! אני רואה אותך, רבונו של עולם? - לא! אני לא רואה! אבל דבר אחד ברור: אני נמצא כאן, וגם אתה נמצא כאן, אבל אני לא מרגיש שאתה נמצא כאן, אלא יודע זאת, ומאמין לדברי חז"ל.

אדם לוקח את המחשבה הזו, וחוזר על המשפט ברצינות עמוקה. הוא אומר לרבש"ע: אינני רואה אותך, אבל אני מאמין שאתה נמצא לידי. אני לא רואה, אבל אני מאמין שאתה נמצא לידי.

בשעה שהאדם אומר את המשפט הזה, צריך שהדברים יצאו מעמקי הנפש שלו, כלומר לא מהשכל שהוא יודע שהקב"ה נמצא כאן, אלא מכח ההרגשה הפנימית של אמונה שהוא יודע שיש כאן רבש"ע. לא שהוא מרגיש זאת, אלא שהנפש מאמינה לחז"ל שיש רבונו של עולם.

התבוננות ע"י משלים

כדי לקרב את הדברים אל שכלנו נדמיין לעצמנו שכעת היה נמצא כאן, בבית זה, משה רבינו ע"ה, והיינו זוכים לשבת במחיצתו ולדבר אתו. לפתע רואים אנו אותו מרים יד, ומתנועת היד נראה שהוא לוחץ יד למשהו. אנחנו מביטים ימינה ושמאלה ולא רואים אף אדם. שואלים את משה רבינו: "למי נתת יד?" והוא עונה בפשטות: "לאליהו הנביא..."

אם הדברים היו יוצאים מפורש מפי משה רבינו, כל אדם בעל אמונה פשוטה היה מאמין למשה רבינו שאכן אליהו הנביא נמצא כאן. אם סתם אדם היה אומר כך, ניתן לבטל את דבריו ולחשוב שהוא בעל דמיונות, אבל משה רבנו, הרי הוא בעל מדרגה גבוהה יותר מאליהו הנביא, וכי יש צל של ספק שלא יוכל לראות את אליהו הנביא? ודאי שהוא רואה את אליהו הנביא. כל אדם היה מאמין למשה רבינו שאליהו הנביא נמצא כאן בחדר.

אמונה זו, לא היתה רק בידיעה של שכל, אלא גם הנפש היתה מאמינה בוודאות שאליהו הנביא כאן! כי אם משה רבינו אמר כך - ודאי שזוהי המציאות. והרי הוא לא רק אמר זאת. אנחנו רואים בצורה מוחשית את ידו המושטת לוחצת יד נעלמת, כלומר הדבר מוחשי לנגד עינינו איך שמשה רבנו מתנהג בצורה שאליהו הנביא נמצא כאן.

עד כאן המשל.

ואם כך הוא בענין אליהו הנביא, יבין האדם כי האמונה שהקב"ה נמצא כאן פשוטה וברורה יותר מהאמונה בכך שאליהו הנביא נמצא כאן!

כלומר, אדם צריך לקחת לעצמו משלים, ומכוחם להגיע להכרה שהרבש"ע ודאי נמצא כאן.

ניתן עוד דוגמא לדבר. אדם יושב בחדר סמוך לקיר שקוע בתלמודו עם כסא וסטנדר. לפתע בא מישהו מאחוריו ומניח את ידו על כתפו. כשחש את הנגיעה הוא נרעד לרגע. הוא אומר לחבירו הנכנס: "לא שמעתי שנכנסת". הוא היה כל כך שקוע שלא שמע שמישהו נכנס לחדר.

מה אדם יכול ללמוד ממשל זה? הנה יתכן מצב שאדם יסתובב בחדרו, ולא רק יסתובב אלא גם ישמיע קולות, ואת הכל הוא לא שמע! וכל כך למה? כי מוחו היה שקוע בדבר אחר, ולכן כח השמיעה שלו לא היה מחודד ופנוי כל כך לשמוע.

אדם חושב על המשלים הללו, וכביכול אומר לרבש"ע: ברור לי שאף על פי שבחושים הגשמיים שלי אינני מרגיש שאתה נמצא כאן, אבל אני מאמין ואני רוצה להאמין עוד יותר ולהרגיש שאתה ניצב לידי. "גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירא רע" למה? "כי אתה עמדי".

הוא לוקח את הנקודה הזו וחוזר עליה במילים פשוטות, פעם ועוד פעם, עם עוד משל, ועוד משל, והוא אומר לרבש"ע: אני לא מרגיש, אבל אני יודע שאתה נמצא, כמו שידוע לי שבחלל החדר מסתובבים חיידקים וכו', אף שאינני רואה ומרגיש אותם. רבש"ע, רוצה אני להרגיש שאתה נמצא לידי!

אדם קם בבוקר, הולך לתחנת האוטובוס ומתיישב בתחנה. הוא חושב במחשבתו [ואם אין אנשים ניתן אפילו לדבר בשקט]: רבש"ע, אני נמצא לבד או שאתה נמצא אתי? מישהו רואה מה שאני עושה עכשיו או לא? רבש"ע, אני לא לבד, אתה נמצא אתי ואתה רואה את מה שאני עושה.

כך לאורך כל היום, כמו שהזכרנו, אדם צריך להזכיר לעצמו מידי פעם את מציאות הבורא ולדבר עימו דקה או שתיים. כמובן, כל זאת בתנאי שיש בסיס של שעה אחת ביום, שבה אדם לוקח את הנקודה הזאת ומפתח אותה. על בסיס זה יכול הוא אחרי כן במשך היום לחזור על הדברים פעם אחר פעם, אפילו את אותם דברים ממש, מפני שהוא יודע שהידיעות הללו הם עצם חיותו. ואף שעדיין אינו חש כך, אבל לכה"פ בידיעת השכל הוא יודע שזוהי נקודת חיותו.

הקב"ה יעזור לכל אחד ואחד, שיבקש את בוראו באמת, ולאט לאט, מכח הביקוש באמת, יזכה להרגיש שהקב"ה נמצא לידו ולהיות דבוק בו כל ימי חייו.

פרק י - בירור מהות צורת החיים עם הקב"ה

הכרת הבורא - עבודה לשנים רבות

כפי שביארנו, לאחר שזכה אדם ונפשו מרגשת באמת שיש רבש"ע, והוא מקבל חיות מנקודת האמונה - העבודה לאחר מכן היא, להתחיל לנסות להכיר בהכרה ברורה, בהכרת הלב של תפיסת המציאות, שהקב"ה נמצא לידו.

עבודה זו היא עבודה של כמה שנים, כפשוטו. ובאמת, ה'מסילת ישרים' (פרק יט), בבירור מידת יראת חטא, כבר עמד על כך, שדבר זה, שהנפש תכיר שהקב"ה נמצא ליד האדם, "הוא היותר קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמיתי, יען אין החוש עוזר לזה כלל". חושי האדם מבחינים במציאות גשמית, אך אין בכוחם להבחין בבורא העולם. הכח היחיד באדם שחש זאת, הוא נקודת האלוקות שנמצאת בנפשו.

כי כל דבר כדי לחוש אותו צריך את הכלים מאותו מין: את הגשמיות חשים על ידי חושי הגוף, ואת האלוקות חשים רק עם כח האלוקות שנמצא בכל אחד ואחד. "נשמה שנתת בי טהורה היא", היא ה"חלק אלו-ק ממעל", רק היא יכולה לחוש את הבורא עולם אשר אינו בעל גוף ולא ישיגוהו משיגי הגוף. לכן, כל זמן שאדם לא הצליח לעורר בנפשו את נקודת האלוקות, את "הנשמה" הקדושה, ולו במידת מה, בהכרח שלא יוכל להרגיש שהקב"ה נמצא כאן עימו במחיצתו!

עיקר העבודה בנקודה זו היא לצאת מעולם הגשמיות, ולהתחיל להכנס לעולם של רוחניות, לא רק ידיעה של רוחניות. כי גם כשאדם לומד תורה ומקיים מצוות, הוא מתעסק אמנם ביסודות אלוקיים, אבל אין הכרח שמדרגת הנפש שלו, שהכח המתעסק בנפש יהיה פנוי. הוא יכול ללמוד את התורה עם השכל הגשמי ולקיים את המצוות עם ידיו גשמיות. אין הכרח שהוא עצמו מקיים מצוות ונשמתו נמצאת בגילוי!

כדי להגיע להרגשה של מציאות, להרגיש ולהכיר את הרבש"ע, אי אפשר לעשות זאת בחלקי הגוף. בהכרח שהאדם יגיע קודם לנשמתו. לכן, קשה מאוד להרגיש זאת כיון שהדרך אל הנשמה ארוכה היא עד מאוד, וגם כשהנשמה מעט מתגלית, אם אדם חוזר ומתעסק עם החומר, היא שוב נעלמת. ואף אם קנה את המדרגה, על אלו ועל דומיהם אמרו חז"ל: "קשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית" (חגיגה טו ע"א). זו אינה נקודה שאדם קנה אותה והיא נמצאת אצלו. זוהי בחינה של "רצוא ושוב". בתחילה אדם מרגיש לרגע, אחרי כן נעלמת ההרגשה למשך שבוע ושוב חוזרת, וכו'. כי חיבור הנשמה עם הגוף זו בחינה של "מפליא לעשות" - דבר פלא (כמבואר בטור אוה"ח סי' ו, עי"ש), שכן בעצם אלו שני יסודות הסותרים זה את זה. כשם שמים ואש אינם יכולים להתחבר זה עם זה עפ"י חוקי הטבע, גם הגוף והנשמה אינם יכולים להתחבר עפ"י חוקי הטבע, ולולי שהקב"ה מחבר ביניהם בכל עת ובכל שעה, היה האדם מת!

והנה צורת החיבור הרגילה בין הנשמה והגוף היא, שאמנם הנשמה נמצאת בתוך הגוף, אבל היא נעלמת בתוכו, וממילא אי אפשר להרגיש את הרבש"ע. כדי שיוכל האדם

להרגיש את הרבש"ע, עליו לעמול שגם הנשמה תהיה בגלוי וגם הגוף בגילוי, וזהו פלא יותר גדול מהפלא שכבר קיים בעצם החיבור שבין הנשמה והגוף!

אמנם, ברגע שאדם חוזר לעסוק בעסקי הגוף, ועוד יותר, אם מחשבתו עסוקה בעסקי הגוף וממילא נשכח ממנו הגילוי של הנשמה, ואפילו לרגע קט - כדי לעורר בחזרה את הדבר נדרשת ממנו עבודה רבה וקשה!

משל למה הדבר דומה? בכיריים של הגז שאנו מכירים, ישנן כמה דרגות בחוזק הלהבה. אם אדם מדליק את הלהבה על הנקודה הגבוהה ביותר, ואחרי חצי שעה משנה את דרגת האש ומנמיך אותה, אם ירצה כעת להחזיר את הלהבה למצבה הראשון, שתהיה בתוקפה, די בסיבוב קל של הכפתור והדבר כבר מתבצע. כל זאת למה? כיון שהאש עדיין לא כבתה, היא עדיין דולקת, אלא שהיה שינוי בתוקף האש, ממילא ההעלאה וההורדה יחסית קלה. אבל אם כיבה האדם את הלהבה לגמרי, כדי להדליקה שוב עליו להביא גפרורים וליצור אש חדשה.

כך גם לעניננו: בתחילת העבודה, אם אדם משיח דעתו אפילו לרגע, ה"אש" נכבית, והוא נצרך לעורר מחדש את כח הנשמה.

לאחר שאדם זוכה ומתקיימת בו בחינה של "אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה" על המזבח הפנימי, "בלבבי משכן אבנה", והאדם בונה את המזבח בלבבו בצורת "אש תמיד תוקד", הריהו נמצא במצב של עליות וירידות בענין הרגשת הנשמה. אבל בתחילה מצבו הוא: "קשין לקנותן ככלי זהב וכלי פז, ונוחין לאבדן ככלי זכוכית"!

לכן, צריך אדם לדעת שנקודה זו - ההכרה בבורא - היא מהנקודות היסודיות בחיים. לאחר מכן צריכים להגיע לקרבה, אבל הנקודה הזו היא הכרחית! אם אין הכרה בבורא, ממילא אין קירבה! יש צורך לעמול על נקודה זו מספר שנים, אבל יש לעשות זאת בצורה אמיתית, מתונה ומיושבת.

צדיקים לאורך כל הדורות חיו עם הרבש"ע

ננסה לתת כיוון כללי להבנת הדברים.

אדם מתעורר בבוקר. הוא קם על רגליו ואומר: "מודה אני לפניך וכו'". עם מי הוא מדבר? עם הרבש"ע. כשאדם עובד על הנקודה הנ"ל, עליו להתחיל מנקודה פשוטה יותר. לפני שהוא אומר "מודה אני", הרי אם אומרים "מודה אני" סימן שיש כבר למי להודות, ואם יש למי להודות היכן נמצא זה שמודים לו?

המחשבה הראשונה שעמה צריך אדם להתחיל את יומו במדרגה שעליה אנו מדברים היא: מיד כשהוא מתעורר לפנות אל הרבש"ע ולומר לו: "אני לא לבד, אתה נמצא יחד

אתי, אתה הערת אותי", ואז יאמר: "מודה אני לפניך". אבל הנקודה הראשונה עליה הוא מבסס את נקודת הקימה שלו ליום חדש צריכה להיות: "רבונו של עולם, לא התעוררתי לעולם שבו אהיה בודד, התעוררתי לעולם שיש לי 'צוותא'. הצוותא שלי היא אתה יתברך!"

ודאי שלוקח זמן עד שמצליחים להגיע למצב שזו תהיה המחשבה הראשונה שעולה בראש כשקמים בבוקר. בתחילה אדם שוכח, אחרי כן נזכר אחרי שעתיים. לאט לאט הוא נזכר, עד שהוא קונה זאת כהרגל. עבודה זו יכולה לקחת שבוע, ועוד שבוע, עד חודש ועוד חודש, עד שבסופו של דבר יזכה שנקודת הָראשית של היום שלו תהיה שהוא חי עם רבש"ע.

ואין הכוונה שהוא מרגיש בפועל שהקב"ה כבר נמצא כאן, אלא כמו שהארכנו לבאר לעיל שיש לו אמונה ברורה שהקב"ה נמצא כאן! בין אם הוא מרגיש ובין אם אינו מרגיש, אבל הוא מאמין באמונה שלמה שהקב"ה נמצא כאן.

משל למה הדבר הדומה: בשנים האחרונות הומצא מכשיר הנקרא "פלאפון". נתאר לעצמנו שמגיע לכאן אדם מארץ רחוקה ששמעו של מכשיר זה עדיין לא הגיע, והוא שואל את אחד המקומיים היכן יש כאן טלפון ציבורי, כדי שיוכל להתקשר למכר שלו בארץ, אליו הוא צריך להגיע.

עונה לו המקומי: "אל תטרח, הטלפון הציבורי רחוק מכאן", והוא מוציא מכיסו קופסא קטנה ואומר לו: "בבקשה".

"מה זה?", שואל האורח בתמיהה, והלה מסביר לו: "זהו פלאפון! מכשיר טלפון נייד, ללא חוטים שניתן לשוחח דרכו עם אחר הנמצא במרחק גדול".

מביט עליו התייר במבט ספקני ותוהה לעצמו: האם אכן המציאו דבר חדש, או שמא נתקלתי באדם שדעתו אינה מיושבת עליו... הוא אומר לו: "סליחה, תודה!" וממשיך בדרכו.

הוא פונה לאדם שני ושלישי, ואצל כולם התגובה דומה: ישנו מכשיר פלא שניתן לדבר דרכו, כמו טלפון!

נו, חושב הוא לעצמו, אם שלשה אנשים אומרים את אותו הדבר, כנראה שאני הוא זה שעדיין לא שמעתי על הפלא החדש, אך באמת ניתן לדבר עם מכשיר כזה. הוא לוקח את המכשיר ביד, מחייג ומתחיל לדבר.

והנה במצב זה, ההרגשה שעימה הוא צריך להתחיל לדבר אינה: "אולי שומעים, אולי לא שומעים". אם היה לוקח את המכשיר מהאדם הראשון, והיה מנסה לדבר כשהוא

עדיין מסופק האם המכשיר הזה באמת קולט ואפשר לדבר דרכו, או לא - אז תחושתו היתה תחושת ספק. אבל אם שלשה בני אדם אומרים לו כך, ולא עוד אלא שהוא רואה עשרות עוברים ושבים משוחחים עם מכשיר זה - הריהו מבין בהבנה ברורה: "עד היום לא ידעתי, כעת אני יודע", וגם כשהוא מדבר עם מכרו הנמצא במרחק של 1000 ק"מ ממנו, יש לו הרגשה ברורה בנפש שהלה שומע אותו.

כל זאת למה?

כי אע"פ שהוא עצמו מעולם לא ניסה לשוחח במכשיר מופלא זה, אך מאחר והוא רואה שכולם חיים כך, הוא מבין שזוהי המציאות!

ילד גדל בביתו ורואה את הוריו משוחחים בטלפון. לאט לאט הוא מבין שמדברים כאן ושומעים שם, וידיעה זו נקבעת במחשבתו לעולם.

עד כאן המשל, ועתה נתבונן בנמשל. הן לא אחד ולא שניים, חיו מתוך הרגשה שהקב"ה נמצא עמם ממש. מהנביאים הקדושים אשר שוחחו עם הרבש"ע "כדבר איש אל רעהו", דרך החכמים שבכל דור ודור, אנו מוצאים אלפי אנשים שהתנהגו בצורה כזו, וזו היתה צורת התקשורת שלהם עם הרבש"ע.

כשאדם מתבונן על הדברים מנקודת מבט כזו, אם אינו רואה את עצמו כיוצא דופן שמתחיל לדבר, אלא כהמשך לאלפי צדיקים במשך הדורות שיצרו קשר חי עם הרבש"ע - הוא יוכל לדבר עם הרבש"ע כמו שהוא מחזיק טלפון ביד ומשוחח דרכו עם אדם הנמצא אי שם במרחק מאות ואלפי קילומטרים.

ודאי שזוהי עבודה עצומה: עוד פעם להתבונן בדברים, עוד פעם לחוש אותם. עוד פעם להתבונן, ועוד פעם לחוש. אבל העיקר לא להתייאש! לנסות עוד פעם ועוד פעם ולהיות בטוח שהקב"ה נמצא כאן והוא שומע!

הרי בספה"ק מובא כלל, ש"הכל נגרר אחר הראש". אם אדם לוקח נקודה זו של ההכרה בכך שהקב"ה נמצא לידו, ומתחיל עימה את ראשית היום שלו, זהו מפתח לכל היום לחיות עם הרגשה זו בהכרה.

אדם קם, נוטל ידיים ויוצא לבית-הכנסת. בדרך חושב הוא לעצמו: "אני הולך לבד, או שאני הולך עם מישהו?" ואז הוא פונה לרבש"ע ואומר לו: "אני יודע שאני לא לבד, אני יודע שאתה נמצא אתי". הוא מגיע לביהכ"נ, ואם הוא זוכה להיות הראשון מבין עשרה ראשונים בבית-הכנסת [שזוהי מעלה גדולה ביותר], הוא אומר לקב"ה: "אני נמצא בבית-כנסת לבד, או שאתה נמצא אתי?" וכו'. וכך הוא חוזר ומשנן את הנקודה הזו פעם ועוד פעם, בלי להרפות, עד שזוכה והוא "חי" כל הזמן בהרגשה שהקב"ה נמצא אתו.

המקרים והדוגמאות רבים הם, כל אחד לפי צורת יומו ומציאותו, אבל המכנה המשותף לכולם אחד הוא: שלא תעבור על אדם חצי שעה [ובהמשך אף פחות מכך] שבה הוא לא נזכר ואומר לקב"ה: "אני לא נמצא כאן לבד, אתה אתי!!"

מטרתה האמיתית של תחושת הבדידות

להיכן צריך הדבר להוביל את האדם, ומהו המודד באופן כללי שאדם קנה את המדרגה הזו?

נאמר בפסוק: "לא טוב היות האדם לבדו, אעשה לו עזר כנגדו" (בראשית ב, יח). כך היא צורת יצירת האדם, שהיותו בודד אינה טובה עבורו! לכל אדם יש צורך נפשי פנימי להתחבר למשהו. אין אדם שלא עוברים עליו רגעים [ויש אנשים שמדובר אצלם בתקופות ארוכות], שבהם אפילו אם הם נמצאים עם חברת אנשים, עם בני הבית כל אחד לפי ענינו, אפילו סובבים ומקיפים אותו אנשים מכל עבר, אבל ההרגשה הפנימית היא הרגשה של בדידות. אין אדם שנקודה זו אינה מגיעה לנפש שלו, אלא שהמדרגות משתנות: יש כאלו שהדבר קורה אצלם לעתים רחוקות, וישנם אנשים מסכנים שזוהי כל צורת החיים שלהם, אבל הנקודה קיימת אצל כולנו.

נצייר לעצמנו אדם הנמצא בביתו בשעת לילה מאוחרת. אין אף אחד בבית, הוא חש בדידות. מה הוא עושה? מיד מנסה להתקשר למישהו. קשה לשהות לבד, "לא טוב היות האדם לבדו".

אבל הצוותא האמיתית של האדם הוא הרבש"ע! כל פעם שמתעוררת באדם הרגשה של בדידות, עליו להכיר באמת הזו. נכון, לא תמיד יוכל לקיימה הלכה למעשה, אך ראשית כל יש להגיע להכרה אמיתית זו, וכשהוא נמצא לבד בבית וחש תחושת בדידות, לא ירוץ מיד לטלפון לדבר, אלא יעמוד ויתבונן: למה הקב"ה יצר בי רגש זה של בדידות? לשם מה הביא אותי הקב"ה כעת להרגשה של בדידות?

ואחרי ההתבוננות יבין, שהבדידות היא הכלי שמביא את האדם להכרה שאי אפשר לחיות כאן לבד, והמילוי של הבדידות אינו כמו שנראה כלפי חוץ אצל בני-אדם, אלא הקב"ה רוצה להביאו אל הנקודה האמיתית, שהוא לא ירגיש כאן בודד. כיצד? - ע"י שיתחבר לרבש"ע!

כשהאדם יושב בביתו ומרגיש שהוא בודד, ראשית עליו לזכור את הנקודה הראשונה, שבדידות זו נובעת מחוסר הרגשת הנפש שהקב"ה נמצא כאן.

עליו להתיישב ולומר לעצמו: אני יודע את האמת שהקב"ה הביאני למצב של בדידות כדי שאתחבר עם בוראי. אני גם יודע שזאת עדיין אינה המדרגה שלי, אני עדיין לא

מסוגל לעשות זאת, אך לשם הקב"ה רוצה להביא אותי. הוא לא נותן לי לשכוח את הנקודה אמיתית. לכן הוא ית' מעורר בי בכל פעם ופעם את תחושת הבדידות, כדי שאתעורר ואזכור שמילוי הבדידות הוא אצל הרבש"ע.

ידועים דברי חז"ל עה"פ "ויוותר יעקב לבדו" (בראשית לב, כה), שהוא בבחינת "ונשגב ה' לבדו", כלומר ה"לבדו" של יעקב אבינו מצטרף כביכול ל"לבדו" של הקב"ה, בבחינת "הן עם לבדד ישכון ובגויים לא יתחשב". ה"לבדד" של היהודי צריך להתחבר ל"לבדו" של הבורא, ואז יש כאן צוותא אמיתית.

אם אדם נותן לרגשות הבדידות שלו לחלוף, ומנסה לצאת מהם ע"י התחברות לבני אדם, בלי התבוננות קודם מהי הסיבה של הבדידות - הרי החטיא את המטרה שלשמה הביאו הקב"ה למצב זה. הקב"ה נותן לאדם מתנה בידיים, ומזכיר לו: דע לך יהודי, שהסיבה שאתה מרגיש בודד, כי אינך מרגיש אותי כביכול. כשתרגיש אותי, כשתרגיש את רבש"ע באמת, לא תרגיש בודד בעולם!

כל נקודה כזאת של בדידות צריכה להקנות עוד הכרה בנפש שהבדידות מטרתה להביא את האדם להרגיש את בורא עולם, שהמילוי של הבדידות היא אצלו יתברך. אפילו אם רוצה הוא להפיג את הבדידות בצורות אחרות, אך קודם לכן שיעצור את עצמו ויאמר לרבש"ע: "אני יודע באמת למה נתת לי בדידות, אני יודע באמת מהי צורת מילוי הבדידות. הבדידות הזאת באה כדי שאתחבר אליך! אלא שעדיין לא זכיתי לכך. רבש"ע, עזור לי שנפשי לא תרגיש בודדת, ואם יגיע רגע של בדידות, שהמילוי יהיה אצלך".

כך צריך האדם להאריך לפי כוחו, ורק אחרי כן ללכת ולהתקשר לאנשים אחרים מכח הכרה שהוא עדיין לא בעל מדרגה.

איך ידע האדם שכבר קנה את המדרגה?

כשיגיע למצב שלא ירגיש בודד בעולם אפילו לרגע אחד, אז ידע נאמנה שהגיע להכרה אמיתית שיש בורא לעולם. כל זמן שתוקפים אותו רגשות בדידות, ואפילו לעתים רחוקות, בהכרח שמדרגה זו עדיין לא נקנתה אצלו בשלמות. אולם אי אפשר לקנות מדרגה זו בשלמות, אלא על האדם לקרב עצמו ככל שניתן למדרגה זו.

כדי להגיע להכרה הזאת נדרשת עבודה של שנים. ואין הכוונה שעובדים במשך שנים בלי להרגיש מאומה. ודאי שכשעובדים ישנה התקדמות ועוד התקדמות, אבל השאיפה צריכה להיות להגיע למצב של "עם לבדד ישכון", למדרגת "ויוותר יעקב לבדו".

הקב"ה יעזור לכל יחיד ויחיד שיזכה להכיר את מקור הבדידות, להכיר במתנה שנותן הקב"ה לכל יחיד ויחיד בנפשו, עד שנזכה כולנו להיות דבוקים בבורא ולהגיע במהרה ל"ונשגב ה' לבדו ביום ההוא".

פרק יא - השגחה פרטית

"עוז וחדוה במקומו"

נסכם בקצרה את הנקודות היותר מעשיות שדיברנו עד כה:

נקודה אחת שאדם צריך לעבוד עליה היא, לזכור שיש בורא לעולם, וכמו שהארכנו לבאר שהאדם צריך להתבונן בזה אלפי פעמים כפשוטו, להתבונן ואחר כך לומר: מי ברא את החפץ הזה? וכו', ולאורך כל היום, בתחילה אחת לחצי שעה ואחר כך פחות מכך, יאמר בפיו: "יש רבונו של עולם" עד אשר הדבר ייקבע ויתגלה בנפשו.

והנקודה השניה: לחיות את המציאות שהקב"ה ניצב לידו, ובפרק הקודם הארכנו בביאור הצורה כיצד עושים זאת. סוף המדרגה היא, כפי שאמרנו, שאדם נמצא במצב שאין לו שום עצב, מחמת שיש לו "צוותא" תמידית עם הקב"ה. הוא לא מרגיש שום בדידות, שכן "עוז וחדוה במקומו", והרי הקב"ה נמצא בכל מקום ומקום, כך שהאדם זוכה שבכל מקום ובכל עת תתקיים אצלו ההכרה בחוש שהקב"ה ניצב לידו, וממילא הוא חי במהלך של "עוז וחדוה".

כדי להגיע למדרגה הזו, צריך שתקדם לכך אהבת ה' בוערת וחיה מאוד, וכפי שיתבאר לקמן. כאשר ישנה הכרה שהקב"ה ניצב ליד האדם, בצירוף אהבה אמיתית פנימית לרבש"ע, אהבה שאינה תלויה בדבר - יכול אדם לחיות במהלך של "עוז וחדוה במקומו" ללא שום רגש של בדידות כלל. ובאמת, שלימות מדרגה זו ניתן להשיג רק בעוה"ב.

ונדגיש שוב, כדי שלא תהיה, חלילה, טעות: מכח ההכרה שהקב"ה ניצב לידו לבד, בלי מדרגת אהבת ה', אי אפשר לחיות במהלך של שמחה! צריך את הצירוף של שניהם - גם אהבת ה' בוערת בלבו, וגם ההכרה שהקב"ה ניצב לידו. בעזהשי"ת כשנגיע ללימוד ענין אהבת ה' נחזור לדברים.

האמונה במציאות ה' והאמונה בפעולתו

והנה, בראשית דברינו הזכרנו את ענין האמונה בנוגע להכרת עצם המציאות שיש בורא לעולם. לאמיתו של דבר גם כשמדברים על השגחה פרטית, בספרים הקדושים נקרא ענין זה "אמונה בפעולתו".

ביאור הענין כך הוא:

בכל דבר יש את עצם הדבר, ויש את הפעולות הנעשות על ידו. לדוגמא: ישנה מכונית. מכונית זו נוסעת מכאן לשם, באפשרותה לנסוע במהירות מסויימת, לקחת נוסעים במספר מסויים וכו'. נמצא, שישנן בזה שתי הבחנות: האחת - יש מכונית, והשניה - הפעולות שניתן לבצע באמצעות המכונית. אם אין מכונית - ממילא אי אפשר לעשות פעולות עם "העדר". "העדר" אינו יכול ליצור פעולה. ראשית כל צריכה להיות ההכרה שיש כאן מכונית, ולאחר שמכירים שמכונית זו קיימת - ניתן לדעת גם כיצד הוא אופן השימוש בה, מה בכוחה לפעול ומה לא.

כן הדבר גם בענין האמונה ברבש"ע. השלב הראשון הוא ההכרה שהקב"ה קיים והוא נמצא בכל מקום, ליד האדם תמיד, והשלב השני הוא לראות את פעולותיו של הקב"ה, כיצד פועל הוא בכל דבר ובכל ענין בבריאה. ובשלב הזה נתמקד לבארו עתה.

ראשית צריך, אפוא, כל יהודי לדעת בבירור מוחלט את הכלל המיוסד שכל דבר וכל פרט בבריאה מושגח בהשגחה פרטית גמורה.

ואף שהדברים עמוקים, והתחבטו האחרונים רבות כיצד לבארם, אך מידי פשוטו לא נצא. כלומר, גם ילד [או אדם מבוגר] שעדיין לא זכה ללמוד את כל הראשונים, להבין היטב את העומק העצום הטמון בדבריהם ולדעת את כל הענין על בוריו - גם הוא צריך לדעת ראשית כל את הידיעה הפשוטה והבסיסית ביותר: יש רבונו של עולם! זוהי ההכרה במציאותו ית'. ודבר נוסף עליו לדעת, שהרבש"ע מנהיג כל דבר ממש לחלוטין, וכלשון הגמרא (חולין ז ע"ב): "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה", כלומר כל דבר שנמצא בבריאה, הכל מכל כל - וזהו כלל שאין לו יוצא מן הכלל - מושגח ע"י הרבש"ע!

ידיעה זו חייב האדם ראשית לדעת בשכלו, ובהמשך להשיבם גם אל לבו!

השאלה היא, אפוא, כיצד חיים את הדבר הזה? מהי הצורה לעורר את הנשמה שתהיה בגלוי אצל האדם, כך שיחיה עם ההשגחה הפרטית?

אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אא"כ מכריזין עליו מלמעלה!

נעמיד כאן כמה דוגמאות, אך נדגיש כי אלו דוגמאות בלבד, וכל אחד יקח לעצמו נקודה כראות עיניו וירחיבנה לעצמו, וכפי שביארנו רבות לעיל שלכל אדם צריכה להיות בכל יום שעה אחת המוקדשת להתבוננות, שהיא תהיה נקודת המוצא, וממנה, לאורך כל היום, יחזור ויתבונן שוב ושוב במה שהתבונן במשך אותה שעה.

ובכן, אדם יושב עם עצמו באותה שעה שקטה, נוטל את ידו ומזיז את האצבע. הוא מדבר אל עצמו בצורה של שאלה: מי הזיז את היד? והוא עונה לעצמו: אני!!

האם הקב"ה קבע שאני אזיז את היד, או שאני קבעתי?
הוא חושב לעצמו ומתבונן בדבר היטב. לאחר מכן אף יכול הוא לומר: נראה לי בפשיטות שאני מזיז את היד!! הדבר תלוי בי: אם אני רוצה - אני מזיז, אם אינני רוצה - איננני מזיז. כך היא הרגשתי. אך ידועים לי דברי חז"ל הקדושים, שמחוייבים אנו להאמין לדבריהם כציווי הבורא יתברך שמו. ומה חז"ל הקדושים אמרו לנו? "אין אדם נוקף את אצבעו מלמטה, אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה!"
אם כן - אומר האדם לעצמו - ההרגש שאני מרגיש הוא, שאני 'בעל-הבית', ובכוחי לקבוע אם להזיז את היד או לא, אבל חז"ל הקדושים אומרים לי שאני טועה, שההרגש שלי הוא הרגש של טעות, הרגש הנובע מסמיות עיניים, הרגש שהיצר הרע מנסה לנטוע בלבי! אין זה הרגש של הנשמה, זהו הרגש של גוף. האמת המוחלטת והברורה היא, שהיחיד הקובע אם אוכל להזיז את ידי או לא הוא רק הרבש"ע! אין אדם נוקף את אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה. אם כן, בשעה זו ממש שאני מזיז את היד - הקב"ה בכבודו ובעצמו הכריז עלי שאזיז את היד!
האדם לוקח את הנקודה הזו, ומשנן אותה פעם אחר פעם. הוא יושב בתחנת אוטובוס, וגם שם הוא מזיז את ידו, ומשחזר לעצמו את הדברים: אני מזיז לבד, או שהכריזו עלי מן השמים?!
ניתן גם להוסיף ולהרחיב נקודה זו. לדוגמא: אדם יושב בתחנת אוטובוס ורואה חתולה עוברת. הוא מביט בה ומתבונן לעצמו: האם היא מחליטה לזוז, או שמא מן השמים מזיזים אותה? יש לה אפשרות שלא לזוז או שאין לה כל אפשרות? מה נראה בפשיטות? - שיש לה אפשרות לזוז ואפשרות לא לזוז. ואז הוא אומר לעצמו: המבט הפשוט הזה איננו נכון! מי שאומר לה לזוז הוא הקב"ה, ובפרט בעל-חי, שאינו בעל בחירה כלל, ודאי שכל תנועה שלו נעשית רק ע"י בורא העולם.
הלאה: בסוף ההמתנה בתחנה, מגיע האוטובוס. הוא רואה את גלגלי האוטובוס מסתובבים, ושואל את עצמו: מי מזיז כעת את הגלגלים? - ועונה: לכאורה, הנהג הוא זה המפעיל את האוטובוס. הוא הלוחץ עתה על דוושת הגז וגורם לאוטובוס לנוע. הוא מחליט ברגע זה אם לעצור את האוטובוס או לא. כך נראה בפשיטות, אבל - הוא מוסיף ואומר לעצמו - זו טעות! כל שניה ושניה שהאוטובוס זז - זוהי גזירה מן השמים! הקב"ה בכבודו ובעצמו הוא המניע את גלגלי האוטובוס!
וכך, משננים נקודה זו עוד פעם ועוד פעם, אלפי פעמים ואף עשרות אלפי פעמים! ואין זו גוזמא בעלמא. ניתן לעבוד על נקודה זו שנה ואף שנתיים עד שזוכים לקנות

את המדרגה הזו, אך כל זאת בתנאי שהעבודה נעשית בצורה יסודית, וישנה התבוננות בפרטי פרטים, גם אלו הפשוטים ביותר, וכל פעם חוזרים ומשננים שוב ושוב, עד שהלב יחוש באמת את האמונה שנמצאת בנשמה.

תחילת העבודה - בזמנים ללא טרדות

וכאן עלינו להדגיש נקודה חשובה: בתחילת העבודה אין להתמקד במצבים של בעיות וטרדות. לדוגמא: אדם נמצא בבית, ולפתע הוא שומע קול חבטה נוראית. הוא מביט סביבו ורואה שנפל חפץ יקר ערך והתנפץ. טבע האדם שהוא מתרגש, כועס, כואב לו הלב על ההפסד הגדול.

ובאמת, מי שחי עם אמונה אמיתית, ככל שהאמונה אצלו חזקה ויציבה יותר - כך הכעס והרוגז במצבים כאלו חלשים יותר, כי יודע הוא שמי ששבר את החפץ הוא לא בנו ולא הרוח שנשבה בחזקה, אלא הרבש"ע בכבודו ובעצמו!

אמנם, עבודה בשעה כזו הינה דבר מאוד קשה! אם לא עובדים מראש לחיות בהרגשה פשוטה שהקב"ה מנהיג את הכל בדברים פשוטים שאין להם כל נקודת התנגדות, כשמגיעים למקום שישנה נקודת התנגדות - כוחו של היצר הרע רב מאוד, ושיקול הדעת בד"כ נעלם. וגם כשהוא חוזר - הכעס הפנימי שבאדם כה עצום עד שמונע הוא ממנו את ההתבוננות בנקודת האמת הפשוטה, וכדלעיל.

לכן, אין עיקר עבודת האדם בתחילת דרכו בזמנים הקשים. המקרים יוצאי הדופן מפריעים לאדם לחוש שהקב"ה עשה זאת, מחמת ההפסד הממוני שיש לו בזה וכו', אלא עליו לקחת את הנקודות הפשוטות ביותר - ובהן להתמקד!

כשאדם מזיז את היד - מלבד האנוכיות הפנימית, אין סיבה מיוחדת שתהיה לו התנגדות לחשוב שהקב"ה עושה זאת. אין כאן התעוררות של כוחות נוספים, כמו הפסד ממון, דאגות וכו'. לכן, דוקא את הנקודות הפשוטות הללו, צריך אדם לקחת ואיתם לחיות לאורך זמן.

גם כשקורה מקרה של הפסד ממון, וברגע הראשון אדם כועס ומתרגז, מגיע הזמן שהוא נרגע, יש לו את שעת ההתבוננות שלו שבה עוצר הוא את עצמו ואומר: קרה לי היום כך וכך. היה לי הפסד ממון. בשכלי יודע אני שמי שעשה זאת הוא הרבש"ע, בכבודו ובעצמו. אך ההרגשים של הלב, מה הם הרגישו? הם לא הרגישו שהדבר נעשה ע"י הרבש"ע. והרי ידוע לי בבירור שזהו הרבש"ע, וכי אכעס על הרבש"ע? הרי הוא יודע היטב מה שהוא עושה, וכל רצונו אינו אלא להיטיב עימדי, אלא שטמטום הלב גורם לי לא להרגיש שזהו הרבש"ע.

והוא ממשיך ומהרהר לעצמו: הרי אני יודע את האמת שזהו הרבש"ע. אני גם יודע שהרגשתי היא שהדבר נעשה ע"י אחרים, לא הרבש"ע - כגון ע"י בני-הבית וכיוצ"ב - ולכן הנני כועס. הכעס שלי לא היה אמיתי, לא היה מוצדק!

אמנם, אל לו לקבל כעת על עצמו קבלה שבפעם הבאה הוא לא יכעס. קבלות מן הסוג הזה הינן דמיונות של הטעיה עצמית. עליו לקבל על עצמו לעבוד כל הזמן לחוש את הנהגת הבורא, וממילא כשיבוא לידו בפעם הבאה כזה מקרה, מידת הכעס שלו תפחת. אל לו לצפות לשינוי קיצוני תוך שבוע וכד'.

ראשית, עליו להגיע לעצם ההכרה במדרגתו, כגון: לאחר שכעס, יכיר שכעס זה נובע מחוסר אמונה. הבחנת מצב הנפש והכרת ההרגשה מהיכן היא באה - זו כבר התקדמות בעבודת השי"ת ביחס לנפילה שהיתה לו אתמול.

והוא מוסיף ואומר לעצמו: יודע אני שהדבר יכול לחזור על עצמו פעם נוספת. יתכן שאכעס שוב, אך אני לא אתייאש, אשריש בעצמי את האמונה עוד פעם ועוד פעם, עד שארגיש באמת שהרבש"ע הוא זה העושה את הכל.

כלומר, לוקחים את הנקודות הדקות, הפשוטות, היומיומיות שישנן, נקודות שאין להן כל נקודת התנגדות - מלבד הנקודה המנגדת את האמונה שבו - ואיתן עובדים. וכשמגיעים לזמנים קשים, מתבוננים: אם חשים שיכולים לעשות זאת בשעת הקושי עצמה - מה טוב ומה נעים, אבל אם בשעת הקושי שוכח האדם לחלוטין מכל ענין ההשגחה [והדבר קורה פעמים רבות], העבודה לאחר מכן היא להכיר שהתגובה באותה שעה לא היתה אמיתית, ולהיות מודע לסתירה הקיימת בין השכל להרגשים שאדם מרגיש.

מהלך זה, בצורה של עוד פרט ועוד פרט, ניתן להמשיך אותו שנה, שנתיים ואף מעבר לזה. התקדמות העבודה אינה נקבעת על פי לוח זמנים. עובדים לפי התקדמות בנפש, בנקודות פשוטות, קטנות, אך יסודיות.

עבודה עם הרבש"ע, לא לבד

אמנם, בצורת הדברים כפי שהעמדנו אותם עד עתה, ישנו חסרון מסויים, שהפועל-יוצא שלו מחולק לשניים.

בדרך עבודה זו, בעצם האדם חי לבד. הוא מתבונן בכך שהקב"ה עושה את כל. הוא יודע שהגוף אינו מרגיש שהכל מאת הבורא והשכל יודע שאכן הכל מאיתו ית', והוא מנסה להשריש בעצמו את הנקודה האמיתית שהכל נעשה ע"י הבורא ית'.

כפי שנתבאר, בשעת השרשת הדברים הוא אומר לעצמו: אני יודע שהיחיד שקובע זאת הוא הרבש"ע. הוא היחיד שמנהיג את העולם, שהזיז את היד שלי, את הכסא, את העננים, את השמש, הירח וכל מערכת צבא השמים - את הכל הוא ית' מנהיג ומכוון בהשגחה פרטית. והוא לוקח פרט מסויים ומרחיב את ההתבוננות בו לעשרות, מאות ואף אלפי פעמים.

הנקודה שחסרה כאן היא, שהוא לא עושה זאת עם הרבש"ע, אלא לבד! הוא חי את האמונה ברבש"ע, אבל לא עם הרבש"ע! הצורה היותר אמיתית של עשיית הדברים היא עשיה עם הרבש"ע, לא לבד!

למשל: מאמר חז"ל הנ"ל - "אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה". אדם מזיז את אצבעו ואומר לעצמו: "מי מזיז את האצבע, אני או הרבש"ע?" הוא יכול לדבר בסגנון כזה, אך יכול הוא גם לשנות את מטבע הלשון ולומר בלשון נוכח: "מי מזיז את היד, אני או אתה, רבונו של עולם?" כלומר, הוא מדבר עם הקב"ה, בלשון נוכח, לא בלשון נסתר!!

עבודת האדם צריכה להיות לא מתוך נפרדות ח"ו, אלא עצם השרשת האמונה בקב"ה תהיה עם הקב"ה ולא רק בקב"ה. זוהי צורת העבודה היותר אמיתית ויותר מזוככת, שהיא פועלת באדם גם אמונה וגם התקשרות לבורא ית' - השרשת האמונה יחד עם הדיבור עם בורא העולם.

אדם מזיז את היד, ואומר לבוראו: "רבש"ע! אני מרגיש שאני מזיז את היד, אני יודע שאתה קבעת שאני אזיז, והדבר אינו תלוי ביי!"

וכך בכל נקודה ונקודה של התבוננות. הוא רואה את העננים נעים. הוא מדבר עם הרבש"ע ואומר: "מי מזיז את העננים? הרוח מזיזה אותם או שאתה בכבודך ובעצמך מזיז אותם? אני מרגיש, או נראה לעיני בהרגשי הלב, שהרוח מזיזה אותם, אבל באמת יודע אני, כמו שחז"ל גילו לנו, שאתה בכבודך ובעצמך מזיז את העננים".

ואמנם ישנה בחינה שאדם יתבונן קודם לעצמו, ורק אח"כ ידבר עם הרבש"ע, ובעזהשי"ת בהמשך נבאר זאת, אבל ראשית כל, ההתבוננות בשרשה של האמונה צריכה להיות במהלך שהאדם מדבר עם הרבש"ע ומשריש את האמונה עם הרבש"ע, ע"י דיבורים עימו.

צורת העבודה - כבנין, שלב על גבי שלב

אם אדם אינו נוהג כך - הוא עלול, חלילה, להפסיד את כל העבודה שעבד להגיע להכרה בכך שהבורא ית' נמצא לידו. הוא נעשה שקוע בעבודה על ענין ההשגחה הפרטית,

וכיון שההכרה בבורא היא בבחינת "קשה לקנותם ככלי זהב וקל לאבדם ככלי זכוכית" - הוא יאבד את כל השקעת עבודתו בהכרה במציאות הבורא ח"ו!

אבל אם יעשה זאת בצורה הנכונה, הרי גם בשעה שיעבוד על אמונה בהשגחה פרטית, לא ייאבד את מה שקנה עד עכשיו. אדרבה, דוקא אחרי שזכה להגיע להכרה במציאות הבורא ושהוא ממש נוכח ונמצא על ידו כל הזמן, הוא ממשיך עם נקודה זו, ועליה הוא בונה את הדברים.

זהו כלל יסודי בעבודה. הרי לא נשארים כל הזמן בנקודה אחת, מתקדמים הלאה. "תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר: ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלוקים בציון" (ברכות סד ע"א), תלמידי חכמים תמיד מתקדמים עוד שלב ועוד שלב. ואם, חלילה, השלב הבא משכיח את השלב הקודם, אדם מאבד את הנקודה הראשונה שקנה.

לכן צריך לדעת שנדרשת בזה חכמה. זוהי "מלאכת מחשבת" - לבנות כל שלב על גבי השלב הקודם לו.

ניתן דוגמא בשלושת השלבים שלמדנו עד עתה. ראשית, אדם עובד על כך שיש בורא עולם, מתעסק בנקודה זו עד שקונה אותה. על גביה הוא בונה את הנקודה שאותו בורא עולם שהוא מכיר נמצא לידו בכל מקום. זהו השלב השני בעבודה.

השלב השלישי הוא, שאותו בורא עולם מנהיג את הכל. וכאן, בנקודה זו, עלולה להיות נפרדות ח"ו בין השלב השני לשלב השלישי. הוא עלול לעבוד ולהגיע להכרה שיש בורא עולם היושב בשמים ומנהיג משם את הארץ. נמצא, אם כן, שבמקביל לעבודתו על ענין ההשגחה הפרטית, ההכרה בכך שהקב"ה ניצב לידו פשוט נעלמת ממנו!

הצורה האמיתית היא, אפוא, בנין של שלב אחד על גבי השני: יש בורא עולם, הבורא עולם נמצא לידי, ועם הבורא עולם שנמצא לידי אני מדבר כל הזמן, ואומר לו: "אני רואה שאתה עומד לידי ומנהיג את הכל. הנך נמצא לא רק בשמים, אלא ממש לידי. אתה עומד כאן ומזיז את האוטובוס, אתה עומד כאן ומזיז את העננים וכו'.

כלומר, הנקודה של ההשגחה הפרטית מושרשת על גבי ההכרה בבורא הנמצא לידי ממש!!!

נקודה זו של השגחה פרטית היא "רחבה מני ים", ובאמת ישנו חסרון בצורת מסירת הדברים כאן שנעשית במהירות רבה, אך עלינו לדעת כי כל נקודה מהנקודות הללו נדרש לקניינה עמל של שנים, כפשוטו!! עמל אמיתי יום-יום. להקדיש בכל יום שעה

אחת להתבוננות, כמו שלימדנו רבינו הרמח"ל, ולאחר מכן לאורך כל היום להתבונן בדברים פעם חצי שעה, אח"כ פעם בעשרים וחמש דקות, עשרים דקות, רבע שעה וכו'.
לפני הכל צריך אדם לקבל את התמונה הברורה של צורת הדברים, ובעיקר יש לזכור שאל לו לרוץ מהר לשלב הבא. כל ריצה מההכרה שיש בורא עולם להכרה שהקב"ה נמצא לידו, ומההכרה שהוא נמצא לידו להכרה שהוא מנהיג את הבריאה בכל פרט ופרט - עלולה לקלקל ולפגוע בקנין השלב הקודם.
אלו הם היסודות של העבודה הפנימית: לקחת כל נקודה וללכת אתה עוד יום ועוד יום, וגם אם ישנן נפילות - לא להתייאש. להמשיך ולהתקדם הלאה! אך לדאוג תמיד שהדברים יהיו בבחינה של בנין, לא ידיעה ורצון של התקדמות, אלא בהכרה! שיהיו בבחינת נשמת-החיים באמת, ואם זוהי האמת, הרי שזוהי המציאות האמיתית!
לבנות את הדברים שלב על גבי שלב ולייסדם בפנימיותו. שהאמונה שיש בורא עולם תהיה מוחשית, שההכרה בבורא תהיה מוחשית, וההכרה בהשגחה פרטית גם היא תהיה מוחשית. או אז יוכל האדם להתקדם ולהגיע לשלב הבא, שהוא שלב התפילה, כפי שנבאר בעזהשי"ת בהמשך.
הקב"ה יעזור, שנזכה להבין את הדברים, לקנות אותם בקנין אמיתי וליישמם בחיי המעשה.

פרק יב - "ואני תפילה"

"ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו"

בסוף הפרק הקודם העמדנו את הנקודה היסודית בהגדרת צורת העבודה, שהאדם מדבר עם הרבש"ע, ועושה זאת בלשון נוכח ולא בלשון נסתר. זוהי אחת מהנקודות היסודיות ביותר, שאדם חי עם הרבש"ע, ולא עסוק ברבש"ע ח"ו בנפרדות.
עתה נעסוק בעזהשי"ת בענין ה"תפילה".
תפילה במובן האמיתי שלה היא כמו שדוד המלך העיד על עצמו: "ואני תפילה!" כל עצם ההויה שלו, כל צורת החיים, מרישא עד גמירא, כל יניקת החיות שלו היתה בצורה של תפילה!
כלומר, מעבר לג' התפילות שתקנו חז"ל להתפלל כל יום, המהלך הוא: "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו" (ברכות כא ע"א).
מה כוונת הדברים?

לעיל דברנו על כך שהקב"ה נמצא ליד האדם, וכמו כן על ענין ההשגחה הפרטית, אך לא הכללנו בדברים את היסוד של "תפילה". העמדנו את הדברים בצורה שנדרש מהאדם להכיר שהקב"ה נמצא לידו ולהכיר בהשגחתו יתברך, אבל הצורה האמיתית של הדברים היא, שלכל נסיון בעבודה, לכל קנין, מצורפת התפילה, ונפרט את הדברים.
ביארנו לעיל שעל האדם להכיר בהשגחה הפרטית של הבורא, כגון: אדם מזיז את ידו. הוא שואל את עצמו: מי מזיז אותה? בעיני הבשר ודם שלי נראה שאני הוא המזיז, אבל אני יודע רבונו של עולם, שמי שבאמת מזיז את ידי הוא אתה רבונו של עולם, ולא אף אחד אחר! "אין אדם נוקף את אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה".
וכאן באה נקודת התוספת של התפילה. אדם עומד ואומר לרבונו של עולם: בשכל אני יודע שאתה מנהיג את הבירה, שאתה מזיז את ידי, אך בהרגשי הלב שלי אני מרגיש שהאדם הוא המנהיג את עצמו. אני מבקש ממך רבונו של עולם, שהידיעה שיודע אני בשכלי תשפיע על הלב שגם בהרגש הלב אחוש כך!
כלומר, מלבד הנקודה העצמית של השרשת ההכרה בהנהגה הפרטית שהקב"ה מנהיג את העולם, יש לצרף לכך את נקודת התפילה, כיון שאדם עומד ורוצה להפנים את נקודת ההשגחה הפרטית, שיהיה לו בזה הרגש בלב וחיות אמיתית, והרי האדם מרגיש את הסתירה בין ידיעת שכלו להכרת לבו. לכן לכל נקודה כזו של עבודה הוא מצרף תפילה ומתחנן לרבונו של עולם: "רבש"ע, אם אתה לא תעזור לי שאוכל להרגיש את ההשגחה הפרטית - לא תועיל לי כל עבודה שבעולם! בכוחי רק ליצור 'אתערותא דלתתא', אבל עיקר ההשגה צריך להיות ע"י 'יגעת ומצאת' - שאתה, השי"ת, תעזור לי לקנות את הדברים בלבי!"
כך עליו לדבר עם הקב"ה בלשון נוכח. דיבורים מעין אלו מביאים אותו למצב של "ואני תפילה"!
כדי שתפילתו של אדם תהיה בצורה הראויה, בשעת ההתבוננות היומית שלו [כדלעיל] עליו להתבונן בנקודה הפשוטה והיסודית ביותר בענין התפילה: "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח, כי לא המטיר ה' אלוקים על הארץ ואדם אין לעבוד את האדמה" (בראשית ב, ה), ופירש"י: "ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתם של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו, וצמחו האילנות והדשאים". כאן כתוב היסוד הנודע, שכל דבר שאדם רוצה להשיגו - הן בגשמיות והן ברוחניות - הצורה להשיגו היא רק על ידי תפילה. בלי תפילה אי אפשר להשיג מאומה!

כשעובד אדם על נקודה זו, הוא עומד ואומר לפניו ית': רבש"ע, אני רואה כביכול שגם אדם שאינו שומר תורה ומצוות מקבל שפע ממך יתברך. נראה, אם כן, שאפשר כביכול לקבל שפע גם ללא תפילה. מצד שני אני מאמין לדברי חז"ל שאמרו שלכל שפע שאדם רוצה מתבקשת תפילה. רבש"ע, אני מתפלל לפניך שהאמונה שלי בדברי חז"ל תהיה אמיתית ושלימה, ואף שלעיני הבשר ודם שלי נראה שאין זו האמת, אזכה להאמין בכך באמונה שלימה.

ודאי שיש צורך בבירור השכלי, ואולי אף בהרחבה, אך הנקודה שאדם צריך להתפלל עליה היא שתהיה לו אמונה גמורה שאין דבר שהוא יכול להשיג אותו ללא תפילה. על זה גופא להתפלל.

כל זמן שהצורך שאדם מרגיש בתפילה הוא רק בבחינה של סייעתא-דשמיא - מלשון "סיוע" - אבל הוא מרגיש שבעצם כביכול הכל תלוי בו והוא יכול 'להסתדר' לבד ולהשיג לעצמו את השפע הנצרך - חסר לו בהכרה מהי מהותה של התפילה, וממילא המשקל בנפש שיתן לצורך להתפלל לא יהיה במדרגה הראויה ובכמות הנדרשת. אם אדם רוצה באמת לקנות את מדרגת התפילה, הוא חייב להגיע להכרה אמיתית בלב, שבלי תפילה אי אפשר להשיג כלום!!

בנקודה זו אדם צריך להתבונן היטב, ולחזור עליה שוב ושוב. לדבר עם הרבש"ע ולומר לו: "אני יודע שבלי להתפלל אליך אינני יכול להשיג כלום. בלב אני לא מרגיש זאת כל-כך, אך בשכל הדבר ברור לי. אנא ממך, עזור לי שארגיש את חשיבותה ונחיצותה של התפילה, ושאחיה בהתאם לזאת". כך יאמר לעצמו פעם אחר פעם, עד שירגיש בנפשו שאכן בלי תפילה אי אפשר להשיג כלום.

לא ניתן להשיג דבר ללא תפילה!

נמצינו למדים, אפוא, שישנן בענין התפילה שתי נקודות: ראשית, תפילה היא עבודה עצמית, כלומר: כדי להגיע למדרגה שהתפילה תהיה באמת תפילה אמיתית ותבוא ממעמקי הנפש, צריך אדם לעבוד ולהכיר, שבלי תפילה אי אפשר לקבל כלום. ועל נקודה זו צריך לעבוד הרבה מאוד, עד שמרגישים בנפש שללא תפילה לא מקבלים כלום.

והנקודה השניה - תפילה היא דבר שמקיף את כל העבודה כולה. אין נקודה שלא תקדם לה תפילה. אדם רוצה פרנסה - הוא מתפלל, זווג - הוא מתפלל, רוצה בנים - גם על כך הוא מתפלל. כל זה בחלק הגשמיות, אבל עיקר התפילה היא בחלק הרוחני: בכל חלק מהעבודה, אם אדם רוצה לקנות את הדברים באמת, הוא מוכרח לצרף לכך תפילה.

ניתן עוד כמה דוגמאות להמחיש את הדברים, אבל היסוד אחד הוא: כשחיים בלי תפילה, חסרה הרגל הרביעית של המרכבה. דוד המלך, שהוא בבחינת "ואני תפילה", הוא הכלי להשגת כל דבר. אברהם אבינו הוא מידת ה"אהבה". אדם הרוצה לקנות את מידת אהבת הבורא, דבק במידתו של אברהם. יצחק הוא מידת היראה, ויעקב הוא מידת הרחמים. והתורה מצווה עלינו להידבק במידותיו של הקב"ה: "מה הוא רחום, אף אתה היה רחום" וכו'.

אבל אם לא מצרפים לכל זה תפילה - לא יהיה לדברים קיום. כל זמן שהעולם אינו בבחינה של תפילה - הן בכללות העולם והן בפרטיותו - לא נזכה לגאולה. רק כשסומכים גאולה לתפילה באה הגאולה.

אין קנין אמיתי בלי תפילה, וכל מה שנראה לאדם שנקנה ח"ו בלי תפילה, הרי זה מעולם הדמיונות. אדם חייב להבין שהוא והתפילה הם חפצא אחד, מיניה וביה. תפילה אינה רק איזה ענין של נקודה חשובה, דבר טוב שראוי לקנות אותו. זהו דבר הכרחי שלא ניתן להשיג דבר בלעדיו!

משל למה הדבר דומה? אדם ניגש לחנות ומבקש שיתנו לו בקבוק שתיה. המוכר מוציא מהמקרר בקבוק שתיה ונותן לו. והנה, בשעה שהמוכר מושיט את ידו ומוסר לקונה את הבקבוק שתיה, מושך הקונה את ידו והבקבוק נופל על הארץ...

תפילה היא בחינה של יד, בית קיבול. אם אין יד מקבלת - כמה בקבוקי שתיה שימסור המוכר, לעולם הקונה לא יקבלם ממנו ישירות, ואז כל הבקבוקים יפלו על הארץ ויישברו, ולו לא יהיה מה לשתות.

הנקודה של תפילה כוללת את כל הנקודות שישנן בעבודה, כל מה שאדם רוצה להשיג: אהבת ה', יראת ה', רחמים, תלמוד-תורה, מצוות וכו' - בכל אלו בהכרח שתקדם להם תפילה.

כשאנחנו פותחים את היום שלנו, דבר ראשון תקנו לנו חז"ל הקדושים להתפלל: "ייראוך עם שמש" (תהלים עב, ה). בנקודת המעבר מהחשיכה לנקודת האור נצרכת תפילה. כדי שאדם יוכל ללמוד תורה כמו שצריך במשך היום ויוכל לקיים מצוות וכו', הוא מוכרח שראשית היום שלו תהיה במהלך של תפילה, כמו שהזכרנו שה"ראשית" היא אותה נקודה שממשיכה לאורך כל היום.

אם כל היום יהיה במהלך של תפילה - יהיה קיום לתורה, יהיה קיום למצוות ויהיה קיום לשאר כל הדברים שיעשה במהלך היום. אבל אם הראשית אינה עם תפילה אלא

ח"ו במהלך שאדם מנסה להתחבר אל הקב"ה מבלי להתפלל אליו - הרי זה ממש כמו המשל שהזכרנו, על המוכר, הקונה ובקבוק השתיה.

תפילה מתוך תפילה, לא מתוך "נפרדות"

אדם צריך לקנות לעצמו הרגל, שלאורך כל היום פיו ימלמל תפילה לרבונו של עולם, ובלשון נוכח. למשל: הוא קם בבוקר, יוצא מביתו והולך להתפלל. אם חז"ל אומרים שבלי תפילה אי אפשר לקבל כלום, הרי שגם תפילה צריכה תפילה. אם כן, כעת עליו להתפלל תפילה קודם התפילה, להתפלל לרבש"ע שיוכל להתפלל כראוי, שתהיה לו צלילות הדעת ולא יהיו מפריעים מבחוץ, מהאנשים הסובבים אותו, ולא מפריעים פנימיים, כמו טרדות הלב והמחשבה.

הוא פונה, אפוא, אל בורא העולם ואומר לפניו: "רבש"ע, אני רוצה להתפלל לפניך. אני יודע שאני צריך להתפלל, והתפילה היא עיקר צורת היום, כידוע. אבל יודע אני גם שאם אתה לא תעזור לי להתפלל, גם להתפלל לא אוכל. אנא ממך, רבש"ע, עזור לי שתפילתי תהיה באופן הראוי, שאוכל לכוון כראוי וכו'".

[ישאל השואל: אם הכל ניתן רק ע"י תפילה, מהיכן הכח להתפלל את התפילה הראשונה?... זוהי שאלה טובה ויש להאריך בזה, אבל בקצרה נאמר שהתפילה הראשונה היא תפילה של נשמה, ולא תפילה של מח, ואכמ"ל].

כל אדם רוצה להתפלל "פסוקי דזמרה" כמו שצריך, ולהגיע לתפילת שמונה-עשרה - שהיא עיקר התפילה - בלי שיטרידוהו כל מיני מחשבות. והנה אדם מטבעו נלחם במחשבות, פעם אחר פעם, והוא רואה שהדבר אינו עוזר.

אמנם, צורת העבודה צריכה להיות שונה בתכלית. כיון שיודע אדם כי אתמול הוא התפלל, ושלשום הוא התפלל, וכל פעם הגיעו מחשבות שהפריעוהו מלהתפלל, עליו לעצור את עצמו לפני התפילה ולבקש מהקב"ה: "רבונו של עולם, אני מבקש ממך, אני מנסה כבר יום-יומיים, שנה שנתיים, להתפלל, ותמיד ישנן הפרעות. אני מצידי רוצה שלא תהיינה הפרעות. עזור לי שיסתלקו כל המפריעים, עזור לי שאוכל לכוון באמת בתפילתי".

אם אין תפילה שקודמת לתפילה, גם בתפילה עצמה חסר את הבחינה של תפילה, הפנימיות של התפילה הזו נחסרת, ויש רק את החיצוניות של תפילה. צריך שהתפילה תוליד תפילה, ולא שהתפילה תהיה בבחינה של "נפרדות"!

תפילה על כל פרט ופרט

זוהי דוגמא אחת, אבל הנקודה הזאת חייבת לבוא לידי ביטוי לאורך כל היום. כשאדם מסיים את התפילה ופונה לעבודת יומו, עליו להתפלל על כל פעולה ופעולה שהוא עומד לעשות.

אם הוא פונה לאכול ארוחת בוקר, יתפלל שאכילתו תהיה בצורה הראויה, שבשעת האכילה לא יהיה שקוע באוכל, שיהיה שקוע ברוחניות, בתורה, באהבת הבורא וכו'. אם הוא הולך ללמוד - יתפלל שיזכה להבין את לימודו כראוי וכו'. אם הוא יוצא לעבודתו - שלא יהיו לו מפריעים, כמו ראיות אסורות וכו'.

כל זמן שאדם חי עלי אדמות עליו לקחת נקודה זו ולהרחיב אותה. לדוגמא: הוא עובד להכיר את הבורא ית'. והנה למשך חצי שעה נשכח ממנו הענין לגמרי, ולאחר חצי שעה הוא נזכר. הוא פונה לרבש"ע ואומר לו: "אני יודע שאתה נמצא כאן, אבל אני שוכח זאת. עזור לי, רבש"ע, שאזכור יסוד חשוב זה לפרקי זמן ארוכים יותר, שעצם הזכירה תהיה עמוקה יותר".

דוגמא נוספת: הוא עובד על ענין השגחה פרטית. הוא מתבונן בדברים, ומתפלל לקב"ה: "אנא ממך, תזכה אותי שהאמונה בך תהיה מושרשת בי באמת!".

הפרטים הם לעולם רבים, אבל הנקודה היא אחת: כשאדם חי עם האמת, לא עוברות עליו יותר מעשר דקות שבהן הוא לא במהלך של תפילה. כפשוטו, בלי גוזמא! ודאי שעד שמגיעים למדרגה זו הדרך אינה קצרה, אבל המהלך האמיתי הוא שהצוותא של האדם לאורך כל היום תהיה עם הרבש"ע, שכחה - וזכרון, שכחה - וזכרון.

ישנן מדרגות גבוהות של גדולי עולם, בבחינת "אשרי איש שלא ישכחך", אבל רק יחידי סגולה ממש זוכים שכמעט ולא תהיה אצלם שכחה כלל. רוב ה'עולם' צריך לשאוף לכוון את עצמו ולהעמיד את כיוון חייו כך שה'צוותא' שלו תהיה רק עם הרבש"ע.

ידועים דברי חז"ל במדרש (ב"ר יד, ט): "אמר ר' לוי בשם ר' חנינא: על כל נשימה ונשימה שאדם נושם צריך לקלס לבורא, שנאמר (תהלים קנ): כל הנשמה תהלל י-ה - כל הנשימה תהלל י-ה".

השלב השני הוא ה"תהלל י-ה", אבל לפני הכל צריכה להיות זכירה ברורה, לדעת שכל חיותו באה לו אך ורק מהקב"ה. ממילא, כשאדם חי בצורה כזו, הוא מגיע למהלך שהקב"ה מנהיג אותו בכל רגע ורגע. הנקודה המשותפת לכל רגע מימי חייו היא נקודת התפילה.

עבודה זו אינה צריכה להיות בהכרח שעה, אלא אפילו פחות מכך - כל אחד לפי מדרגתו. בדקות ספורות אלו הוא מתפלל לקב"ה ומבקש ממנו "תעזור לי שלא אשכח אותך, שארגיש שאתה נמצא לידי, שאני אוהב אותך וכו' וכו'", וכל אחד ימצא לעצמו את הנקודה המתאימה לו, אך עיקר הנקודה היא שבמשך כל היום, מתחילתו ועד סופו, יהיה האדם מקושר עם בוראו.

הנקודות שאנו מעלים כאן בנויות בצורה של הדרגה, שלב אחר שלב, אבל המהלך הוא אחד - להביא את האדם למצב שהיום שלו יהיה במהלך עם הקב"ה בלשון נוכח, במהלך של תפילה, ותכלית התפילה אינו הדבר המבוקש, כמו בנים, פרנסה וכו', ואפילו לא הרוחניות! ודאי שצריך רוחניות, אך הרי הקב"ה יכל לתת רוחניות גם בלי תפילה. בהכרח, אפוא, שלתפילה ישנה מטרה עיקרית בפני עצמה. מלבד מה שהיא גורם משפיע לרוחניות ולגשמיות, עיקר תכליתה הוא הקשר עם הרבש"ע! "תפילה" הוא מלשון "נפתולי אלקים נפתלי", וכידוע מהספרים הק' שתפילה גופא היא הנקודה המקשרת את האדם לקונו.

אדם לעולם צריך להשתדל לדבר עם הקב"ה בלשון נוכח, ועם כל זאת לדעת שהקב"ה הוא "א-ל מסתתר", כי הוא אין סוף ובלתי מושג. זוהי הצורה הנכונה: החיות הפשוטה היא עם הנוכח, והידיעה במעמקי הנפש היא שהקב"ה נעלם ונסתר.

לסיכום: כדי להגיע לתכלית התפילה, שעיקרה אמונה ו"נפתולי אלקים נפתלתי", כלומר דבקות בקב"ה - צריכים להתקיים שני התנאים הבאים: האחד, שהתפילה תהיה בכל עת ובכל שעה - כל אחד עד כמה שהוא יכול, והתנאי השני הוא, שהתפילה תהיה בלשון נוכח, עם הקב"ה ולא רק לקב"ה.

ודאי שבשעה שאדם לומד תורה, שם נקודת התפילה אי אפשר שתהיה במהלך של כל רגע, כי אם כן הוא לא יוכל ללמוד, אבל גם בתלמוד-תורה, כמו שכתוב בספרים הקדושים, כשאדם לומד ולא מבין, עליו להתפלל לקב"ה שיעזור לו להבין. וכשיזכה להבין את הדבר - יאמר לקב"ה: "תודה רבה שזיכית אותי להבין, וכעת הנני מבקש ממך שתעזור לי שאמשיך להבין" - מודה על העבר ומבקש על העתיד.

כלומר, התלמוד-תורה עצמו טבול ממש במהלך של תפילה. תלמוד תורה שאינו במהלך של תפילה, הוא ח"ו בבחינת "מקצץ בנטיעות", כיון שהתורה והתפילה הינם אחדות גמורה, כמו שכתב מרן החזון-איש זצוק"ל, ואם יש כאן תורה בלי תפילה או תפילה בלי תורה, יש כאן נפרדות גמורה מהקב"ה! ודאי שישנה התקשרות, אבל אין התקשרות בנקודה הפנימית, אין דבקות מוחלטת בקב"ה!

ודאי שכדי להגיע לדבקות נדרשת גם אהבה, ובעזהשי"ת נרחיב בזה בפרקים הבאים, אבל עלינו לדעת שנקודת התפילה הינה מהלך שאדם יכול לעמול עליו כמה שנים כפשוטו, ואז בעז"ה יזכה לקנות את הדברים בנפשו באמת.

פרק יג - צורתה ומהותה הפנימית של תפילה

שלמות מדרגת התפילה - "שפכי כמים לבך נוכח פני ה'"

בפרק הקודם עסקנו ביסוד של "תפילה", וביארנו שתפילה אינה ענין פרטי. מצינו בספרים הקדושים שכשם שהתורה שקולה כנגד כל תרי"ג המצוות, גם התפילה הינה כנגד כל תרי"ג המצוות. כלומר, כל מצוה מתרי"ג המצוות שאדם עושה, כל חלק מהעבודה, צריך שיקדם לו מהלך של תפילה.

עתה נתבונן כיצד צריכה להיראות תפילתו של אדם.

נאמר בפסוק: "תחנונים ידבר רש" (משלי יח, כג). אמנם, ישנן בתפילה כמה וכמה צורות, וכמו שמצינו בדברי חז"ל (דברים רבה ב, א) עשרה לשונות של תפילה.

כאשר עוסקים בתפילה לאורך כל היום ברציפות, ודאי שאי אפשר שהתפילה תהיה כל העת במהלך של "תחנונים". ישנה אמנם רמה מסוימת של תחנונים, אבל "שפכי כמים לבך נוכח פני ה'" הוא לא מהלך שאדם יכול להחזיק אתו לאורך כל היום. ישנם רגעים מסוימים, זמנים מסוימים, שהקב"ה מזכה את האדם ולבו "נפתח", ואז הוא במצב של "שפכי כמים לבך נוכח פני ה'" (איכה ב, יט), הוא "נוכח" עם הבורא ושופך לפניו את לבו, אבל אי אפשר לחיות במדרגה נעלה זו כל היום כולו [זולת יחידי סגולה].

לכן, הצורה היותר ברורה והיותר מסודרת לנהוג בה היא, לעמוד לאורך כל היום ולבקש מהקב"ה בלשון של נוכח, לדבר עימו כביכול בצורה טבעית. "בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך" (שמות כ, כ). כשאדם אומר לקב"ה "אתה" - הקב"ה בא. הזכרת שם ה' פירושה שאדם באמת רוצה לדבר עם הקב"ה, וכשזהו רצונו הפנימי והאמיתי - הקב"ה ודאי יגיע אליו!

וכשהקב"ה ניצב ליד האדם, המהלך צריך להיות, כמש"כ ה"מסילת-ישרים": "כדבר איש אל רעהו", כמו שמבקש הוא בקשות מבני ביתו: "בבקשה הביאו לי חפץ פלוני" או "האם יכולים אתם לעשות עבורי פעולה מסויימת?" וכיוצ"ב, כך הוא מדבר עם הקב"ה בצורה ברורה, ומבקש ממנו: "אני רוצה ללמוד, עזור לי שאבין את הנלמד. אני רוצה להתפלל, עזור לי שאוכל להתפלל. אני הולך ברחובה של עיר, שמרני שלא אכשל בראיה אסורה". על נקודות אלו, ושאר כל הנקודות שמעיקות על האדם, ידבר עם בוראו.

בזמן ההתבודדות שלו [כמש"כ הרמח"ל ב'דרך עץ החיים', שעל האדם לקבוע לו זמן בכל יום להתבודדות ולהתבוננות], או בעתות רצון מיוחדות שמזדמנות לו, ישתדל אדם לשפוך את כל רחשו לפני בורא עולם, ואז הוא במהלך של "שפכי כמים לבך", אבל לאורך כל היום יש לדבר עימו כדבר איש אל רעהו, כפשוטו! כמו שיש כאן כסא, ויש כאן שולחן, כך, ויתר על כן, הקב"ה נמצא כאן! וכמו שהוא מדבר עם בני ביתו והוא בטוח שהם שומעים אותו, כך צריך להיות גם המהלך עם הקב"ה.

"אתהלך לפני ה' בארצות החיים"

אחת מעשרה לשונות של תפילה זו "צעקה", "צעק לבם אל ה'" (איכה ב, יח).

נתבונן קודם במשל הגשמי.

מתי בן-אדם צועק? - ישנם בזה ב' אופנים: האחד - כשאדם מנסה לדבר עם חבירו והוא רואה שחבירו לא מתייחס אליו, הדברים אינם מעניינים אותו, בסופו של דבר סבלנותו פוקעת, ואז הוא מתחיל לצעוק. הוא לא צועק אליו, אלא עליו, שיקשיב לדבריו ויתייחס אליהם ביחס הראוי. זהו סוג אחד של צעקה שמוצאים אנו בין בני-אדם.

הסוג השני של צעקה הוא: אדם נמצא בקצה אחד של הרחוב, והוא רואה את חברו עובר בקצה השני של הרחוב. הוא מאוד זקוק לו, ויודע שאם לא יקרא לו בצעקה, חבירו יעלה על האוטובוס ויפליג לדרכו, ואז שוב לא יוכל להשיגו ולקבל ממנו את מבוקשו. הוא צועק בקול את השם של פלוני, ואומר לו: "חכה רגע, אני זקוק לך!" כלומר, צעקה כזו נובעת מכך שאדם יודע שחברו אינו יכול לשומעו אם ידבר בלחש. לכן הוא צועק כלפיו בקול רם.

עתה נתבונן: כשאנו מדברים עם הקב"ה, מהי הבחינה של הצעקה שישנה כאן?

הבחינה הראשונה - צעקה מחמת שהשומע אינו שומע ואינו מתייחס - פשוט וברור שאינה שייכת אצל הקב"ה. "כי אתה שומע תפילת כל-פה" - הקב"ה שומע כל יהודי, ומבואר בספרים שהוא גם נענה, רק שלא תמיד הדבר נראה בהתגלות, אך ברור למעלה מכל ספק שהקב"ה שומע תפילת כל יחיד מתוך עמו ישראל. לא צריך לצעוק כדי שהקב"ה ישמע. הקב"ה שומע תמיד, וכשהוא רואה שמילוי הבקשה טוב לאדם, הוא נענה, וכשרואה שאינה לטובת האדם - לא נענה, אבל צעקה על הקב"ה - הס מלהזכיר! זהו חסרון באמונה ובהבנה מהו הבורא יתי'!

כך בנוגע לסוג הראשון של הצעקה.

ובנוגע לסוג השני של הצעקה - שאדם נמצא רחוק ממני, ומחשש שמא אפסיד אותו אני צועק כלפיו, שכן אם אדבר בלחש הוא לא ישמע - הרי בגמ' (ברכות לא ע"א) למדו

חז"ל מתפילת חנה כמה הלכות יסודיות בענין התפילה, ואחת מהן היא: "... וקולה לא ישמע - מכאן, שאסור להגביה קולו בתפילתו".
דין זה, של תפילה בלחש, אמור דוקא בתפילת שמונה-עשרה. משא"כ בשאר חלקי התפילה, אין מניעה מן הדין להרים את הקול ולהתפלל בקול רם.
עלינו להתבונן, אפוא, מהו החילוק העקרוני בין תפילת שמונה-עשרה לשאר חלקי התפילה? מדוע בתפילת שמונה-עשרה יש דין להתפלל בלחש, ואילו בשאר חלקי התפילה מותר לאדם להרים את הקול?
ביאור הענין באופן הפשוט ביותר [בלי להכנס למושגים הפנימיים] הוא, שתפילת שמונה-עשרה נעשית במהלך של "כדבר איש אל רעהו". אדם חי במצב של "נוכח פני ה'", הוא נוכח עם הבורא, כביכול הוא והבורא ית' נמצאים יחד, במקום אחד, ולכן שם אין צורך לצעוק.
כשאדם נמצא במדרגה של "ה' בשמים, ואני על הארץ", מרגיש הוא בעומק הנפש שהקב"ה רחוק, ואם הוא רחוק - ממילא ישנן צעקות. אבל בשעה שאדם מרגיש שהקב"ה לידו - כשם שכשהוא מדבר עם בני-ביתו הוא לא נזקק לרמקול ואין לו שום צורך להגביר את קולו ע"י צעקות, כך כשהוא מדבר עם הרבש"ע, דיבורו נעשה במתינות ובנחת.
אצל אנשי נינוה כתוב "ויקראו אל אלוקים בחזקה" (יונה ג, ח), ואמר על כך האדמו"ר מקוצק זיע"א, שאכן כך היו נראים אנשי נינוה, אנשים מגושמים, החושבים שכדי לדבר עם הקב"ה צריך לצעוק בחזקה. אבל יהודי, שהוא זך ועדין נפש, יודע שניתן לחיות במהלך של "נוכח פני ה'", ודיבורו עם הקב"ה אינו בדרך של צעקות ולא בחוזקה, אלא כדבר איש אל רעהו.
אדם שלאורך כל היום חי עם הקב"ה, חי במצב של "שויתי ה' לנגדי תמיד", הוא מודע לכך שהקב"ה "לית אתר פנוי מיניה" והוא נמצא בכל מקום, ואם כן בהכרת הנפש הפנימית מרגיש הוא שהקב"ה לידו.
אם אדם מרגיש שהוא נדרש לצעוק, ידע נאמנה שעדיין חסר לו בהרגשה שהקב"ה נמצא לידו! כשמדברים עם קרוב משפחה הנמצא בחוץ-לארץ, אפילו אם קו הטלפון תקין ואף איכותי, כיון שבהכרת הנפש מרגישים שהדיבור נעשה עם אדם מרוחק, טבע בני אדם שמדברים בקול רם! עצם הכרת החוש בכך שישנו מרחק בין המדבר לשומע, גורמת לאדם להרים את קולו ואף לצעוק.

ככל שאדם מרגיש יותר שהקב"ה ניצב לידו ממש, כך הוא מדבר יותר במהלך של "כדבר איש אל רעהו" ובאופן של "דברי חכמים בנחת נשמעים". ככל שאדם מדבר יותר בצעקות, בהכרח שחסרה לו הכרת הנפש שהקב"ה ניצב לידו.

ודאי שבתחילת עבודתו, אדם אינו חש את ה"כדבר איש אל רעהו", וזוהי עבודה עצומה שרק לאחר זמן ניכרת השפעתה. בדברינו אלה אנו רק מעמידים את הדברים כיצד ללכת מחיל אל חיל: מתחילים בהרגשה שהקב"ה לא כל-כך קרוב [אלא אם כן כבר זכה האדם והוא מרגיש כך, שהקב"ה קרוב לידו, אבל גם מי שעדיין אינו זך, זהו המהלך], ומתקדמים שלב אחר שלב, להרגיש יותר ויותר שמדברים עם בורא העולם באופן מוחשי והוא ניצב לצידנו.

זוהי השאיפה וזוהי המטרה - לחיות עם הרבש"ע גם כאן, בעולם הזה. "אתהלך לפני ה' בארצות החיים". כאשר זוכה האדם להיות דבוק בקב"ה - "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום" (דברים ד, ד) - הרי גם העולם הזה הופך להיות עבורו בבחינת "ארצות החיים", ומתוך כך הוא זוכה למדרגת "אתהלך לפני ה' בארצות החיים" גם כאן, בעודו בעולם הזה.

תפילה - כלי קיבול לחיזוק האמונה בהשגחה פרטית

מכל מקום המהלך הברור, שהתפילה היא הקומה השלימה שמעמידה את האדם מרישא עד גמירה בכל ענין וענין. צריך, אפוא, להשתדל לבקש מהקב"ה על כל פרט-ופרט.

פעם נכנס אל החזון-איש יהודי עם נעלים קרועות, וכששאל אותו החזו"א מדוע אינו קונה נעליים, ענה היהודי שאין לו כסף.

שאל אותו החזו"א: "האם כבר בקשת מהרבש"ע שיתן לך כסף לקנות נעליים?"

"לא", ענה היהודי. "אני מתבייש לבקש מהקב"ה על נעליים, זה לא מכובד..."

אמר לו החזו"א: "דע לך, שהנהגה זו שלך אינה נובעת מ'יראת-הקדושה' אלא מ'יראת-הבושה'!... זהו חסרון בקשר שלך עם הרבש"ע! אם באמת היית מרגיש שהקב"ה הוא אביך והוא באמת נמצא כאן לידך, לא היית מתבייש! הרי כשהיית ילד והנעליים שלך נקרעו, לא התביישת לבקש מאבא שיקנה לך נעליים חדשות, אלא אם כן ידעת שאין לאביך כסף ומצבו דחוק מאוד, אבל אם היית יודע שאביך עשיר גדול, וכסף לא חסר לו, האם היית מתבייש, ולו לרגע קט, לבקש ממנו נעליים? ודאי שלא!!!"

"וכך" - סיים החזו"א ואמר - "היד ד' תקצר?! אצל הקב"ה ודאי שאין מחסור!

כשאדם זוכה, והוא מרגיש שהקב"ה ניצב לידו, הוא מתפלל על כל פרט ופרט מחייו, ואפילו על הקטן ביותר.

כל זאת למה?

כי בעומק הדברים, מי עשה שיחסר לאדם נעליים? וכי הנעליים נקרעו מאליהן? מדוע אין לאדם כסף לקנות נעליים חדשות? הרי כל זה בהשגחה פרטית מדוקדקת לגמרי! אדם זה קנה את הנעליים הללו, והן החזיקו אצלו שנה. כל זמן שהיה צורך בשימוש בנעליים, הנעליים לא נקרעו. ברגע שהסתיים זמן השימוש שנקצב לו משמים להשתמש בנעליים אלו - הקב"ה קרע אותן! נמצא, אם כן, שמי שקרע לו את הנעליים, הוא בורא העולם ממש, בכבודו ובעצמו!

לגבי בית-המקדש מצינו בגמ' (ב"ק ס ע"ב): "כי תצא אש ומצאה קוצים - תצא מעצמה, שלם ישלם המבעיר את הבערה - אמר הקב"ה: עלי לשלם את הבערה שהבערתי, אני הצתי אש בציון, שנאמר: ויצת אש בציון ותאכל יסודותיה, ואני עתיד לבנותה באש, שנאמר: ואני אהיה לה... חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה". כשאדם מכיר בכך שמי שהחריב את בית-המקדש הוא הרבש"ע, הוא פונה למי שהחריב, ומבקש ממנו שיבנהו שנית.

ולא רק בנשמת החיים - בית-המקדש - אלא בכל פרט ופרט ממהלך החיים, אם אדם מעתיק את הנקודה הזו ומבין שכשנקרעות לו הנעליים, זה הבורא עולם, ממש בבחינת "ויצת אש וכו'", הרי שבמובן הפנימי הוא מבין שגם "ואני עתיד לבנותה באש", והוא מחפש את צרכיו אצל הרבש"ע, כי הוא מבין שאין כתובת אחרת לחפש דברים. אם ראובן שבר - ראובן צריך לשלם, ואם אדם מבין שהכתובת של כל דבר ודבר הוא רק הרבש"ע כפשוטו, רק הוא פועל כל פרט ופרט - הרי ברור לו מעל לכל ספק שאין לו כתובת אחרת לפנות אליה ולבקש דברים.

ההרגש שמבקשים דברים גדולים ולא דברים קטנים, נובע מחוסר הכרה בהשגחה פרטית. כלומר, התפילה וההכרה בענין ההשגחה הפרטית הינם שני דברים שתלויים זה בזה. כשאדם מכיר שישנה השגחה פרטית - ממילא מתחזקת בו נקודת התפילה, וכך הוא מתקדם "מחיל אל חיל". וככל שהוא מתפלל על כל פרט, ע"י התפילה הוא משריש בקרבו את האמונה בהשגחה פרטית.

אמרו חז"ל: "דברים היוצאים מן הלב, נכנסים אל הלב", וביארו בספרים הק' שהדברים נכנסים אל הלב שממנו הם יצאו! ודאי שיכולים הם להכנס גם בלבבות אחרים, אך דברים שיוצאים מן הלב ואינם נכנסים אל הלב של מי שאמרם - אינם יכולים להכנס

ללב השומע אותם! אם המדבר בעצמו אינו "כלי קבול" לדברים של עצמו, גם אחרים שישמעו לא יוכלו להיעשות כלי קבול להם, כי הנותן מעמיד למקבל גם את כלי הקיבול.
כיצד? אם הוא עצמו שואף בכל מאודו לקבל את הדברים שאומר, נמצא שהדברים הם עם כלי קיבול, ממילא הוא נותן לשומע הדברים גם את כלי הקיבול.
כשאדם מתפלל, ודבריו יוצאים מן הלב - צריכים הדברים לחזור ללב של עצמו!! שאמונתו תתחזק ע"י כח-התפילה!
אדם עובד על השגחה פרטית, והוא מתפלל על ענין ההשגחה, והיא גופא: ע"י התפילה הוא משריש בחזרה את ההשגחה הפרטית יותר בעומק. אם באמת רוצה אדם שהקב"ה ישמע את תפילתו, הוא חייב להיות מקבל.
ענין זה מבואר היטב עפ"י המשל שהובא לעיל: אדם נכנס למכולת ומבקש בקבוק שתיה, וכשהמוכר נותן לו, הוא מחזיר את היד, והבקבוק נופל ארצה.
התפילה, כפי שביארנו, היא בחינה של "יד" - כלי קיבול. אנחנו מבקשים הרבה בקשות מהקב"ה ולא תמיד נענים. אחת הסיבות לכך היא משום שהתפילה עצמה צריכה להיות כלי קיבול.
אדם שמכח תפילתו מקבל אמונה, נמצא שתפילה זו הינה כלי קיבול של אמונה, וכשיש כלי קיבול של אמונה, ישנו גם כלי קיבול לכל השפע שמבקשים: פרנסה, ברכה, הצלחה וכו'. אבל אם התפילה היא רק למען הפרט - מבקשים רק את הנעליים, רק פרנסה, אך לא יוצרים כלי קיבול לעצם התפילה - זו איננה תפילה אמיתית! ואם אין כאן תפילה - ודאי שאין בכוחה לפעול. ככל שהתפילה היא על מנת למלאות מבוקש, והיא אינה משרישה באדם יותר את האמונה בהשגחה פרטית, כך חסרה יותר כל המהות הפנימית של תפילה.

טיפה מצטרפת לטיפה

כאן עלינו להוסיף נקודה פשוטה, ולהבנת הדברים נשתמש במשל הידוע במעשה של רבי עקיבא עם המים ששחקו אבן, וכמו שהאריכו בספרים הקדושים.
כל טיפה וטיפה בפני עצמה, אם אדם היה בא לבדוק במראה העיניים מה היא פעלה, לא היה נראה לו שפעלה משהו. רק לאחר שמצטרפות עשרות ומאות אלפי טיפות, מתגלה הנקודה המשמעותית שהופקה ע"י הטיפות.
גם בנקודת העבודה - באופן כללי, ובאופן פרטי בענין התפילה בה אנו עוסקים - זוהי בחינה של טיפה ועוד טיפה, שבסופו של דבר מצטרפות זו לזו ו"שוחקות אבן". תפילה צריכה להכניס בלב כל אחד השגחה פרטית, אבל אדם לא יכול לבחון את הלב שלו בכל

יום ויום: הנה רגע לפני התפילה הרגשתי כך וכך, האם כעת, לאחר התפילה, מרגיש אני יותר אמונה?!

אין כלי שעל ידו יכול אדם לבחון את הדברים! אלא מאי? התפילה עצמה צריכה להיות במהלך של חיזוק יסודות האמונה באדם, ובדיקת השפעתה יכולה להתבצע רק לאורך זמן, כמו המים ששחקו את האבן. אבל כשאדם ניגש לתפילה, צורת הגישה צריכה להיות השרשת האמונה בעצמו!

זוהי הקדמה יסודית לכל מהלך התפילה. כשאדם מדבר עם הרבש"ע, זוהי גופא זכות שאין כדוגמתה. וכשאדם מכיר בזאת, והוא יודע שזהו העומק הפנימי שניתן לקבל מהתפילה, ממילא תפילתו נעשית בשמחה ובהתעוררות.

הקב"ה יהיה בעזרנו להמשיך ולברר את הדברים, ונזכה באמת להתדבק בו יתברך כל הימים, אמן.

פרק יד - צורת השגת קרבת ה' חושית - "ילכו מחיל אל חיל"

ג' מדרגות בתפילה

בפרק הקודם ביארנו, שבאופן כללי ישנם שלושה חלקים בענין התפילה: האחד - תפילה למען מילוי המבוקש הפרטי, כלומר בקשות על צרכים אישיים, כמו פרנסה, רפואה, ביגוד וכו'.

השני - ע"י ההכרה שאדם מכיר שהקב"ה הוא זה שהחסיר ממנו את הדבר, וממילא הוא גם הכתובת היחידה לבקשה על מילוי החסרון - עי"ז נעשית התפילה גופא מעשה השרשה של האמונה בהשגחה פרטית.

והשלישי - שהוא הגבוה מכולם - עצם הדיבור עם בורא העולם! "ישקני מנשיקות פיהו כי טובים דודיך מיין" (שה"ש א, ב), ובמשה רבינו נאמר: "פה אל פה אדבר בו, ומראה ולא בחידות" (במדבר יב, ח).

יתירה על זאת, מצינו בדברי חז"ל (אליהו רבה פרשה יח): "כל תלמיד חכם שיושב בינו לבין עצמו וקורא ושונה, הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו, שנאמר נכח פני ה'", ועוד דרשו חז"ל (עי' ויקרא רבה יד, ה, וכן בשל"ה הק' פר' משפטים) עה"פ "ה' צלך על יד ימינך" (תהלים קכא, ה) - "מהו ה' צלך, כצלך, מה צלך אם אתה משחק לו הוא משחק לך, ואם אתה בוכה לו הוא בוכה כנגדך, ואם אתה מראה לו פנים זעומות או מסוברות אף הוא נותן לך כך, אף הקב"ה צלך, כשם שאתה הווה עמו כך הוא הווה עמך".

"ה' צלך" פירושו שכדרך שאדם מתראה לפני בוראו, כך כביכול הקב"ה נראה אליו, ואם ישנו מהלך של "פה", שאדם מדבר עם בוראו, הרי ישנה גם מעין הבחינה של "פה אל פה אדבר בו". ודאי שלא מדובר כאן במדרגת משה רבנו, שכן "לא קם נביא עוד בישראל כמשה" (דברים לד, י), אך כל אדם מצד ה'משה רבינו' שבו, יכול להגיע למדרגה זו השייכת לכל יחיד ויחיד!

עצם המציאות שאדם מדבר עם בורא עולם, זוהי גופא המעלה הגדולה ביותר, וכפי שהארכנו שבאופן כללי ישנם שני סוגי צורת דיבור: ישנו מהלך של צעקה, והיינו דיבור הנובע ממיצר, מנקודת הפרעה פנימית, וישנו מהלך של "כדבר איש אל רעהו" - כמו שאדם מדבר עם בני ביתו, כך הוא מדבר עם בורא עולם - בפשיטות ובטבעיות פשוטה. הוא חש שבורא העולם נמצא לידו, והוא מדבר אתו. הוא מדבר אל הקב"ה מתוך הרגשה פשוטה שהקב"ה עומד ומקשיב לדבריו, וכביכול אין לבורא העולם שום עסק אחר מלבד ההקשבה לדבריו.

כפי שביארנו, זוהי הבחינה של תפילת שמונה-עשרה, שהיא נאמרת בלחש, ב"קול דממה דקה". כשאדם צועק, הריהו מרגיש שהקב"ה כביכול רחוק ממנו, משא"כ כשאדם מדבר כדבר כאיש אל רעהו הניצב לידו, וזהו המהלך של תפילת שמונה-עשרה. עד כאן סיכום הדברים, ועתה נמשיך הלאה.

התקדמות בשלבים עד לנקודת הנפש הפנימית

הנה רואים אנו, שכשניגשים להתפלל, לא פותחים מיד בתפילת שמונה-עשרה, אלא הסדר הוא: ברכות השחר, קרבנות, פסוקי-דזמרה, יוצר אור, שמע ישראל, ורק לאחר מכן תפילת שמו"ע.

ההבנה הפנימית של הדברים היא, שאדם מטבעו חי לבד, במצב של בדידות, ובגשתו אל התפילה עליו לצאת מהבדידות ולהתקרב לבורא העולם.

כל שלב משלבי התפילה הינו עליה, ובמובן הפנימי "עליה" פירושה יציאה מהרגשת הנפרדות וכניסה יותר ויותר להרגשה של דיבור עם בורא העולם. בהתחלת התפילה נמצא האדם במהלך של נפרדות יחסית. לאחר מכן הוא פחות נפרד וקרוב יותר לבורא עולם, וכך הוא מתקרב יותר ויותר, עד שבתפילת שמו"ע הוא מגיע למהלך של "כדבר איש אל רעהו".

משל למה הדבר דומה? - אדם עומד בצד אחד של רחוב, וידידו בצד השני, והוא צועק לו שימתין לו. רצונו העז לומר לו דבר-מה גורם לו שלא להמתין עד שהידיד ילך לקראתו מקצה הרחוב, אלא דבר ראשון הוא צועק צעקה ראשונה לעבר הידיד שיעצור, כדי שידע

שיש לו דברים לומר לו. תוך כדי כך שכל אחד מתקרב והמרחק ביניהם מצטמצם, הוא ממשיך לדבר בקול, כך שידידו ישמע אותו, אך ככל שמתקרבים והמרחק מצטמצם, באפשרותו להנמיך את עוצמת הקול, עד שכשנפגשים מדברים הם ביניהם בנחת ואף בלחש, כדבר איש אל רעהו, כפשוטו!

זהו המשל בחיצוניות. ובפנימיות הדברים, ככל שאדם מתקרב לבוראו, הרמה הפנימית של צעקת הנפש הולכת ונחלשת והוא מדבר יותר בשקט, עד שהוא מגיע למהלך גמור של "קול דממה דקה".

אין המהלך לגשת מיד לתפילת שמו"ע, כיון שבאופן כללי, כמש"כ בספרים הקדושים, גם אדם שדבוק בבורא לאורך כל היום, שעת התפילה, ובמיוחד שעת תפילת שמו"ע, היא נקודת הדבקות הגבוהה ביותר של היום.

כי אפילו אדם שזוכר את הקב"ה במהלך כל היום, אבל סוף כל סוף, מלבד הדיבור עם הרבש"ע, באופן כללי הוא מתעסק גם בדברים אחרים, כגון לימוד תורה או שאר ענייניו, ומאחר וישנן בראשו מחשבות נוספות שאיתן הוא מהלך, דבקותו ברבש"ע איננה גמורה, כל אחד לפי מדרגתו.

כשאדם מגיע להתפלל לפני בורא העולם, זהו מהלך של התנתקות מכל העולם הסובב אותו, כעת כולו נתון לדיבור עם הרבש"ע. אלא שהתנתקות הנפש בד"כ אינה נעשית בקיצוניות, כי אם בשלבים, בהדרגה, כמו טיפוס על גבי סולם, מדרגה אחר מדרגה.

ממילא, כשאדם מתחיל להתפלל, הוא לא עובר מיד ממצבו הרגיל במשך כל היום למהלך של תפילת שמו"ע, למהלך של דבקות. ישנה הדרגה בכניסה לדיבור עם הרבש"ע. לאט לאט הוא מרגיש יותר ויותר קרוב אליו ית'.

אדם הרוצה 'לקפוץ' מיד לתפילת שמו"ע, בעצם הוא חפץ ב'קפיצת הדרך', וכשם שבגשמיות יודעים אנו שלנס מיוחד זה של קפיצת הדרך זוכים רק יחידי סגולה, גם ברוחניות עלינו לדעת שבד"כ אין קפיצת הדרך!

לכן, באופן כללי צריך אדם תמיד לצעוד בדרך של הדרגה. בתחילה הוא מדבר עם הרבש"ע מתוך הרגשת ריחוק מסויימת, אחרי כן הוא מרגיש יותר קרוב ויותר קרוב, עד שהוא מגיע לנקודה הפנימית שהוא קרוב לבורא העולם.

ודאי שלכל כלל ישנם יוצאים מן הכלל. ישנם ימים שתחושת הריחוק גדולה יותר, וישנם ימים שמרגישים קרובים יותר, אך באופן כללי המצב הפשוט הוא שאדם מתקדם משלב לשלב. הוא מתחיל מהנקודה התחתונה של הנפש, מהנקודה הכי רחוקה מבורא

עולם שבו, והוא מעמיק בנפשו, עוד שלב ועוד שלב, עד שהוא מגיע לנקודת הלב הפנימית שחיה ומרגישה את בורא העולם באופן ברור.
ובאמת, לא תמיד זוכה אדם להגיע לנקודה פנימית זו, לפעמים ישנן הפרעות חיצוניות ואדם נשאר יותר ברובדים החיצוניים של הנפש, אבל בשעה שהאדם זוכה לכך - גם אז המהלך הוא כניסה לעוד שלב ועוד שלב, מהיכל להיכל בנפש הפנימית של האדם, עד שהוא מגיע כביכול לכסא המלך - כסא כבודו יתברך, עליו יושב שוכן מרומים, הקב"ה בכבודו ובעצמו.
אמנם, יש להיזהר מאוד שההתקדמות, ההליכה מחיל אל חיל, תהיה מתוך רוגע, לא מחמת דחף פנימי, מחמת איזשהו לחץ. כאשר קיים דחף פנימי לרצות לדבר עם הרבש"ע, הדחף עצמו הוא נקודת לחץ, ואז כמובן אין שחרור. ישנם אנשים שהם לחוצים להיות רגועים... אנשים כאלו, הרצון הפנימי שלהם הוא אכן להיות רגועים, אך כיון שהרצון לאותו רוגע נפשי הוא תחת לחץ, הריהם מונעים מעצמים את השגת הרצון! עצם הלחץ מהווה סיבה המונעת מהם את נקודת הרוגע!
כשאדם יודע שההתקדמות חייבת להיעשות במהלך של שלב אחר שלב, ואינו לחוץ להכנס מיד לנקודה הפנימית, ממילא הוא עובד בצורה בנויה ורגועה, ואז יכול הוא לאט לאט להכנס יותר פנימה, עד שהוא מגיע לנקודה הפנימית של הדיבור עם הרבש"ע.
אדם שאינו מודע לדברים הללו, סבור שעליו להכנס מיד פנימה, ממש לדבר עם הרבש"ע, וכשאינו מצליח לעשות זאת הוא נהיה לחוץ, ובאופן כזה ודאי לא יתקדם!
לכן צריך לדעת שזאת צורת הדברים, כך הוא רצונו יתברך וכך הוא ברא את האדם ואת העולם. רצונו יתברך שאדם ילך מחיל אל חיל, וכל העולמות כולם - כולל העולם הזה - בנויים בצורה של הדרגה. כל שלב ושלב מהעליה עשוי לקחת זמן. ישנם שלבים שבהם נדרשת לאדם עבודה של חודשים ואף של שנים, וישנם השלבים הפרטיים שבכל יום ויום, שבהם אדם נכנס יותר ויותר פנימה בנפשו, עד שהוא מגיע לשקט פנימי, הוא כולו רגוע, ואז באפשרותו לדבר עם הרבש"ע.
זוהי נקודה אחת, שביחס לנקודה הבאה הינה פשוטה וקלה להבנה.

להתחיל את העבודה מנקודת נפרדות

בספרים הקדושים מובאת שאלה עמוקה, ונקדים מראש ונאמר שנקודה זו הינה מאוד דקה ויש לעמול להבין אותה היטב.
הנה במהלך העבודה עליו מדברים אנו כל העת, הודגש תמיד ענין הפנימיות, שאדם צריך להיות פנימי ולא חיצוני, להגיע לעוד רובד פנימי בנפש. השאלה היא: הן כשאדם

בא לדבר עם הרבש"ע, לכאורה הוא בא לדבר עם כח שנמצא מחוצה לו, עם הרבש"ע. אם כן, הוא אינו עוסק בפנימיות של עצמו, אלא בנקודה חיצונית שהיא בורא העולם! אם זוהי הרגשת האדם, לאט לאט הוא עלול לצאת מעצמו, להיות אדם חיצוני ולהתעסק עם דברים חיצוניים. ודאי שכשמדברים על חיצוניות אין הכוונה לחלונות ראוה, אבל עצם המציאות כשאדם אינו עסוק עם הנקודה הפנימית, אלא מתעסק עם הרבש"ע, לכאורה הוא מתעסק עם נקודה חיצונית, והוא מתחיל להתרגל שעצם ההויה שלו אינה נקודת עבודה, אלא ההתעסקות עם הרבש"ע, והוא יוצא מעצמו - לרבונו של עולם.

נקודה זו טמונה בה סכנה גדולה. אדם שרגיל לדבר עם הרבש"ע, ואינו עומד על נקודת הסכנה הזו, עלול להיות שלא יכיר את עצמו כמעט לחלוטין, כי כל הזמן הוא עסוק ברבש"ע, ובסופו של דבר האדם עצמו נעלם! צריך, אפוא, לדעת כיצד לקחת את הדברים בצורתם האמיתית.

נבאר ראשית את הצורה האמיתית של הדברים בפנימיות, וכמו כן את צורת האדם שעדיין לא זכה להגיע לשם.

כשאדם זוכה והוא דבוק לגמרי בבורא עולם, יש את הבחינה של "צור לבבי וחלקי אלוקים לעולם" (תהלים עג, כו), ואז הקב"ה נמצא בלבו פנימה, באמת הנקודה הפנימית של האדם, היא נקודת הבורא, ואין לך נקודה יותר פנימית ממנה.

כל זה באדם שזכה להגיע, כמו שמוגדר בספרים הקדושים, לשער הנו"ן. אז הוא מרגיש שהקב"ה הוא חלק מעצמותו, וכשהוא מדבר עם הרבש"ע הוא לא מדבר עם נפרד, עם נקודה חיצונית, אלא הוא מדבר עם עצם ההויה העצמית שלו.

אבל כיון שבד"כ כדי להגיע למדרגה זו נדרשת מהאדם עבודה ארוכה ומייגעת, ממילא כשאדם מדבר עם הרבש"ע הוא לא מרגיש שהוא מדבר עם הנקודה העצמית הגבוהה, הוא מרגיש שהוא מדבר עם נקודה חיצונית.

ישנן, אפוא, שני פנים לצורת העבודה: בחלק האחד אדם צריך לעבוד עם עצמו, ובחלק השני עם הרבש"ע.

כלומר, באופן כללי הנקודה הראשונית שאדם מתחיל ממנה, זו נקודה של נפרדות. אחרי כן עליו לצאת אל הבורא ית', לחזור אל עצמו, שוב ללכת לבורא, לחזור לעצמו וכו', וחוזר חלילה כל הזמן.

הנקודה הראשונה הנדרשת היא הכרת האדם. אם אין אדם, מי מדבר עם הרבש"ע?! לכן, ראשית-כל צריך האדם להכיר בהכרה ברורה, שהוא רוצה לדבר עם הרבש"ע. יש

"אני" שבא לדבר לפני הקב"ה. "מודה אני לפניך" - קודם צריך שיהיה "אני", ורק אחרי כן "לפניך".

ישנה מדרגה עליונה יותר, שה"אני" הופך ל"אין", וזו הנקודה שהוזכרה לעיל, אבל ראשית-כל במובן הפשוט, על מנת שיהיה "לפניך" צריך שיוקדם לזה "אני".

לפני שאדם מדבר עם הרבש"ע, הוא מתחיל בנקודה יותר פשוטה. כשהוא בא לדבר ולהשריש את הנקודה הראשונה שיש בורא לעולם, הוא לא מתחיל ואומר: "רבש"ע, אני יודע שאתה קיים ואני גם יודע שאתה בראת את העולם".

לפני שהוא מדבר עם הרבש"ע, עליו לברר כביכול מנקודה של נפרדות שיש בורא לעולם. להתבונן ולחשוב: "האם באמת מוכרח להיות שיש בורא לעולם? אולי אין, חלילה? אלא שאם כן, כיצד נעשו הדברים מאליהם?" וכך הוא לוקח נקודה זו, וראשית מברר אותה בינו לבין עצמו, עד שהדברים מתבררים אצלו בצורה ברורה. רק אחרי כן הוא בא לפני הקב"ה ואומר לו: "רבונו של עולם, חשבתי, התבוננתי, ואני מבין שיש בורא לעולם, אני יודע שאתה נמצא".

זוהי נקודה מאוד דקה שצריך לקלוט אותה! כמדומה שמסתובבים בעולם עשרות ואולי מאות בעלי דמיונות, מכח שאבדו את הנקודה הזו. הם מדברים כל הזמן עם הרבש"ע, אבל אין בן-אדם, הם לא חיים את עצמם, יש ניתוק בין העובד לבין מי שהם עובדים אותו. אם נופלים חס ושלום בנקודה הזו, עלולים לאבד את כל מהלך הדברים שדברנו.

ג' שלבים - מחשבה, דיבור ומעשה

ישנה נקודה נוספת שחובה להזכירה, על מנת שהדברים יהיו ברורים ומיוסדים.

באופן כללי ישנם שלושה לבושים לנפש האדם: מחשבה, דיבור ומעשה. כדי "לדבר" עם הרבש"ע, אין צורך ב"עשיה". צריך, אמנם, עשיה של תרי"ג מצוות, אבל לא ברגע שמדברים עם הרבש"ע.

נכון, בהכרח שתהיה עשיה וחשיבות גדולה לה, כמש"כ הרמב"ן שכל אור שיורד צריך שיהיה לו כלי, והכלי הוא המעשה, אך לא זהו הנושא בו אנו עוסקים כרגע. מה שכן, כדי שאדם יוכל לדבר, עליו להקדים לכך מחשבה. אם לא קודמת מחשבה לדיבור, זוהי, חלילה, בחינה של בלי דעת!

עתה נתבונן כיצד מגיעים לדיבור.

אדם יכול לחשוב שניה, עשר שניות, או עשרים שניות, ומיד להתחיל לדבר. בהתחלה הוא מדבר עם עצמו, ולאחר מכן הוא מדבר עם הרבש"ע.

צורה זו היא בחינה של "נפל"! כיון שכל קומה וכל עולם צריך לבנות אותם! אם אין מהלך מוצק של מחשבה לפני זמן הדיבור, אדם יורד מהר מדי מעולם המחשבה אל עולם הדיבור, המחשבה שלו היא מחשבה רופפת, וממילא גם כח הדיבור הבנוי על כח המחשבה אינו מוצק, וכל הבנין אינו אלא בבחינת מגדל הפורח באויר.

מהי צורת המחשבה הרצויה?

ראשית, אדם יודע שיש רבש"ע. הוא מתחיל לחשוב על כך. הוא לא מדבר כלום, רק במחשבתו הוא חושב מי ברא את העולם? חייב שיהיה בורא וכו', הוא מתבונן בדברים - כל אחד לפי הזמן הנדרש לו - עד שהשכל מכיר בבירור שיש רבש"ע.

בשלב השני הוא לוקח את הנקודה הזאת ומדבר עליה עם עצמו: "חשבתי כך-וכך, התברר לי בברור שיש בורא-עולם, כי אם לא, מהיכן יש ירח? מהיכן יש כוכבים, מהיכן יש בני אדם?" וכו', ובשלב השלישי הוא מגיע לרבש"ע ומדבר עימו.

כלומר, חייבים להיות שלשה שלבים מיוסדים: שלב ראשון - התבוננות גמורה, להתבונן היטב הרבה זמן בענין. זוהי קומה שלמה של מחשבה. שלב שני - לאחר שהוא גומר את השלב של ההתבוננות, הוא מתחיל לדבר עם עצמו: "יש רבש"ע, הוא מנהיג את הבירה, אני רואה את ההשגחה הפרטית שלו", ובשלב שלישי הוא מדבר עם הרבש"ע: "רבונו של עולם, בררתי לעצמי שיש בורא, שאתה נמצא, בררתי לעצמי שאתה מנהיג את הבירה, שכל פרט ופרט נעשה על ידך" וכו' וכו'.

אם קופצים מיד לשלב השלישי - צפויה נפילה גמורה! אם מדלגים על השלב הראשון - נקודת המחשבה, וקופצים מיד לשלב השני - לנקודת הדיבור - גם קשה מאוד שיהיה לדברים קיום.

בירור נקודת הרצון

אלו שלשת השלבים שישנם, אך לאמיתו של דבר ישנו שלב נוסף, עמוק יותר, שהוא הקודם לכל, והוא: הרצון!

אדם מתחיל לברר שיש בורא עולם. בעצם מה אכפת לו בכלל אם יש בורא עולם או שאין? מה מניע אותו לברר זאת? הפחד מהגהינום? חוסר סיפוק נפשי, או אולי רצון ההצלחה? מה מניע אותו?

הן לכל דבר שאדם חושב עליו ברור שיש סיבה ומניע שמחמתם הוא חושב. אם יבואו לאדם ויבקשו ממנו לחשוב כעת מה קורה בקפריסין בעיר פלונית, הוא ודאי יענה: "זה לא מעניין אותי! אני לא גר בקפריסין, ולא מכיר את האדם שגר שם שבקשת שאתעניין בו". אפילו אדם שאין לו בעיה של זמן, לא יסכים לחשוב על כך, משום שחסרה

לו ההתעניינות בדבר. כדי שתהיה התעניינות, חייבת להיות התקשרות ורצון מסויים מהדבר.

כשהאדם מברר שיש רבש"ע, ראשית כל עליו לברר מדוע הוא רוצה לברר זאת! ואם יאמר אדם, הרי אם היינו מסתובבים ברחוב ופונים לאנשים ושואלים אותם אם הם יודעים שיש רבונו של עולם? ודאי רובם היו עונים: "זה לא מענין אותי אם יש או אין! מה איכפת לי? אני חי טוב!" וא"כ לכאורה די לי בעצם ההתעניינות במציאות הבורא?! אבל זו טעות! אדם צריך לברר לעצמו מדוע באמת הוא אינו מאלו ש"לא איכפת להם" והוא רוצה לדעת שיש בורא לעולם: האם כיון שאבא שלו אמר לו זאת? אולי זו כל הסיבה? או אולי משום שהוא רואה בחוש שאין זה נכון, ואולי הוא סתם מפחד מהגהינום, או שאינו מוצא סיפוק מעלמא הדין? מה מניע אותו לרצות?

ישנו עומק לפנים מעומק בענין זה של ה"רצון", אבל גם אם אדם לא הגיע להכרה מדוע הוא רוצה, חייב שיהיה ברור לו שבאמת הוא רוצה לברר את הדבר.

ישנם הרבה אנשים שמתחילים בכל מיני תחומים בחיים להתעסק, מתעסקים שבועיים, חודש, חודשיים, ובסוף הם מפסיקים. הם התחילו, ראו שזה קשה, לא קל כמו שחשבו, ומתוך כך הפסיקו. מה הסיבה לכך שהם מפסיקים? כי הרמה של הרצון שהיתה להם מראש לא היתה גבוהה. הם רצו להשיג כסף, חשבו שזו משימה קלה, וכשהתברר שהדבר דורש יותר מאמצים והשקעה - הם פשוט ויתרו על כך. מידת הרצון שהיה להם, לה היה בה את הכח לדחוף אותם להתקדם מול כל-כך הרבה קשיים.

כדי שאדם יוכל לעבוד את הבורא באמת, צריך ראשית-כל לרצות באמת. אחרי שרוצים באמת יש להתבונן התבוננות גמורה! אחרי ההתבוננות יש לדבר דיבורים עם עצמו, ורק אחרי שהוא מדבר עם עצמו, יוכל לדבר עם בורא העולם.

כאן עלינו לחזור ולהדגיש: קודם צריך אדם לקבל תמונה כללית של הדברים, ורק אחרי כן ליישמם. "שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו" - דבר זה מצינו אך ורק אצל בורא העולם. נבראים נזקקים ליתן רווח בין פרשה לפרשה, אי אפשר לדבר את הכל ביחד, והתמונה הכוללת תתברר רק לבסוף, לאחר שבעזהשי"ת נשתדל לבאר הכל, עד כמה שיתיר הזמן העומד לרשותנו. אבל קודם כל צריך שיהיה ברור לאדם מהי הנקודה הראשונה, מהי השניה, השלישית, ומהי הנקודה הרביעית. אם לא ברור - ישנו בלבול בתוך הדברים.

סיכומם של דברים הוא, אפוא, כך: בהכרח שיהיה רצון אמיתי. אחר שיש רצון אמיתי, נדרש בנין של מחשבה, שאדם יתבונן זמן ממושך בעובדה שיש בורא לעולם, ושהוא

נמצא לידו, על ענין ההשגחה הפרטית וכו' וכו' - וכך על כל נקודה ונקודה. את הדברים האלה הוא מדבר עם עצמו, ומכאן ואילך הוא מגיע לשלב האחרון - דיבור עם הבורא.
אין לקפוץ תיכף לשלב הדיבור עם הרבש"ע. אפילו אם עובדים חצי שנה על נקודה, לפחות בכמה דקות הראשונות אדם צריך ללכת במהלך הזה. ודאי שהדבר משתנה מעת לעת ומזמן לזמן, ולא כל הזמנים שוים, אבל באופן כללי צריך לדעת שזאת צורת הבניין.
יש ימים שהאדם כאוב, וכולו מתחיל לצעוק ולהשתפך לפני הרבש"ע. זה אינו דבר שלילי, אבל צריך לדעת מהו המהלך האמיתי, ומהו היוצא מן הכלל של המהלך.
זוהי צורת הבנין באופן כללי. הדברים נאמרים בקצרה, אבל הם מאוד יסודיים, וכל נקודה של טעות בהם ח"ו יכולה ליצור בלבול, ולהוציא את האדם מהעולם האמיתי.
הקב"ה יעזור שיהיו הדברים מבוררים ובהירים, ויתקבלו על לב השומעים.

פרק טו - צורת העבודה - "שבע יפול צדיק וקם"

רצון, מחשבה ודיבור

בסוף הפרק הקודם נתבאר, שעבודת התפילה מתחילה מענין הרצון. זוהי עבודה גדולה בפני עצמה. ראשית יש לברר ממה נובע אותו רצון, ואחרי שמבררים זאת, ישנה עבודה ארוכה להגביר את הרצון ["רצון לפנים מרצון"]. עכ"פ השלב הראשון הוא הרצון לעבוד את הבורא באופן כללי, ורצון להשגת כל פרט ופרט.
השלב השני הוא מחשבה, התבוננות, העמקה, הבנת הדברים באופן כללי. והסדר בזה הוא: חכמה, בינה, ודעת. מתחילים עם ה"חכמה" - ידיעת הדברים, אח"כ מתבוננים בהם - "בינה", ואח"כ מגיע שלב קביעת הדברים בפנימיות האדם, שזוהי בחינה של "דעת".
מהמחשבה יורד האדם לעולם הדיבור. ראשית הוא מדבר עם עצמו, ואח"כ עם הרבש"ע.
גם בדיבור עם הרבש"ע ישנם שני שלבים: בהתחלה זהו דיבור ולאחר מכן זו תפילה.
קודם הוא מדבר עם הרבש"ע, ואומר לו: "אני רוצה כך וכך, חשבתי כך וכך, דברתי עם עצמי כך וכך וכו'" - מספר לקב"ה על כל מה שעבר עליו עד שהוא מגיע למהלך של דיבור עם הרבש"ע. לאחר שהוא מסיים לספר את הכל, הוא מעמיד את הדברים כתפילה. כלומר, יש כאן שיתוף גמור של הרבש"ע בכל מה שעבר עליו קודם לכן.
אם אדם מגיע אל הרבש"ע רק עם המסקנות ומציג אותן לפניו בלי לפרוס את כל הספקות וההתלבטויות שקדמו להן - זה אינו שיתוף אמיתי!

משל למה הדבר דומה: בעל ואשתו מתלבטים האם לקנות ארון או לא. לאחר יומיים מגיע הבעל לאשתו ואומר לה: "החלטתי לקנות ארון!" בלי להסביר לה למה ומדוע. קשה לחיות עם אדם שאינו משתף את זולתו ברחשי לבו.

שיתוף אמיתי של הרבש"ע במהלך חיי האדם, הוא רק ע"י שגם הנימים הדקים של הלב, גם ההרגשות הדקות, גם מחשבות שבסופו של דבר לא יצאו לפועל, גם הכשלונות והנסיונות - את הכל הוא חי את הכל עם הרבש"ע ומדבר על הכל: "ניסיתי כך וכך וחשבתי כך וכך והתברר לי שזו טעות, חשבתי כך-וכך ומצאתי לכך סמך" וכיוצ"ב. דיבור הוא הנקודה הכוללת את הכל!

ידוע בספרים הקדושים, ש"דיבור" הוא הכלי של הכל, והכלי צריך לכלול את כל מה שקדם. אור שלא נכנס לכלי - נעלם וחוזר לשורשו, וממילא אין לו קביעות בנפש.

"שבע יפול צדיק וקם"

"והמכשלה הזאת תחת ידך - אין אדם עומד על דברי תורה אלא אם כן נכשל בהן" (גיטין מג ע"א). בעומק פנימיות הדברים, הכשלון הוא חלק בלתי נפרד מצורת העבודה.

נאמר בפסוק: "כי שבע יפול צדיק וקם" (משלי כד, טז), וצריך לדעת כי לאו דוקא בעולם המעשה קיים ענין ה"שבע יפול", אלא גם במחשבות ישנו מהלך זה. בכל עולם ועולם ישנן שבע מדרגות אלו, שאדם צריך לנסות ולפול, לנסות ולפול וכו'. לא כמו שמשמע בפשטות שרק בעשיה יש את ה"שבע יפול צדיק וקם". אם יש זאת בעשיה, מוכרח שגם ברצון, במחשבה ובדיבור קיימת בחינה זו.

ממילא, אחרי ה"שבע יפול צדיק וקם", כשאדם מגיע ל"שמונה", לפעם השמינית - לאו דוקא פעם שמינית במציאות, אלא הכוונה "מדרגה שמינית" שהיא מדרגה מעל גדרי הטבע - שם נכללים כל הנסיונות, וכמו שאמרו חז"ל: "במקום שבעלי תשובה עומדין צדיקים גמורים אינם עומדים" (ילקו"ש פר' בראשית רמז כ). כל אדם הוא בעצם בעל תשובה. ה"וקם" הוא התשובה על שבע הנפילות שקדמו לכך, ממילא התשובה שלו מקבלת את שבע הנפילות.

אם אדם לוקח את המהלך שהגיע לבחינת "צדיק" ולא כולל בתוכו את כל ה"שבע יפול" של עצמו, הוא מפסיד את המדרגה העליונה של "במקום שבעלי תשובה עומדים, אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד". האור שאדם מקבל מהנסיונות ומהנפילות עצמן - בין ברצון, בין מחשבה, ובין בדיבור ובמעשה - הוא אור עליון שאי אפשר לקנות דבר בלעדיו!

בענין זה ישנו מעשה מופלא ועמוק עד מאוד. כידוע, הגר"א ערך לעצמו גלות ממושכת. כשחזר מהגלות, לאחר תקופה מסויימת, ישב לפניו הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל. הוא בא להתייעץ עימו האם לערוך גלות, שכן ידוע מהספרים הקדושים (הזוה"ק ועוד), שיהודי צריך להשתתף בצער השכינה אשר נמצאת בגלות - "גלו ישראל שכינתא עימהם", כל זמן שאין לנו בית-מקדש השכינה הק' בגלות. ביקש, אפוא, גם הגר"ח מוולוז'ין לנהוג כמנהג רבו, ולערוך לעצמו גלות, כמו שהרבה צדיקים נהגו.

אמר לו הגר"א: "אני עשיתי והתחרטתי". לא ניכנס כאן לסיבות מדוע הוא התחרט. ודאי שעצם הגלות הינה דבר טוב, אלא שהיו כמה דברים מסביב שהפריעו לו בתלמודו וכו'. וכאן ענה הגר"ח מוולוז'ין לרבו הגר"א תשובה עמוקה עד מאוד: "גם אני אעשה ואתחרט!"

השומע את הדברים בפשיטות, אינו מבין: אם הגר"א ניסה, וראה שגלות הינה דבר שאינו מוצלח והתחרט, מדוע לא ילמד התלמיד מכשלונו של רבו?

אבל לאמיתו של מונח בדברי הגר"ח זצ"ל יסוד עמוק וחשוב: ודאי שהגר"א עשה והתחרט, אבל מעצם העשיה וההתחרטות על העשיה הוא גם קנה קנין מסויים. רצה, אפוא, הגר"ח זצ"ל גם הוא לחזור על המהלך של "שבע יפול צדיק", כדי להגיע אחרי כן לבחינה של "קם".

הקניינים שיכול אדם לקנות מנקודות שהוא ניסה ולא הצליח בהם, אלו קניינים שאי אפשר לקנותם בדרך "ישרה".

זמני נפילה - זמני התעלות

כאן עלינו להוסיף נקודה חשובה.

פעמים רבות יש לאדם נפילות. לא כל הזמנים שוים. לדוגמא: ענין התפילה. לפעמים לבו של אדם פתוח, הוא מתפלל ממעמקי לבו, לבו נשפך, ממש "שפכי כמים לבך נוכח פני ה'", וישנם גם מצבים של "סגור לבם" (כלשון הפסוק - הושע יג, ח) - הלב סגור ואדם חש קושי גדול בעבודתו.

והנה אדם מטבעו חש שימי ההתעלות, הימים בהם הוא משתפך לפני קונו כבן לפני אביו, הם הימים המוצלחים שלו, ואילו הימים שיש לו בהם קשיים, נראים לו ימים אפרוריים, ימים אפלים, והוא מצפה שימים אלו יעברו, והאור יזרח.

ודאי שהשאיפה לכך שהאור יזרח זו שאיפה טובה, אבל כשאדם נמצא עדיין בתוך זמני האפילה, עליו לדעת כיצד להסתכל על זמנים אלו. עצם ההכרה שאדם מכיר בקנין

העצום שבאפשרותו לקנות מהנסיונות והקשיים, ואין לו שום דרך אחרת לקנות השגות אלו - הכרה זו יוצרת מבט חיובי על המהלך שבו הוא נמצא.

כשיעמיק אדם ויתבונן בדברים, הן "במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד", וכפי שביארנו, כלל זה אמור כלפי כל פרט ופרט, שכשהוא קם ומתרומם מהנפילה, נחשב הוא בעל תשובה, וצריך להבין שימים קשים אלו "מצמיחים" לו השגות גדולות, שתתגלנה לו בעתיד בזמן של ה"קם".

אלא - וכאן ישנה נקודה קצת עמוקה - שבשעה שאדם נמצא במהלך של "שבע יפול צדיק", הוא אינו רואה את האור שיקבל בסיומו. בשעה שהוא נופל את הנפילה הראשונה והוא קם, האור שהתגלה מכח הנפילה לא מתגלה לו מיד, וגם לא בפעם השניה והשלישית. רק לאחר שהוא גומר את כל עולם הנסיונות של "שבע יפול צדיק", וקם - אז מתגלים לו הכוחות שקיבל מאותן נפילות.

ההסתר כאן הוא, אפוא כפול: בשעה שיש את ה"יפול" הוא כלל אינו רואה אור, וגם בשעה שהוא קם מהנפילה הוא עדיין לא רואה מה השיג מן הנפילה. אם כן, בפעם הבאה כשהוא נופל לא זכור לו שאחרי הנפילה הקודמת, כשהתרומם מהנפילה, הוא קבל השגות כלשהן. זכורים לו רק הימים הקשים של הנפילה והצער שהיה לו אז, ממילא הוא חושש מאוד מזמני הנפילות.

אבל כשיש לאדם אמונה גמורה בדברי חז"ל ש"במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד", והוא יודע שההשגה שהוא מקבל מהנפילות גדולה יותר מההשגה הטמונה בזמני העליה, ודאי ישמח גם בזמני הנפילה שלו. עצם ידיעת הדברים והאמונה בהם יוצרת באדם כח להתמודד כראוי עם הזמנים הקשים.

לשתף את הקב"ה בכל - גם בנסיונות ובקשיים

באופן כללי המהלך של תפילה הוא, שאדם, בין בזמנים של קטנות ובין בזמנים של גדלות, תמיד עליו לנסות לשפוך שיח לפניו ית'. יש להכיר בכך שקניינים גדולים קונים הן ממה שנראה כלפי חוץ כהצלחה, והן ממה שנראה כלפי חוץ ככישלון. וכפי שאמרנו, אדם צריך לשפוך שיח לפניו יתברך, ולכלול בתפילתו גם את נקודות ההצלחה וגם את נקודות הקושי - הן ברצון, הן במחשבה, הן בדיבור והן במעשה.

הרגשת הלב הפשוטה של מי שלא הושרשה בו האמונה כדבעי היא, שהנסיונות שלא עמד בהם הינם כביכול כ'דברים בטלים' שהגיעו בטעות וחלפו, וחבל שהגיעו. אבל כשאדם חי עם אמונה ויודע שהקב"ה הזמין לו את הנסיונות האלה במדוקדק לגמרי, ולא עוד אלא שבעומק הענין סיבת הנסיונות היא הקנין הגדול שאי אפשר לקנותו ללא

נסיונות אלו - הוא מבין שכשם שהוא משתף את הקב"ה בהצלחותיו, בהכרח עליו לשתפו גם עם בנסיונותיו וכשלונותיו.

תוקפם של דברים הוא, אם כן, שאדם צריך לחיות כולו עם השי"ת!

הנה מצינו כמה סוגי קרבנות: עולה, חטאת, שלמים, אשם, וכו'. ישנם קרבנות שגם הישראל אוכל מהם, ישנם שישראל אסור בו, ונאכלים בחלקם לכהן וחלקם השני לבורא עולם, ויש "קרבן עולה" שהוא שייך כולו לקב"ה.

"קרבן" הוא מלשון קירבה, כידוע מהספרים הקדושים. כשאדם מבין באמת שאין אצלו חלק שלא שייך לבורא עולם, שהקירבה שלו לקב"ה כוללת את כל רמ"ח האיברים ושס"ה הגידים, הוא מגיע למדרגה שכולו עולה גמורה לקב"ה וניתנת לו האפשרות להיות כולו דבוק בבורא עולם. כל זמן שאדם משתף את הבורא רק בחלק מענייניו, ובחלקם לא - לא יתכן שתהיה לו קרבה גמורה לקב"ה!

בלב כל אדם ישנו מקום לשני היצרים - היצר הטוב והיצר הרע. היצר הטוב הוא הכח הדוחף אותו להצלחה, והיצר הרע הוא הדוחף לנקודה ההפוכה, והבחירה נתונה ביד האדם.

אם אדם משתף את בורא העולם רק בנקודות הטוב שבו, רק בהצלחותיו, ואילו בכשלונותיו אינו משתפו ["יצר טוב" מלשון טוב לו, שמחובר לבורא עולם, ו"יצר הרע" מלשון רעוע, נפרד] - לעולם לא יגיע למהלך של "עולה"! אם בקרבן ישנה בחינה של יצר הרע, אין זה "עולה כליל" לבורא.

ויהיו שיאמרו שצריך לעשות תשובה. אכן, כל קרבן שאדם היה מביא לביהמ"ק, היה צריך לעשות תשובה קודם הקרבתו, כמבואר בגמ'. השאלה היא: איך יגיע אדם למהלך של תשובה? אם את הנפילות שלו חי הוא לבד ואינו משתף בהן את הבורא, לעולם לא יוכל להגיע לבורא עולם!

האדמו"ר רבי משה מקוברין זיע"א היה אומר: "אדם שנכשל ח"ו בעבירה גמורה ואינו מסוגל מיד אחרי כן ללכת ולדבר עם הרבש"ע - עדיין לא נכנס לפתח האמיתי של החסידות!" - כך הוא אמר בדרכו.

עכ"פ הנקודה הפנימית אחת היא: כדי שאדם יקרב גם את חלק הרע שבו, את החלק הנפרד, לבורא עולם, הוא מוכרח לשתף את בורא העולם בכל ענייניו, ללא יוצא מן הכלל!

לדוגמא: לפעמים נופלות במחשבת האדם ח"ו הרהורי כפירה, ואדם מטבעו דוחק אותן. ודאי שהדבר אינו מצוי אצל כל יחיד, וגם אצל מי שנמצא, ההרהורים אינם באים אליו

בהכרח בתדירות גבוהה. עכ"פ זהו דבר שקיים ויתכן במציאות: לאדם נופל הרהור של עבודה זרה ח"ו, "אולי אין בורא עולם"? וכפי שאמרנו הוא מיד דוחק את ההרהור ממחשבתו.

מהי הצורה האמיתית לנהוג במצבים כאלו?

אדם צריך לעמוד ולדבר עם הרבש"ע ולומר לו הכל: "רבונו של עולם, פתאם הרהרתי אולי אתה בכלל לא נמצא, אבל, רבש"ע, מי שלח לי את המחשבה הזו? הלוא אתה בעצמך שלחת לי אותה! ומדוע? כמובן, לא כדי שאאמין בה, אלא כדי שאדחה אותה ואסיח דעתי ממנה. אבל ברור לי שאתה הוא זה ששלחת לי את מחשבת הכפירה, וברור לי גם שרצונך יתברך שאקח את המחשבה הזו ואוציא אותה ממוחי".

כלומר, לא רק מחשבה של נפילה בתוך העבודה, אלא אפילו מחשבה הכי רחוקה לכאורה שיכולה להיות, שאין בכלל בורא עולם, מחשבה שהיא כלל וכלל אינה מעולם הקדושה, כמו שמוגדר בספרים הקדושים שהיא "מעולם התוהו", בבחינת "החלל הקדמון" - גם אותה יש לקחת ולהחזירה לבורא העולם!

נאמר בפסוק (דברים ד, לט): "כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד", ודרשו חז"ל: "מהו אין עוד? - אפילו בחללו של עולם" (דברים רבה ב, כח), ולענייננו בצורת העבודה פירוש הדבר שאדם מכניס את הרבש"ע לכל נקודה ממהלך החיים שלו! אין נקודה בחיים שהוא לא משתף בה את הרבש"ע - הצלחות, כשלונות, זמני שמחה, זמני עצב, מה שלא יהיה - תמיד "אני והו הושיעה נא"!

כשבורא עולם עם האדם - הוא זוכה לישועה, אבל כשיש ח"ו פירוד, אם הנסיונות תלויים באדם עצמו, הרי כבר לימדונו חז"ל כי "יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום ומבקש להמיתו... ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו, שנאמר: אלהים לא יעזבנו בידו!" (קידושין ל ע"ב).

להשיב את הכוחות לבורא עולם

אמרו חז"ל: "בכל יום בת קול מכרזת ואומרת: שובו בנים שובבים" (איכה רבה פתיחתות כה). מה הכוונה "שובו בנים שובבים"? - להשיב את כל הכוחות לבורא עולם.

כיצד עושים זאת? כיצד ניתן להחזיר לבורא עולם כח הנפרד ממנו ח"ו?

הענין יובהר עפ"י משל. כדי להעביר מים מבית לבית אדם זקוק לצינור. דרך הצינור זורמים המים ועוברים ממקום למקום. כלומר, לשם העברת המים יש צורך בכלי, והכלי להעברת המים הוא הצינור.

"שובו בנים שובבים" פירושו תשיבו את כל הכוחות שלכם, את כל המציאות שלכם, לבורא עולם! איך ישיב אדם את כל הכוחות שלו לבורא עולם? - ראשית כל צריך שיהיה לו "כלי". מהו הכלי שדרכו ניתן להשיב כל כח וכח לבורא עולם? - זהו כח הדיבור! אם אין דיבור עם הבורא עולם, ואדם רוצה להחזיר את מחשבותיו לבורא עולם, כבר כתוב בספרים הקדושים שאלו דמיונות שוא! אם אדם אינו מקשר כל נקודה בפרטיות עם בורא העולם, חסר לו את ה'צינור' שדרכו יוכל להעביר את ה'מים'.

אם כל מחשבה שעוברת במוחו, כל הרהור, כל תשוקה, כל דיבור ואפילו כל נדנוד של רצון קל שבקלים - אם את הכל הוא מקשר לבורא עולם ואומר לפניו: "רבונו של עולם, אתה שלחת לי אותה" - אם ישנו אור ישר, שייך שפיר שיהיה גם אור חוזר להחזיר את הכל לרבש"ע. אם אדם לא מקשה ראשית מהיכן הגיע לו המחשבה - אין כאן כח להחזיר את המחשבה.

בדיבורו יוצר האדם כלי. מונחת כאן הכרה שהאור הגיע מהרבש"ע, שהמחשבה הגיעה מהרבש"ע, את ההרהור הזה אתה נתת לי, את הרצון הזה אתה נתת לי. קודם צריך אדם להשתמש באותם הרהורים, ואחרי כן להחזירם לרבש"ע.

בין אם מדובר בהרהור, ובין אם זהו רצון או תשוקה שאיננה ראויה, על האדם להעמיד את עצמו ולומר: "רבונו של עולם, אתה נתת לי רצון זה שאינך רוצה שאשתמש אתו. מבקש אני, אפוא, ממך שתיקחהו בחזרה".

"אם אין הקב"ה עוזרו אינו יכול לו". מה הכוונה "עוזרו"? - את אותו כח שהוא נתן לאדם, הוא לוקח אותו חזרה לשורשו, ממילא יכול האדם לעמוד במלחמה מול היצר הרע.

"ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך, ובכל נפשך, ובכל מאודך". "ואהבת" - 'אהבה' היא בגימטריא "אחד". יהודי צריך לאהוב את הקב"ה "בכל לבבך" - בכל מחשבותיך, כלומר שכל מחשבותיו יהיו אחד עם הבורא עולם, כל מחשבה שיש לו הוא מקשר אותה לרבש"ע. הוא יודע שהמחשבה נשלחה אליו ע"י הבורא, וממקום שמשתלחים לשם חוזרים.

"בכל נפשך", דרשו חז"ל (ברכות נד ע"א): "אפילו הוא נוטל את נפשך", כלומר הוא לוקח את הנפש שלך אליו! הנפש קשורה ומאוחדת עם בורא עולם, ואדם מוכן להחזיר אותה למצב של אחדות בכל יום.

"ובכל מאודך" - "בכל ממונך" (ברכות שם). גם את הניצוצות הרחוקים של האדם שמתפשטים בממונו, הוא רותם לאהבה ולאחדות עם הבורא.

אם אדם אינו מחזיר את כל הרהורי הלב, את כל ה"לבבך", את עצם הנפש, ואף לא את ההתפשטות הכי רחוקה, את הכוחות הכי רחוקים הנמצאים באדם - הוא עדין לא זכה להגיע למדרגת "ואהבת"!
יזכנו הקב"ה שהתפילה תהיה כלי אמיתי להתקשר בכל רמ"ח אברינו ושס"ה גידנו לבורא ית' ולהיות קרובים אליו באמת.

פרק טז - יראה

יראת ה' ואהבתו

נתבאר עד כה, שבאופן כללי ישנם ארבעה שלבים: א. זכירה שיש בורא עולם. ב. הכרה בחוש שהקב"ה ניצב ליד האדם. ג. אמונה בהשגחה פרטית. ד. תפילה על כל פרט ופרט ממהלך החיים.
התפילה גם היא בנויה על היסוד שאדם צריך לחוש את בורא-עולם קרוב אליו. אמנם בדבר זה סדר העבודה אינו מוחלט והוא משתנה מאודם לאדם: יש שצריכים לזכור קודם שיש בורא עולם ויש השגחה פרטית, להתפלל לבורא עולם, ומכח זה יקל עליהם לחוש שהקב"ה נמצא לידם, וישנם כאלו שאצלם הסדר הפוך.
השלב הבא של העבודה הוא ענין האהבה והיראה, וגם כאן, בסדר הקדמת הדברים - אהבה או יראה - מצינו באופן כללי שתי דרכים שדרכו בהן רבותינו ז"ל.
נאמר בפסוק: "סור מרע ועשה טוב" (תהלים לד, טו). הרי שהקדים הפסוק את ה"סור מרע" ל"ועשה טוב", ובפשטות האופן לסור מרע הוא ע"י יראה, ואילו עשיית טוב נובעת מאהבה, כמש"כ הרמב"ן בפירושו עה"ת (שמות כ, ז): "כי מדת זכור רמזו במצות עשה, והוא היוצא ממידת האהבה והוא למדת הרחמים, כי העושה מצות אדוניו אהוב לו ואדוניו מרחם עליו, ומידת שמור במצות לא תעשה, והוא למידת הדין ויוצא ממידת היראה, כי הנשמר מעשות דבר הרע בעיני אדוניו ירא אותו".
אם כן, הפסוק מקדים את היראה לאהבה, ולכן הדרך שדרכו בה חלק מגדולי הדורות היא שעבודת האדם להקדים את היראה לאהבה.
כנגד זה ידוע הפשט של הבעש"ט בפסוק "סור מרע ועשה טוב" - כיצד תסור מהרע? - ע"י עשיית טוב! העצה לסור מרע היא ע"י "ועשה טוב", כלומר, ניתן להגיע ליראה ע"י האהבה.
אלו הן שתי הדרכים שמצינו.

את דברינו כאן נפתח בענין היראה, אך נדגיש כי סדר אמירת הדברים אינו מלמד בהכרח שכך צריך להיות סדר עבודת האדם. כל אחד ואחד ישמע את מכלול הדברים, ויראה להיכן נפשו יותר שייכת ומתחברת - האם לדרך הקדמת היראה לאהבה או שמא לדרך ההפוכה, להקדים האהבה ליראה - ועפי"ז ינהג.
ובאמת, עבודה זו "להרגיש" את הנפש ולראות לאיזה כיוון היא נוטה אינה פשוטה כלל וכלל! צריך כל אחד להתפלל ולהתחנן לפני הקב"ה שינחהו בדרך אמת, ויתן לו דעת לעשות לא את מה שקל ונוח לו, אלא את מה שמתאים לו באמת.

חמש מדרגות ביראה

באופן כללי ישנן חמש מדרגות ביראה, וכולן מבוארות בספר 'מסילת ישרים'.
את שלושת המדרגות הראשונות - "יראת-העונש", "יראת הכבוד" ו"יראת השלמות" - קבע רבינו הרמח"ל כבר בתחילת עבודת האדם, והן מבוארות בדבריו בפרק העוסק ב"זהירות" [כסדר הברייתא של רבי פנחס בן יאיר], ואת שתי המדרגות הנוספות קבע בפרק אחד לפני אחרון, במדרגה אחת לפני אחרונה, והן: "יראת החטא" ו"יראת הרוממות".
היראה הפשוטה והידועה [לא שהיא קנויה אצל כולם, אלא שהיא ידועה לכולם], זו "יראת העונש" - הן עונש בעולם הזה והן עונש בעולם הבא. כלומר, יראת העונש עצמה מתחלקת לשני חלקים: ישנה יראה שאדם מפחד שהקב"ה יעניש אותו כאן בעולם הזה, כדוגמת היסורים שישנם, וישנה יראה שאדם מפחד שלאחר מותו ייענש בעונשים איומים כ"גהינום", "כף הקלע" וכו', ושניהם נצרכים לנפש וזה בלא זה אי אפשר, כי צריך יראה בלבוש של גוף - יראת יסורי העוה"ז, וצריך יראה בלא לבושי הגוף - יראת יסורי העולם העליון.
זוהי המדרגה הראשונה ביראה, שעליה כתב ה'מסילת ישרים' ש"אין יראה זו ראויה אלא לעמי הארץ, ולנשים אשר דעתן קלה, אך אינה יראת החכמים ואנשי הדעת", וידועים דברי מרן הגרי"ס זצ"ל שאמר שהלואי שכולנו נהיה בבחינת "קלי הדעת" שיראה זו קנויה אצלם!...
בהמשך נבאר מהו הקושי שמונע מהאדם את השגת מדרגה זו, ועכ"פ זוהי המדרגה הראשונה של היראה - יראת העונש.
המדרגה השניה היא "יראת הכבוד". כתב ה'מסילת ישרים', שהכח הפנימי של הנפש הדוחף אותה לכל המעשים הוא הכבוד! לולא הכבוד לא היה אדם מתאמץ להשיג דבר. הכח העיקרי שדוחף את האדם הוא הכבוד, ולאו דוקא כבוד חיצוני - שאנשים יראו -

אלא כבוד פנימי, שאדם אינו מוכן להרגיש בפנימיות הנפש שהוא שפל. פעמים דבר זה נמצא בהכרת האדם, ופעמים רק בתת ההכרה, אבל הנפש מהותה "כבוד", כמש"כ "למען יזמרך כבוד" (תהלים ל, יג).

ממילא - ממשיך המס"י ואומר - המדרגה השניה במידת היראה היא, "שיהיה האדם ירא תמיד ודואג פן ימצא בידו איזה שמץ חטא שיעכבהו מן השלימות אשר הוא חייב להשתדל בעבורו. ועל זה אמרו ז"ל (ב"ב עה) על דרך המשל, מלמד שכל אחד נכוה מחופתו של חבירו".

זהו מאמר עמוק, אבל בנקודה הפשוטה ביותר, אדם אינו מוכן בשום פנים ואופן שבגן עדן הוא יהיה שפל ונבזה! ממילא, יראתו מפני החטא ומפני העדר עבודת ה' נובעת מהחשש כיצד תיראה קביעותו בעולם-הבא ביחס לצדיקים אחרים. זוהי המדרגה השניה.

המדרגה השלישית, שביארה המס"י בפרק העוסק בענייני "זהירות", היא "יראת השלמות". מדרגה זו נועדה לשלמי הדעת החפצים ב"שלמות האמיתית היא הדבקות בו יתברך שמו". השלמות היא קרבת ה', ו"עבירה" היא מלשון "מעבר לנהר" - מעבירה את האדם מדעת קונו לצד השני. ממילא צריך אדם לחשוש מהחטא, כי ע"י החטא נוצרת ח"ו מחיצה המפרדת בינו לבין קונו.

אם כן, לסיכום, ג' המדרגות הראשונות ביראה הן: א. פחד מפני העונש - הן בעלמא הדין והן בעלמא דאתי. ב. פחד שמא לא ישיג את כבודו הראוי לו בגן עדן. ג. פחד הנפש מהעדר הדבקות בבורא.

כל שלושת המדרגות הללו מוגדרות בדברי המס"י כ"עבודה לגרמיה" - עבודה למען עצמו, כיון שהפחד אינו מחמת הקב"ה, מחמת דאגה לכבוד הבורא, או כדי לעשות נחת רוח ליוצרו, אלא שהאדם מוצא את עצמו נחסר - ע"י יסורים, חוסר כבוד, או העדר קרבת ה' - אבל המכנה המשותף לכל המדרגות הללו הוא שאדם רואה את עצמו במרכז.

למעלה משלושת מדרגות אלו ישנן עוד שתי מדרגות עליונות: יראת הרוממות ויראת החטא.

יראת הרוממות, כפי שביארה המס"י, פירושה שאדם מכיר בגדלותו ורוממותו יתברך, וחושש וירא בלבו שאינו נוהג כשורה לפניו. אמנם, חשש זה קיים אצלו רק בזמנים שהוא עוסק בעבודת ה', בעבודתו הרוחנית - לומד תורה או מקיים מצוות - אבל בזמנים שהוא עוסק ב"דברי הרשות", כגון ישן, אוכל וכו', הוא רגוע.

והמדרגה היותר עליונה היא "יראת החטא", שבכל עת ובכל שעה אדם חי וחש שהקב"ה ניצב לידו, ותמיד הוא מפחד שמא אינו מתנהג כראוי.
נמצא, אם כן שנקודת ההבדל בין יראת הרוממות ליראת חטא היא, שיראת הרוממות שייכת רק בשעת העיסוק בעבודת ה', ולא בזמנים אחרים, משום שרק בשעת העבודה אדם חושב על הקב"ה ואז הוא מרגיש שהקב"ה נמצא לידו, ממילא נקודה זו מולידה בו יראה, משא"כ בזמנים אחרים הוא אינו מחובר לבורא ולא חש שנמצא על ידו, וממילא גם אינו ירא ממנו.
לעומת זאת במדרגת יראת חטא, אדם מרגיש שבכל רגע הקב"ה נמצא על ידו, וממילא ירא ממנו גם אם אינו עסוק כעת בעבודתו ית'.
בעצם, יראת חטא זו נקודת ביניים בין יראת הרוממות לדבקות. דבקות היא המדרגה הקבועה שהאדם דבק בקב"ה בכל רגע ורגע, ודבקות כזו היא מולידה יראת חטא שלמה שבכל רגע ורגע הוא ירא שמא אינו נוהג כשורה לפני הקב"ה. ונמצא שכל זמן שאין לאדם דבקות גמורה - אף יראת חטאו איננה בשלמות, והבן.
לסיכום: שלושת המדרגות הראשונות ביראה הן שאדם מפחד על עצמו, ושתי המדרגות העליונות הן מחמת כבוד הבורא שהוא ירא מלבזות את שמו של בורא עולם, אלא שיראת הרוממות היא רק בשעת עבודת ה', ויראת חטא בכל שעה.
עתה נחזור ונבאר את מדרגות היראה בהרחבה.

הקושי בהשגת מדרגת יראת העונש

המדרגה התחתונה ביראה, שהיא יראת העונש, בפשטות קל להשיגה, וכמש"כ הרמח"ל בעצמו, אך בעומק פנימיותה רחוקה היא מלקנותה בקלות, ונבאר מדוע.
אדם מורכב מנשמה וגוף. הגוף שומע דברים של העולם הזה, רואה דברים של העולם הזה וכמו כן מרגיש דברים של העולם הזה. הנשמה היא חלק אלו-ק ממעל והיא רואה רוחניות, מרגישה רוחניות, מריחה רוחניות וכו'.
אם הגהינום היה בעולם הזה, הכח לחוש אותו היה ע"י כלי הגוף, וממילא הגוף היה מתייירא מעונשי הגהינום, כמו שהוא מתייירא מן האש שישנה בעולם הזה, אבל כיון שהגהינום שייך לעולם הרוחני, והוא לא נראה לעיניים ולא מורגש בחושים גשמיים, ממילא הכח שיכול לחוש אותו בקלות זו הנשמה, כיון שהנשמה חשה את הרוחניות והגוף חש את הגשמיות.
יראת העונש היא, אפוא, כח המגיע מחושי הנשמה, וכאן נעוץ שורש הבעיה: מי שהגיע כבר לנשמתו, בד"כ יכול כבר להשתמש ביראה יותר גבוהה, וכמו שסידר לנו רבינו

הרמח"ל ששלמי הדעת, עיקר עבודתם היא עם יראה של ביקוש הקב"ה, ואם אין להם את קרבת ה' הם מרגישים חסרון.
אמנם, כל זמן שאדם נמצא עם גופו, ולא עם נשמתו, הכח היחיד עימו ניתן להשיג את יראת העונש הוא הכח השכלי, מה שמוגדר בספרים: כח הציור! ע"י שאדם מצייר לו בחוש את הרוחניות כמו גשמיות, הוא יכול להגיע למהלך של יראה.
שורש הבעיה היא, שבד"כ בדורנו המוחות חלשים, וכח הציור של רובא דרובא דאינשי חלש מאוד, ממילא העבודה להגיע ליראת העונש היא אחת העבודות הקשות ביותר שישנן אצל אנשים בני דורנו, אלו שלא זכו למח חזק ותקיף.
לכן, באופן כללי לגדולי רבותינו היו כמה וכמה דרכים בזה: חלק מהם פשוט הפסיקו לדבר על יראת העונש, מחמת ההכרה שקשה עד מאוד להשיג יראה זו בכלים שיש בידינו, וחלק מהם סברו שאדרבה, העיקר הוא יראת העונש, ואין לזוז ממנה, וכל זמן שאדם לא קנה את יראת העונש אל לו להמשיך הלאה בעבודתו.
בדילוג על מדרגת יראת העונש טמונה סכנה! כי באופן כזה אדם בעצם מתקדם הלאה, ועשוי להגיע לאהבת ה' ולקרבת ה' [פעמים רבות השגה דמיונית], והסכנה היא שעתה כשהוא במדרגה זו לא יהיה לו כח חזק שיוכל למונעו מלעבור עבירות! ונבאר את הדברים.
הן גילה לנו המס"י שביראה הפשוטה ישנן שלוש מדרגות: יראת העונש, יראת הכבוד ויראת השלמות של קרבת ה'. והנה הבה ונתבונן: מיהו זה הרוצה כבוד, ומיהו הרוצה ושואף לדבקות בקב"ה? הרצון להגיע לדבקות בקב"ה נובע מהנשמה, וכך גם הרצון והשאיפה לכבוד, שכן כח ה"כבוד" הוא מהות הנשמה, וכפי שהובא לעיל מהפסוק "למען יזמרך כבוד", אלא שלפעמים כח זה מתלבש בגוף, ואז אדם שואף לכבוד של העולם הזה, אבל שורש כח זה הוא בנשמה המבקשת כבוד ה'.
לעומת זאת יראת העונש, זו השפה הפשוטה שגם גופו של אדם מבין! לא צריך להיות בעל מדרגה כדי לברוח מאש שורפת! מאש כולם בורחים! [חוץ משוטה, כמובן]. כבוד זו נקודה שמניעה את לב האדם [בגילוי] לא בכל רגע, לא בכל עת ולא בכל שעה, ותוקפה משתנה מאדם לאדם, אבל הפחד מפני אש הוא כח שיכול להניע כל אדם, בכל עת ובכל מצב - תמיד הוא יברח מפני האש!
ממילא, כשאדם נמצא בזמן של קטנות מוחין גמורה, הכח היחיד שיניע אותו מלעבור עבירה הוא יראת העונש, הפחד מדינה של גהינום!

דבר זה ניתן לראות בחוש גם בענייני העולם הזה. לפעמים אדם עייף, מותש, ואין לו כח לעשות דבר. יאמרו לו שבאפשרותו להרויח כעת הרבה כסף - יאמר: "אין לי כח!" יאמרו לו שאם יעשה מעשה מסוים יכבדוהו כבוד רב - יאמר שוב שהוא עייף ואינו מסוגל כעת לעשותו. אך אם יאמרו לו שפרצה כאן שריפה ועליו להימלט ממנה - הוא לא יטען שהוא עייף ולא יתחמק בטענה שאין לו כח. הוא פשוט יקום ויברח!

מדוע?

כי בשעה שיש לאדם דעת, כשיש לו חיות, כח ביקוש הכבוד חי יותר, אבל בשעה שכוחות הגוף שולטים בו, הנקודה היחידה שיכולה להניע אותו לעשות מעשה או להימנע מעבירה הוא יראת העונש - לברוח מפני האש!

בזמן שאדם נמצא בברירות הדעת, ממילא יש לו שלמות של ביקוש הקב"ה מחמת הכבוד, אבל בזמני השפלות, הכח היחידי שיכול למנוע אותו מהתדרדרות הוא יראת העונש. לכן, אם אדם מדלג על שלב זה, הוא מאבד את כח השמירה מן החטא, וזוהי סכנה גדולה מאוד עבורו!

מנגד, אלו שהדגישו ביתר שאת את מידת יראת העונש, וזאת על מנת שלא תיווצר הסכנה האמורה, נוצרה אצלם נקודה הפוכה: כיון שקניין מעלת יראת העונש הוא מהדברים הקשים ביותר שישנם, הם עמלו תקופה ממושכת על ענין זה, ולא התקדמו הלאה. ישנם אנשים שעבדו על נקודה זו שנה, שנתיים, עשר, עשרים ואף שלושים שנה, וכל השנים נשארו אך ורק בדבר אחד: יראת העונש!

נמצא, אפוא, כי שתי הדרכים הללו בחזקת סכנה הן, וצריך לדעת איך יוצאים מהן בשלום.

אפשרויות העבודה על יראת העונש

קיימת תרופה מסויימת לנקודה זו, אך זו אינה תרופה מושלמת, והיא מיועדת רק למי ששכלו חלש ורפוי מאוד, ואין לו את כח הציור לעבוד על יראת העונש באופן הפשוט יותר, היינו קריאה ועיון בספרים "ראשית חכמה", מסכת גיהנום, מסכת חבוט-הקבר וכן יראה מיסורי העוה"ז. ננסה, אפוא, לבאר את עומק יראת העונש בצורה האמיתית, וכל אחד ישתדל לנסות לקחת מהדברים כמה שידו משגת.

ישנו ביטוי עמוק מאוד של מרן המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, שכשיורדים לעומקו, מבינים איך ביראת העונש משיגים קרבת ה'.

שורש הבעיה של אלו שדרכו ביראת העונש בלבד היא, שלפעמים הם שוכחים לגמרי את הקב"ה ח"ו ודבקים כל הזמן בפחדים עצמיים מן העונש. עם זה הם מתחילים ועם זה ח"ו הם גם גומרים.

מרן המשגיח זצ"ל בא לבאר כיצד אדם צריך לעבוד את הקב"ה עם יראת-העונש, ולא את עצמו מחמת הפחד של העונש העצמי, ותורף דבריו כך הוא:

לפני שאדם מתחיל לעבוד על יראת העונש ולדעת שיש מושג הנקרא "גהינום", השאלה הראשונה שעליו לשאול את עצמו היא: מי ברא את הגהינום?! [התשובה ברורה כמובן, אך כפי שכבר הארכנו בפרקים קודמים, ההתבוננות צריכה להיות דוקא בצורה של שאלה ותשובה], ולענות את התשובה: הקב"ה - הוא זה שברא את הגהינום בבריאת העולם!

והוא ממשיך: מי שורף היום את האנשים בגיהנום? התשובה האמיתית והברורה היא, שזו אש של הקב"ה, של רצונו יתברך בכל רגע! זוהי ההסתכלות הבריאה על ענין הגהינום: לפני שהוא מתבונן בעונשים הנוראים עצמם, עליו להכיר בעובדה הפשוטה שגם בגהינום עצמו, מי שמעניש זה הבורא, כי אם הוא מתיירא מן הגהינום לבד, הריהו נפרד ח"ו מן הבורא.

הצורה האמיתית של יראת העונש, כפי שביארה המס"י, זו ההכרה שמי שיעניש אותי זה הקב"ה! לאחר מכן מבינים גם שצורת ההענשה, הכלי שעל ידו הקב"ה מעניש נקרא "גהינום" וכו', אבל הפחד הוא מכח זה שהקב"ה יעניש אותי, זוהי נקודת הפחד!

כלומר, הפחד מפני העונש אינו מצד זכירת העונש עצמו, אלא נובע מההכרה הפנימית במי שהזהיר על הדברים ובבוא העת יבוא לגבות את חובו! כשאדם זוכר נקודה זו, גם בשעת ההתבוננות ביראת העונש הוא לא נפרד מן הבורא.

אם כן, לפני נקודת הציור, כשאדם מתחיל לעבוד על יראת העונש הוא מתחיל לדבר עם בורא-עולם ואומר לו כנ"ל: רבונו של עולם, קראתי בדברי חז"ל שיש גהינום. מי ברא את הגהינום הזה? - אתה יתברך!! מי מחיה בכל רגע את הגהינום? אתה יתברך!! רבונו של עולם, אתה אמרת לי שאם ח"ו יהודי חוטא, אתה בכבודך ובעצמך תעניש אותו. אני מפחד שתעניש אותי". כך קנה לעצמו האדם את נקודת ההתחברות לבורא תוך כדי התבוננות בעונשיו.

בלי להשתמש בכח הציור, אם רוצה אדם לקנות את יראת העונש, ראשית עליו לקרוא במאמרי חז"ל שמדברים על כך. בנוסף לקריאה ועל גביה, יתפלל לקב"ה ויאמר לפניו: "רבונו של עולם, לשם מה בראת את הגהינום? כדי שאני אפחד! ממי אפחד - מהגהינום,

או ממך? - ממך יתברך!! אבל, רבש"ע, אני לא מרגיש שאני מפחד. בשכל אני יודע שיש גהינום, אני יודע שמי שברא את הגהינום הוא אתה יתברך ואתה גם מעניש על ידו את החוטאים, אבל הרגשת הפחד מפני הגהינום חלשה אצלי! אנא ממך, עזור לי שאפחד מפניך שתענישני, בין בעלמא-הדין ובין בעלמא-דאתי", וכך הוא מאריך ומבקש מהקב"ה שיזכה לקנות את מידת היראה.

אמנם ישנה בזה נקודה עמוקה: כמה לפחד?! אם אדם נמצא כבר במדרגה שהוא מפחד, הרי היא גופא רוצה הוא לקנות מדרגה נוספת במידת הפחד, כדי ששוב לא יפחד, וחוזר חלילה... כלומר, הוא מפחד, אך הוא מפחד גם מכך שהוא לא מפחד מספיק, ועליו לבקש מהקב"ה שהוא יפחד מספיק כך שלא יגיע לידי עבירה.

אם האדם לא מרגיש כל כך פחד מגיהנום - וכך הוא בד"כ טבע האדם שחסרה לו תמימות זו - עליו לפנות לקב"ה ולבקש ממנו: "רבונו של עולם, אם אתה לא היית כותב בספרים שצריך לעבוד על יראת העונש לא הייתי עובד. למה בכל אופן אני עובד על כך? - כיון שאני יודע שזהו רצונך יתברך, וזו הדרך הנכונה. מבקש אני, אפוא, ממך שתעזור לי לקנות את יראת-העונש, שהרי זהו רצונך יתברך שאפחד מהעונשים שלך, וזה גופא גם כבודך ית' שמפחדים מפני העונשים שלך".

משל למה הדבר דומה? אב אומר לבנו: "אם לא תעשה מה שאומר לך - לא תסע לטיול", והבן עונה לו: "אז לא אסע! לא אכפת לי כלל!..."; שמלבד הזלזול בעצם בחינה של הטיול - שהוא לא משנה לאב - מונח בדברי הבן זלזול בהתייחסות לצורת האזהרה.

כבודו יתברך הוא, שעצם מציאותו של גיהנום יהיה כלי להרתיע את האדם, תוך זכירה של מי שברא את הגהינום ומעניש אותו. כשאדם לא מרגיש יראה מן הגהינום, הוא צריך לבקש מהקב"ה שיעזור לו שיפחד מעונשו.

זוהי הנקודה הראשונה ביראה, הנקראת "יראת העונש". יעזור הקב"ה שנזכה כולנו לקנותה, ועליה לבנות את מידת אהבת ה', קרבת ה', ודבקות בו יתברך שמו.

פרק יז - דרכי קנין יראת העונש

התבוננות ביסורי העוה"ז

כפי שביארנו, יראת-העונש, יש בה קושי מסויים לקנותה, שאם ירא מצד עונשי הגהינום, הרי גהינום הוא דבר רוחני ושייך לנשמה, וממילא האפשרות היחידה להשיג זאת היא עם הנשמה ולא עם הגוף, כי הגוף חש רק גשמיות ולא רוחניות.

העצה הראשונה לזה היא, שאדם לא ישתמש להתבוננותו רק ביסורי הגהינום, אלא בעיקר ישתמש ביסורי העולם הזה, שאותם גם הגוף מבין, שכן העין רואה והאוזן שומעת את הדברים. למשל: אדם רואה אנשים חולים, או שאר יסורים שישנם בעולם. עליו להתבונן בהם ולהבין ש"אין יסורין בלא חטא", כמו שלימדונו חז"ל.

לעיל כבר הארכנו בצורת ההתבוננות [קביעת שעה ביום להתבוננות מתוך מנוחת הנפש, דיבור קודם אל עצמו, אח"כ אל הרבש"ע וכו']. ניתן, אפוא, דוגמא גם לענייננו - התבוננות ביראת העונש.

אדם יושב ליד חפץ מסויים ואומר לעצמו כך: "הנני רואה חפץ שאינו שייך לי. לכאורה בכוחי להושיט את היד ולקחתו. אף אחד אינו רואה אותי. מדוע בכל אופן לא אעשה זאת? טעם אחד הוא משום שהקב"ה ציוה עלי לא לקחת, לא לגזול!"

זוהי, אמנם, נקודה אמיתית, ובשכל אדם יודע אותה, אך מאחר ולא בהכרח שגם בהרגשתו הוא חש כך, עליו לקנות את יראת העונש, שהיא היראה הפשוטה.

לכן, הוא ממשיך ואומר לעצמו: "מה יקרה אם כן אגש, אושיט את יד ימין שלי ואקח את החפץ בלא רשות בעליו? - הרי אעבור על איסור דאורייתא של גזל. ומה קורה לאדם שח"ו גוזל? - יד שגוזלת בהכרח שתשלם את המחיר: או שתיווצר חלישות ביד, או שח"ו היד תיכרת לגמרי - הכל לפי חומר החטא".

כך צריך אדם לעבוד על יראה מפני יסורי העולם הזה.

נקודה זו היא יחסית קלה, כיון שהיסורים בעולם הזה ניכרים לעין כל. מה בכל אופן הבעיה? עינינו רואות שהרבה רשעים עוברים עבירות ברמ"ח אבריהם ושס"ה גידיהם רחמנא לצלן, ובעולם הזה לא קיבלו את העונש הראוי על מעשיהם! כלומר, היסורים שאדם מקבל בעולם הזה אינם בהכרח כל היסורים שמגיעים לו, ולא על כל עבירה שאדם עושה הוא מקבל את היסורים עליה כאן בעולם הזה.

נמצא, שהיראה שניתן לקנות על ידי התבוננות ביסורי העולם זה היא יראה חלקית בלבד, כיון שבעולם הזה לא מתגלה ההיקף הכללי של עונשו של החטא.

קנין יראת העונש - ע"י תפילה וע"י כח הציור

באופן כללי ישנם שני דרכים לקנות יראה זו: הדרך הראשונה היא ע"י תפילה, והדרך השניה ע"י כח הציור.

כח הציור הוא בעצם הכח שהשתמשו בו רבותינו בעלי המוסר במיוחד וביתר שאת לגבי קניית יראת העונש, אבל רובא דעלמא כח הציור שלהם הוא די חלש. יחידי סגולה ממש יש להם כח הציור חזק.

אחד מהם היה ר' ישראל מסלאנט זצ"ל. הוא המשיל לעצמו את ענין יראת העונש ע"י שהיה מכניס אצבע אחת לאש לזמן קט ומוציא, כלומר, הוא השתמש בנקודת הגשמיות כציור להפשטה של הדברים הרוחניים, להבין ולהשכיל שאש הגהינום שורפת!

הדרך היא ודאי אמת, אבל על דרך כלל רבותינו ראו שדור זה חלש מכדי להשתמש עם דבר זה, ואצל רוב העולם [מלבד יחידי סגולה] זוהי דרך קשה למעלה מכוחות האדם.

אם כן, הצורה היותר פשוטה היא, להשתמש עם כח התפילה. כלומר, יש להתבונן בכך בעצם הדבר שהקב"ה ברא מושג זה הנקרא יראת העונש, והרי אין דבר בבריאה שנעשה בכדי, לכל דבר ישנה תכלית ומטרה.

לכל אדם ישנם זמני עליה וזמני ירידה. בזמני העליה ודאי שעיקר היראה היא היראה העליונה - יראת הפנימיות, יראת החטא, יראת הרוממות וכו' - אבל בזמני נפילה, של קטנות המוחין [והרי לכל אדם ישנם זמנים כאלו], מחשבות הרוממות אינן תופסות כלל מקום אצל האדם. "דבשעת יצר הרע לית דמדכר ליה ליצר טוב" - כך אמרו חז"ל (נדרים לב ע"ב), כלומר בשעת תוקף היצר, כח ההתבוננות והרוממות, שהוא כח היצר הטוב - נעלם! שם צריך לשבור את היצר הרע מיניה וביה - לשבור את הרע מכח פחד מרע! לא מכח רוממות הטוב ומעלתו, רוממות הקב"ה וכו', אלא מכח יראת העונש.

אדם שאין לו יראת העונש, נשקפת סכנה גדולה לכל עבודתו! כי בשעה שיש לו גדלות המוחין, התרחבות הדעת - הוא עובד את הקב"ה בהתלהבות ובחשק, אבל בשעה שמגיעים ימי הנפילה, ההתלהבות פגה, פחד מפני עונש אין לו ח"ו - ואז הוא עלול ליפול אפילו בדברים רחוקים! לכן בהכרח שיהיה לכל אדם את יראת העונש.

הכרח זה אינו הכרח מצד נקודה של דיעבד. אין דיעבד בבריאה מצד המהלך של הבורא, כיון שהקב"ה יצר את האדם מראש בצורה כזו שיש לו זמני עליה וזמני ירידה, ולשם כך נתן בידו שני כוחות להשתמש אתם בזמן המתאים להם: בזמן עליה עליו להשתמש עם כח היראה העליונה, ובזמן הירידה עליו להשתמש עם כח היראה התחתונה - יראת העונש. זהו רצונו יתברך, שבשעת קטנות, בשעת שפלות, בשעת עצבות, בשעה שהאדם יורד ליסוד ה"עפר", לעפרוריות החומר - ישתמש ביראת העונש.

לא בכל רגע אדם יכול להיות במצב של "התנערי מעפר קומי". ישנם זמנים שבהם אדם נמצא בעפר ועדיין אינו יכול לצאת משם. בשעה כזו עבודתו היא להשתמש עם יראת העונש. זה גופא רצונו יתברך וזוהי צורת היצירה לכתחילה גמור. [בעומק יותר, כל צורת עבודה זו נתחדשה לאחר חטא אדה"ר, ואכמ"ל].

ממילא, כשאדם עובד על יראת העונש, עליו להבין שתכלית עבודתו אינה רק לברוח מפחד הגהינום. אלא עליו להכיר בהכרה ברורה שזהו רצונו יתברך, שאדם יפחד מעונשי הגהינום.

תפילה לסיעתא דשמיא בענין היראה

העבודה הנדרשת מצד האדם כדי לקנות יראת העונש, היא לקרוא את מאמרי חז"ל המדברים בעניין היראה. לקרוא את סיפורי חז"ל המעוררים ליראה, וכן ספרים כמו ספר "ראשית-חכמה", מסכת חבוט הקבר, או ספרו של רבי יהודה פתיא הנקרא "מנחת יהודה - רוחות מספרות" - שם הובאו סיפורים על תיקוני נשמות שבאו וספרו לו את מעמדם בעולם האמת, את יסורי הגהינום שהם סובלים. סיפורים אלו, המתארים את חומרת עונשי שמים, מעוררים את לב האדם ליראה את הקב"ה ע"י התבוננות בהם.

ועם כל זאת, צריך האדם לדעת שגם אם יקרא ויתבונן בדברים, עיקר קנין היראה תלוי בקב"ה: האם ישפיע עליו את מידת היראה או לא.

ובכן, כשאדם עובד על יראת העונש, הוא מתחיל לדבר עם הרבש"ע ואומר לו כך: "רבונו של עולם, בראת לי גוף ונשמה. בזמנים שבהם כח הרוממות של הנשמה ותשוקת הלב יותר גלויים, הורית לי לעבוד עם יראת הרוממות, ובזמנים של השפלות אמרת לי לעבוד עם יראת העונש. אשר על כן ברצוני לקנות את יראת-העונש!"

והוא ממשיך: "רבונו של עולם, איך אפשר לקנות את יראת העונש? הדרך הפשוטה עפ"י מה שכתבו רבותינו הוא ע"י כח הציור. אבל, רבונו של עולם, כח הציור שלי חלש. גם כשאני מתבונן התבוננות רפויה והיא אינה פועלת ומשפיעה כל כך על הלב. מבקש אני, אפוא, ממך, רבש"ע: או שתתן לי כלים לקנות את יראת העונש, או שתשפיע בלבי את יראת העונש, אבל דבר אחד אני יודע: שהדבר תלוי בך יתברך אם תעזור לי לקנות את היראה! אני מצידי אשתדל לעשות את העבודה המוטלת עלי: לקרוא את הדברים שמעוררים את האדם ליראה ולהתבונן בהם, אבל אני מתחנן לפניך שהיראה תכנס בלבי!"

כשהאדם דורך במהלך כזה, והוא מתמיד להתפלל מעומק לבו על הענין, הקב"ה בודאי יעזור לו. תפילה הבוקעת באמת מעומק הלב, והיא בקשה אמיתית וטובה - הקב"ה ודאי ייעתר לה!

"אשרי אדם מפחד תמיד"

כפי שאמרנו, קנין יראת העונש היא נקודה ברורה שכל יחיד ויחיד צריך לקנות אותה לכתחילה, לא בדיעבד!

באופן כללי רואים אנו גם בגשמיות שישנם זמנים של קירוב וישנם זמנים של ריחוק. ריחוק זה בא מהחטא הקדמון של חוה, וכיום ישנם שבועיים של טהרה ושבועיים של טומאה. המהלך של השבועיים של הטהרה, הוא מהלך של קירוב, של דבקות ואהבה, והמהלך של השבועיים של טומאה, התיקון שלהם הוא מיניה וביה - ריחוק, קושי וצער. כך היא צורת הבריאה: הלבנה נחסרת ומתמלאת, נחסרת ומתמלאת.

כשם שהאדם מבין שה"אהבה" הינה נקודה עיקרית וברורה בעבודת ה', כך עליו להבין גם שתיקון הגוף יש לו באופן כללי כמה אופנים.

הנקודה הראשונה של תיקון הגוף הוא הארה של הנשמה.

"הארה של הנשמה" פירושה: אהבת ה', דבקות בקב"ה, "לבי ובשרי ירננו לא-ל חי". ראשית כל צריך להיות מהלך של "לבי", ששם מתגלה נשמת האדם, שהלב ירנן לקב"ה. אחרי כן מגיע המהלך שגם "בשרי" ירנן לא-ל חי". כל השפעה של רוחניות, של תורה ומצוות או גמילות-חסד וכו', מוליד לפחות מעט אור שמזכך את הגוף. זוהי צורה אחת, של "מעט מן האור דוחה הרבה מן החושך".

אבל המהלך השני הוא תיקון של החושך מיניה וביה. תיקון ע"י פחד ויראה, וע"י יסורים. לכל אדם יש פחדים, ובאמת כבר נאמר: "אשרי אדם מפחד תמיד" (משלי כח, יד), כלומר, אדם צריך להיות תמיד במהלך של פחד! כשאדם זוכה - פחדו נובע מהחשש שמא אינו עובד מספיק את הקב"ה, שמא לא כיוון לאמת וכו'. כשאדם לא זוכה - הפחד נובע מכח החטא, הוא מפחד מעצם החטא, מפנימיות החטא ומעונשו, כמו שנאמר: "פחדו בציון חטאים" (ישעיה לג, יד).

עלינו לדעת שהמהלך של פחד, של "אשרי אדם מפחד תמיד", הוא מהלך אמיתי. וכיון ש"אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא", וכל אדם יודע את מדרגתו בעבודת ה', ממילא כל אחד מאתנו מבין שאי אפשר להיות מפחד תמיד רק מדברי תורה. אילו לא היה לאדם שום חטא באמת, התיקון שלו היה רק הפחד מעבודת ה'. אבל מאחר ויש לאדם חטא, כל אחד ואחד לפי מדרגתו, חייב שיהיה אצלו גם מהלך של "פחדו בציון חטאים"! החטא מוליד את הפחד, ועצם הפחד מהחטא ומעונשו הוא גופא תיקון לחטא.

שמחה ביסורים

כשאדם יודע שהפחד והיראה הם מהלך של לכתחילה, ובמצבו כרגע עליו לפעול מתוך הפחד מהעונש, ודאי יכיר וישמח שמחה גדולה ביראת העונש!

זוהי נקודה עמוקה. נאמר בפסוק: "וגילו ברעדה" (תהלים ב, יא) - במקום גילה שם תהא רעדה. בפשטות מבינים שהכוונה כאן ליראת הרוממות ולאהבת ה', שאע"פ שיש גילה, אחוה, שלום ורעות עם הקב"ה, מ"מ באותו זמן צריך שתהיה גם יראה, יראת הרוממות. ודאי שהדברים אמת, אבל ישנה נקודה עמוקה מאוד בענין יראת העונש. כשאדם מפחד, והוא לא שמח בפחד זה - הריהו מתנתק מהקב"ה! במצב כזה דומה הוא לאדם שכלב גדול ומאיים מתקרב אליו והוא מפחד, שבזמן הפחד כולו שקוע בנקודה זו של הפחד מפני הכלב. הוא שמע שבזמן האחרון מסתובבים כלבים חולים מסוכנים, והתקרבותו של הכלב אליו מפחידה אותו.

כשם שישנה הלכה שמצוה צריכה להיעשות לשמה, וכשעושים מצוה שלא לשמה חסר בעצם המצוה, כמו שאמרו בספה"ק שמצוה ללא כוונה כגוף בלי נשמה, כך גם היסורים, הפחד מפני הגהינום צריך להיות עם כוונה.

ומצינו עוד בדברי חז"ל (קידושין לט ע"ב): "ישב ולא עבר עבירה - נותנים לו שכר כעושה מצוה!" והיינו דוקא, אומרים חז"ל, "כגון שבא דבר עבירה לידו וניצול הימנה", והרי שנמנע מן העבירה מכח כוונתו, ודוקא אז חשיב כמצוה.

בשעה שבאים על אדם יסורים, עליו להיות במהלך של "שמח ביסורים". השמחה ביסורים אינה דוקא ביסורי הגוף, כחולי וכאב. גם העבודה על יראת העונש, היראה עצמה היא גופא יסורים לאדם, וגם שם נצרכת השמחה ביסורים. אם ישנם יסורים בלי מהלך של שמחה, חסרה לאדם עיקר הנקודה הפנימית של היסורים! ודאי שגם ביסורים כאלו ישנו זיכוך מסויים, אך את עיקר הזיכוך האדם מפסיד אם אין לו שמחה ביסורים! אדם שלא הורגל מעודו לחיות בשמחה עם יסורים ובאים עליו יסורים בתכיפות, קשה לו מאוד לחוש שמחה בהם. העבודה היא, אפוא, שעוד לפני שמגיעים עליו יסורים, לפני שהוא ניגש לעבודה על יראת העונש, ייכנס למהלך של עבודה על יראת-העונש "בשמחה"!

ידבר עם בורא עולם ויאמר לו: "נתת לי זמני גדלות, נתת לי זמני קטנות. בזמן הגדלות רצונך יתברך שאעבוד אותך ב"רוממות", ושם בודאי יש לי שמחה. בזמן קטנות רצונך שאעבוד אותך עם יראת-העונש. רבונו של עולם, כשם שיודע אני שרצונך יתברך שאעבוד אותך בזמן הגדלות ביראת-הרוממות וכד', ויש שמחה לפניך יתברך - כך ברור לי שיש לך נחת רוח גם מהעבודה בקטנות עם יראת העונש!"

"כי כאשר ייסר איש את בנו כן ה' אלוקיך מייסרך"

ישנן בעצם שתי בחינות ביראה. כשאדם ירא מדבר הוא יכול לברוח ממנו. לדוגמא: אדם ירא מכלב, אז הוא בורח לצד השני של הרחוב. זוהי יראה המולידה ריחוק.

אם אדם מפחד מהגהינום מצד הגהינום עצמו, הריהו מנותק מהקב"ה, כי הוא מפחד מהגהינום ולא מהקב"ה. עליו להיות ירא מהקב"ה שמעניש בגיהנום ולא מעצם הגהינום! יראה מהגהינום עצמו מהווה מעשה של ריחוק מהקב"ה, אדם מפחד מהפעולות ולא מפחד מהבורא.

אם אדם מתייירא גם מהגהינום וגם מפני המעניש, דבר זה עלול ליצור כח בנפש המוליד ריחוק מהבורא. כי הוא מפחד מהקב"ה, וכמו שהוא מפחד מהכלב ובורח ממנו, כך פחדו מפני הרבש"ע גורם לו לברוח ממנו!

כך מצינו אצל אדם הראשון שאחר שחטא ואכל מעץ הדעת, ושמע שהקב"ה מתקרב - הוא פשוט התחבא מפניו!

כאן מתגלה הנקודה של יראת חטא בצורה שאיננה נכונה. היראה, הפחד מהחטא, הוליד בו את הרצון להתחבא מפני הקב"ה, וזו אינה הנהגה אמיתית!

צורת ההנהגה האמיתית היא, כשאדם יודע שעצם היראה היא רצונו יתברך, הוא יודע שבזה גופא הוא מקיים את רצונו. נמצא שהיראה היא מצוה, "צוותא" עם הקב"ה!

זוהי נקודה מאוד עמוקה בנפש, ונדרשת לכך עבודה עצומה. כמדומה, אחת מהטעויות הגדולות שטועים בהן עובדי ה', היא בנקודה הזאת: אדם שקוע ביראה. או שהוא מפחד מהגהינום והוא מתרחק מיניה וביה מהבורא, או שהוא מפחד מהקב"ה שמעניש בגיהנום ואז הקב"ה נתפס אצלו כדמות כביכול אי אפשר להתבטא, כדמות ח"ו מפחידה. ממילא, בשני האופנים הללו אדם מגיע אולי ליראה, אבל היראה מרחיקה אותו ח"ו מהקב"ה!

זהו כלל יסודי שחייבים להבין אותו: אין נקודה בעבודת ה' שאינה מקשרת את האדם לבוראו! אהבה ודאי מקשרת את האדם לבורא, דבקות ודאי מקשרת את האדם לבורא, אבל חייבים להבין שגם יראה מקשרת את האדם לבורא, לא פחות מאהבת ה'!

כשמבינים נקודה זו, מרויחים שני דברים: האחד - הוא עובד בצורה אמיתית, ובזמן היראה הוא לא מתרחק מבורא העולם.

והשני - ישנם רבים המפחדים להתחיל לעבוד על יראת העונש, כי הם מפחדים להכנס לעצבות, הם מפחדים שע"י היראה הזו יחיו כל היום בפחדים. עדיף להם כביכול לחיות "בעולם רגוע", לדעת שהקב"ה אוהב אותם ורוצה בהם וכו'.

אבל כשמבינים את הפנימיות של יראת העונש, יודעים שהיא בבחינת "כי כאשר ייסר איש את בנו כן ה' אלוקיך מייסרך" (דברים ח, ה) - אב האוהב את בנו ולכן מייסר אותו. בכל מכה ומכה, אף שכלפי חוץ יש מכה, הזרם הפנימי הוא "אבא"! ממילא, בתוך היראה עצמה אדם מוצא את הבורא עולם. הוא לוקח את היד המכה ומנשק אותה, כי זו היד של אבא שלו, הוא מרגיש את האהבה האמתית בתוך יראת העונש.

מרן הגרא"מ שך זצ"ל התבטא פעם, שאדם החי עם בורא עולם, גם בתוך הגהינום עצמו הוא קשור לבורא עולם! אין מהלך של נפרדות מהקב"ה ח"ו, לא משנה אם זו אהבה, תפילה או אמונה. אדם צריך להתקשר לבורא מכל נקודה, מכל מצב, מכל דרך בעבודה, ואחת מהדרכים העיקריות להתקשר עם בורא עולם היא יראת ה'!

"יראת העונש" היא קודם כל יראת ה' ולא יראה 'סתם'! כשכותבים "יראת ה'" אנשים חושבים שהכוונה רק ליראת הרוממות או אולי יראת חטא, אבל באמת גם יראת העונש היא יראת ה' גמורה בעצם, וכשהאדם חי במהלך כזה, הוא מתקשר לבורא עולם ע"י יראת העונש לא פחות ממה שהוא מתקשר אליו ע"י יראת הרוממות.

ישנו מעשה ידוע באדמו"ר רבי חיים מצאנז זצ"ל, שכשחזר מהלווייה בנו היה נראה שמח. שאלוהו על מה השמחה, והוא ענה במשל: אדם הולך ברחוב ומקבל מכה על השכם. הוא נרתע לאחוריו לראות מי זה, והנה הוא רואה שזהו ידידו הטוב שטפח על שכמו לאות חיבה!...

הקב"ה יהא בעזרנו שנזכה כולנו להתקרב לבורא בכל שלב ובכל מצב, ולהיות דבוקים בו ית' כל הימים!

פרק יח - יראת השלמות ובנין ה"רצון"

יראת הכבוד - מדרגה ליחידי סגולה

ביארנו שישנן חמש מדרגות ביראה: יראת העונש, יראת הכבוד, יראת השלמות, יראת הרוממות ויראת החטא, והרחבנו את הדיבור במדרגה הראשונה הנקראת "יראת העונש".

המדרגה השניה, הנקראת "יראת הכבוד", במובן מסויים צורת קניינה דומה ליראת העונש: כשם שביראת העונש לאדם מטבעו קשה להיות ירא מפני עונשי הגהינום וכו', כיון שהגהינום הוא בלתי מוחשי לגוף, רק לנשמה - כך גם ענין הכבוד בגן-עדן, כיון שהוא דבר שאינו מוחשי אצל האדם, ממילא מי שמכיר אותו ויודע עליו זו רק הנשמה, אבל בגופו אדם אינו חש זאת, וכדי לרכוש מעלה זו נדרש ממנו להפעיל את כח הציור.

ישנם יחידי סגולה שמטבעם הרצון בכבוד הוא מאוד תקיף וחזק, ולהם קל יותר להגיע למדרגה זו של יראת הכבוד גם ללא כח הציור, אבל אצל רוב העולם כח הכבוד אינו כה גלוי, וממילא את מעלת היראה מהעדר הכבוד בגן עדן יכולים הם לקנות רק ע"י כח הציור, ומאחר וכפי שכבר ביארנו כח הציור אצל רוב האנשים הוא די חלש, לכן בדרך כלל אין צורך להשתמש רבות עם חלק זה של היראה. מי שיכול - מה טוב ומה נעים, אבל מי שבכדי לקנות את המדרגה הזו יזדקק להרבה זמן - עדיף לו שיקנה ראשית כל את יראת העונש כפשוטו, ומשם ואילך ידלג לשלב הבא שהוא "יראת השלמות".

ודאי שבכל דילוג טמונה סכנה מסוימת, אבל כיון שהקושי לקנות את מדרגה זו הוא גבוה יחסית, וזמן ההשקעה מרובה, ומה גם שלפעמים מרוב שאדם מתעסק יותר מדי זמן בענין הכבוד, ההפסד מרובה מהתועלת, לכן נדלג לשלב הבא שהוא "יראת השלמות".

הכרה ורצון מביאים להשגת יראת השלמות

"יראת השלמות" פירושה שאדם רוצה ושואף להיות שלם!

מהי שלמות?

כבר ייסד לנו הרמח"ל בפרק הראשון מהמס"י "כי השלמות האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך, והוא מה שהיה דוד המלך אומר (תהלים עג): ואני קרבת אלקים לי טוב. ואומר (שם כז): אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שבתי בבית ה' כל ימי חיי וגו', כי רק זה הוא הטוב. וכל זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא נתעה".

אם כן, ראשית נצרכת הכרה בכך שהשלמות היא דבקות בקב"ה. לאחר שישנה הכרה, צריך שיהיה "רצון" - לרצות את השלמות הזאת, ולאחר שישנו רצון אמיתי - מגיעה היראה שמא רצון זה לא יתמלא.

משל למה הדבר דומה: לאדם יש חתונה, והוא מעוניין להגיע לחופה, אשר נקבעה לשעה שבע בערב. ישנו אוטובוס היוצא בשעה שש, והוא יודע שאם יעלה עליו יספיק להגיע בזמן לחופה. ניגש האדם אל תחנת האוטובוס והנה הוא רואה את האוטובוס מתקרב, כשהוא עדיין רחוק מהתחנה. כעת הוא מתייירא שמא לא יספיק להגיע לאוטובוס. ככל שרצונו להיות בחופה גדול יותר, כך יראתו שמא יפסיד את האוטובוס תהיה גדולה יותר, וכמו כן להיפך: ככל שרצונו להיות בחופה חלש ורפה, כך יראתו מפני הפסד האוטובוס שימנע ממנו להיות בחופה תהיה חלשה יותר.

והנמשל: ככל שרצונו של האדם להיות קרוב לקב"ה חזק יותר ותקיף יותר בגלוי, כך יראתו מפני העבירה שמונעת את הקרבה לבורא עולם חזקה יותר. ככל שהרצון יותר נעלם, וזוהי רק ידיעה שכלית אצלו - כך היראה שמא הרצון לא יתמלא חלשה.

כלומר, יש לנו הבחנה ברורה בין ידיעות השכל לגילוי הרצון. בעצם, כל אדם שלומד את דברי הרמח"ל, מאמין באמונה שלמה שתכלית האדם היא להיות קרוב לבורא עולם. ידיעה זו ידועה לכל אחד. השאלה היא עד כמה הוא רוצה את הדבר שהוא יודע. אם הידע הוא ידע בלבד, ממילא האדם אינו מחובר כל-כך לדברים, וממילא אין לו יראה שמא לא ישיגם.

ישנם הרבה אנשים שיודעים שמאוד חשוב לדעת את כל הש"ס כולו, ואעפי"כ לא מן הנמנע אצלם להתבטל במשך חמש שעות. ואף שבחשבון פשוט בחמש שעות הללו היו יכולים להשיג עוד ועוד ידיעות מהש"ס, אך סוכ"ס הידיעה אצלם מנותקת מהרצון, ולכן לא באה לידי ביטוי בעולם המעשה.

אם ידיעה זו היא עצם מעצמיו של האדם, תשוקת לבבו ושיא מאווייו ורצונותיו בגלוי, ממילא כל דבר שנקרה בדרכו ומונע ממנו את השגת הדבר, הוא לא יתן לו לעצור בעדו וישתדל בכל כוחו למנוע עצירה זו.

נמצא, אם כן, שישנם שלושה שלבים כיצד מגיעים ליראה הזו: שלב ראשון - הידיעה הברורה בשכל שתכלית האדם בעולמו להיות קרוב לבורא עולם, שלב שני - שידיעה זו תהיה בבחינת רצון, יותר חזק ויותר חזק, ושלב שלישי - הכרה ברורה שעבירה, ורצון להתקרב לבורא עולם, הם תרתי דסתרי.

יתכן מצב שבו אדם יתקרב לבורא עולם, אבל הרגש שלו כלפי עבירה המונעת ממנו להתקרב לבורא עולם יהיה חלש. אילו בשעה שאדם היה מדבר לשון-הרע היה מרגיש שהוא מאבד את כל ההרגשים הרוחניים שלו, היראה היתה הרבה יותר חזקה. אבל הניסיון שהקב"ה נתן לאדם בעולם הזה הוא, שבשעה שהוא עובר עבירה תחושתו היא ש"דרך רשעים צלחה!" ולא רק הצלחה מבחינה גשמית. אדם אינו מרגיש שבשעה שהוא עובר את העבירה הוא מנתק את עצמו מהקב"ה.

לכן, אף אם יש לאדם ידיעה ברורה שהתכלית היא קרבת ה' ויש לו רצון חזק להתקרב לבורא עולם, אפילו הכי אין הכרח שהידיעה והרצון יצרו אצלו יראה מעבירה. הוא מרגיש רצון להתקרב לבורא עולם, אך אינו מרגיש שרצון זה והעבירה הם תרתי דסתרי, הוא לא מרגיש שהעבירה מונעת ממנו את התשוקה להתדבק בבורא-עולם.

ישנם, אפוא, שני דברים שצריכים להיות בידיעה, ושני הדברים הללו צריכים להיות גם ברצון: ידיעה שהתכלית היא להתקרב לבורא עולם, ורצון להתקרב לבורא עולם, וכמו כן ידיעה שהעבירה הינה היפך הרצון ומונעת את קרבת ה', והכרה אמיתית שהעבירה מונעת את קרבת ה'.

לכל אחת מהנקודות הללו נדרשת עבודה ממושכת. ננסה בקצרה לגעת בדברים 'כחוט השערה' עד כמה שיתאפשר לנו.

העבודה על נקודת הרצון משתנה מאדם לאדם

נפתח בנקודה הפשוטה הראשונה.

אדם יודע שתכלית האדם להתקרב לבוראו. השאלה היא איך ידיעה זו הופכת להיות "לחם חוקו" של האדם - יום יום, שעה שעה?

נקודה זו היא אחת מהנקודות שכשאין אותן - כל מהלך עבודת ה' נחסר. מרן החזו"א כבר כתב, ש"טובה שעה אחת של יגיעת העיון מרבות בעצלתיים", כלומר, דבר שמלווה עם רצון - יש לו קיום, דבר שנובע מרצון חלש ומדולדל - כמעט שאין סיכוי שיצא ממנו דבר אמיתי. בנין רצון אמיתי דורש עבודה יסודית מאוד!

והנה אף שאנו מדברים על נקודה זו של הרצון עתה, שהגענו למדרגת היראה, אך לאמתו של דבר עבודה זו שייכת גם קודם לכן, והדבר תלוי ומשתנה אצל כל אדם ואדם: ישנו אדם שאין לו רצון טבעי להשיג אמונה, ואצלו יש לעורר את הרצון להשיג אמונה. ישנו אדם שחסר לו הרצון הטבעי להתפלל, הוא אינו חש שהתפילה היא עצם החיים שלו, ונצרך לעורר את הרצון.

כלומר, כל אדם נולד עם רמה מסויימת של רצון, וגם היא משתנה מענין לענין. ישנו אדם שבאופן טבעי רוצה לעשות חסד. חבירו באופן טבעי רוצה ללמד תורה, אף שעשיית חסד קשה עליו, ואילו אדם שלישי רוצה מטבעו בשניהם - גם בלימוד תורה וגם בעשיית חסד - ורק עבודת התפילה קשה עליו.

לכן, כל נקודה ונקודה שאדם עובד עליה - כל אחד לפי ענייננו - עליו לעורר אצלו קודם את נקודת הרצון, שירצה באמת לעבוד על הדבר.

הדרכים לעורר רצון פנימי חזק

הנקודה הכללית והעיקרית, שהיא תכלית הכל, היא שיהיה לאדם רצון אמיתי להתקרב לבורא עולם!

לפעמים אדם רוצה להתקרב לבורא עולם, אבל הרצון אינו מספיק חזק. אדם צריך לרצות בדבר זה גופא - שהרצון שלו לקרבת ה' יהיה חזק ופנימי!

אף שבשכלו יודע כל אחד את הדברים, אך כדי ליישם את דרך העבודה יש צורך ברצון אמיתי, וכיון שאדם רוצה לבנות לעצמו רצון, הרי שאין לו עדיין רצון, ואם אין לו רצון - קשה מאוד להביאו לדרך שירצה לרצות.

זהו אחד הקשיים האמיתיים שישנם בעבודת-השם. רובא דעלמא מה שאינם מתקדמים יותר מהנקודה בה הם נמצאים בעבודת ה', הוא מפני שחסר להם רצון אמיתי להתקרב לקב"ה. יש להם אמנם רצון כלשהו, כל אחד לפי הרמה שלו, אבל הצד השווה שבכולם - ללא יוצא מן הכלל, גם אצל בעלי מדרגה גבוהה - הוא שנקודת הרצון היא עד כאן ותו לא! ודאי שהם רוצים יותר, אבל תוקף הרצון ל"יותר" עדיין לא נמצא בגלוי.

אין אדם שנקודה זו אינה תופסת אותו, השאלה אצל כל אחד היא רק כמה היא תופסת ובאיזו מדרגה, אבל הנקודה הפנימית אחת היא: עבודת האדם היא לעורר רצון יותר חזק ויותר חזק!

איך מעוררים את הרצון?

ישנה דרך המופיעה בזוהר הקדוש (כרך ג פר' שלח דף קסח ע"א), וז"ל: "גופא דלא סלקא ביה נהורא דנשמתא יבטשון ביה ויסלק נהירו דנשמתא ויתאחדון דא בדא לאנהרא", כלומר עבודה ע"י יסורים וע"י בטוש עצמי, אבל לא כל אחד מסוגל לסבול זאת, ובדורנו רוב האנשים אינם סובלים כל כך את העיסוק בדברים קשים, אוהבים יותר את חלק הנעימות. ממילא, נתמקד פחות על הנקודה, ורק נזכיר את הדברים במילים קצרות. צורת הביטוש נעשית הן ע"י סיגופים, כתעניות וכיוצ"ב, והן ע"י סיגופים של תביעה עצמית.

ובכן, היו צדיקים גדולים שיכלו להתבודד ולצעוק על עצמם על נקודה זו גופא: "כמה אני שפל שאינני רוצה באמת להתקרב לבורא עולם" וכו', וכך היו מרבים בדיבורים היוצאים מנקודת הלב.

אמנם, בדרך זו טמונות שתי סכנות: האחת - יתכן שאדם יצעק מן השכל, בלי הרגש, והשניה - צדיקים יכולים להיות מרירים זמן מסויים, ואחרי כן לעבור מזמן המרירות לזמן השמחה, אבל ישנם אנשים שבדרך זו עלולים ליפול למצב של מרירות תמידית, והדבר גורם לחסרון פנימי בצורת העבודה, כי כשאין שמחה - אין כלום!

לכן, רק מי שמרגיש שבדרך זו יוכל להיות מריר לשעה, ואחרי זמן המרירות יחזור לעבוד את הקב"ה בנחת ובשמחה - יכול להשתמש בדרך הזו, אבל חלק גדול מהאנשים הרי הקב"ה יצר אותם בטבע, שאם הם מתחילים להתעסק בצעקות על עצמם ובתביעות

עצמיות חמורות, הם נכנסים לעצבות פנימית, ליאוש פנימי, למצב של אפלילות מסויימת. מי שהדרך הזו מובילה אותו למצבים אלו - אסור לו להכנס לשם!
ננסה, אפוא, להתמקד יותר בצד ההפוך.
אדם מקציב לעצמו שעה, ובשעה זו הוא מתפלל לקב"ה רק על דבר אחד: שבאמת ירצה! ואף שהוא מרגיש לבד שאמירתו זו שבאמת ירצה אינה נאמרת עם מספיק רצון, זו אמת, אבל עליו לדעת שלא יתכן שכלל וכלל אינו רוצה! הנשמה ודאי רוצה, וגם בגלוי ישנו לכה"פ ניצוץ של ניצוץ של רצון אמיתי. אלא מאי? שניצוץ זה, ביחס למסכים הנמצאים מעליו ומסתירים אותו, נראה כבטל ומבוטל, אבל אדם צריך להתעקש, לא להרפות, ויום אחרי יום לבקש מהקב"ה דבר אחד ויחיד: "רבונו של עולם, אני רוצה לרצות להיות קרוב אליך!" - עדיין לא בקשה על עצם הקירבה, להיות קרוב לבורא עולם, אלא ראשית כל בקשה לרצות להתקרב לבורא עולם. לאחר שיהיה רצון, יש מקום להתפלל על גם על עצם הקירבה.
על נקודה זו בלבד יכול אדם לעבוד במשך תקופה ארוכה. מי שאין לו הרבה סבלנות נופל ונשבר, והיא גופא משום שאין לו מספיק רצון!
אם אין לאדם את הרצון להתעקש על דבר הרצון, וגם אינו יכול לנקוט בדרך של צעקות על עצמו [וכמש"כ בספר ה"תניא" שאדם צריך להיות מריר על זה גופא שהוא לא רוצה לרצות] - עליו ללכת אל צדיקים ולהקשיב לדבריהם ולתוכחותיהם יום אחרי יום, עד שמשהו יתבקע אצלו ויפתח.
כלומר, אם הוא בכוחות עצמו אינו יכול לפעול - הן בנקודת המרירות, והן מצד ההתעקשות לרצות - הוא חייב כח חיצוני שיעורר אותו, וכח חיצוני זה אלו האנשים שמדברים דברי אמת, דברים היוצאים מן הלב ונכנסים אל הלב. שיקשיב היטב לדבריהם, פעם ועוד פעם ועוד פעם, ויקיים בהם "אחזתיו ולא ארפנו", עד שמשהו יזוז בקרבו!
אמנם, עליו לדעת כי זוהי רק התחלת הדרך. אי אפשר לסיים את עבודת החיים בדרך של שמיעת אנשים אחרים. שמיעתם נועדה רק לעורר את הרצון הפנימי, על מנת שיוכל להתקדם הלאה בעבודתו.
אלו באופן כללי שלושת הצורות שעל ידן ניתן לעורר את הרצון באדם.

פנימיות הרצון הוא העונג

והנה, כפי שאמרנו, מי שיש בו מרירות באופן טבעי, והמרירות אינה מונעת אצלו את השמחה - אשריו שמרירות זו התגלתה אצלו לבד, והוא משתמש בה לשבור את לב

האבן שאינו חפץ בקרבת ה'. עצם המרירות על כך שאדם לא רוצה להתקרב לבורא עולם זהו תיקון גדול עבורו!

יחד עם זאת, גם אצל אדם כזה לא די במרירות לבדה, ועליו לעבוד גם על החלק של "ועשה טוב", להתפלל לקב"ה שיקרב אותו, בבחינת "שמאל דוחה וימין מקרבת". מי שיש לו כבר את ה"שמאל דוחה", צריך להמשיך עם הכח של "ימין מקרבת". החלק של הבקשה מהקב"ה לרצות להתקרב אליו ית', הינו חלק הכרחי ומיועד לכל אחד ואחד!

כמדומה, הנקודה שמונעת את התקדמות האדם בכל חלקי העבודה טמונה בעבודה זו על נקודת הרצון.

אדם מתחיל לעבוד על תפילה. הוא לומד את דברי חז"ל ומכיר באמיתות הדברים, אבל הכל נשאר אצלו בגדר של ידיעות שכליות, חסר לו תוקף הרצון האמיתי. הוא מנסה שבוע, שבועיים - ולא מצליח! בפיו ישנם כמה וכמה תירוצים, אבל החסרון האמיתי אצלו הוא שהתחיל לעבוד לפני שרצה את הדבר באמת. זוהי זכות גדולה לאדם, שהרצון אצלו חי, בוער ותקיף.

דוגמא פשוטה לענייננו: ידוע שגדולי הצדיקים לא בטלו אפילו רגע מזמנם. תמיד היו עסוקים בתורה, בעבודה או בגמילות חסדים. גם בשעה שדברו עם בני-אדם, הכל נעשה מתוך שיקול דעת ברור, כמה זמן צריך לדבר, כמה מוטלת עליהם חובת הכרת הטוב לבני-אדם, וחובת גמילות חסד להסיח את דעתו של הזולת מצרותיו וכו' וכו'.

ואדם עומד ותמה: כיצד ניתן לחיות במתח רוחני כל כך גבוה, בבחינת "לרגעים תבחננו"? הן לכאורה צורת חיים כזו - להיות במתח תמידי ולנצל כל דקה - זהו דבר שהוא למעלה מכוחות אנוש, דבר שעל פי דרך הטבע נראה שאי אפשר לעמוד בו!

היכן באמת טמונה הנקודה? ודאי שיש בזה גם עומק, אבל ראשית עלינו להתבונן מהי הנקודה הפשוטה שחייבים להבין שהיא קיימת.

ביאור הענין פשוט: אם לוקחים אדם וסוגרים לו את האף ואת הפה, בכל רגע ואף בכל שניה הוא ינסה בכל כוחו לנסות לפתוח אותם. אם הצליח לרגע, ינשום מעט, ושוב ימשיך בנסיונותיו ללא הרף וללא הפסקה. כלומר, מעשה שאדם חש שעצם החיים שלו תלויים בו - אין לו בעיה לעשותו בכל רגע. ככל שהדבר רחוק מנשמת החיים - קשה לעמוד בעשייתו בכל רגע, וככל שהוא מתקרב לנשמת החיים - העבודה נעשית קלה ואפשרית יותר.

יתירה על זאת, דבר שאינו קשור לנשמת החיים, הוא בגדר "עבודה". דבר שנשמת החיים תלויה בו - עשייתו נחשבת לאדם כעונג, הוא חיוני, יש לו תשוקה אמיתית לעשותו! אדם מתענג על דבר שהוא רוצה להתחבר אליו.

כדי שאדם יוכל לעמוד במתח רוחני זה, צריך רצון!! כתוב בספרים הקדושים שהרצון האמיתי והעונג חד הם, "פנימיות הרצון הוא עונג". אלא מאי? לאחר שאדם זוכה לעונג, הרצון שלו אינו רצון של עבודה, הוא רצון שנובע מהעונג. אדם הזוכה להתענג על ה', בתורה ובמצוות, הסיבה שהוא מחפש אותם, היא מחמת העונג הפנימי שיש לו.

הבעיה היא כל זמן שאדם לא זכה לעונג, והוא רוצה לבנות רצון בלי עונג. שם מקור הקושי! כי לחיות עם רצון חזק בלי עונג, זוהי נקודה קשה עד מאוד.

כל זאת למה?

כי כל זמן שאדם אינו רוצה דבר בכל מאודו, הוא לא מרגיש בחסרונו, וממילא הוא נינוח. כשהוא רוצה את הדבר, מחובר אליו ומתענג בו - הוא חש כל רגע חֶסֶר וצורך למלאות חסר זה.

מצב ביניים זה של רצון בלי עונג נקרא בלשון הספרים הק' "כף הקלע בעלמא הדין". כל אדם שרוצה לעבוד את הקב"ה חייב לעבור את "כף הקלע". או שעוברים אותו כאן בעולם הזה, ומי שלא עבר זאת כאן, צריך חס-ושלום לעבור אותו שם בעולם האמת!!

אבל הנקודה האחת היא שווה: כל אדם עובר צער אמיתי של רצון שאין לו מילוי.

מי שלא זוכה, ראשית הוא עובר צער זה בגשמיות. הוא רוצה כסף, רוצה זהב, רוצה דירות, רצונות ורצונות שאין להם שום מילוי. אבל! גם רצונות אלו יתכן שלא יהיו חזקים. חייב להיות שיהיה לאדם רצון חזק אמיתי שאין לו מילוי!

הגדלת הרצון ללא מילויו, מוליד אצל האדם יותר חֶסֶר, וכיון שחסרון זה אין לו מילוי - צערו גדל והולך. מי שיודע שעצם הרצון ללט מילויו הוא רצונו יתברך, דבר זה עצמו נותן לו הקלה מסויימת, אבל בד"כ כשאדם עובד לרצות, קשה לו לעבוד לשמה, לדעת שזהו רצונו יתברך.

בנין קומה כזו של רצון, זוהי נקודת המעבר האמיתית, זוהי הכניסה לעולם של עבודת ה'. כל זמן שאין רצון אמיתי, אין כח שדוחף את עבודת ה' באמת, וכשאין כח כזה - ודאי שאי אפשר להצליח.

רצון עם עונג הוא כבר בבחינת עולם השכר, כמו שאומרים חז"ל: "עולמך תראה בחייך". כשאדם זוכה, הוא רוצה בכל רגע את הדבקות בקב"ה, רוצה בכל רגע ללמוד תורה. הבעיה אצל אנשים שפעמים רבות הם רוצים להתקרב לבורא עולם ברצון חיצוני, אך

לא מרגישים רצון פנימי. הם רוצים להרגיש רצון פנימי, ולא מרגישים לו מילוי, וממילא נח להם לברוח מלרצות, מאשר לרצות רצון פנימי שאין לו מילוי.
אלו נקודות מאוד יסודיות, זוהי עבודה שכל מבקש אמת נצרך לה, ואדם צריך לדעת שאין אדם שעובר את העולם הזה ללא יסורים, ואשרי מי שיסוריו מן התורה, "אשרי הגבר אשר תייסרנו י-ה ומתורתך תלמדנו" - אשרי האדם שיודע שאת היסורים הוא צריך לקבל מעבודת ה'.
כל אדם ירד לכאן לעולם הזה עם קצבה של יסורים. מי שמבין שמהייסורים אי אפשר לברוח, מעדיף להתייסר מרצון, להתקרב לקב"ה ללא מילוי מאשר להתייסר משאר יסורים. כשאדם לא מבין זאת, הוא מנסה לברוח מהיסורים ללא מלוי של הרצון, ונוח לו לחיות כביכול בשקט, "ביקש יעקב לשבת בשלוה, קפץ עליו רוגזו של יוסף".
בהכרח הוא, שאדם יתעקש במשך תקופה ארוכה לבנות קומה של רצון אפילו בזמן שאין לרצון זה מלוי. רק כשמגיע אדם לנקודה כזו של רצון, כמו שאמר אברהם אבינו: "באו מים עד נפש", אז מגלה לו הקב"ה את האור האמיתי להרגיש את בורא העולם. אבל כל זמן שהרצון אינו רצון חזק שחי אצלו ממש לרגעים, עדיין לא זוכה האדם שישכון עליו אור ה' באמת.
יעזרנו הקב"ה להגיע לרצון האמיתי להתקרב לבורא עולם, ועי"ז נזכה גם למילוי אותו רצון ע"י הבורא ית', אמן.

פרק יט - יראה - הרגש דק

עבודת קנין יראת השלמות

בפרק הקודם הארכנו בעיקר בענין יראת השלמות - היראה מהעדר דבקות בו יתברך. נגענו בענין בקצרה, אבל באופן כללי העבודה היא, להגיע למהלך שאין לנו אלא רצון אחד לאבינו שבשמים. הרצון לקרבת ה' צריך למלאות את כל חלל הנפש, את כל פנימיות הנפש, וממילא יתיירא תמיד שמא רצון זה לא יתמלא.
איך מגיעים למדרגה זו?
ראשית, אדם צריך להרגיל את עצמו במחשבתו ובפיו, לחשוב ולדבר על הנקודה. לדוגמא: אדם עומד ליד חפץ שאינו שלו. הוא מתבונן בדבר ואומר: "חפץ זה לא שייך לי. האם מותר לי לקחת אותו או אסור? אסור! הקב"ה ציוה עלי שלא לגזול. אם, חלילה, אקח את החפץ, האם זה יקרב אותי לקב"ה או ירחק אותי? ודאי ירחק אותי".

וכך יתבונן בדבר ויאמר זאת בפיו: "המעשה הזה של לקיחת החפץ מרחיק אותי מהקב"ה", כלומר בפנימיות בנפש, הנפש מרגישה שהמעשה מרחיק אותה מקונה.
אלא מאי? הנקודה הזאת נמצאת בהעלם בנפש, והצורה לעורר אותה היא ע"י כל אותם דרכים שבררנו בשאר העבודות, והיינו: ההתבוננות בדבר, והדיבור בו פעם אחר פעם. עבודה זו צריכה להיעשות לא בשעת נסיון, בשעה של מלחמה פנימית, אלא בזמן הרגיל, בשעה הרגילה - אז ירגיל אדם את עצמו כל הזמן במחשבתו, שמעשה מצוה מקרב אותו לקב"ה ומעשה עבירה מרחקו ממנו!
כך, לאט לאט, מחשבה זו תהיה הולכת ונקבעת בשכלו. לאחר שהמחשבה נקבעת בשכלו, הדבר מעורר במידת מה את הכח שטמון בנפש להרגיש שהעבירה מרחיקה אותו מקונו.
ככל שיש לאדם יותר דקות הנפש, כך היראה מורגשת אצלו בטבע. ככל שהנפש פחות דקה, פחות טהורה, היראה אינה מתגלית.
ניתן לראות זאת גם בענייני העולם הזה. ישנם אנשים שמטבעם הם זכים ודקים, עדיני נפש, וממילא הם מתייראים מדברים: מבני-אדם, מחיות וכו'. לעומת זאת ישנם אנשים שיש להם עזות פנים, תקיפות פנימית. אצל אנשים מסוג זה, אהבה ישנה, אבל יראה, לוקח הרבה זמן עד שהם יראים ממישהו.
איננו מדברים עדיין על יראת ה', אלא עצם היראה כלפי חוץ, עבודה זו יותר קשה לאנשים כאלו, ובפרט בדורנו - דור עקבתא דמשיחא - שאמרו חז"ל שיהיה מצב של "חוצפה יסגי". הכח של פריקת-עול שהיה קיים בכל דור, בדורות האחרונים, ובדורנו בפרט, רובץ בכל נפש ונפש - כל אחד לפי מידתו.
פריקת-עול היא ההיפך המהותי של היראה, ובימינו עצם המושג של יראה נעלם. הן כבר אמרו חז"ל (אבות ג, ב): "הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה איש את רעהו חיים בלעו", כלומר המלכות מולידה את היראה, וכיון שכיום אין הרגש של יראה מפני המלכות - לא מהחיצוניות של המלכות, שהרי כידוע היחס לאלה שכביכול "שולטים" הוא יחס של זלזול, ולא מהפנימיות של "מאן מלכי רבנן", כמו שאמרו חז"ל (סוטה מט ע"ב), שבעקבתא דמשיחא "חכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו" - לכן קיים קושי גדול בקנין מידת היראה.
כלומר, עוד לפני העבודה, בטבע האדם, האהבה כיום יותר חזקה מהיראה, ולכן קנין מעלת היראה קשה הרבה יותר מקנין מעלת האהבה, כיון שהלב יותר פתוח לקנית האהבה. רובא דעלמא כח היראה שלהם אינו חזק!

ממילא, עצם מידת היראה אין לה כל כך גילוי גם לא בגשמיות, בחיי היום-יום, ומוטלות על האדם שתי עבודות: ראשית, לעורר את מידת היראה, ולאחר מכן להפנות אותה למקום הנכון.

עדינות נפש - כלי להשגת היראה

עצם קנין מידת היראה קשה הוא עד מאוד. ככל שאדם נעשה זך יותר, עדין יותר ובעל נפש מרגישה - מתגלה בו יותר נקודת היראה, נקודת השפלות.

מצד אחד ישנה בחינה של "ישראל עזין שבאומות" (ביצה כה ע"ב), יש בהם עזות דקדושה, אבל יחד עם זאת קיימת בהם גם שפלות פנימית, הנמכת הרוח.

הנמכת רוח זו היא משורש היראה. ככל שאדם יותר גס הוא צועק יותר, מדבר בקול רם ולא במתינות, וממילא הוא רחוק מן היראה. לכן, כדי לקנות את היראה, ראשית יש להרגיל את הנפש להיות שפלה עם עצמה, לא להיות אדם גס, להיות אדם דק. לאכול בנחת, לשתות בנחת, לדבר בנחת להתנהג בנחת. ההתנהגות בנחת מולידה בנפש את השקטות, את העדר ההתפרצות החוצה, ועל ידה נעשה האדם יותר דק. כשאדם יותר דק, הוא יכול להתחיל להבחין בדברים מרוממים ממנו, ולהתייחס אליהם בדקות.

יראה פנימית אינה מהדברים שרואים אותם בחוש, בפועל, ומפחדים מהם. יראה נובעת מקליטה דקה ועדינה בנפש. ממילא, כל זמן שהנפש אינה פתוחה להרגיש דברים דקים ועדינים, קשה מאוד שמידת היראה תהיה גלויה.

כיום, בני-אדם מטבעם יכולים לעמוד כמעט ליד כל בן אדם ולדבר בקול רם וברוחב לב... אנשים מסוגלים לעמוד ליד גדולי ישראל ממש, ולא להרגיש שום בושה כשהם מדברים איך שהם רוצים ומה שהם רוצים! אין שום נקודה של הרגשת הצורך לשתוק ליד אנשים מרוממים, חסר יחס הכבוד האמיתי כלפיהם!

ודאי שהמצב משתנה מנפש לנפש, אבל באופן כללי היחס אל דברים אינו כפי שהוא צריך להיות. ישנה תחושה של חוסר רוממות, והיא מולידה באדם נקודה של גסות פנימית.

לדוגמא: דיבורים בבית-הכנסת. השאלה אם לדבר בבית-כנסת או לא אינה שאלה של שכל ושל הגיון בלבד, זהו עניין של הרגש פנימי, האם אדם מרגיש שדיבורים מעין אלו אינם מכבוד המקום או לא. אין זה ענין של יראה מהבורא, אלא של התייחסות בנפש למקום בו הוא נמצא.

נקודה זו בנפש חשובה מאוד לעובד ה'. העדינות הפנימית שמקורה בנקודת הנפש הפשוטה, היא אחד מהדברים היסודיים ביותר שאדם צריך לקנותם. אין זה קניין של

דבר חיצוני, זה לא דבר שניתן לבטאות אותו, זוהי הרגשה פנימית של הנפש המרגישה זאת.

חז"ל (סוטה מט ע"ב) אומרים, שבעקבתא דמשיחא "חכמת סופרים תסרח, ויראי חטא ימאסו, והאמת תהא נעדרת, נערים פני זקנים ילבינו וכו'". נקודה זו - שנער מלבין פני זקן - נובעת מכך שהנער אינו מרגיש בהבדל שבינו לבין הזקן. הוא לא מתכוון לבזות אדם זקן, אלא שהתחושה שזקן וצעיר הם שני עולמות נעלמת ממנו. זוהי נקודה פנימית הטמונה בנפש, זה לא ענין להסבר שכלי והגיוני. אם אדם מצד עצמו אינו מרגיש בנפשו שיש מחויבות להתנהג לאדם בן שבעים בשונה לאדם בן עשרים - לא ניתן להסביר לו זאת ולשכנע אותו כי כך צריך לנהוג!

נקודה זו צריכה להיות אצל עובד ה'. היראה היא תולדה מהבחנה דקה של יחסיות מדרגה עליונה לעומת מדרגה תחתונה. כשאין כלי להרגשים של יראה - לא יראה במובן של פחד, אלא הרגש דק ביחס לבני-אדם - קשה להגיע ליראה מהבורא ית'.

לכן, אדם צריך לעבוד על עצמו להיות דק, זך, מרגיש ומבין. מתייחס בצורה רצינית ובחשיבות לכל דבר, לפי הזמן, המקום והמעמד.

הרגשי גוף והרגשי נשמה

נבאר את הדברים קצת יותר בפנימיות.

שורש ההרגשים של האדם נמצא בנשמה, וההתלבשות שלהם היא בגוף. למשל: לאדם יש את מידת האהבה. האהבה שורשה במה שהנשמה אוהבת רוחניות - את הקב"ה, את כנסת ישראל, תורה, מצוות וכו'. כשהנשמה מתלבשת בתוך גוף, הגוף לוקח את כח האהבה ומשתמש בו לצרכיו (אוהב לאכול, אוהב לשחק וכו').

מהו החילוק היסודי בין ההרגשים של הנשמה להרגשים של הגוף?

ההרגשים של הנשמה הם הרגשים רוחניים, ובהכרח שהם הרגשים דקים. הנשמה אינה גסה, כל המהות של הנשמה זו התבטלות, ממילא אין בה גסות.

לעומת זאת ההרגשים של הגוף השייכים לעולם החומר, ראשית הם הופכים לגסים יותר. לדוגמא: אדם אוהב אוכל. עצם האוכל הוא דבר יותר גס מהדברים שהנשמה אוהבת אותם.

אבל כשנתבונן נראה, שגם בני אדם שאוהבים אוכל, באופן כללי מתחלקים לשתי קבוצות: ישנם אנשים שאוהבים דברים עדינים, זכים ודקים, ויש אנשים שאוהבים אוכל יותר גס. הנקודה הזו מורה על מדרגת גילוי הנשמה באדם. ככל שההרגשים של הגוף דקים יותר, הדבר מגלה שנקודת הדקות עדיין לא נאבדה בגלוי, וככל שההרגשים גסים

יותר, ניתן ללמוד מכך שלא רק ההרגש מרוחניות לגשמיות התעבה, אלא גם החלק השני, ההרגש הרוחני של הנשמה, שהוא דק, התעבה ונעשה גס.
מי שהעיבוי שלו הוא רק עיבוי מרוחניות לגשמיות וההרגש הדק נשאר, עליו לעבור רק שלב אחד של הרגשים. עבודתו היא רק להעתיק את ההרגשים של הגשמיות ולהחזירם להרגשים של רוחניות.
אבל מי שההתעבות שלו בשני החלקים - גם מרוחניות לגשמיות, וגם מדקות לגסות - מוטלות עליו שתי עבודות: ראשית, עליו לקחת את ההרגשים ולגרום לכך שיהיו יותר דקים, יותר זכים. בזה הסיר מחיצה אחת מהגוף ויש כאן גילוי של הנשמה מחמת ה"דקות" של ההרגשים. אחרי כן מוטלת עליו עבודה נוספת להתרומם מהרגשים של גשמיות להרגשים של רוחניות.
בנקודה זו ישנו שינוי בין אהבה ליראה. כדי להגיע למעלת האהבה, ניתן להתחיל לעבוד על המעבר מגשמיות לרוחניות, עוד לפני שעובדים על המעבר מגסות לדקות. ואע"פ שגם כשיעבור אדם זה מגשמיות לרוחניות הוא יישאר עם הרגשים גסים ברוחניות, מחיצה זו עדיין תהיה קיימת אצלו - אבל סוף כל סוף הוא יכול לאהוב.
על אנשי נינוה נאמר: "ויקראו אל אלוקים בחזקה" (יונה ג, ח), ואמר על כך האדמו"ר מקוצק זיע"א שכך היו נראים אנשי נינוה: צועקים חזק! כלומר, הם אמנם עזבו את הגשמיות, התענו, צמו, והגיעו לעולם רוחני, אבל צורת העולם הרוחני שלהם היתה עולם רוחני גס, קריאה אל ה' "בחזקה"! אדם אמיתי, אומר הקוצקר, אינו צועק בחוזקה. הוא צועק לבורא ב"קול דממה דקה"!
באהבה יכול אדם להקדים את המעבר מגשמיות לרוחניות לפני המעבר מגסות לדקות, ורק לאחר מכן לעבוד על עידון ההרגשים. אבל ביראה חייבים להתחיל עם העבודה על דקות ההרגשים, ורק לאחר מכן לעבוד על המעבר מגשמיות לרוחניות, כיון שכל היראה של הרוחניות זו יראה בדקות, ממילא אי אפשר להתחיל להתייירא באמת אם חסרה נקודת הדקות.
המושגים של יראה פנימית הם בלתי מושגים בנפש רגילה. הנה נתבונן ונראה: אם נשאל כל אדם האם הוא אוהב את הקב"ה, מי שיענה "כן!" באופן מוחלט - אות הוא כי אינו מבין מהי אהבה. גם מי שיענה "לא" החלטי, אינו בהכרח צודק. כל אדם 'מבקש', וסביר להניח שחש לפחות פעם אחת הרגש באהבת ה'. יתכן שהיה זה הרגש גס, אבל הוא הרגיש אהבה לקב"ה.

לעומת זאת, אם נשאל אדם האם הוא באמת התייירא פעם מהבורא, אם אינו בעל דמיונות, ברוב הפעמים תשובתו תהיה שמעולם, אף לא פעם אחת, הוא לא הרגיש תחושת יראה מן הבורא! להרגיש אהבה אמיתית, רבים הרגישו ברגעים מסוימים, אבל יראה אמיתית קשה הרבה יותר להרגיש!

"דברי חכמים בנחת נשמעים"

עבודה זו של עידון ההרגשים, היא עבודה ארוכה בנפש האדם. הכלל הראשון בזה הוא: "דברי חכמים בנחת נשמעים" (קהלת ט, יז), ולאו דוקא בדיבורים, אלא כל מעשי האדם וכל צורת החיים שלו צריך שיהיו במהלך של נחת.

ניתן דוגמאות פשוטות, אבל כל אחד ישתדל לקלוט את הנקודה ולתרגמה לשפת המעשה הנוגעת לו באופן אישי.

מצינו בהלכה חילוק בין יום חול לשבת בענין צורת אכילת הפת. בשבת מותר לפרוס פרוסה עבה יותר, מחמת כבוד השבת, וביום חול יש לפרוס פרוסה דקה, כדי שלא ייראה כרעבתן.

מהי הנקודה הפנימית שעומדת מאחרי הדברים?

אדם שיכול לקחת ככר לחם שלם ולאכול אותו - והרי אצל עכו"ם רואים אנו צורת התנהגות כזו - זוהי גסות פנימית של הנפש! אין כאן שאלה רק אם הדבר מותר או אסור. ודאי שמחמת הלכות דרך-ארץ זהו מעשה אסור לחלוטין, אבל עוד לפני שאדם יודע את ההלכה, מי שנפשו עדינה, מרגיש מיד שזו אינה צורת התנהגות ראויה!

מה שמצינו במסכת דרך ארץ (פרק ד): "ולא יאחוז פרוסה כביצה בידו ויאכל, ואם אכל הרי זה רעבתן", הלכה זו נובעת מחיוב האדם להגיע להרגש פשוט שאכילת כמות מרובה הינה סימן של גסות. נפש שנמצאת במהלך של דקות אינה מסוגלת לאכול כך מצד עצמה.

ודאי שצריך לקיים זאת מצד ההלכה, אבל ההלכה צריכה להקנות לנפש את ההרגש הפנימי, שירגיש את ההלכה מצד עצמו. אם אדם פורס פרוסות גדולות מהלחם, הדבר מעיד על חספוס בהרגשות הנפש שלו. ככל שאדם יותר דק, הוא לוקח את הדברים יותר בדקות. ואמנם מדין כבוד השבת הותר לפרוס פרוסה גדולה יותר, אבל גם אז, האכילה ביד היא דקה. ישנה דקות פנימית שכשאדם חי איתה הוא אינו מסוגל לעשות מעשים מסויימים.

דוגמא נוספת: בימינו ניתן לראות אנשים באוטובוס יושבים ומשוחחים בטלפונים הניידים שבידיהם. כל אחד מכיר את התופעה המבישה הזו: בספסל שלפניו יושב אדם

ומדבר בקולי קולות, כך שגם אם היושב מאחוריו ינסה להמנע מלשמוע ע"י סתימת האוזניים בכח, לא יתכן כמעט שלא ישמע! וכך, יושב לו אותו יהודי ומספר בקול רם את כל הסיפורים, את כל הנעשה עימו בחייו הפרטיים, וכל הנמצאים מסביבו שומעים את דבריו, את הכל הם צריכים לדעת...

מלבד איסור גזל שעובר אדם זה, שהרי הוא מפריע לסובבים אותו ומטרטר אותם, מונח במעשהו גם פגם כלשהו בנקודה הפנימית שבנפשו. אדם המדבר שיחות אישיות עם בני-הבית כשכל הסובבים שומעים אותו - מעיד בכך על גסות פנימית שקיימת עמוק בנפשו!

אדם מטבעו אינו יכול לדבר דברים אישיים בשעה שהרבה אוזניים שותפים לשיחה זו. ולאו דוקא סודות, דברים נוראים שאף אחד לא צריך לדעת, אלא אפילו סתם דברים שאין בהם גוון אישי, ישנה הרגשה פשוטה בנפש האדם שדברים צריכים להיאמר במהלך של שקטות, במהלך של התבודדות עם מי שמדברים אתו, ולא שייהפכו להיות נכסי הרבים. אדם כזה, המדבר באוטובוס באופן ששלשה ספסלים מלפניו ולאחריו שומעים אותו, הוא אינו בגדר בן אדם! בן אדם - "צלם אלוקים" - כבר אין כאן! אדם מטבעו אינו יכול להיות חפצא של רשות-הרבים. הוא מדבר בנחת ובהצנע לכת.

כל זמן שדברים אלו אינם קיימים, אין אפילו מה להתחיל לדבר על יראה אמיתית. אדם כזה יתכן שיפחד מאריות ומכלבים, אבל יראה אמיתית מהבורא ית', יראת הרוממות או יראת חטא, כל אלו אינם שייכים אצלו, כי כדי להרגיש זאת באמת, מוכרחים להיות דקים, זכים.

באופן כללי, נקודה זו דורשת שימת לב מאוד רחבה. כל מציאות של התפרצות החוצה באופן קבוע, היא שלילה בעצם למהות הפנימית של הנפש. הגוף, עניינו: "קול רעש גדול", והנשמה, עניינה: "קול דממה דקה". ככל שאדם נמצא יותר ברעש - רעש של פעולות, רעש של דיבורים וצעקות, הוא מדבר עם חבירו הנמצא במרחק חמש עשרה מטר ממנו וכדו'... - הוא מתרחק מהנקודה הפנימית של הנפש שלו.

ודאי שישנם מקרים יוצאי דופן, כגון אדם ההולך ליפול, שצועק על מנת שיצילוהו מהנפילה, אבל הנקודה הכללית פשוטה וברורה: אדם שרוצה באמת לבנות עולם פנימי אמיתי, חייב להיות במהלך של נחת, מהלך שתנועותיו אינן מהירות, התזוזות שלוות, איטיות, דיבורו נעשה בצורה יותר מחושבת ומתונה, לדאוג שהמהלך התמידי שלו לא יהיה מהלך של חפזון, אלא מהלך של שקטות, של רוגע.

כשאדם יוצא מרעש גדול, הוא נכנס לעוד שקטות, ועוד שקטות, עומק לפנים מעומק. הוא חודר אל השקט הפנימי שבתוך נפשו פנימה. היו צדיקים שהגיעו למדרגה ששמעו "בת קול". וכי הבת קול צועקת? ודאי שלא! הבת קול היא קול רוחני דק שנשמע רק לאדם שהמהלך הפנימי של הנפש שלו הוא "קול דממה דקה".

"בכל יום יוצאת בת-קול מהר חורב ואומרת שובו בנים שובבים" (איכה רבה פתיחתא כה). ידועה השאלה מי שומע את דברי הבת-קול? וידועה גם תשובתו של ה'בעל שם טוב' הקדוש, שאלו הם ההרגשים הפשוטים של הנפש, שמרגישים בכל יום שיש צורך לעשות תשובה.

מי לוקח את ההרגשים הללו? אדם שהמהלך שלו הוא "קול דממה דקה", אצלו המהלך של הבת-קול שאומרת לו לעשות תשובה, זהו קול טוב, קול בריא שהוא שומע היטב. אבל אדם שחי במהלך של "קול רעש גדול" ועוסק בחופזה וברעשנות - אותה בת-קול נבלעת אצלו מכח קול הרעש הגדול, ומקולות מים רבים נעלם אצלו הקול הפנימי השקט.

היראה הינה קול שקט בנפש האדם, שעל מנת לשמוע אותו יש צורך לצאת מהחיצוניות של הרעש של הנפש, ולהיות אדם זך, הולך בנחת ומתבונן.

הדברים רחבים ועמוקים, ובדברינו כאן היה רק נסיון להעמיד את צורת הדברים באופן כללי מאוד, לתת צורת חשיבה איך צריך להיות המהלך הפנימי של האדם.

יעזור הקב"ה שנזכה כולנו לצאת ממהלך של חיי הגוף ולהכנס למהלך של חיי נשמה, וכך להדבק בבורא יתברך בשלימות.

פרק כ - אהבת ה'

מצות אהבת ה'

עד עתה עסקנו בענין היראה. בפרקים הבאים נעסוק בעזהשי"ת בענין אהבת ה'.

אהבת ה' היא מצות עשה מדאורייתא, ככתוב: "ואהבת את ה' אלוקיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל מאודך" (דברים ו, ה), כלומר כל אדם ואדם מישראל מחויב לאהוב את בוראו. ומבואר בספרים שכמו בכל מצוה, גם באהבת ה' ישנן דרגות שונות: באופן כללי ישנה אהבה התלויה בדבר וישנה אהבה שאינה תלויה בדבר.

אהבה התלויה בדבר, היא בעצם שורש עבודתם של אוה"ע. כל זמן שהם מקבלים שפע מהבורא הם אוהבים אותו. ברגע שנפסק השפע - בטלה אהבתם. הן כך מבואר בגמ' (ראש השנה ד ע"א), שהנאמר במשנה "האומר סלע זו לצדקה בשביל שיחיו בני,

ובשביל שאזכה בה לחיי העולם הבא - הרי זה צדיק גמור!" הוא דוקא בישראל, ולא בנכרים, ופירש"י (שם): "ישראל - לבו לשמים, ואם מריעין לו בחייו - אינו קורא לו תגר, אלא תולה היסורין בעוונו, אבל נכרי אם אין מטיבין לו כגמולו - קורא תגר".
כלומר, נכרי מוכן לתת בתנאי שהוא מקבל, ואם באים עליו יסורים - הוא מתחרט ממעשיו הטובים. זוהי אהבה התלויה בדבר. משא"כ יהודי, כשהוא נודר סלע לצדקה על מנת שיחיה בנו, אפילו אם הבן לא חי, קיים בנשמתו רצון אמיתי לאהוב את הקב"ה, לתת כביכול לבורא עולם.
שני כוחות אלו - אהבה התלויה בדבר ואהבה שאינה תלויה בדבר - טמונים בכל נפש ונפש, ועבודת האדם לעוררם ולגלותם.
ודאי שאהבה שאינה תלויה בדבר הינה מדרגה גבוהה יותר מאהבה התלויה בדבר, וא"כ דרך העבודה היא להתחיל קודם באהבה התלויה בדבר, ומשם לעלות לאהבה שאינה תלויה בדבר.

התנאים לאהבה התלויה בדבר

כדי להגיע לאהבה התלויה בדבר, אדם צריך קודם להכיר בהכרה ברורה שהקב"ה נותן ומעניק לו מתנות בלי סוף.
"אמר לו הקב"ה למשה: מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה, ואני מבקש ליתנה לישראל - לך והודיעם" (שבת י ע"ב). בדברי חז"ל אלו מבואר יסוד, שכדי שתהיה אהבה צריך שידעו כלל-ישראל מי נתן להם את המתנה - את השבת.
להבנת הענין, נצייר לעצמנו אדם היושב ליד שולחן ומישהו מגיש לו כוס מים לשתות. עד שהוא מספיק להביט מי נתן לו את כוס המים - האדם נעלם! הוא מכיר שמשהו נתן לו את הכוס, ויש לו הכרת הטוב כלפיו, אבל אין לו ידע מיהו אותו נותן. ממילא אין לאהבה למי להתמקד, כיון שלא ידועה זהות הנותן.
לעומת זאת, יתכן מקרה הפוך: אדם מגיע ורואה כוס מים על השולחן, והוא סבור בטעות שהוא בעצמו הניח את כוס המים שם לפני חמש דקות. כאן הסיבה שאין לו אהבה כלפי מי שהביא את כוס המים, היא משום שאינו יודע אפילו שמישהו אכן הביאם לכאן!
כלומר, ישנן שתי מדרגות: ראשית, ההכרה שלא אני הבאתי ומישהו אחר הביא, ואחרי ההכרה שמישהו אחר הביא, יש צורך להכיר מיהו אותו מביא. אם חסר אחד משני התנאים הללו, לא שייכת אהבה התלויה בדבר. רק כאשר אדם יודע שלא הוא הביא, והוא מכיר את אותו אדם שהביא - אז שייך שאותו אדם יביא לו עוד פעם מים, ועוד פעם, ועוד פעם, וכך, לאט לאט תתעורר בלבו האהבה כלפיו ביתר שאת ויתר עוז.

נמצא, אם כן, שאדם הרוצה לעבוד על מדרגת אהבת ה' התלויה בדבר, ראשית עליו להכיר שלו מצד עצמו אין כלום, ולאחר מכן להכיר שהכל מאת הקב"ה, "וזכרת את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" (דברים ח, יח) - הקב"ה הוא הנותן לאדם כח בכל דבר ודבר.

דבר פשוט כדוגמא: אדם קנה דירה בסך מסויים, ולאחר כמה שנים מחירי הדירות התייקרו כפליים. דירתו שווה היום כפול. הוא מרגיש שהוא התעשר!! לפני כמה שנים היה לו סך של כך וכך כסף, ועכשיו כפול.

במצב כזה עלול הוא לחשוב שמי שהעשיר אותו זה הוא עצמו, מכח החכמה שיש לו, מכח הבינה, או מכח ה'מזל' הטוב שלו.

עצם ההכרה שאדם חושב שקנין הדירה הוא זה שהעשיר אותו, זו כבר טעותו הראשונה. נקודה זו מבוארת בדברי התרגום שתרגם את המילים "כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" - "ארי הוא יהיב לך עיצא למקני נכסין" - הקב"ה נותן לאדם עצה לקנות נכסים. כלומר, גם בדבר שהאדם פועל ועל פי דרכי הטבע נראה שהוא הקונה ומקחו הרוויח, אין כזה חשבון שהוא הרוויח בכח עצמו! לכל יחיד ויחיד הקב"ה דואג שירוויח בדיוק את המגיע לו - לא פחות ולא יותר!

אם כן, ראשית על האדם להכיר שלא הוא זה שגרם שיהיה לו את הדברים, ושנית כל עליו להגיע להכרה ברורה שהקב"ה הוא זה שנתן לו הכל. על נקודה זו בלבד, כבר נזקק האדם להתבוננות, כי מצד טבעו, גם אם הוא מרגיש שהקב"ה נתן לו, הוא עלול להרגיש שתשעים וחמש אחוז הוא עשה, וחמשה אחוז הוא מגדיר כ"סייעתא דשמיא"...

אבל האמת היא שבענייני גשמיות, אפילו איתערותא דלתתא בקושי שישנה. הכל בכל מכל הוא גזירת שמים, וכל מה שיש לאדם הוא אך ורק מבורא עולם! גם הכח שיש לאדם לעשות את ההשתדלות המביאה לעושר, עצם הכח הגשמי - הוא מהבורא ית'.

עצם הרעיון שעלה במוחו של האדם וכתוצאה ממנו הוא הרוויח - גם הוא מאתו ית'.

נמצא, שישנה כאן הבחינה של "מי הקדימני ואשלם" (איוב מא, ג). ראשית של כל נקודה היא מהבורא, וגם מכאן ואילך כל נקודה ונקודה הינה נתינה שהקב"ה נתן. ועבודת האדם היא, ראשית לשלול את ההרגשה העצמית שהוא פועל, ולאחר מכן לקבוע בתוכו את ההכרה שהקב"ה הוא זה שנותן לו את הכח.

הכרה באפסיות האדם

איך פועלים ומגיעים להכרה הזו?

ניתן דוגמאות כדי להמחיש את הדבר.

לאדם יש בת זוג. הוא מתבונן בדבר ושואל את עצמו: "מי נתן לי את בת זוגי?" ובכן, הוא יכול לחשוב, שהרי יש לו "מעלות" אלו ואלו, ובאופן טבעי אנשים רוצים אותו... היה לו מבחר והוא יכול היה למצוא את בת הזוג הנראית לו... זוהי השקפה פשוטה שאדם מסוגל לחשוב.

בהתבוננות יותר פנימית יבין כי "מה' אשה משכלת" (משלי יט, יד)! שכן "ה' מוריש ומעשיר" (ש"א ב, ז) והוא גם "יהיב חכמתא לחכימין" (דניאל ב, כא) וכו'. כל מעלה שיש לאדם, הכל הוא מאת הקב"ה. אם הוא חכם - זו מתנה משמים, אם הוא עשיר - גם העושר מגיע מהבורא ית' (וכמש"כ הרמב"ן באגרתו הידועה), והרי אם כל הנתונים הללו לא היו, אין הכרח שהיה מוצא את בת זוגו.

כלומר, ראשית, כל מעלותיו בעצם אינן שלו, הן של הבורא ומהבורא, הוא מולבש ב'מלבושים' שאינם שייכים לו. שליח של הבנק שאוחז בידו מאה אלף דולר, אף אחד לא מגדיר אותו כעשיר. שלחו אותו מהבנק הראשי להעביר לסניף מאה אלף דולר, הציבו עליו שומרים חמושים וכו'. אדם כזה אינו נחשב עשיר. הוא בסה"כ מעביר את הכסף מנקודה לנקודה.

כל מה שיש לאדם בעצם זה לא הוא!! אלו הם לבושים שלו. החכמה מולבשת על האדם, הקניינים הם קניינים המולבשים על האדם, וכל מעלה שלא תהיה, היא מעלה של הבורא שהלביש בה את האדם. אלו הם לבושים של הקב"ה, שהוא בכבודו ובעצמו השאיל אותם לאדם להשתמש בהם.

בנוסף לכך שאדם אינו בעלים על מעלות שיש לו, ובכל רגע ורגע הקב"ה יכול לקחתם ממנו, הרי גם כשיש לאדם את המעלות, אין הכרח כלל שיצליח לפעול עימן את מה שהוא חפץ. "כי לא לקלים המרוץ ולא לגיבורים המלחמה וגם לא לחכמים לחם וגם לא לנבונים עושר וגם לא ליודעים חן, כי עת ופגע יקרה את כולם" (קהלת ט, יא) - אין הכרח שחכמה תוליד עושר, ואין הכרח שאדם קל יוכל לרוץ.

כשלוקח אדם נקודות אלו ומתבונן בהן, הוא מגיע להרגשה של "ונחנו מה" - מצד עצמי אינני ולא כלום! עדיין אין זו ענוה פנימית. זוהי פשוט הכרת האמת מיהו ה'בעל הבית' האמיתי על העולם, מי נותן לאדם את הכל, ומי מנהיג אותו בכל דרכיו!

אדם הוא בבחינת שומר שאחרים הפקידו אצלו חפצים לשמירה. יש לו ילדים שהם לא שלו, אך הוא שומר עליהם. הפקידו את הילדים בידיו, והוא אחראי להחזירם לבורא עולם בשלמות עד כמה שניתן. נתנו לו גוף - הגוף של הקב"ה - ועליו להחזירו לקב"ה בסוף ימיו כשהוא שלם, ללא פגם! אפילו עצם עצמותו של האדם - הנשמה - אינה שלו:

"נשמה שנתת בי טהורה היא... ואתה עתיד לטלה ממני", הכל פקדונות. אדם מקבל ומחזיר לבורא עולם.

כשיש הכרה כזאת ברורה באדם, האדם חי בהכרה פשוטה כי "אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני" - מצד עצמיות האדם הוא כלום, חסר כל ערך עצמי!

התבוננות בכך שהכל שייך לבורא

איך קונים הרגש זה?

נדרוך בדרך שדרכנו בה עד עכשיו, אך נדבר על נקודת התבוננות הפרטית השייכת לכאן.

לדוגמא: אדם אוחז שעון ביד. ראשית הוא שואל את עצמו: האם שעון זה שייך לי או לא שייך לי? התשובה הפשוטה היא: הוא שייך לי! והראיה, שבדיני 'חושן משפט', אם יבוא מישהו וירצה לקחתו ממני, ייחשב גזלן ויהיה חייב להחזירו, אם לא - אתבע אותו בבית דין וכו'. אם כן, בגדרי חושן משפט השעון נחשב שלי!

הבה נתבונן: האם אכן השעון שיך לאדם העונד אותו? הן כל דבר ניתן לאדם ע"י הקב"ה בתורת פקדון להשתמש בו ככלי לעבודת קונו! "רבי לוי רמי: כתיב לה' הארץ ומלואה, וכתיב: השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם! לא קשיא, כאן - קודם ברכה, כאן - לאחר ברכה (ברכות לה ע"א).

אדם העובד בחברה ומקבל ממנה רכב, הרכב אינו שלו. החברה נתנה לעובד רכב כדי שיוכל להשתמש בו לצורך עבודתו.

אם כן, יתבונן אדם לעצמו: השעון הזה שנמצא בידי הוא שלי? - לא! הקב"ה נתן לי את כלי זה על מנת שאעבוד אותו, הכלי הזה כל כולו שייך לקב"ה לגמרי, וכל מה שניתן לי בו ומוגדר כשלי בגדרי חושן משפט, הוא אותו כח שאני יכול להשתמש אתו לעבודת הבורא. מעבר לזה - לא קיים המושג "שלי".

ממשיך האדם ושואל את עצמו: איך אני אומר שהשעון לא שלי, הלא השעון עלה לי חמישים שקלים. ומהיכן היו לי אותם חמישים שקלים? עבדתי והשגתי את הכסף!

כאן נדרש מהאדם כושר פיתוח של המחשבה, לקחת דבר ולהתבונן בו, לרדת לשורשו ולומר כך: אני חושב שעם חמישים השקלים הללו קניתי את השעון. מהיכן הגיעו חמישים שקלים אלו? מעבודתי. מהיכן היה לי הכח הגופני לעבוד? מהיכן שאבתי את הכח הרוחני שהשתמשתי בו לעבודה? וכי אני בראתי את עצמי? יצרתי לעצמי ידיים? יצרתי לעצמי מח?! הן זו בעצם היתה מחשבתו של פרעה הרשע: "לי יאורי ואני עשיתיני"!

כל אדם שקצת יתבונן, יחשוב לעצמו: אפילו אם אני קם בבוקר, הולך לעבודה ומשיג כסף, מי הקים אותי מן המיטה? על מה אני דורך? על שתי רגלַי. מי נתן לי רגליים? אחרי כן: מי נתן לי דעת ללכת מן המיטה עד לפתח החדר? הרי יש אנשים שרח"ל אין להם דעת. מאידך ישנם אנשים שיש להם דעת, אך רח"ל אין להם רגליים! מי נתן לי רגליים? מי נתן לי מח? הרי בלי ידיים, בלי רגליים ובלי מח לא הייתי מגיע לעבודה, וגם אם הייתי מגיע לעבודה, לא הייתי מסוגל לעבוד.

נמצא, אם כן, שאותם חמישים שקלים שאיתם קניתי את השעון, החמישים שקלים עצמם אינם שלי! השגתי אותם מכח שהקב"ה נותן לי בכל רגע רגליים, ידיים, דעת, מח, ומחייה אותם! השתמשתי בכלים של הבורא להשיג את החמישים שקל, וא"כ החמישים שקלים הם של הקב"ה.

יתרה מזו, גם אם אדם עובד, האם יש הכרח שישלמו לו את משכורתו בסוף החודש? עינינו רואות שאנשים עובדים, ועד סוף החודש או שהמפעל לא נמצא, או שהאדם לא נמצא, אבל אין הכרח שאדם יקבל משכורת!

אנו נוקטים דוגמאות פשוטות, אבל הנקודה היא אחת: שאדם יכיר שבהשקפה האמיתית לא קיים כזה מושג: "שלי"! כל מה שיש לי, לא רק כלים גשמיים, חיצוניים, אלא עצם ההויה, כל האברים של האדם - רמ"ח אברים ושס"ה גידים - ועוד יותר פנימה: החכמה וההרגשים, ועוד יותר פנימה: עצם הנשמה - כל אלו יצירה של הבורא, והוא הבעלים היחיד עליה! אין 'בעל הבית' אחר לבירה אלא בורא-עולם.

ההתבוננות בנקודה הזאת צריכה להיות ארוכה ורחבה. אדם מתבונן בחפצים אצלו בבית, הוא מתבונן ברגליו, בידיו, במוחו וכו'. הוא לוקח עוד נקודה ועוד נקודה ומתבונן בה שוב ושוב.

ניתן דוגמא נוספת: אדם מתבונן במשהו. הוא עוצר את עצמו לרגע קט ואומר: "מהיכן יש לי את הכח להתבונן? עצם זה שאני מתבונן על זה שאני מתבונן, עם איזה כלי אני משתמש? אני משתמש עם המח, והשכל שנמצא בתוכו. מי נתן לי מח? מי נתן לי שכל? הקב"ה נתן לי! האם ישנו הכרח שגם בעוד דקה הוא יתן?!

כלומר, אדם מגיע להכרה פנימית בעומק הנפש, שכל מה שפועל אצלו אלו כלים של הקב"ה.

כעס וצער נובעים מתחושת בעלות

היכן הוא המודד אם אדם מרגיש זאת באמת והוא השיג השגה אמיתית את הדברים?

ודאי שישנם לזה הרבה אבחנות, אבל ננקוט כאן אבחנה אחת פשוטה. לאדם ארע נזק כלשהו. באופן טבעי הוא כועס. מי שעבד לקנות אמונה, מאמין שהכל בהשגחה פרטית ואין צורך לכעוס, וזו אמת!!

אמנם, לפי דברינו, ההכרה צריכה להיות שונה בתכלית!

משל למה הדבר דומה? אדם הולך ברחוב ורואה כוס שהמים נשפכו ממנה ארצה. הוא מברר של מי המים, ואומרים לו שהכוס נמצאת כאן כבר שלשה ימים, והמים אלו מי גשמים שירדו לתוך הכוס ואינם שייכים לאף אחד. ודאי שלאדם זה לא יהיה שום כאב על המים שנשפכו.

אבל אם אותו אדם נמצא בביתו בשבת-קודש, כשכל החנויות סגורות, וברשותו כמה בקבוקי שתיה, וכלם נשפכו על הרצפה - באופן טבעי, כל אחד לפי מדתו, מתעורר אצלו כעס כלשהו. מהיכן נובע כעס זה? מהתחושה: קניתי שתיה, רציתי לשתות, עכשיו אין לי!

אם אדם היה מגיע להכרה אמיתית שבקבוקי השתיה אינם שלו, והעובדה שלפני שניה הם עמדו אצלו לשימוש, אינה מלמדת בהכרח שיעמדו לרשותו גם בעוד דקה, ממילא היה מבין שכל זמן שנתנו לו - נתנו לו, וכשלקחו - לקחו!! גם כשניתנו לו, היה זה למען מטרה אחת ויחידה: שיוכל לעבוד את בוראו בנחת ובהרחבת הדעת, וכשהקב"ה החליט שמסיבה מסויימת החפץ לא צריך להיות ברשותו - הוא פשוט לקח אותו ממנו. באופן כזה אדם לא מרגיש שלקחו ממנו משהו, כי הוא מעולם לא היה שייך לו. באותה מידה שכשמים של הפקר נשפכו ברחוב הוא לא מרגיש שלקחו לו את המים, כך בדיוק כשלוקחים מביתו חפצים שלו כביכול, הוא לא מרגיש שלוקחים את שלו. הכל שייך לבורא עולם!

ישנם אנשים שקשה להם לתת את הדירה לאחרים כשהם נוסעים לשבת. מבקשים מהם, והם מרגישים איזושהי בעלות על הדירה וקשה להם להיפרד ממנה. זוהי השקפה מוטעית! אין שום בעלות על דבר! חפצים נועדו אך ורק לשמש את בורא העולם. אם אדם משתמש איתם לעבודת הבורא - שפיר! ואם הוא לא צריך - שאחרים ישתמשו!

ודאי שצריך לדעת כל מקרה לגופו, אך ביחס לנקודה הפנימית, אין כזה מושג "בעלות על דבר"! אם קשה לאדם לתת חפצים שלו לאחרים, או שחש כאב לב כשחפצים שנתן לאחרים ניזוקו, סימן שהוא לא חי עדיין בהרגשה שהכל לא שלו, שבאמת אין בעלות לאדם על חפצי העולם.

עבודה עם הקב"ה, לא בלעדיו

אדם צריך לקחת נקודה זו ולחיות איתה באמת. מלבד מה שהיא מביאה לאהבת ה', כפי שנבאר זאת בהמשך, נקודה זו מביאה אותו גם להתנתקות אמיתית מעולם החומר. הבעלות יוצרת לאדם התקשרות לעולם החומרי. ככל שאדם מתנתק יותר מהרגשת הבעלות, הוא מרגיש יותר שהעולם כולו הוא בבחינת כלים חד-פעמיים שאין לאדם קשר נפשי אליהם ואיבודם אינו מצער אותו כלל.

צריך אדם לדעת שזו לא עבודה לחודש ולא לחודשיים. צריך לקחת את הנקודה ולהתנתק מהרגשת הבעלות, הן על הקניינים החיצוניים - על הבית, על הממון וכו' - ולאחר מכן על האיברים הפנימיים, על החכמה ועל ההרגשים, וכו'.

אבל כאן נחזור ונדגיש, כי אל לו לאדם לעבוד לבד. עליו לעבוד עם בורא העולם. שלא יאמר לעצמו: "הקב"ה נתן לי, חפץ זה שייך לבורא-עולם". ודאי שמשפטים אלו אמיתיים, אבל תוך כדי כך הוא מאבד את הקרבה הפשוטה שלו עם הקב"ה!

הצורה אמיתית של הדברים היא, שאדם אומר לקב"ה בלשון נוכח: "מי נתן לי את השעון הזה? האם אני בעלים עליו, או אתה, רבש"ע, בעלים עליו? הבית שאני גר בו - הוא שלי או שלך?" כלומר, אדם מעמיד את כל העולם בינו ובין הבורא יתברך כביכול, והוא דן אם העולם שלו או של הבורא יתברך.

בצורת עבודה זו הוא חי עם בורא-העולם באופן של נוכח. אם לא כן, ח"ו עלול אדם להיות שקוע בהתפרדות מקניינים, ויחד עם זאת לאבד את קרבת ה' שהשיג עד היום, וגם אם לא השיג, מעצם הדיבורים הללו ניתן להשיג קרבת ה'.

בכל נקודה שאדם עובד בצורה הנכונה - הוא מתבונן בדברים, הוא מדבר, אבל חי בהתבוננות של נוכח עם הבורא, בדיבור של נוכח - חוץ ממה שהוא קונה את העבודה הפרטית, הוא קונה גם קרבת ה'.

ישנם בעצם שלשה שלבים: העבודה על ההכרה שהכל של הבורא. העבודה בצורת נוכח עם הבורא, ותפילה לבורא עולם שהאדם יזכה להכיר באמת שהכל שייך לו ית'.

כל זמן שאדם לא חי עם צורה זו בהכרה ברורה, קשה להגיע לשלב הבא שנקרא אהבת ה' שאינה תלויה בדבר. כאשר הדברים עדיין לא הופנמו בלב האדם, והאדם מרגיש באחוזים מסויימים בעומק הנפש, שלא הקב"ה נתן לו את הידיים, הרגליים, החכמה וכו', ממילא מה שהוא מקבל מהקב"ה בכל רגע הוא אינו יודע להעריך את האהבה המניעה את הנתינה. רק במקרים מיוחדים הוא חש השגחה פרטית.

שומעים אנו לפעמים סיפורים נפלאים על "השגחה פרטית". מעשים כאלו מודפסים לעשרות ולמאות. מי שהוא קצת פנימי, קשה לו לשמוע את הסיפורים הללו, כי הם מורידים אצלו את ערך ההתייחסות לחיי היום יום. במקום להרגיש בבוקר כשהאדם קם, שהקב"ה הוא המעמיד אותו על הרגליים וכו', הוא רואה את בורא העולם רק בהשגחה פרטית מיוחדת שבאה ומופיעה אחת לכמה שנים...

ודאי שמי שהוא רחוק מאמונה, סיפורי השגחה אלו הם השלב הראשון שעל ידו הוא נכנס לעולם של השגחה. אבל כאן עליו לעצור את מהלך החיים, ולקבל מבט אחר עליהם. ראיית הבורא רק במקרים יוצאי דופן מיוחדים, זוהי זילות אמיתית בהנהגת הבורא. הצורה האמיתית שעל האדם לחיות היא, שבאותה מידה שהוא מרגיש שהקב"ה הנהיג אותו באופן מיוחד וניסי, כך בכל יום ויום, ובכל שעה ושעה, הקב"ה מנהיג אותו! אין זה ענין של התפעלות, זוהי צורת חיים פשוטה, וע"י הכרה אמיתית שהכל בכל מכל כל שייך לבורא עולם נזכה להתקרב אליו ולהגיע למדרגת האהבה התלויה בדבר.

פרק כא - אהבת השי"ת לאדם - ואהבת האדם להשי"ת

הכרה באהבת ה' אותנו מביאה לאהבתו

עסקנו בפרק הקודם בענין אהבת ה' במדרגת אהבה התלויה בדבר.

הנקודה ראשונה שהזכרנו היא, שראשית צריך אדם להכיר מהיכן הגיע אליו כל מה שיש לו, והכרה זו מחולקת לשני פנים - לשלילה ולחיוב: א. הכל לא בא ממנו, לא כוחו ועוצם ידו עשו לו את החיל הזה. ב. הכל מאת הקב"ה.

"אהבה התלויה בדבר" פירושה, שע"י שאדם מקבל מחבירו פעם ועוד פעם, ועוד פעם, הנותן והמקבל מתקשרים. כלומר: לא רק שהחפץ מצד עצמו מקשר בין הנותן למקבל, כמו שאמרו חז"ל: "שכן דרך הנותן מתנה, להיות נותן בעין יפה" (ירושלמי ב"ב פרק ד), היינו שעצם הנתינה הינה כלי של התקשרות בין הנותן למקבל - אלא התקשרות מצד סיבת הנתינה, שכשראובן נותן לשמעון פעם אחר פעם, שמעון מרגיש שסיבת הנתינה היא מחמת שראובן אוהב אותו, וממילא דבר זה מעורר בנפש שלו עצמו את האהבה לראובן.

זוהי אהבה התלויה בדבר, כלומר אהבה התלויה בנתינה שראובן נותן. אם יתן לו במשך שבוע, שבועיים או חודש, ולאחר מכן, למשך כמה שנים יפסיק, כיון שכל סיבת האהבה נולדה מכח הנתינה, העדר הנתינה ראשית מחליש את מה שקיים, ועוד יותר - עצם העדר הנתינה לפעמים יוצר את ההרגשה שאם הוא לא נותן, סימן שהוא כבר לא אוהב.

אהבה שאינה תלויה בדבר איננה יכולה להתבטל, כי זו אהבה עצמית שאין לה שום ביטוי מעשי, אבל לעומת זאת באהבה התלויה בדבר, כשנפסקת הנתינה, ראשית הסיבה לחידוש האהבה - נאבדת, ושנית, גם האהבה הקיימת הולכת ונחלשת.

כשאדם רוצה לקנות באמת את מדרגת אהבת ה' התלויה בדבר, עליו להתבונן בנתינה שהקב"ה נותן לו, אך לא להתבונן רק מצד מה שהוא מקבל ממנו דברים וכו', אלא שעל ידי הנתינה עליו לגלות את מי שעומד מאחורי הנתינה, ולהרגיש כלפיו רגש של אהבה. משל למה הדבר דומה? אדם נמצא בעיר ואין לו מה לשתות. עובר שם יהודי עם כד של מים ונותן לו לשתות. ודאי שלמקבל ישנה הכרת הטוב לנותן. הוא היה נתון בסכנת נפשות, צמא עד מוות ממש, והלה נתן לו לשתות. המקבל לא חש שהסיבה שהנותן נתן לו היא כי הוא מאוד אוהב אותו, אלא מחמת רגש טבעי פשוט שקיים אצל כל בן אנוש, שכשהוא רואה אדם שחלילה הולך למות, ישתדל להצילו ע"י נתינת מים.

אין זאת אומרת שלאחר שקיבל ממנו את המים, לא ירגיש המקבל אהבה מסויימת כלפי הנותן. נתינה כה גדולה ומשמעותית ודאי מעוררת אצלו אהבה כלשהי, אבל האהבה נולדת מכח ההכרה בגודל המעשה שנעשה עימו, ולא מכח ההרגשה עד כמה אותו אדם שנתן לו אוהב אותו.

נמצא אם כן, שישנם שני סוגי נתינות: ישנה נתינה הנובעת מחמת רגש טבעי של רצון לסייע לזולת, לאו דוקא מתוך אהבה כלפיו, ומכל מקום המקבל חש רגש של אהבה לנותן, כיון שסוכ"ס הוא החיה אותו ונתן לו. וישנה נתינה שסיבת הנתינה מראש היא האהבה המרובה שיש בלב הנותן כלפי המקבל. ממילא, כשהמקבל מקבל את הדבר, הוא מרגיש את לבו של הנותן, וחש גם הוא אהבה כלפיו, בבחינת "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם" (משלי כז, יט).

כשבא, אפוא, אדם לעבוד על אהבת ה' התלויה בדבר, עליו לדעת כי ודאי מה שהקב"ה נותן לאדם אינו נובע רק מרחמים, שמרחם על האדם שלא ימות. ישנה אהבה בעצם שהקב"ה אוהב את הנבראים וחפץ להיטיב עימם, ואם כן עיקר עבודתו אינה להתמקד במה שהוא מקבל, אלא בסיבת הנתינה של הנותן, להרגיש את אהבת ה' אליו, וממילא עי"ז יעורר את אהבתו כלפי הבורא ית'.

כלומר, אהבה התלויה בדבר היא אהבה לשני צדדים: אהבה שהבורא אוהב את האדם, ואהבה שהנברא אוהב את בוראו, וכשבא האדם לעבוד לעורר את אהבת ה' הטמונה בו, הוא לא עובד להדיא על חלק זה, אלא עובד לגלות את האהבה שהקב"ה מצדו אוהב

אותו, ואחר שירגיש בבירור שהקב"ה אוהב אותו, ממילא תתעורר גם אצלו האהבה כלפי בוראו, באופן של "כמים הפנים לפנים".

הפנמת ההכרה בנתינותיו של הבורא

כיצד יכול אדם להגיע להכרה באהבת הקב"ה כלפי ברואיו?

הנקודה הראשונה היא מה שהזכרנו בפרק הקודם - ההכרה שכל מה שיש לאדם הוא מקבל מהקב"ה. הכרה זו צריכה להיות מופנמת היטב בלב האדם!

איך מפנימים הכרה זו?

ניתן דוגמאות כדי להמחיש את צורת הדברים. אדם יושב בביתו ליד כסא ושולחן. הוא מתבונן בשולחן העומד לידו ומתחיל לדבר עם בורא העולם:

"רבונו של עולם, מהיכן יש לי שולחן? ממך! למה נתת לי את השולחן? האם משום שלא היה לך מה לעשות אתו בשמים והחלטת לזרוק אותו לפח, ואני כביכול הפח שאליו הוא נזרק? - ברור ופשוט שלא! ואולי נתינת השולחן היתה כפירעון של בעל חוב? ודאי שגם זו אינה הסיבה היחידה והפנימית ביותר, לא ולא!! הסיבה הפנימית, רבונו של עולם, שנתת לי שולחן היא משום שאתה אוהב אותי ורוצה שיהיה לי קל, נח ונעים, ואוכל לעבוד אותך בישוב הדעת. נמצא, רבונו של עולם, שמהשולחן הזה אני יודע ומרגיש שאתה אוהב אותי, כי אילו לא היית אוהב אותי - לא היית נותן לי שולחן!" וכך, באותה צורה מתבונן הוא גם על הכסא שהוא יושב עליו: "רבונו של עולם, למה נתת לי כסא? - כי אתה אוהב אותי, ואינך רוצה שאצטער מכך שאהיה מוכרח לעמוד כל הזמן".

כלומר, אדם לוקח עוד חפץ ועוד חפץ הנמצא ברשותו, ומתבונן על כל פרט ופרט בסבלנות, מפני מה הקב"ה נתן לו אותו. בודאי שהתשובה בסוף תהיה אותה תשובה, אבל הוא מתבונן: אילו לא היה לי שולחן, הייתי צריך לאחוז את הספרים בידיים, הייתי צריך לאחוז את הצלחות בידיים, ואתה - הקב"ה - אוהב אותי, לכן נתת לי שולחן!" וכך הוא עובר עוד פרט ועוד פרט, ובכל שלב הוא אומר לקב"ה: "רבונו של עולם נתת לי חפץ זה - סימן שאתה אוהב אותי".

ראשית ההתבוננות צריכה להיות בקניינים החיצוניים: בית, שולחן, כסא, ועוד. לאחר מכן יש להכנס יותר פנימה, להתבונן באיברי הגוף עצמו שהקב"ה נתן לאדם, ולעבור עוד איבר ועוד איבר בסבלנות. ובהמשך להעמיק יותר: יתבונן בכשרונות שיש לו, או בעולם ההרגשות שלו, שאלו דברים יותר פנימיים, ובכל חלק יתבונן מדוע הקב"ה נתן

לו אותו? הרי ישנם הרבה אנשים שלא זכו לכשרונות כאלו, ולמה הקב"ה נתן דוקא לו? כי הוא אוהב אותו!

וכך, ישב פרק זמן מאוד ממושך - ימים ואף שבועות - יתבונן בנקודה זו, וידבר עם הקב"ה: "רבונו של עולם, אני יודע שאתה אוהב אותי. איך אני יודע? אני רואה זאת בכל רגע ורגע". כלומר, עליו להרגיש שהקב"ה נותן לו כל הזמן. ככל שירגיש פחות שהוא מקבל מהבורא, כך תפחת אצלו הרגשת אהבת הבורא. ככל שהוא מרגיש שהקב"ה נותן לו יותר, ובאמת נותן לו את הכל!! - ירגיש יותר שהקב"ה אוהב אותו.

בהמשך, צריכה נקודה זו להציף את לב האדם!

לדוגמא: אדם יושב ליד השולחן, נוטל ידיים ומברך "המוציא לחם מן הארץ". מלבד עצם הברכה, עליו לדבר עם הקב"ה בלשונו הפרטית, בפשטות: "רבונו של עולם, נתת לי לחם, אני מרגיש שאתה אוהב אותי, כי נתת לי מה לאכול".

כשאדם מתרגל לנוסח של ברכה, אע"פ שהכל טמון בברכה, אבל השגרה מפקירה את ההרגשים של האדם. אדם צריך להתרגל לברך את הקב"ה מתוככי נפשו, לבטא את ההרגשה האמיתית שהוא מרגיש, שבנתינת פרוסת לחם זו מתגלה האהבה שהקב"ה אוהב אותו.

הנקודה הזאת צריכה להקיף את האדם מבוקר עד לילה, בכל, מכל, כל. הוא יושב ולומד תורה - לחוש את המציאות של "כי באור פניך נתת לנו ה' אלוקינו תורת חיים"! שיאמר לקב"ה: "למה נתת לי תורה? האם כדי אסבול? לא! ודאי כי רצונך להיטיב עמדי, ואין טוב אלא תורה, שעל ידה אוכל להתקרב אליך יתברך!"

כשיעמיק האדם יותר, יבין כי אחת הסיבות היסודיות לעצם הבריאה בכלל, היא רצונו ית' להיטיב עם ברואיו. כלומר, הקב"ה אוהב את הנבראים, ממילא הוא רוצה להיטיב אתם.

פונה, אפוא, האדם לבורא עולם ואומר לו: רבש"ע, למה יצרת אותי בכלל? - משום שאתה אוהב אותי ונותן לי לא רק את הפרטים של חיי היום יום, אלא עצם היצירה ופרטיה, הם ביטוי של אהבתך כלפי!

כשאדם חי בצורה כזו, נקודת האהבה של השי"ת אליו מקיפה את כל לבבו ממש. כמובן, בתחילה אלו דיבורים בעלמא ומעט הרגשים, ולאט, לאט, יותר ויותר, מתגברת בלבו ההרגשה, עד שבאופן טבעי הוא אוחז דברים ביד, ומדבר עם הקב"ה בפשיטות באמצע היום: "רבונו של עולם, אתה אוהב אותי, אתה מחיה אותי הרגע, החיים שאתה נותן לי נובעים מאהבתך, אני מרגיש זאת בכל לבי!"

כמו אנשים שאין להם כח, הם צועקים: "אַי, אַי", כך צריך אדם לצעוק כביכול כבר בלי דעת, עם הכח הטמון בנפש: "רבונו של עולם אתה אוהב אותי!"
ודאי שאין ענין לצעוק זאת מיד, כשאדם עדיין אינו מרגיש כלום. יש להתקדם בהדרגה. אבל זהו המהלך.

חלקו של האדם: תפילה

כאן נחזור על הכלל היסודי איתו הולכים אנו לאורך כל הדרך. בכל קנין וקנין שאדם רוצה לקנות אותו, יש את החלק של עבודת האדם, יש את החלק שהקב"ה משפיע עליו, ויש את נקודת האמצע שהיא תפילה.
אדם מצדו צריך לעשות את חלקו. הוא מתפלל לקב"ה שישפיע לו את כל מה שצריך, והוא יודע ומכיר שעיקר ההשפעה היא מהבורא ית'.
נבאר את הדברים בפרטות. לדוגמא: אדם אוחז כוס מים בידו, ואומר לקב"ה: "למה נתת לי את כוס המים הזו? - אני יודע בבירור בשכלי, שהסיבה שנתת לי את הכוס מים היא, כי אתה אוהב אותי. אני מרגיש זאת [כל אחד לפי מדרגתו], אך אינני מרגיש זאת מספיק. עזור לי שארגיש את אהבתך באמת, שההרגש יהיה פנימי, במעמקי הנפש, שהנקודה הזאת של אהבת ה' תחיה בתוכי בפשיטות, ותבער בי לאורך כל היום!"
כלומר, האדם מצדו עושה את חלקו. הוא מדבר עם הבורא שהוא אוהב אותו, והדבר מתגלה ע"י מה שהוא נותן. יחד עם זאת הוא כל הזמן מתפלל לבורא עולם שיזכה להרגיש עוד יותר ועוד יותר את אהבת ה' אליו.
ככל שירגיש אדם יותר בלבבו [לא בשכלו] שהקב"ה אוהב אותו, בהכרח שגם אהבתו כלפי בוראו תתגלה יותר. ודאי שגם על כך אדם צריך לעבוד, אבל ביחס לנקודה הראשונה, זוהי עבודה הרבה יותר קלה.
לאחר שמתעוררת בלב האדם אהבת הבורא, הוא נעמד ואומר לבורא עולם: "אם אתה אוהב אותי כל-כך, גם אני אוהב אותך". אם הוא עדיין לא מרגיש כלל שהוא אוהב את הקב"ה, עליו להתפלל לקב"ה: "הרי אתה אוהב אותי באמת. בהכרח, אפוא, שגם בי טמון הכח לאהוב אותך בחזרה, על פי הכלל של 'כמים הפנים... כן לב האדם אל האדם'. אנא ממך, תעורר בי נקודת אהבה זו! אני יודע שבעצם נשמתי הנני אוהב אותך, אך אינני מרגיש זאת".
אמנם, בד"כ אין אדם שלא מרגיש את אהבת ה'. לכן, הצורה היותר מצויה היא שאדם יתפלל לקב"ה: "אני מרגיש שאני אוהב אותך, אבל בלי שום יחס לרמה שאתה אוהב אותי. אהבתך אלי היא אהבה אינסופית, ומבקש אני שגם אהבתי תלך ותגדל, עוד ועוד".

אהבת ה' - בלב ולא בשכל!

נקודה זו של אהבת ה' ממלאת את הנפש מרישא עד גמירא, בכל קומה של האדם. אדם שמסוגל לשכב בלילה במיטה ולא להזכר בבורא עולם וממילא להזכר באהבתו, סימן שעדיין אינו מקושר אליו כדבעי. בהכרח שהוא נמצא באמצע הדרך, ועליו להמשיך ולהתקדם.

אם אדם רוצה לדעת מהי מדרגתו האמיתית באהבת ה', המבחן אינו רק בנקודה של נפילת מחשבות באופן טבעי, אלא בנקודה של לב טהור!

קיים הבדל יסודי מאוד בין נפילת מחשבות, לבין הרגשה. למשל: אדם שיש לו הרבה חובות, המחשבה אודות החובות עשויה לפול בלבו ובמחשבתו פעם אחר פעם, אבל מכאן ועד מצב של אהבת החובות, הדרך רחוקה מאוד... כלומר מחשבה שכלית קרה יכולה להוליד מתח ולחץ, אך אהבה ודאי שאינה מולידה!

בנקודה זו של אהבת ה', לפעמים ע"י שאדם מרגיל את עצמו בדיבורים ובמחשבות, ממילא המחשבה מתרגלת לחשוב בזה, וההרהורים הם הרהורים של מח שהוא מיסוד המים. ועליו לדעת כי זו אינה אהבת ה' אמיתית! אהבת ה' במח זהו תרתי דסתרי. כל ענינה של האהבה הוא בלב!

כשמדברים על אהבת ה' ש"רשפיה רשפי אש שלהבת י-ה", ו"מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה" (שה"ש ח, ו-ז), פירוש הדבר כך: גם אם במחשבתו שקוע אדם במשהו אחר, האהבה הפנימית שנמצאת בלבו בוקעת ופורצת, "רשפיה רשפי אש"!

כל זמן ששייכת מציאות אצל אדם, שע"י טרדה האהבה נשכחת ממנו - בהכרח שהאהבה אינה קבועה בלבו באמת בשלמות!

ניתן משל ודוגמא לדבר: ילד הולך לגן, ואמו נשארת בבית. במשך היום קורה שהאם נתקפת בגעגועים לבנה. והרי כמה זמן היא לא ראתה אותו? - שעתיים, שלוש ואולי חמש שעות. נו, אז מה כל כך נורא? - אבל לא! כשהנפש קשורה למישהו, אפילו הפסק של כמה שעות מעורר געגועים!

זהו המשל, והנמשל כמובן יותר מזה. אחד המודדים האמיתיים לנקודת אהבת ה' הוא, אם העדר שלו ית' מוליד אצל האדם געגועים.

ודאי שכמו בכל דבר, גם במידת האהבה שבלב האדם ישנן עליות וירידות. בשעת ה'עליה' אדם מרגיש את האהבה יותר בתוקף, ובזמן ה'ירידה' האהבה נחלשת. אם בשעת הירידה, אחת לחצי שעה, או אחת לשעה, שעתיים, אדם מתגעגע בנפשו להרגשים של אהבת ה' שהיו לו, הריהו קשור לאהבה הזאת. זוהי נקודה בנפש שתובעת

את מילוי החסרון. אין זה אומר שאכן בזמן נפילה ביכולתו למלאות חסרון זה, אבל עצם הגעגועים מורים על כך שנקודת הנפש מחוברת לאהבה.
ודאי שישנה גדלות וישנה קטנות, ובזמן הגדלות האהבה יותר בתוקף בלבו ובזמן הקטנות היא יותר בשכלו, אבל הגעגועים של זמן הקטנות לזמן הגדלות צריכים להיות בגלוי! אם בזמן הקטנות אין לחלק זה גילוי - בהכרח שגם בזמן הגדלות הדברים לא הופנמו עדיין בנקודת הלב.
מדברים אנו על הנקודות האחרונות שאדם צריך להגיע אליהן באהבת ה', כדי ליצור תמונה כללית, אך ודאי שסדר הדברים הוא כמו שאמרנו בתחילה, שאדם מדבר עם הבורא עולם, והוא יודע שהוא אוהב אותו וכו'. אבל צריך לדעת שכל זמן שהאהבה לא ממלאה את לבו של האדם - אל לו להמשיך הלאה!
הדבר עשוי לקחת חודשיים, ואף יותר - כל אחד לפי נפשו ולפי מדרגתו, אבל הנקודה של אהבת ה' צריכה להיות עצם מציאותו של האדם, עצם הווייתו, לא נקודה חיצונית ממנו. כתוב בספרים, שכל החיות של האדם נקבעת עפ"י כח האהבה שבו: אם האהבה שלו לדברים זרים, החיות שלו מאהבה זרה, ואם האהבה שלו להשי"ת, חיותו היא מהקב"ה בכבודו ובעצמו.
הקב"ה יעזור ונזכה כולנו להדבק בבוראנו ולאהוב אותו אהבת אמת, כן יהי רצון.

פרק כב - אהבה שאינה תלויה בדבר

אהבת ה' אמיתית נמצאת בנשמה, לא בגוף

עד כאן דיברנו מענין האהבה התלויה בדבר. עתה נשתדל בעז"ה לבאר ענינה של האהבה שאינה תלויה בדבר. ראשית נבין את הדברים, ולאחר מכן ננסה לראות איך לקנותם.
הבה נתבונן: מהי אהבת ה'? מי אוהב את הבורא? איזה חלק באדם?
ובכן, האדם באופן כללי מורכב משלשה חלקים: האחד - האיברים החיצוניים, מה שנקרא "הכלים החיצוניים", השני - מח, לב וכבד, שהם "הכלים הפנימיים", והשלישי - הפנימי ביותר - זו הנשמה ששורה בתוכו [הנפש, הרוח והנשמה שבאדם, נקראים באופן כללי בשם אחד: "נשמה"].
כשבאים לדבר על אהבת הבורא, עלינו לדעת שישנה בזה גם מדרגה של אהבה עם כוחות הגוף. זוהי מדרגה מאוד עליונה, בחינה של "לבי ובשרי ירננו אל א-ל חי" (תהלים פד, ג), אבל כל זה שייך רק לאחר שההשגה הפנימית של האהבה נמצאת בתוקף מאוד, אהבה עם כלים יותר פנימיים, כלומר בעיקר בלב ובנשמה.

אהבה התלויה בדבר, כיון שהלב הוא לב של אדם, ומה שהוא מכיר זו החיצוניות, ממילא האהבה היא אהבה שתלויה בדבר: אם הוא מרגיש שהוא מקבל - הוא אוהב, ואם אינו מרגיש שהוא מקבל - יפסיק לאהוב.

האהבה האמיתית - שאינה תלויה בדבר, אהבת הקב"ה באמת - היא אהבה הנמצאת בנשמה! לא אהבה בחיצוניות שבגוף, ולא רק אהבה בלב, אלא אהבה בנשמה ששורה בלב. כשנשמת האדם נמצאת אצלו והוא חש אותה ומחובר עמה בהתגלות, אז שייך שתהיה אצלו אהבה שאינה תלויה בדבר.

מצד ענייני העולם הזה, הכל תלוי בדבר. אין דבר תמידי כאן בעולם. העולם הזה הוא עולם של תהפוכות, פעם כאן פעם שם, פעם נפרדים, פעם מחוברים, פעם בן נמצא עם אביו, לאחר מכן האב מסתלק. כלומר, העולם הזה הוא עולם של חיבורים, אבל חיבורים לזמן. זוהי "אהבה התלויה בדבר", והיא אהבה שיש לה ביטול.

בספרים הקדושים מובא, שבמקום הגבוה בגן עדן אין מושג של "אב ובן", וכל זאת למה? כי המושג אב ובן שאנו מכירים הוא מחמת החיבור שבגופים: האב הוליד את בנו, ממילא החיבור של האב לבנו הוא מצד הגוף. [יש גם חיבור מצד הנשמות, והוא ענין עמוק ואכמ"ל].

כשהנשמה זוכה להתנתק לגמרי מרגשות הגוף [ובד"כ הדבר אינו קורה מיד לאחר המוות, מלבד יחידי סגולה], היא חיה מצד עצמותה, האב אינו אב והבן אינו בן, יש אב ובן מצד הנשמה, אבל זהו כבר תהליך אחר, אהבה אמיתית שהיא למעלה מגדרי העולם הזה, כפשוטו.

כל אהבה שהיא מצד מדרגה של העולם הזה, היא אהבה התלויה בדבר, ויש לה זמן קצוב. זמן מסויים יש לה קיום, ולאחר מכן מתבטלת האהבה. לפעמים זמן הקיום ארוך, לפעמים הוא קצר, אבל סוף כל סוף "גזירה על המת שישתכח מן הלב" (פסחים נד ע"ב), ואפילו אהבת אב לבנו או אהבת איש לאשתו שהן לכאורה מסוג האהבה החזק ביותר כאן בעולם הזה, מ"מ אחר הפטירה, כשעוברים י"ב חודש, נשכח המת מן הלב.

בכל אותה תקופה שיוסף היה במצרים ויעקב אבינו היה סבור שהוא מת [עשרים ושתיים שנה], אעפי"כ, אומרים חז"ל, הוא לא שכח את יוסף, כי במעמקי לבו ידע שהוא חי! אולם אילו באמת היה מת, היה משתכח מלבו.

אפילו האהבה הגבוהה שאנו מכירים כאן בעולם הזה, יש לה ביטול. הנה בענין אהבת איש לאשתו, לאחר שאשה מסתלקת לבית-עולמים יכול הבעל להנשא שוב, וכן האשה יכולה להינשא לאחר כשבעלה מסתלק מן העולם. זהו, אם כן, חיבור שבהכרח אינו

חיבור גמור. אין מצד טבע העולם הזה אהבה שאינה תלויה בדבר ממש. ישנן רמות שונות באהבה שאנו מכירים, אבל אהבה שאינה תלויה בדבר על טהרתה - זהו מושג שאינו קיים בגדרי האנושיות בעולם הזה.

ממילא נבין שכשבאים לדבר על אהבה אמיתית, "ואהבת את ד' אלוקיך בכל לבבך, ובכל נפשך, ובכל מאודך", כדי לאהוב את בורא העולם עד כלות הנפש, בהכרח צריך אדם לצאת מכל גדרי הגופניות שלו. על מנת להכנס לאותו עולם של אהבה, עליו לתקן קודם כל את גדרי העולם הזה שבו, ועל גבי בנין זה לבנות את האהבה שאינה תלויה בדבר, כי כל זמן שהאהבה התלויה בדבר איננה מתוקנת, ממילא הקרקע, שעל גביה צריך לבנות את האהבה שאינה תלויה בדבר, נשמטת מתחתיו, ואם אין יסוד, אין בנין.

[במאמר המוסגר: באופן רגיל צורת הבנין היא להתחיל מהמדרגות התחתונות ולעלות שלב על גבי שלב, עד שמגיעים לנקודה שהיא למעלה מן העולם הזה - האהבה שאינה תלויה בדבר. אך ישנם יחידים שבשעת לידתם, או מכל סיבות אחרות שתהיינה, כמו צער ויסורים וכדו', זכו להשיג את הנשמה במידת מה, והם מרגישים את האהבה שאינה תלויה בדבר אפילו שהמדרגות התחתונות שלהם אינן מתוקנות.

מצד אחד זוהי מעלה, כי הם הגיעו להשגה גבוהה, אך מצד שני זוהי סכנה שאין כדוגמתה, כיון שאם הבנין התחתון אינו מיוסד, האהבה הזו יכולה להיות מולבשת בהרבה הרבה חסרונות. אדם כזה צריך אמנם לשמוח בחלקו, אך יחד עם זאת לפחד פחד נורא שמא הכל יהיה אצלו כמגדל הפורח באויר וחלילה יתנתק לגמרי מהמציאות].

אהבה שאינה תלויה בדבר - אחדות עם הבורא ית'

אדם הרוצה לעורר את החלק הנקרא "אהבה שאינה תלויה בדבר", ראשית כל, כפי שאמרנו, עליו לברר היכן מושרשת אהבה זו.

"קודשא בריך הוא ואורייתא וישראל חד הוא". "אהבה" היא בגימטריא "אחד", כידוע מהספרים הקדושים. כלומר, המהות האמיתית של האהבה שאינה תלויה בדבר, זו אחדות פשוטה עם הבורא עולם, התדבקות גמורה והתכללות בו. זוהי המדרגה של האהבה האמיתית שאינה תלויה בדבר כלל.

מדוע מוגדרת אהבה זו כאהבה שאינה תלויה בדבר?

ביאור הענין נראה כך. אחדות שהיא אחדות מקרית, אחדות מתיילדת, האהבה הנוצרת מכך היא אהבה מקרית שעשויה להתבטל עם הזמן. אבל אם האחדות היא אחדות בעצם, מצד עצמות הדברים, וכדוגמת אהבת האדם את עצמו - שהוא אוהב את "עצמיות

הנפש" שלו, לא רק את גופו - ממילא האהבה היא אהבה עצמית בעצם ולא שייך שיהיה בה ביטול.

אהבה התלויה בדבר, כיון שהחיבור נוצר ע"י גילויים של אהבה, הרי חיבור זה הוא מנקודה מתיילדת, וממילא לאהבה זו יש ביטול. לעומת זאת אהבה שאינה תלויה בדבר, היא מציאות מושרשת בבריאה. "קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא" הכוונה "אחד" בעצם! אין זו נקודה מקרית, מתיילדת. זוהי הגדרה של מציאות תפיסת נפשם של ישראל שהם מקושרים בעצם עם הבורא ית' ותורתו. אין קיום לעולם אם אין יהודים בעולם, ואין קיום לעולם אם אין תורה בעולם (כפי שהאריך בזה ה'נפש החיים').

כל זמן שאדם לא הגיע לגילוי בעצם שנשמתו היא אחד עם הבורא ועם התורה, בהכרח שהאהבה שהוא מכיר, היא עדיין אהבה התלויה בדבר. יתכן שלרגעים מסויימים תהיה לו הארה מסוימת של אהבה שאינה תלויה בדבר, אבל ראשית, ההארה תהיה רק לרגעים ספורים, ושנית זוהי הארה, לא עצמות האהבה. עצמות האהבה שייכת רק באדם שדבוק בבורא עולם בעצם, לא מכח מחשבה בלבד, אלא כמו שהאדם דבוק בעצמו מיניה וביה מצד המציאות, כך צריך להיות דבק בבורא עולם.

ב' מדרגות בדבקות

"על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו ודבק באשתו" (בראשית ב, כד). במושג "ודבק באשתו" ישנן שתי מדרגות. לכאורה איש ואשה הם שני נפרדים, ממילא הדבקות ביניהם - חזקה ככל שתהיה - היא התחברות של שני נפרדים.

אבל בעומק הפנימי יותר, כיון שצורת היצירה מראש היתה שאדם נברא יחידי, נמצא שהדבקות היא חזרה פשוטה לאחדות שקדמה לנפרדות, חזרה לשורש האחדות של היצירה.

אמנם, כשאדם דבק באשתו, אין בהכרח שהדבקות תהיה ברמה הגבוהה יותר - דבקות של שורש היצירה. יתכן שיהיה דבוק באשתו, אבל כיון שבגלגול הזה, ובעוד כמה גלגולים, הם הגיעו נפרדים, הם מתאחדים ברמה של אחדות הנפרדים.

כן הדבר בענין הדבקות בבורא עולם: אדם שעדיין לא הגיע בנפשו להכרה של ה"חד הוא" האמור בחז"ל, שזוהי הכרת תפיסת המציאות, אפשר שיידבק בו ית' מכח שהוא מכיר בו ית' שהוא שורשו ומקור חיותו, אבל יישאר בתפיסתו שהוא והבורא ית' אלו שני עניינים שונים הדבוקים אחד בשני. כאשר יזכה להעמיק פנימה יותר בנפשו, יגלה את ה"חד" שלו עם הבורא, וזוהי הדבקות האמיתית!

זוהי בעצם ההגדרה הכוללת של "אהבה שאינה תלויה בדבר". אהבה שאינה תלויה בדבר היא גילוי "עצם" נפשו של האדם.

"חד הוא" - עם קוב"ה ועם ישראל!

בענין זה מוצאים אנו דבר נפלא בגמ' (ב"ב טז ע"ב): "וישמעו שלשת רעי איוב את כל הרעה הזאת הבאה עליו ויבואו איש ממקומו... וייוועדו יחדיו לבוא לנוד לו ולנחמו - מאי וייוועדו יחדו? אמר רב יהודה אמר רב: מלמד שנכנסו כולן בשער אחד. ותנא: בין כל אחד ואחד שלש מאות פרסי. מנא הוו ידעי? איכא דאמרי: כלילא הוה להו, ואיכא דאמרי: אילני הוה להו, וכיון דכמשי הוו ידעי".

ופירש"י: "כלילא - כתרים, ובכל כתר שלשה פרצופים ואיש את שמו מחוקק על פרצופו, וכשבאין יסורין על אחד מהן פרצופו משתנה, וכן אילני"

כלומר, לכל אחד משלושת רעיו של איוב היה כתר או אילן, וכשאחד מהם לא חש בטוב, היו כל השאר יודעים זאת.

מהיכן הושרש בהם כח זה לדעת מה קורה עם החבר הנמצא במרחק רב ממנו? - אין זה אלא מכח גילוי ה"חד" הטמון בכל יהודי ויהודי. כשם שכשרגלו של אדם כואבת, הוא מרגיש את היסורים בכל חלקי גופו, כי הכל "חד", כך כשזוכה אדם להתכלל עם נשמות ישראל, עם התורה ועם בורא העולם - הוא מרגיש גם את שאר החלקים! ידוע שצדיקים חשים גם את יסורי הזולת. וכל זאת למה? כיון שהצדיק בנשמתו הוא חד עם נשמות ישראל בגילוי, ממילא כשיש צער ב"ענף", גם ה"שורש" מרגיש בו.

אם כן, אם רוצה אדם להגיע למדרגת אהבה שאינה תלויה בדבר, עבודתו היא להגיע למהלך של "פשוט גופך מעל נשמתך", להגיע למצב שהנפש קבועה ודבוקה בעולם של רוחניות גמור. כל זמן שהכניסה לעולם הרוחני היא על דרך מקרה, לא יתכן שתהיה באדם אהבה שאינה תלויה בדבר.

ההבדל המהותי בין אהבה התלויה בדבר לאהבה שאינה תלויה בדבר הוא, שהאהבה התלויה בדבר היא מקרית, ומדי פעם היא יכולה להפסיק ולחזור שוב. אבל אהבה שאינה תלויה בדבר, היא "אהבת העצם" ממילא אין לה ביטול! אם אדם נמצא בעולם של רוחניות בבחינה של "לפרקים", זווג שאינו תמידי, בהכרח שמדרגת אחדותו עם העולם הרוחני איננה גילוי העצם, מפני שהוא אינו חי בעולם זה. אולי הוא נמצא שם, אולי הוא מחובר לשם, אבל הוא גם יכול לצאת משם. אם כן, החיבור הוא מקרי, לא תמידי ולא עצמי, ובהכרח שהאהבה שהוא משיג זו אהבה התלויה בדבר.

רק אדם שחייו בעצם קבועים ודבוקים ברוחניות, יכול להשיג אהבה שאינה תלויה בדבר.

מדרגה שהיא למעלה מכוחות אנוש

כאן עלינו להדגיש נקודה חשובה: אין הכוונה שאדם החפץ להגיע למדרגה זו צריך להינזר מאכילה ושתיה, ולא להתעסק כלל בענייני הגשמיות, שהרי אפילו משה רבינו ע"ה, הגם שכשהיה על הר סיני ארבעים יום וארבעים לילה לא אכל ולא שתה, מ"מ כשהיה כאן בארץ הוא אכל ושתה. וחז"ל הקדושים הגדירוהו שהיה בבחינת "איש האלוקים" - חציו שלמעלה היה בבחינת "אלוקים", וחציו שלמטה היה בבחינת "איש". כלומר, המושג לחיות בעולם של רוחניות, אין כוונתו לצום משבת לשבת וכו', אלא שגם בשעה שאדם חי בעולם החומריות [בזמנים הצריכים והמוכרחים לכך] - גם אז, הנפש שלו, קביעות המחשבה שבמח, וקביעות המחשבה שבלב, מקושרים לבורא עולם, מקושרים לרוחניות.

כשאדם נמצא במהלך כזה, אין אצלו הבדל יסודי מצד מדרגת הנפש בין השעה שהוא עוסק ברוחניות לבין השעה שהוא עוסק בגשמיות. ההבדל הוא רק בחיצוניות, במה הידיים מתעסקות וכד', אבל מצד קביעות הנפש - הנפש דבוקה תמיד לנקודה רוחנית. ובאמת, כבר כתב המס"י על מדרגה זו, שהיא למעלה מכוחות אנוש, וברור ופשוט שכך הוא, כיון שהאדם מצד עצם יצירתו, חי במהלך של עליות וירידות, ושתהיה לו קביעות בנקודה של עולם רוחני, שיהיה אצלו גילוי תמידי לנקודת האלוקות שבו - זהו דבר שהוא למעלה מגדרי אנוש!

בשעה שאדם נפטר והנשמה יוצאת מן הגוף, אז טבעי הדבר שהנשמה חיה בעולם רוחני, אבל כל זמן שהנשמה נמצאת בתוך הגוף, הריהי משועבדת לגוף במידת-מה, כל אחד לפי מדרגתו, ממילא בהכרח שהגוף מנסה להוריד את הנשמה לכה"פ ירידה כלשהי. לכן, שהנשמה תוכל להיות דבוקה בבורא עולם בשעה שהיא עדיין נמצאת עוד בתוך הגוף - זוהי מציאות למעלה מגדרי הבריאה, כיון שבגדרי הבריאה, הכלי הוא הגוף והאור הוא הנשמה, ובהכרח שכל חלק מנסה למשוך לצדו.

לכן, כתב המס"י (פרק כו), מדרגה זו - "תחילתו עבודה וסופו גמול, תחילתו השתדלות וסופו מתנה". בענין זה לא שייכת עבודה, אלא שכאשר אדם מצדו עושה את כל אשר בכוחו באמת לעשות על מנת לחיות בעולם של רוחניות, עולם של דבקות בבורא עולם, והוא מגיע לכלות הכוחות שלו - הקב"ה משפיע עליו שפע שהוא למעלה מגדרי כוחות בן אנוש!

אך שוב עלינו לזכור: מדרגה זו היא מדרגה גבוהה מאוד. אם הנקודות התחתונות נעלמות, והאדם מנסה לחתור להגיע לשם, דרכו לא תצלח! יש אמנם יחידים המסוגלים להחזיק שם מעמד, אבל אם לא - זהו נסיון לפרוח באויר, ומי יודע איך ומתי תבוא ההתרסקות!

צריכה להיות לאדם שאיפה ברורה להגיע למדרגה נעלה זו, אך בפירוש אין זו תחילת העבודה! לא יתכן במציאות שאדם ירגיש את הדברים כל זמן שלא זיכך את עצמו בדרך שדרכנו בה עד עכשיו, היינו: א. אמונה פשוטה שיש בורא עולם, ונסיון לחוש מעט את הימצאותו עמנו. ב. אמונה בהשגחה פרטית. ג. תפילה על כל פרט ופרט. ד. אהבה התלויה בדבר.

אחרי שאדם עובר את כל המהלך הזה, והמדרגות התחתונות שלו מיוסדות בצורה בנויה - אז ודאי תיקן [לכה"פ באחוזים מסויימים] את המהלך שנקרא "משיגי הגוף", וממילא יתכן אצלו מצב שהנשמה תאיר והגוף לא יפריע כל כך. אבל אם הגוף איננו מתוקן, בהכרח שהוא מושך את הנשמה אחריו, ופעם הגוף מנצח ופעם הנשמה מנצחת, אבל זוהי מלחמה קשה, ואסור לו לאדם בדרך כלל להכניס את עצמו למהלך של מלחמה מעין זו, כמו שמבקשים אנו כל בוקר בתפילה: "ונא אל תביאנו לא לידי ניסיון".

צריך לדרוך בצורה המיוסדת כפי שביארנו, ומכאן ואילך, מי שזכה להגיע, יש לנסות להכנס לעולם של אהבת ה' שאינה תלויה בדבר, לחיות אך ורק עם הרבש"ע, שזה יהיה הדבר היחיד בחיים, ומלבד זה לא יהיה לו שום עסק ושום משא ומתן אחר, רק עם הרבש"ע "בעצם"!

ידוע על צדיקים גדולים שהעידו על עצמם שאהבת ישראל שלהם היתה במדרגה כזו, שבאותה מידה שאהבו את בניהם, כך אהבו את כל כנסת ישראל, כל איש ואיש מישראל.

איך יתכן כדבר הזה?

אלא שהם הם הדברים שדיברנו: האהבה שאדם אוהב את בנו, זו אהבה המושרשת מצד הגופניות, וכשאדם יוצא מן הגוף, בהכרח שתתגלה אצלו מהות אחרת של "אהבה". ולא רק שזו מהות אחרת של אהבה, אלא הסיבות לאהבה משתנות. הסיבות מצד הגשמיות הן חיבור לעולם הגשמיות, והסיבות לאהבה מצד האהבה הרוחנית, הן מחמת אחדות הנשמה, בבחינת "קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא". אם אדם באמת הגיע לאהבת ה' שאינה תלויה בדבר, בהכרח שתגע בלבבו גם אהבת ישראל אמיתית, כי הרי ה"חד הוא"

אינו נאמר רק על הבורא ית', אלא גם על כנס"י, וכשם שהוא אחד עם הבורא, כך גם עם הכלל-ישראל.

ממילא, אם אדם מרגיש "רק" אהבת הבורא, בלי אהבת ישראל אמיתית, עליו לדעת בהכרח שהוא חי בעולם של דמיונות, כלומר, מחשבתו שהוא נמצא במהלך של אהבה שאינה תליה בדבר, היא בגדר דמיון! אין זו אלא אהבה התלויה בדבר, ובסוג אהבה זה יתכן שתהיה אהבת-הבורא ללא אהבת הנבראים, כיון שהאהבה מופנית רק כלפי מי שקיבל ממנו, ומהקב"ה הוא קיבל ומהנבראים לא קיבל.

אבל כשמגיע אדם להתכללות בבורא עולם, הוא מגלה את עצמו, את חלק הנשמה שלו שהיא האחדות עם בורא עולם, ואז בהכרח שהוא מגלה גם את האחדות עם כנסת ישראל.

ודאי שגם המושג "אחדות עם הבורא" יש בו עומק לפנים מן עומק. אין זה ענין של הסברים שכליים, אלא של עומק הכרת הנשמה באחדותה עם בורא עולם, וככל שגדלה ההכרה באחדות בפנימיות-הנפש, כך גדלה האהבה בהתקשרות לבורא ולכנסת ישראל.

הקב"ה יעזור שנזכה להיות דבוקים כולנו בבורא, ולעשות לו נחת רוח כל הימים.

פרק כג - הסרת המונעים להשגת אהבת ה' התלויה בדבר

יסורים - סתירה לאהבה התלויה בדבר

נתבאר לפנינו, שכדי להגיע לאהבת ה' התלויה בדבר, אדם צריך להרגיש שכל דבר מגיע מהבורא ית' שהוא הנותן לאדם את "הכל"!

כשנתבונן נגלה, שאחד מהדברים הסותרים את האהבה התלויה בדבר, ומסירים אותה מהאדם, אלו היסורים!

אהבה התלויה בדבר, בעצם תלויה בהטבה שהקב"ה מיטיב עם האדם. אם נראה לאדם שהטבה זו נפסקת והוא סובל יסורים - בטלה האהבה, שכן שורש האהבה היה מחמת הנתינה שהקב"ה נתן לאדם, וכשבטלה הנתינה, ולא עוד אלא שהקב"ה הביא על האדם יסורים, נמצא שסיבת האהבה שוב אינה קיימת, ולא זו בלבד אלא שישנה סיבת התנגדות לאהבה זו, כיון שבשטחיות נראה לאדם שהיסורים נובעים מכח שהקב"ה רוצה להכות בו. ודאי שאלו דמיונות שוא, אבל כך הוא פשוטם של דברים לפני שמשרישים את ההסתכלות הנכונה.

אם אדם רוצה, אפוא, לבנות עולם של אהבה התלויה בדבר, בהכרח עליו לסלק את המניעה הנקראת יסורים, כלומר שיסורים לא יהוו אצלו עילה לכך שהאהבה תיפסק.

אמנם, גם אם זכה לסלק מניעה זו, אין הכרח שיגיע לאהבה שאינה תלויה בדבר, אבל עכ"פ העבודה צריכה להיעשות בהדרגה, לנסות ולסלק את כל המפריעים המונעים מן האדם את השגת האהבה שאינה תלויה בדבר.

אם כן, המפריע הראשון שהעמדנו הוא הנקודה של היסורים. כשלאדם ישנם רח"ל יסורי גוף, יסורי נפש, או יסורים בממון - במצבים כאלו קשה לו להרגיש את הקב"ה. השאלה היא: איך מגיעים למה שאמרו חכמים במשנה (ברכות פ"ט מ"ה): "חייב אדם לברך על הרעה כשם שהוא מברך על הטובה", ובלשון אחרת בגמ' (שבת פח ע"ב): "הנעלבין ואינן עולבין... עושין מאהבה ושמחין ביסורין - עליהן הכתוב אומר: ואוהביו כצאת השמש בגבורתו".

מיד נבאר כיצד, אבל ראשית, הנקודה מצד עצמה צריכה להיות ברורה. כשם שאדם מרגיש שהקב"ה אוהב אותו בשעה שהוא משפיע עליו שפע של כל טוב, כך עליו להרגיש בשעה שיש לו יסורים! אין שום נפקא-מינה בין שני מצבים אלו, ועל שניהם חייב הוא לברך!

ברכה עניינה הודאה, והודאה נובעת מהכרת הטוב. נמצא, שכשאדם מברך על הרעה - על היסורים - הרי שהכיר בכך שגם היסורים הינם הטבה של הקב"ה עימו.

כל זמן שאדם מפריד את הטובה מהרעה וח"ו רואה זאת כשתי רשויות - כשהקב"ה מיטיב עמו הוא שמח, ומרגיש את אהבת ה' בדבר, וכשח"ו באים עליו יסורים, אהבה זו נעלמת ממנו - אם כן, יסורים אלו מונעים ממנו מלהגיע למדרגת האהבה.

בעיה זו קיימת אצל כל אדם ואדם, ללא יוצא מן הכלל! אין אדם בלי יסורים, אין כזה מושג! השינוי בין אדם לאדם הוא רק בכמות היסורים וצורתם, אך לכל אדם יש יסורים. יתרה מזו, אין אדם שאין לו זמנים שהיסורים מקיפים אותו מכל צד! ישנם זמנים שאדם כביכול רואה את הבורא יתברך מאיר לו ומשפיע לו מימין, משמאל ומכל הצדדים, וישנם זמנים שהאדם מרגיש שהקב"ה כביכול מעמיד לו מעצורים בכל צעד שהוא עושה. השאלה היא, אפוא, כיצד להביט על הדברים בצורה נכונה.

ישנן בזה מדרגות, ונתקדם בעזהשי"ת מן הקל אל הכבד, אבל המטרה היא אחת: לראות את ההטבה גם בתוך היסורים, ממילא היסורים לא יהוו מניעה לאהבת ה'.

יסורים - טובת האדם

הנקודה הראשונה היא יותר ידועה, אבל לא נדלג עליה ונזכיר אותה יותר בפשיטות.

נאמר בפסוק: "חושך שבטו שונא בנו" (משלי יג, כד) וכן - "יסר בנך ויניחך, ויתן מעדנים לנפשך" (שם כט, יז). כל אדם שרוצה שבנו יתנהג אליו כפי שראוי לבן להתנהג כלפי אביו, חייב לייסרו ולהכותו לפעמים.

והנה, בשעה שאב מכה את בנו [לא מדובר כאן שההכאה נעשית בצורה שאיננה ראויה, מתוך כעס וכד', אלא מתוך שיקול דעת אמיתי ומתוך ברירות פנימית שזהו צורך של חינוך הבן], בשעה זו הוא בעצם שמח ועצוב: מצד אחד הוא שמח בכך שהוא רואה תקוה שבנו יחזור למוטב וייבנה ע"י ההכאה הזו, מצד שני הוא עצוב על כך שהצורה שדרכה הוצרך להעמיד את בנו על דרך הישר היא דרך ההכאה. אך ודאי שבאופן כזה, כוונתו של האב נכונה ורצויה.

אם אדם היה מביט על היסורים כעל מכות הניתנות ע"י אב, הכל היה נראה אצלו אחרת. כבר הזכרנו לעיל את המעשה שהיה עם האדמו"ר ר' חיים מצאנז זצ"ל, שכשחזר מהלוויית בנו היה נראה כביכול שמח. שאלו אותו: היתכן?! להיות בשמחה בשעה כזו?! והוא ענה להם במשל: אדם הולך ברחוב ולפתע חש שהונחתה עליו מכה חזקה מאחוריו. לרגע הוא נרתע. הוא מסתובב כעוס לאחוריו לראות מי העיז להכותו, והנה לאחר שסובב את פניו, וגילה את פניו השוחקות של ידידו האהוב, שזוהי צורת הגדת ה"בוקר טוב" שלו, הוא נרגע ואף חייך לקראתו...

השאלה היא איך מסתכלים על צורת הנהגת הבורא. אם לומד אדם את דברי חז"ל שזעמו של הקב"ה הוא "רגע כמימריה" (עי' ברכות ז ע"א) והוא סבור שהדברים כפשוטם, היינו שכשם שהוא לפעמים יוצא מכליו וכועס, ואז, מתוך כעסו הוא מסוגל להכות את בנו, לא מכח האהבה אלא מחוסר סבלנות והתפרצות, כך ח"ו גם אצל הקב"ה קיים דבר כזה - אם זהו מבטו, ודאי שייראה לו שהיסורים נובעים מכעס של הבורא ית' ח"ו.

אבל כשקוראים את הדברים בצורה נכונה ומבינים שדברי חז"ל אלו שישנה בחינה מסויימת של כעס אצל הרבש"ע הם דבר "עמוק עמוק מי ימצאנו", כמעט מעבר להשגת רוב אנשי העולם, ומניחים את מאמר חז"ל זה בצד מכח ההכרה שהוא דבר בלתי מושג, ויוצאים מנקודת הנחה פשוטה, שתכלית הבורא היא ההטבה לנבראים - אם כן, בהכרח שכל מעשה ומעשה הוא טוב!

לא רק שהתכלית הכללית של הבריאה בסוף ה'שית אלפי שנין' יתגלה שהיתה טובה, אבל הדרך, חלילה, לא היתה טובה. לא ולא!! כיון שהתכלית היא טובה, והאמצעים של הבורא תואמים לתכלית, ממילא בהכרח שכל מעשה ומעשה שנעשה עם האדם הינו הטבה גמורה!

לימוד הסתום מן המפורש

ההבנה שזוהי הטבה גמורה, מתחלקת לשני חלקים, ונתחיל מהחלק הקל והפשוט יותר.

כולנו מכירים הרבה סיפורים על אנשים שאיחרו לרכבת או לאוטובוס, ובתחילה כעסו מאוד והיו מאוכזבים, ואח"כ התברר שהיתה תאונה, ורק בדיעבד הודו לקב"ה שלא היו שם וכו'. הדברים ידועים ולא נאריך בהם, רק נבאר את הנקודה הנוגעת לענייננו.

מסיפורים אלו עלינו ללמוד, כי גם בעולם הזה רואים שישנם דברים שמתחילה נראים כיסורים, ובהמשך מתגלים כהטבה גמורה, אלא שכאשר מבטו של האדם היה מבט חצוי, חלקי, הוא ראה את הנפרדות של הדבר בצורה של יסורים. לאחר שהוא קיבל מבט יותר כולל, יותר רחב, ראה את ההשגחה המדוקדקת של הבורא, ורצונו להיטיב עימו.

"מן הסתום לומד אדם על המפורש, ומן המפורש לומד על הסתום", כלומר, אדם צריך להכיר שהטובה של הבורא היא ברורה, אלא שלפעמים הוא זוכה לראותה ולפעמים לא, ומה שאינו רואה את ההטבה הטמונה בכל דבר, אין זה אלא מחמת שהוא רואה דברים חלקיים. אילו היה רואה דברים במבט רחב יותר - מה שנעשה בגלגול הקודם, בגלגול שלפניו, ובעוד כמה גלגולים קודם - היה מקבל תמונה לגמרי שונה על מצב הבריאה.

ידועים דברי החפץ-חיים זצ"ל, שהמשיל את הענין לאותו אורח שנקלע לעיירה וראה שהגבאי מעלה לתורה בשבת פעם יהודי מספסל זה, ופעם מספסל אחר, לכאורה ללא כל סדר. לאחר התפילה הוא ניגש לגבאי ושאל אותו: "מדוע אינך עובד על פי סדר? פעם מעלה מספסל זה, ופעם מספסל אחר? וכי לא עדיף היה שתעבור מאחד לאחד ותעלה את כולם לפי סדר ישיבתם בביהכ"נ?"

אמר לו הגבאי: "יהודי יקר, אתה אורח כאן, אינך מכיר את מהלך העניינים בביכ"נ זה, אך דע לך שאי אפשר לחלק את העליות עפ"י סדר, כי פעם לזה יש בר-מצוה והוא מקבל עליה, פעם לזה יש אזכרה והוא מקבל עליה, וכו'. כלומר, הנקודה של המשל היא אחת: מי שמגיע לשבת אחת ומסתכל מה שקורה בבית-הכנסת, נראה לו הכל כאי סדר אחד גדול. מי שמקבל תמונה של שנה שלימה, רואה עין בעין את הסדר המופתי והצודק שבחלוקת העליות.

אדם המתבונן בבריאה, מבטו צר. הוא מסוגל לראות דברים רק של אותו רגע, אותה שעה, ואולי של אותו יום, ואם מבטו יותר רחב, לכל היותר יהיה מסוגל לראות שבוע, שבועיים, ואולי אפילו חודש. שלושים שנה קדימה הוא כבר ודאי לא יראה.

היה מעשה נורא עם הח"ח זצ"ל, שיהודי עשיר אחד, אדם עריץ ומרושע, זרק לרחוב באכזריות אלמנה וילדיה מהבית שהשכיר להם, עקב אי תשלום דמי השכירות. לאחר עשרות שנים התנפל על אותו עשיר כלב אימתני, נשך אותו, וגרר אותו לאורך כל רחובות העיירה. אמר הח"ח: "עשרות שנים אני מחכה לראות מה הקב"ה יעשה עם האדם הזה! הייתי בטוח שהקב"ה ישלם לו כגמולו על מעשהו השפל!..."

למרן הח"ח זצ"ל היתה, אם כן, סבלנות מרובה להמתין עשרות שנים עד שהתמונה הושלמה. אנו בד"כ רואים תקופות קצרות, ודאי לא עשרות שנים, ממילא המבט שלנו חסר.

יתרה על זאת, גם אם היינו מאותם יחידי סגולה הזוכרים את כל אותם עשרות שנים, מ"מ אדם מסוגל לזכור רק מה שהיה בגלגול הזה, וכיון שכולנו כאן בגלגול שני ושלישי וכו', והחשבונות מכל גלגול מצטרפים, וישנם תיקונים שכל אחד מכל גלגול צריך לחזור ולתקן כאן - ממילא איננו יכולים לדעת את סוד הנהגת הבורא.

כשהאדם מבין נקודה זו בצורה ברורה, הוא מבין דבר אחד: המעשים של הקב"ה הם הטבה, אבל אני, מחמת צמצום המבט שלי עקב מגבלות הזמן והמקום, הנני רואה חלקי דברים. ממילא אינני יכול לראות את ההטבה בשלימותה, רק את החלק של היסורים. אבל כשם שבדברים מסוימים ראיתי, שמעתי ספורים, איך התמונה הכוללת מצטרפת לאחת ומתגלה בנין אחד שלם של הטבה גמורה, כך הם באמת פני הדברים בכל הנעשה בבריאה.

ממילא, גם אם יש לאדם יסורים - הן בגופו, הן בממונו, הן יסורי הנפש - עליו להכיר ראשית כל במחשבה, עוד לפני הפנמת הדברים, שהמעשה הזה הוא הטבה גמורה ! עליו להשתמש בכל המשלים שהזכרנו ובכל הידע העומד לרשותו, ולומר לעצמו - "אני אלמד מן המפורש על הסתום", וכשיקבל מבט כולל יותר, יזכה לראות את ההטבה שבכל דבר ודבר בעולם.

זוהי הנקודה היותר נמוכה, אבל היא אמיתית מאוד. ולואי שיזכה הקב"ה את כולנו למדרגה זו. אמנם, ישנה נקודה יותר עמוקה; מי שיש לו צורך להשתמש בה - שישתמש, ומי שמרגיש שהיא למעלה מן הצורך - יכול להניחה בצד. אין הכרח להשתמש בה.

הטבת הקב"ה - למעלה מהשגת הנבראים

אנו אומרים במזמור של יום השבת: "מה גדלו מעשיך ה' מאוד עמקו מחשבותיך, איש בער לא יידע וכסיל לא יבין את זאת". ניתן משל לדבר, אבל עלינו להקדים ולומר שהנמשל הרבה יותר עמוק מהמשל.

תינוק בן שנה נמצא במטבח. הוא ניגש לארון, מוציא משם בקבוק אקונומיקה, ומנסה להכניס את האצבע לנוזל ומשם לפיו. אביו שרואה זאת, רץ אליו בחופזה וחוטף ממנו בכח את הבקבוק לפני שיספיק ח"ו לטעום מתוכנו.

התינוק פורץ בבכי. ואם הוא בן שנתיים, ייפגע עד עמקי נשמתו מלקיחת הדבר... האב שלוקח את בקבוק האקונומיקה, ברור לו לחלוטין שבמעשה זה הוא בא להיטיב עם בנו, אבל הבן בעצמו אינו מבין מה רוצים ממנו? הוא בסך הכל צמא ורוצה לשתות. מה טיבה של אכזריות זו, שביום קיץ חם ולוהט לא נותנים לו לשתות משהו מתוק, פטל? למה לא?...

המשל נראה בעינינו מאוד ברור, אבל נתבונן נא בעומק הטמון בו ובחילוק בינו לבין מה שהזכרנו עד עתה.

עד עתה דיברנו על הטבה שבעצם היא בהשגת האדם מחמת ההכרה של השכל, אלא שחסרה לו ההסתכלות הרחבה מחמת חוסר ידע של פרטים, אבל בשעה שידע את הפרטים - אם יגלו לו מה היה בגלגול הקודם, או יזכירו דברים שהיו לפני עשרים שנה והוא שכח - הוא יבין.

נמצא אם כן שהטבה מסוג זה, היא בעצם הטבה המובנת לשכל בן אנוש, אלא מחמת העלם פרטים מסוימים, הוא אינו מכיר בה. אדם מבין, אפוא, בשכלו, שישנם מקרים בהם הוא לא מכיר את הפרטים, וכשם שבמקרים שהפרטים ידועים לו הוא רואה את ההטבה, כך גם במקום שאינו רואה את הפרטים, יודע הוא ברורות שזוהי הטבה.

במשל שהזכרנו עתה, הנקודה הרבה יותר עמוקה. גם אם ירצה האב לשבת שלשה ימים ושלשה לילות רצופים, ולהסביר לבנו הפעוט מה הבעיה בשתיית אקונומיקה - אין סיכוי בעולם שהבן, בגילו זה, יבין!

הבעיה כאן אינה חוסר ידע או חוסר נתונים. זוהי בעיה של רמת-משכל. יש הפרש גדול בין מה שהאב מבין לבין מה שבנו הקטן בן השנתיים רואה ומבין. ממילא, גם אם ישקיע האב זמן רב לספק לבנו הקטן את הידע הדרוש, ויסביר לו מה הם המרכיבים של האקונומיקה, ממה בנויים איברי גוף האדם, וכיצד החומר החיצוני מזיק לאברים הפנמים של הגוף - גם אז הבן הפעוט לא יבין מה רוצים ממנו. הרי הוא בסה"כ בן שנתיים...

כשמבינים את הנמשל, מבינים עומק גדול יותר בענין ההטבה של הבורא עימנו. כשאדם מתבונן על כל דבר, שהוא בבחינת הטבה, הוא מביט עליו כפי שהוא רואה את הדברים. לדוגמא: הקב"ה נתן לו סכום כסף נכבד, שבו יכול אני לקנות מכונית. והוא חושב

לעצמו: נתינה זו היא ודאי הטבה, שכן עי"ז יהיה לי קל יותר לנסוע ממקום למקום, ושוב לא אסבול מכאבי ראש וכו'.

כל הדברים הללו אמת, ומהנקודות הללו אכן ניתן להתקרב לקב"ה באמת. אך עלינו לדעת שמונחת כאן נקודה הרבה יותר גבוהה. כשהקב"ה נותן דבר לאדם, הוא נותן אותו לפי הסתכלות של בורא, לא הסתכלות של נברא! סוג ההטבה שהקב"ה מיטיב עם הנבראים, זוהי מהות שנבראים אינם יכולים להשיג. אין לנו שום תפיסה בכוונה וברצון האלוקי המונחים בהטבה. זהו סוג של הטבה למעלה מגדר ההבנה של הנבראים.

"טעמו וראו כי טוב ה'" - ענין של הכרת הנפש

ניתן עוד דוגמא לדבר, ואולי עי"ז יקבלו הדברים תמונה ברורה יותר.

בגמ' (גיטין יג ע"א) מבואר ש"עבדא בהפקירא ניחא ליה" - הוא מעדיף להיות עבד שמותר בשפחה, מאשר שרבו ישחרר אותו וייחשב כיהודי וממילא ייאסר בשפחה.

הרי ברור לכולנו, שאם הוא יישאר עבד, וכך הוא יצא מן העולם - כשיבוא לעולם הבא, חלקו ברוחניות ובקרבת ה' יהיה הרבה יותר נמוך, מאשר אילו היה מקבל על עצמו להשתחרר ולהיעשות יהודי. אם כן, מה באמת עדיף לו לעבד? - ודאי להשתחרר ולהיות יהודי. ומה הוא בעצמו חושב שטוב לו? - להיות עבד... וגם אם תשב ותסביר לו כמה טוב להיות יהודי ו"טעמו וראו כי טוב ה'" - לא יעזור מאומה! כי אין זה ענין של שכל, זהו ענין של הכרת הנפש.

ניתן לנסות להסביר לבני אדם הרבה זמן שירצו להיות קרובים לבורא, אבל להטעים להם את הטעם המופלא של קרבת ה' אמיתית - זהו דבר בלתי אפשרי!

זהו הדבר הנקרא "סוד", כמו שכתוב בספרים הקדושים. "סוד" הוא דבר שאי אפשר להסביר אותו בעצם. טעם של דבר - לא טעם שכלי, אלא טעם של חוש, טעם של קרבת ה' - זהו סוד שלא ניתן להסברה.

כשהקב"ה רוצה להיטיב לנבראיו, הסוג של ההטבה, המהות של ההטבה, הוא בבחינת "סוד". יש בחינה של "סוד ה' ליראיו" (תהלים כה, יד), אבל גם אצל היראי ה' כשהוא מגלה להם סוד, קיים עדיין עומק שגם להם הוא אינו ידוע!

נמצא אם כן, שמעשי הקב"ה הם הטבה של עומק לפנים מעומק, וכשאדם בא לשפוט את המעשים, האם הם הטבה או להיפך, אין לו אפילו כלי לשפוט את הדברים, כשם שבמשלים שהבאנו - שהאב לוקח את האקונומיקה מבנו, או שהרב רוצה לשחרר את עבדו - אין לאב או לרב אפשרות להסביר את עמדתם לבן ולעבד, כי הרב משיג מה זה

קרבת ה', האב מבין את הסכנה הטמונה בשתיית אקונומיקה, ואילו העבד והתינוק מתעקשים בכל כוחם, זה לשתות את האקונומיקה וזה להיות עבד.
המושג של ההטבה באמת, היא הטבה של אלוקות, לא של נבראים. ודאי שגם אצל הנבראים ישנה איזה רמה חלקית של הטבה, אבל את עומק מהות ההטבה שהקב"ה רוצה להיטיב עם כל יחיד ויחיד, אף אדם בעולם - אפילו לא משה רבנו - לא מסוגל להשיג. משה רבנו השיג את ענין העונש של הנבראים, אבל ההטבה היא הטבה אינסופית, ואין מי שיוכל להשיג אינסוף מלבד האינסוף - הלוא הוא הקב"ה בכבודו ובעצמו.

ב' טעמים לחוסר היכולת לשפוט אם זו הטבה

העולה מדברינו, שכשאדם מסתכל על דברים, האם הם הטבה או לא, לפי המבט הראשון שהזכרנו, עליו להסכים שהם הטבה, רק שהוא לא רואה את מכלול הפרטים בכדי להכיר את צורת ההטבה. ולפי המבט השני שהזכרנו, בעצם אין לאדם בכלל כלים למדוד מהי הטבה ומה אינה הטבה ח"ו.
מדידה של דברים אלו נעשית כפי שכתב הרמב"ם בהל' תשובה (פ"ג ה"ב): "ושיקול זה אינו לפי מנין הזכויות והעוונות אלא לפי גודלם, יש זכות שהיא כנגד כמה עוונות, שנאמר יען נמצא בו דבר טוב, ויש עוון שהוא כנגד כמה זכויות, שנאמר: וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, ואין שוקלין אלא בדעתו של א-ל דעות והוא היודע היאך עורכין הזכויות כנגד העוונות".
אלו דברים שאדם פשוט אינו מסוגל לקלוט! אפילו בגן עדן, כתוב בספה"ק שאדם לא ישיג את עומק ההטבה הטמון בכל דבר ודבר. הוא אמנם ישיג יותר עומק ויותר עומק, אבל העומק האמיתי הוא עומק אינסופי שלא ניתן להשגה.
ישנן, אפוא, שתי סיבות המונעות ממנו להגיע להבחנה האמיתית בענין היסורים: האחת, מכח מה שאינו רואה תמונה כוללת, רק רואה נפרדים. והשניה, משום שהוא מכיר בכך שלא רק את היסורים הוא אינו מבין, אלא אפילו בדברים שמברכים עליהם "הטוב והמטיב" -גם בהם אינו משיג את עומק ההטבה הטמון בהם!
בעזהשי"ת נשתדל בפרק הבא להרחיב יותר ולבאר כיצד להעתיק את הידיעות השכליות הללו ללבו של האדם, אבל ראשית כל צריך שתהיה ברורה לנו הנקודה הבאה: כל מעשיו של הבורא הם הטבה. אין אפילו מעשה אחד בבריאה שהוא לא הטבה!
כשאדם מרגיש שישנם מעשים שאינם הטבה עימו, הוא מתרחק מן הבורא, אבל כשמכיר שכל מעשה ומעשה הוא הטבה אמיתית, אין אצלו שום נקודה שעלולה

להרחיקו מאהבת ה', ובאפשרותו להתקרב לבורא הן מההטבה והן מהיסורים. שמחתו ביסורין שווה לשמחתו בהטבה, כי הכל מאיתו ית'.

פרק כד - דרכי קנין האמונה מתוך יסורים

אהבה שאינה תלויה בדבר - ע"י כח האמונה

נתבאר לעיל, שאהבת ה' התלויה בדבר משתנית אצל כל אדם ואדם כפי ערך הכרתו בהטבה של הקב"ה עימו. לכן נקראת אהבה זו "אהבה התלויה בדבר".

הארכנו לבאר שישנם שני כיוונים לגלות שגם יסורים, גם דברים הנראה כביכול כדבר רע - הם בעצם הטבה מאיתו ית':

א. פעמים רבות מקרים שנראו בזמנם כרע לאדם, מתגלים לאחר זמן כהטבה, ומן המפורש יש ללמוד על הסתום, שגם דברים שאיננו רואים את ההטבה הטמונה בהם, באמת הם הטבה גמורה, ממילא הכל הופך להיות אהבה גמורה.

ב. אדם, בן אנוש, אינו מסוגל להבין את ההטבה של הבורא. לא רק את היסורים אין הוא מבין, אלא גם את ההטבה, מחמת שהיא באה מאינסוף, מהבורא ית'. כשנברא רואה את ההטבה, הוא רואה רק את חלקי ההטבה, אבל את עומק ההטבה אין באפשרותו להשיג. ממילא מבין האדם שאם את ההטבה אין הוא משיג, גם את היסורים אין הוא משיג, ויש לו רק אמונה פשוטה שכל מעשי הבורא הם הטוב האמיתי.

והנה, המדרגה הראשונה הנ"ל - לימוד מהמפורש על הסתום - שייכת יותר למדרגת האהבה התלויה בדבר. על ידי שאדם רואה שהיסורים הנראים כרע, הם בעצם הטבה גמורה, ממילא אין אצלו מפריע לאהבה התלויה בדבר: מצד ההטבה - יש לו הטבה, והוא מודה לקב"ה ואוהב אותו. וגם מצד היסורים - מתגלה לו שהם הטבה, ממילא אין מונע לאהבה התלויה בדבר.

לעומת זאת המדרגה השניה - ההכרה בכך ששכל אנושי אינו מסוגל להבין את הנהגת הבורא, בין בענין ההטבה ובין בענין היסורים - מדרגה זו קרובה יותר למדרגת האהבה שאינה תלויה בדבר, כי אהבה התלויה בדבר שייכת עדיין למדרגת השכל, אבל אהבה שאינה תלויה בדבר היא התכללות בבורא ית', בבחינת "קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא", ממילא אין כאן ענין של שכל כלל, זוהי מדרגה למעלה מגדרי השכל!

כל זמן שאדם מבין את ההטבה ומבין את היסורים, אוחז הוא במדרגה של הבנת השכל, וממילא זוהי אהבה ששייכת בין הנבראים, אהבה התלויה בדבר. כשאדם מקבל את נקודת העומק, ומבין שאינו מסוגל אפילו להתחיל להבין את הנהגת הקב"ה, וכל מעשיו

של הקב"ה הם עבורו בבחינת "מאוד עמקו מחשבותיך" - הריהו דבק מכח אמונתו בעולם שלמעלה מגדרי הנבראים, ואז אהבתו היא אהבה שאינה תלויה בדבר!
כאשר יוצא אדם ממדרגת נברא ע"י כח האמונה שהוא מאמין בבורא עולם, נמצא שהוא מקשר את עצמו למעלה ממדרגת נברא ע"י כח האמונה, ובכח זה באפשרותו לדבק את עצמו באהבה שאינה תלויה בדבר.
זהו דבר עמוק מאוד: יש בורא, ויש נברא. היכן היא נקודת ההתקשרות האמיתית בין הבורא לנברא? - אם הנברא עובד את בוראו במדרגת נברא - הרי נשאר במדרגה זו של נברא. הדבקות האמיתית בבורא עולם מגיעה כאשר אדם מנסה לצאת מגדרי נברא, ולהתכלל בבורא. ואיך אפשר לצאת מגדרי נברא? הרי סוכ"ס אנחנו נבראים?! אכן, מכח ההשגה שלנו באמת איננו יכולים לצאת, אבל יכולים אנו להאמין שהקב"ה הוא אינסוף, וההטבה שלו גם היא אינסוף.
כח האמונה הוא, אפוא, הנקודה היחידה שעל ידה יכולים אנו לקבל איזו שייכות לאינסוף. שאר כל הנקודות הינן מוגבלות. כשאדם זוכה לאמונה זו [כמו שהארכנו לעיל], יכול הוא להיות דבק באהבה שאינה תלויה בדבר.

עבודת ההתבוננות בהטבה הטמונה ביסורים

נשוב ונבאר כיצד קונים את המדרגה הראשונה שהזכרנו לעיל.
הדבר הראשון שצריך אדם לעשות כדי לקנות את הדבר, הוא להתבונן לעצמו התבוננות פשוטה: איך הוא רואה דברים שבשעת מעשה נראים כרע, ולאחר מכן הם התברר שהיו לטובה.
הוא יכול להתבונן על מקרים הקשורים לעצמו, או לקרוא על מקרים כאלו בספרים, וכך להתבונן בעוד מקרה, ועוד מקרה - עשרות ואולי מאות מקרים - לראות איך דבר שהיה רע ומלא יסורים נהפך לטוב.
לאחר שראה את הדברים בשכלו, יתבונן האם הלב שלו מרגיש את הדברים? וכמעט בהכרח שלאחר ההתבוננות השכלית, הלב באמת עדיין אינו חש את הדברים.
דרך העבודה בזה היא כפי שדרכנו לאורך כל הדרך: דיבור עם בורא העולם.
אדם צריך לחשוב, להתבונן היטב בדברים, ואז לדבר עם בורא עולם ולומר לו כך: רבש"ע, את האמת אני יודע שכל מעשיך הינם תכלית הטוב, כפי שראיתי במקרים אלו ואלו, שבתחילה נראו לי כדבר רע ומלא יסורים, ובסופו של דבר התוצאה היתה טוב מושלם [וכאן יפרט את אותם מקרים]. מכח זה קיימת בי אמונה שלמה שהכל טוב, אבל

אינני חש מספיק את הדברים. עזור נא לי, רבונו של עולם, שאזכה לחוש את הטובה שבכל מיקרה ומיקרה!"

כך צריך האדם להאריך בתפילה עוד ועוד, להתפלל ולבקש מהקב"ה שיעזור לו להרגיש בלב, לא רק לדעת בשכל, שכל הנעשה עמו ועם כל אדם - הכל לטובה, שיא ההטבה שבעולם!

זהו חלק העבודה השייך לאותה שעה ביום המוקדשת להתבוננות, וכפי שנתבאר לעיל. מלבד זאת ישנה גם העבודה השייכת לאורך כל היום. רואים אנו פעמים רבות במשך היום דברים שהם נסיונות ואף יסורים לאדם - פעם יסורים קטנים ופעם יסורים גדולים. ניתן דוגמאות פשוטות לדבר כדי לקרב את הדברים לנפש האדם:

אדם יוצא לרחוב ושומע תינוק בוכה בעגלה העוברת מול פניו. והנה כשיתבונן בדבר התבוננות שטחית, לפי הזמן והכח הנמצא לפניו, מה הוא יראה? - יסורים! אילו לתינוק היה טוב, בהכרח שלא היה בוכה. אם הוא בוכה, ודאי שמשהו מפריע לו. מה מפריע לו? אולי נפל לו המוצץ, אולי הוא רעב וכו'. במילים פשוטות אלו "יסורים".

והוא ממשיך להתבונן לעצמו: יסורים אלו שישנם לתינוק, האם הם נראים כטוב, או לא? המבט הפשוט הוא: תינוק בוכה - לא נראה טוב, הוא סובל. ואז הוא מתחיל לחשוב מדוע בכלל יש יסורים? הרי חז"ל אמרו: "אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עוון" (שבת נה ע"א), וא"כ בפשטות אם יש לפנינו אדם שסובל, ילד שסובל, תינוק שסובל - בהכרח שיש לו חטא. איך יכול להיות שתינוק חטא? הרי תינוק פטור מכל המצוות!

בשאלה זו התקשו רבים במהלך הדורות, ולא רק אנשים פשוטים, עד שבאו חכמינו ז"ל וגילו לנו את "אמונת הגלגול". בדורנו הדברים ידועים מאוד, אבל היו דורות שלמים בעבר שהדברים לא היו ידועים להם. עכ"פ אחרי שאנו יודעים ומאמינים באמונת הגלגול, ברור לנו שאם התינוק סובל, בהכרח שהוא צריך לתקן פגם כלשהו שפגם באחד מגלגוליו הקודמים.

ואז האדם מתבונן לעצמו: אם תינוק זה סובל, בהכרח שעבר עבירה מסוימת בגלגול קודם. מהי אותה עבירה? אינני יודע. אבל ידוע לי מעל לכל ספק שהוא עבר עבירה כלשהי. במצב זה עליו לבחור באחת משתי האפשרויות: האחת - להישאר עם החטא, ולהיות ח"ו רחוק מן הבורא, והשניה - לקבל יסורים, למרק את החטא ולהתקרב לבורא עולם.

אומר האדם לעצמו: כיון שברור לי "כי השלמות האמיתי הוא רק הדביקות בו יתברך, כי רק זה הוא הטוב. וכל זולת זה שיחשבוהו בני האדם לטוב, אינו אלא הבל ושוא

נתעה" (כפי שהאריך בזה המס"י בפרק א), כלומר הטוב היחידי הוא קרבת אלוקים! כשנשאלת, אפוא, השאלה אם יסורים אלו טובים או לא, המבחן הוא אחד: לא אם היסורים נוחים לאדם או לא. השאלה היא מהי הנקודה הפנימית של היסורים. וכיון שבלי היסורים האדם רחוק מהבורא ועם היסורים הוא מתקרב אליו יותר, נמצא שיסורים אלו הינם הטבה גמורה לאדם.

אם כן, אותם יסורים שבמבט שטחי, במבט חיצוני, נראים כ"רע" - בפנימיות הדברים זוהי הטבה גמורה. כי בלי היסורים הללו היה האדם רחוק ממנו יתברך, והטוב האמיתי הזה היה נעדר ממנו לפחות בחלק, ודוקא היסורים האלה הם שמקרבים אותו לקב"ה, ומה שמקרב את האדם לקב"ה הוא בעצם הטבה גמורה!

זוהי דוגמא אחת מני רבות. העולם הזה מלא כולו בחסדים נגלים, אך גם מלא ביסורים. ישנם אנשים שיש להם צער בפרנסה, ישנם שלקו בצער גידול בנים, ויש אחרים שצערם הוא בתחום של שלום בית. ישנם הרבה אופנים של יסורים כאן בעולם, אבל המכנה המשותף הפנימי של כל היסורים האלו הוא: "אין יסורים בלא חטא", ממילא כל יסור ויסור שהקב"ה מייסר בו את האדם, הכל נועד למטרה אחת פשוטה: לקרב את האדם לבוראו באמת.

וכפי שביארנו, הכרה זו בהטבה שבכל מעשי הבורא מתחלקת לשני חלקים: ישנם דברים שאדם רואה בעולם הזה שבתכליתם הינם הטבה מן הבורא יתברך, וישנם דברים שאולי לא בשעת מעשה, אבל במבט הכולל הוא רואה את ההטבה שבהם ומכח הגלוי הוא לומד על הסתום. וכשאדם מעמיק יותר ומשתחרר מההסתכלות החיצונית שעליו להבין כל דבר ולראות את ההטבה הטמונה בו, הוא רואה את הטוב מחמת שהוא מאמין באמונה שלימה שאין יסורים בלא חטא - או חטא בגלגול זה, או חטא בגלגולים הקודמים. נמצא, שכל יסור ויסור שתוקף את האדם הוא בעצם הטבה גמורה.

התבוננות ביסורי אחרים וביסורי עצמו

בעצם, נקודה זו של התבוננות בהטבה שביסורים מתחלקת באופן כללי לשני חלקים: ישנם יסורים שאדם רואה אותם ביחס לחברו, וישנם יסורים שהאדם רואה אותם ביחס לעצמו.

במשל שהבאנו על האדם ההולך ברחוב ורואה תינוק בוכה, אלו יסורים ששייכים לחברו, יסורים שהם חיצוניים לו, ושם ההתבוננות בשעת מעשה הרבה יותר קלה, כיון שהאדם עצמו אינו סובל, ואם אינו אוחז במדרגת אהבת ישראל גבוהה, הוא גם לא כל

כך מרגיש את סבל הזולת. נמצא אם כן, שאפילו אם הוא רואה את היסורים בפועל, אבל השפעתם עליו אינה רבה במיוחד, ממילא יש לו שקט ורוגע להתבונן בהם.
אפילו אם יעמוד לידו אדם הסובל יסורים, אם אין אלו יסורים נוראים במיוחד, כמו למשל אדם שכרתו לו שתי ידיים ושתי רגליים, שדבר כזה באמת יכול לזעזע כל לב, אלא יסורים פשוטים, כמו תינוק בוכה, אדם שאיבד עשרה שקלים וכו', דברים מאוד פשוטים שבד"כ הלב לא כל כך כואב אותם - ההתבוננות בהם קלה, ואז יש להתבונן שמצד חיצוניותו הדבר נראה רע, אך בפנימיותו ודאי זוהי הטבה גמורה - או הטבה בעולם הזה שמתגלית לאחר מכן, או הטבה מצד היסורים שממרקים את העוונות וגורמים לקרבת ה'.
כל זה במה שנוגע להתבוננות ביסורים הבאים על חבירו, אבל ישנה התבוננות נוספת, שאדם מתבונן ביסורים הבאים עליו, על עצמו.
נקודה זו בנויה מן הקל אל הכבד: ישנם יסורים שהם קלים, כמו לדוגמא מה שמצינו בגמ' (ערכין טז ע"ב): "ועד היכן תכלית יסורין?... רבא, ואיתימא רב חסדא, ואיתימא רבי יצחק, ואמרי לה במתניתא תנא: אפילו הושיט ידו לכיס ליטול שלש ועלו בידו שתים!" כלומר, רצה להוציא שלוש פרוטות מהכיס ויצאו לו שתיים - גם זה נקרא יסורים!
אלו הם יסורים קלים, אבל ישנם יסורים שהם יותר קשים לאדם, כגון יסורי הגוף - מחלות רח"ל, או יסורי הנפש.
נתקדם מהקל אל הכבד. נתבונן נא בדברי הגמ' הנ"ל שאדם שהוציא מעות מן הכיס פחות ממה שרצה, הרי אלו יסורין.
בגמרא זו כתובה נקודה עמוקה שצריך להבין אותה. נתאר לעצמנו אדם עומד במכולת לפני הקופה, החנווני עושה לו חשבון ויצא שעליו לשלם סך של מאה ועשרים שקלים. הוא מכניס ידו לכיסו ומוציא משם שטר של חמישים שקלים. כעת עליו להכניס פעם נוספת את ידו לכיס להוציא שטרות נוספים.
והנה, אדם כזה, אם אינו חי על דרך של חיפוש של הקב"ה בכל דבר ודבר, הרי אפילו לא העלה על דעתו שאלו יסורים. בתנועה טבעית הוא מכניס שוב את היד לכיס, מוציא את השטר הנדרש ומושיטו לחנווני. אם תשאל אותו כעת: "היו לך יסורים?" הוא יביט עליך בתמיהה ולא יבין כלל מה אתה רוצה ממנו...
נמצא, שאדם זה, הקב"ה שלח לו יסורים, נתן לו אפשרות להתקרב אליו ית', ואם היה מביט על מעשיו במבט הנכון, היה זוכה להתקרב אל הבורא אפילו בדבר שלכאורה

נראה פשוט. אבל בחוסר התבוננותו דילג יהודי זה על אותם יסורים, והפסיד את המתנה הנפלאה ששלח לו הקב"ה!

התבוננות ביסורים הקלים תקל על קבלת היסורים הקשים

מי שמרגיל את עצמו לראות את הבורא ביסורים הקלים, גם כשיבואו היסורים הקשים יהיה לו יותר קל לראות בהם את יד ה'. אבל טבע האדם שביסורים הקלים הוא אפילו לא מתבונן שהם יסורים, אלא סובל אותם בתור "מלומדה", וכשבאים יסורים קשים, כמו שח"ו נפטר בן או אבא וכו' - אז עומד האדם לפתע לפני שוקת שבורה, כי לא עמל קודם לייסד אצלו את האמונה ואת אהבת הבורא.

אם רוצה אדם לעבוד בצורה מיוסדת, עליו להתחיל מהדברים הקלים והפשוטים ביותר שישנם! הוא הכניס את היד לכיס ויצא לו סכום שאינו יכול להשתמש בו. כעת, כשהוא מכניס שוב את היד לכיס, יעשה זאת מתוך התבוננות פשוטה, ידבר עם הקב"ה במחשבה ויאמר לו כך: "בורא עולם, מי גזר על כך שכשאכניס את היד בפעם הראשונה לכיס, אוציא את הסכום הפחות? אתה יתברך גזרת! יוצא אם כן, שרצונך שאכניס פעמיים את היד לכיס. רבונו של עולם, אם כך אתה רוצה - ודאי שהדבר טוב עבורי!" והוא מכניס בשמחה את היד לכיס פעם נוספת.

אדם שיקח את היסורים הקטנים הללו ויחווה אתם באמת, יוכל לקנות לו בזה אושר עצום! כי יסורים אלו הרי נמצאים אצלנו יום יום, שעה שעה, ובד"כ ללא התבוננות אנחנו מדלגים עליהם, ומפסידים בזה את הכלים שהקב"ה שולח לכל יחיד ויחיד שיוכל לחיות עם הקב"ה באהבה. אם לא מתבוננים - לא מרגישים, ואם לא מרגישים - מדלגים, ואם מדלגים - מפסידים רגעים יקרים של קרבת ואהבת ה'!

אם אדם חי בהתבוננות פשוטה ואמיתית שכל פעולה שהוא עושה, אפילו הקלה שבקלים, והיא אינה מצליחה לו, זוהי צורה לייסרו מן השמים - הרי שפעולה זו השרישה בתוכו אמונה ואהבת ה' אמיתית.

אי אפשר להאריך יותר מדי בפרטים, אבל העיקר כאן זו הנקודה, ומי שקולט את הנקודה ועמל לקנותה באמת, אין לתאר ואין לשער את הקנין העצום שיהיה לו ממנה! זהו דבר בדוק ומנוסה שמי שחי כך, הופך להיות אדם רגוע, שלו ושמח.

מכח מעשים פשוטים אלו, האדם קונה אמונה, קונה אהבת ד' ומתקן את מידת הסבלנות ומידת הכעס שלו. אך כל זה בתנאי אחד, פשוט ואמיתי: שישים לב לכל מה שקורה לו, בין מעשה קטן שבקטנים, ובין מעשה גדול שבגדולים, בכל מעשה עליו לראות את

הבורא עולם ולדבר עימו בפשיטות: "רבונו של עולם, אתה רוצה כך, אז אני מקבל זאת בשמחה רבה וכו'".
כשאדם מרגיל את עצמו במקרים הקטנים הללו לחיות עם הקב"ה מתוך אהבה, מכאן ואילך יוכל להכנס לנקודה היותר עמוקה, הלוא המה היסורים היותר קשים.
ויש להתקדם בענין זה בהדרגה. להרגיל את עצמו שלפחות שלושים, ארבעים, או חמישים פעם ביום יראה אמונה מתוך יסורים, או אהבה מתוך יסורים, והוא חי את הדברים, ממילא כשייתקל במקרים קשים יותר, צרות שאינן מתרחשות בכל יום - יהיה בידיו כלי לחיות עם אהבת ה' גם מתוך יסורים!
קורה ונשבר לאדם מכשיר חשמל בבית, כמו מקרר, מכונת כביסה וכו', ועלות התיקון מסתכמת בסכום של אלפי שקלים. והרי בד"כ אדם אינו משופע בכספים מיותרים... אין ספק שאלו יסורים גדולים עבורו!
במצבים כאלו עליו לעמוד ליד מכונת הכביסה השבורה ולומר לקב"ה [כמובן, בתנאי שהמקום נקי שם]: "רבונו של עולם, מי הפעיל את המכונה עד עכשיו? אתה יתברך!! מי שבר אותה? אתה יתברך!! למה שברת? אתה רוצה להזיק לו או להטיב ליי? אני בטוח, רבונו של עולם, שרצונך אך ורק להיטיב ליי! נכון, קשה לי לשלם את הנזק, ואינני יודע מהיכן אקח את הכסף הדרוש לכך, אבל ראשית כל, עוד לפני שאקנה מכונה חדשה, עלי להתבונן: מי שבר את המכונה הזו? והתשובה היא: מי שהפעיל אותה עד היום, הוא זה ששבר אותה כעת!! וכשם שבשעה שהפעיל אותה היתה זו הטבה גמורה שלא אצטרך לכבס בידיים ויהיה לי קל יותר, כך גם כששבר אותה, ודאי שזו הטבה גמורה!"
והוא מוסיף ואומר: "רבונו של עולם, כשם שאני מודה לפניך שהמכונה פעלה עד היום, כך הנני מודה לך ששברת לי אותה, כי בטוחני שזהו מעשה טוב גמור!"
אם אדם אינו חי בחיי היום יום את היסורים הקטנים, לפתע כשמגיעה הוצאה של אלפי שקלים - קרי יסורים גדולים - הוא חש דכאון ועצבות. הוא חושב לעצמו: "רבש"ע, מה קרה כאן?" ומתחיל לחפש מה באפשרותו לעשות בענין תיקון המעשים, איזה מעשה טוב לא עשה עד היום שבשל כך הגיעו לו היסורים.
ודאי שיש לערוך לעצמו גם חשבון הנפש, אבל לפני חשבון הנפש צריך שיקנה לעצמו את מידת האמונה ומידת האהבה. אוי לחשבון הנפש הצומח מתוך עצבות ודכאון!
על ידי מבט אמיתי על הדברים, נכנסים למהלך של שמחה, ואז ניתן לעשות חשבון הנפש מתוך שמחה בבורא עולם.

ראינו אצל גדולי ישראל, שגם בשעה שפקדו אותם האסונות הגדולים ביותר, היו שרויים בשמחה. כיצד? - כי בחיי היום יום שלהם, בנקודות הכי פשוטות, הם חיו עם אמונה, וככל שאדם חי עם אמונה בחיי היום יום, כך האמונה נשרשת בלבו. הוא מתבונן שעה בדברים, ובמשך היום מיישם את הדברים עוד פעם ועוד פעם, וקובע בלבו את אמיתת האמונה, והדבקות בקב"ה מאהבה.

יעזור הקב"ה שנזכה באמת לראות את יד ה' בכל דבר, להרגיש את אהבתו יתברך בכל נקודה ונקודה, ולהתקרב אליו כל הימים, אמן.

פרק כה - הכרת מהות ה'אני'

ההבדל בין אדה"ר לפני החטא לאחרי החטא

דיברנו בפרקים האחרונים על ענין האהבה התלויה בדבר, העמדנו את הנקודה הראשונה שמפריעה לאדם להשיגה - היסורים, וביארנו כיצד לסלק מפריע זה.

עתה נעמוד על נקודה נוספת שמונעת מהאדם להשיג את אהבת ה' התלויה בדבר. נקודה זו היא בעצם השורש לכל עבודת המידות, ונבאר ראשית את שורש הדברים.

כשנברא אדם הראשון, הוא נברא על מנת להיות בעל בחירה. הקב"ה ברא עבורו את היצר-הרע [שאצלו היה מולבש בצורת נחש], כדי להעמיד אותו ואת חוה אשתו בנסיון האכילה מעץ הדעת.

ידועים דברי ה"נפש-החיים", שישנו חילוק מהותי בין יצר הרע קודם חטאו של האדם הראשון, לכח היצר הרע שלאחר החטא. הגדרת הדברים היא, שהיצר הרע קודם החטא היה מחוץ לאדם, והיצר הרע שלאחר החטא הוא בתוך האדם, בנפש של כל יחיד ויחיד. הבנת הדברים מפורשת בספרים. נשתדל להביאה כאן, ועל גביה נבנה את צורת העבודה.

לכל אדם ואדם יש את הנקודה העצמית שנקראת נקודת ה'אני' שלו. זהו שורש הפנימיות, נקודת הרצון של האדם. ה'אני' רוצה, לאחר מכן האדם חושב. כל דבר שהאדם לא רוצה אותו, בהכרח שהוא לא חושב עליו. לפעמים זהו רצון חזק וגלוי, ולפעמים נמצא הרצון רק בתת ההכרה של האדם, אבל דבר שאין לאדם שום רצון בו - לא יחשוב עליו כלל וכלל. אפילו אם יראה אותו, לא ישים לב למה שהוא רואה. רק אם ע"י הראיה תתגלה איזו נקודת רצון, יעוררו אצלו הדברים תשומת לב.

האדם רוצה, האדם חושב ומתבונן, והאדם הוא זה שגם אוהב, ירא, שונא, וכו'. כל הדברים הללו הם כוחות בנפש האדם.

השאלה היא: היכן ממוקם השורש של כוחות הנפש שבאדם. האם המהלך הוא שאדם מטבעו רוצה טוב, אלא שיש לו נקודה חיצונית שמפריעה לו ומשכנעת אותו לרע ח"ו, או שמא נפש האדם מצד עצמה, מטבע ברייתה, שואפת לרע, אלא שיש לאדם כח חיצוני שדוחף אותו לטוב.

נמחיש את הדברים עפ"י משל. לאדם יש בן. הבן מצד עצמו רוצה דברים מסוימים, ואביו מנסה, מתוך נקודה חיצונית, לשכנע אותו שירצה דברים אחרים. הילד רוצה לשחק, והאב משכנע אותו שכדאי לו ללמוד.

כשנתבונן, נגלה שמהלך הדברים כך הוא: הרצון העצמי שמתגלה אצל הבן, הוא לשחק, והרצון שמנסה האב להחדיר בו הוא ללמוד. אילו בבן עצמו לא היה כל רצון ללמוד, אביו לא היה יכול בשום אופן לשכנע אותו ללמוד, כי היתה זו בבחינת בריאת יש מאין, ושום אדם אינו יכול לברוא יש מאין. בהכרח, אפוא, שגם בבן קיים הרצון ללמוד, ויחד עם זאת גם הרצון לשחק, אלא שעיקר רצון הבן הוא לשחק, והרצון ללמד הוא איזה בת-קול חיצונית כביכול, שאומרת לו את האמת שצריך ללמוד, והכח של הרצון לשחק דוחק את הרהורי הלב שמעוררים אותו לשבת ללמוד.

מה עושה האב?

לוקח את אותם הרהורים הנמצאים בפנימיותו - שהם בעצם האמת, אלא שנדחקו אצלו ע"י התשוקה לשחק - ומנסה ללבות ולחשוף אותם. וכך, לאט לאט, הוא מעמיד את נקודת הרצון ללמוד באופן שווה עם הרצון לשחק. יתר על כן, הוא מגביר את הרצון ללמוד על התשוקה לשחק, וכך מגיע הבן בעצמו לרצון אמיתי לשבת וללמוד.

כלומר, לבן ישנם שני רצונות: רצון לשחק, ורצון ללמוד. ביחס למשחק הוא מרגיש את עצמו כ"רוצה" לשחק, ואילו הרצון ללמוד, הוא יודע שזו האמת, אך עליו להלחם בכדי להתחבר לאמת זו הנמצאת כיום מחוצה לו.

כך גם אצל כל אדם ואדם. השאלה היכן היא ההזדהות של האדם בעצם עם הדברים: האם עם נקודת החיוב לעשות טוב - תורה ומצוות, מידות טובות וכו' - או שעיקר ההזדהות הפנימית שלו היא עם כח ההבלים, אלא שיש בו כח שמעורר אותו כל הזמן להשתוקק לטוב, ומשם נקודת המלחמה.

ובמילים פשוטות: האם ה'אני' נמצא ברשות היצר הטוב, היצר הטוב הוא ה'אני' של האדם, והיצר הרע מנסה להוציא את האדם מהעולם של הטוב, או שמא האדם נמצא בעולם של רע, והיצר הטוב מנסה להוציא את האדם מעולם הרע ולהכניסו לעולם של הטוב.

זהו ההבדל היסודי בין מצבו של אדם הראשון לפני החטא, למצבו אחרי החטא. כשה"נפש החיים" אומר שלפני החטא היצר הרע היה מחוץ לאדם, ולאחר החטא הוא נמצא בתוך האדם, הבנת הדברים היא כך: לפני החטא האדם היה חי בעולם שכולו טוב, והיצר הרע ניסה להוציא אותו משם ולהעבירו לעולם של רע ח"ו. אבל לאחר החטא מצב האדם הוא: "כי יצר לב האדם רע מנעוריו" (בראשית ח, כא), כלומר המעמד של הנפש בעצם הוא, שהיא נמצאת בעולם שמעורב בו רע וטוב, ועבודת היצר הטוב היא להוציאו מעולם של הרע, ולהכניסו לעולם של טוב.

הבדל זה - בין לפני החטא לאחרי החטא - הוא יסודי ועמוק עד מאוד. להוציא אדם ממקום הרבה יותר קשה מלהעמידו במקומו שלא יצא. היכן שנמצא האדם שם מקום הקביעות שלו, וקיים קושי גדול בנסיון להוציאו משם. אם אדם נמצא בצל הרע, להוציא אותו משם זוהי עבודה מאד קשה. אם אדם נמצא בצל הטוב וצריך להוציאו לרע - גם זו עבודה קשה.

נמצא, שאם עיקר המעמד של האדם הוא בטוב, ועבודת היצר הרע להוציאו מהטוב, יש לו ליצר הרע עבודה קשה, ואילו ליצר הטוב יחסית העבודה קלה, כיון שהיכן שאדם נמצא יותר בנקל יישאר שם ויותר בקושי יצא משם, וזה היה מעמד אדם הראשון לפני החטא.

לאחר החטא, כשהוכנס האדם במהלך של "יצר לב האדם רע מנעוריו", עיקר המעמד שלו הוא בתערובת של רע וטוב, ובמצב זה עבודת היצר הרע קלה יותר, ועבודת היצר הטוב קשה יותר.

לאמיתו של דבר, שני מצבים אלו של אדם הראשון לפני החטא ואחרי החטא, טמונים בכל אחד ואחד מאיתנו! אין אלו דיבורים רק על מה שהיה, אלא גם על מה שקורה כיום אצלנו בכוחות הנפש!

"צדיקים לבם ברשותם" - הם שולטים על הכל, כלומר מעמידים את עצמם במהלך שהם נמצאים בעיקרם בעולם שכולו טוב, ויש נוף מסויים הנוטה לצד הרע וצריך להחזירו למוטב. משא"כ הרשעים, "לבם אינו ברשותם", הוא ברשותו של יצר הרע, ויש להם עבודה על כל פיסת רצון מרצונות הלב שלהם, להלחם להחזירו לעולם הטוב!

דברינו אלה מקבילים להבחנת נשמה וגוף. הנשמה - רצונה לעשות רצון קונה, משא"כ הגוף רוצה רצונות עצמיים, חומריים. אדה"ר קודם החטא נשמתו היתה בגילוי אצלו, משא"כ לאחר החטא, גילוי נשמתו הלך והוקטן, וגופו הוא הוא שקיבל גילוי.

עבודת האדם היא, אפוא, לצאת מן הגוף ולחזור לנשמתו, והיא היא גופא היציאה מעולם של רע לעולם של טוב, מחטא אדם הראשון, ללפני החטא.
"צדיקים לבם ברשותם", מפני שנשמתם מאירה ושולטת אצלם. משא"כ הרשעים "לבם אינו ברשותם" מפני שהגוף שולט בהם. וזו עבודת האדם כל ימי חייו, לצאת מן הגוף ולחזור לנשמתו, ובזה חוזר למצבו הראשון, כאדה"ר קודם החטא.
נמצא, שכל מהלך עבודת האדם הינה לחזור ללפני החטא. [לאחר מכן ישנה עבודה יותר עליונה, תיקון המ"ק השבירה, ואכמ"ל].
דברינו אלה יסודיים מאוד, כי צריך להבין את שורש הרע מהיכן הוא, ולאן פנינו מועדות בעבודה.

חובת הכרת הנפש לפני תחילת העבודה

דבר ידוע הוא, שבכל דבר ודבר שאדם מתעסק אתו, בהכרח שקודם יבין מה עומד לפניו, מהי מהותו וצורתו של הדבר, ורק לאחר מכן יתעסק בו.
לדוגמא: אדם נכנס לרכב ומבקש להתחיל לנהוג בו. אם אינו מכיר את מרכיביו וכיצד היא דרך פעולתו, קרוב לודאי שייכשל בנהיגה. ראשית עליו להתבונן מה תפקידו של כל כפתור וכל אביזר ברכב, ורק לאחר שהוא מכיר היטב את רכבו יתחיל לנהוג בו.
כן הדבר בעבודת ה', לפני שהאדם מתחיל לעבוד עם נפשו, חייב הוא להכיר את מהותה של הנפש. רק לאחר שיכירנה, ידע כיצד לנתב את כוחות הנפש מימין ומשמאל ולהחזיר הכל לבורא עולם.
לכל אדם ואדם יש יצר טוב ויצר הרע, והעבודה הראשונה של האדם היא להכיר מהו כח היצר הטוב אצלו, ומהו כח היצר הרע. מה היצר טוב בדיוק אומר, ומה היצר הרע אומר. מה משקל הכוחות הנמצאים בנפשו.

העבודה הראשונה - כניסה לעולם של טוב

ניתן דוגמא לדבר. לאדם יש תאוה לאכול מאכל מסויים, והוא מחליט לעבוד על תאוה זו. מה הוא עושה? - מקבל על עצמו שיאכל כך וכך, ואת אותו מאכל מסויים לא יאכל.
צורה זו של העבודה היא מאד חיצונית, והיא קרובה מאד לכישלון! כי העבודה נעשית בלי הגדרות יסודיות. אדם קרא בספרים שתאות האכילה מידה מגונה היא ומרחיקה את האדם מהקב"ה וכו', והדבר הביאו להחלטה לא לאכול. כל יום ויום יש לו מלחמה חדשה. הוא רוצה לאכול, קשה לו מאוד לא לאכול - ולמרות כל זאת מחליט שלא יאכל!

אי אפשר לומר בוודאות שייכשל, אבל קרוב לודאי שכך יהיה. והרי עינינו רואות שבד"כ כל הקבלות מן הסוג הזה תקפות לזמן קצר בלבד, ולאחר מכן רובן ככולן מתפוגגות ונעלמות, אין להם קיום.

מהו שורש הדברים?

לפני שהאדם מקבל על עצמו שלא לאכול מאכל כלשהו, ראשית עליו להתבונן לעצמו: אני רוצה לאכול, או לא רוצה לאכול? כך יבחין בשני הכוחות שבו הסותרים זה את זה: הכח המשתוקק לאכול, ולעומתו הרצון הפנימי להתנזר מן האוכל.

כלומר, לא די בידיעה שבדברי חז"ל כתוב שיש יצר טוב ויצר רע. ודאי שאם כתוב בחז"ל זו האמת, אבל אדם צריך למצוא את הדברים הללו היכן הם גלויים אצלו בלב, ואם יסתפק רק בידיעה השכלית של דברי חז"ל ובאמונה בהם, זהו אמנם דבר נפלא, אבל א"א לעבוד עם הלב על סמך מה שכתוב בחז"ל מבלי להכיר את הנפש ולדעת איך הדברים מחוברים לפנימיות האדם, כי בצורה כזו דברי חז"ל מנותקים מהכרת הנפש.

אדם צריך, אפוא, לחבר את עצמו לדברי חז"ל ולחפש היכן הדברים שכתובים בחז"ל על היצר הטוב והיצר הרע גלויים אצלו בלב. הוא מתחיל לבדוק את הדברים לגבי נקודת האכילה מה הוא מרגיש, ולאחר מכן משווה את דברי חז"ל להרגשת לבו. הוא מרגיש שמצד אחד הוא רוצה לאכול, ומצד שני הוא לא רוצה. הגדרת הדברים, כפי שחז"ל מוסרים לנו, היא שהיצר טוב אומר לו לא לאכול, והיצר הרע אומר לו לאכול. עכשיו האדם מתבונן בדברים ושואל את עצמו: מה אני באמת רוצה? איזה רצון אצלי הוא עצמי וחזק יותר, ואיזה רצון חלש יותר? או אולי שני הכוחות של הרצונות שוים?

זוהי עבודה ראשונית שאדם צריך לברר לעצמו: האם עיקר הרצון שלו הוא לאכול, והרצון שלא לאכול הוא רצון משני, או הפוך: הרצון שלא לאכול הוא העיקרי, והרצון לאכול הוא משני.

כל זמן שאדם לא מרגיש שהרצון שלא לאכול חזק אצלו יותר מהרצון לאכול, מסוכן מאד עבורו להתחיל לעבוד, כי כיון שהמשקל בנפש של הרצון שלא לאכול חלש יותר מהרצון לאכול, כיצד יוכל לעמוד ולהתנגד לאותו יצר חזק האומר לו לאכול? הוא לוקח על עצמו עבודה שהיא למעלה ממדרגתו, וממילא קרוב הוא מאוד לנפילה!

אדם לא יכול להתחיל לעבוד על דברים שהוא קרא עליהם בספרים, ויהיו החשובים והנפלאים ביותר, כי הגם שבאמת חשובים הם ונפלאים עד מאוד, אבל קודם כל עליו לעבוד להכיר את נפשו ואת רצונותיו, ורק לאחר מכן לבדוק את נקודת העבודה המתאימה למדרגתו.

ביאור הדברים כך הוא: כל זמן שעיקר הרצון של האדם הוא לאכול, הרי שנפשו נמצאת בעולם הרע, בנקודת האכילה, והוא מנסה להפסיק לאכול מתוך מצבו בעולם הרע. זוהי עבודה קשה מאד שסיכויי הצלחתה אינם רבים. העבודה הראשונית של האדם היא, שתשוקת הלב שלו תהיה לא לאכול. כך הוא מכניס את עצמו לעולם של טוב, וכאשר 'עיקר' נפשו של האדם נמצא בעולם של טוב, קל לו יותר להוציא את ה'ענפים' שנשארו ושייכים לעולם של רע.

אבל אם 'עיקר' האדם נמצא בעולם של רע, כגון בנקודה של תאוה, והוא מנסה להוציא את עצמו משם ע"י עבודה מעשית, אף אם יילחם בכח תקיף מאד, הריהו נלחם עם היצר הרע שהוא ה'בעל הבית', ולהלחם עם 'בעל הבית' מנקודה חיצונית, זוהי עבודה מאד קשה!

לכן, תחילת עבודת האדם היא, לעורר בו את הרצון האמיתי להמנע מן האכילה, שרצון זה יהיה יותר חזק מהרצון לאכול, הרצון הזה הוא יהיה ה'בעל הבית' באדם. באופן כזה נמצא האדם בעולם של טוב, ומכאן ואילך המלחמה עם הרע אינה להוציא את האדם מהרע, אלא להוציא את הענפים שנשארו ברע ולהחזירם לטוב.

כמובן שהדוגמא של תאות האכילה היא דוגמא בעלמא, אבל הנקודה היא נקודה פנימית מאוד.

עתה ניגש לביאור הדברים בעזהשי"ת. נשתדל שיהיו הדברים ברורים, כי הבנתם חשובה ויסודית מאד לעשייתם. אם אין בירור בהבנה, קשה מאד להצליח בעשיה.

עצם החיים והדימוי להם

לכל אדם יש רצון. אילו ייטלו מן האדם את הדבר שהוא באמת רוצה אותו יותר מכל - יינזק קשות, ויתכן שאף ימות!

הדברים הללו מתגלים לעינינו. למשל: יש אדם שתאות הממון תופסת אצלו מקום וממלאה את כל עולמו. יש ברשותו מאתיים אלף דולר, והמאתיים אלף דולר האלו מעסיקים אותו, יום, יום, שעה, שעה. כל הזמן הוא עורך לעצמו חשבונות איך ירויח אתם, במה ישקיע וכו'.

אם יודיעו כעת לאדם זה, שכל הכסף שהיה ברשותו איננו יותר, נאבד! - הוא יתעלף ויתכן שאף ימות! כל זאת למה? כיון שכל נקודת החיים שלו, כפי שהוא תופס אותה, אלו אותם מאתיים אלף דולר, וכשנטלת ממנו את מה שהוא רואה כחיים, לקחת ממנו את עצם החיים לפי המדרגה שלו והעמדת אותו כמת!!

כלומר: את נקודת החיים של מדרגת האדם - אסור לקחת ממנו, מפני שלקיחתה ממנו עלולה להמיתו!

על אותו משקל, אם נקודה זו קרובה לחיותו, הרי שבלקיחתה הועמד במצב של חולה מסוכן. ככל שאדם מרגיש שהדבר הוא עצם החיים שלו, כך ניתן פחות להתעסק לקחת לו את הדבר.

עבודת האדם, אפוא, אינה לקחת מעצמו את החיים. ראשית, עליו להבין היכן הם החיים האמיתיים, לתת משקל לחיים האמיתיים כנגד החיים השקריים, ולאט לאט לנסות להרגיש את החיים האמיתיים. אז אפשר יהיה לקחת ממנו את מה שנראה לו עד עתה כ'חיים'. אבל כל זמן שאדם מרגיש שהדבר הוא חיותו - את עצם החיים אי אפשר ואסור לקחת מהאדם!

זוהי העבודה הראשונית בכל דבר - להרגיש את החיים בצורה הנכונה, לדעת מהו הדבר שהוא באמת החיים, ומהו הדבר שהוא דמוי החיים. לצאת מעולם שנראה כחיים, ולהכנס לעולם החיים האמיתי.

הנה בדוגמא שהבאנו לעיל בענין תאוות האכילה: השאלה אם כן לאכול או לא לאכול, זו אינה שאלה מעשית גרידא. צריך להבין את שורש הדברים ואת המשקל האמיתי שלהם. לבריאה ישנם שני שורשים, ומכאן בעצם שורש כל הדברים שדברנו עד עכשיו: שורש אחד הוא מה שבורא העולם רוצה, ושורש נוסף הוא מה שהאדם רוצה. מה שבורא עולם רוצה זה עולם אחד, ומה שה'אני' של האדם רוצה בטבעו זהו עולם בפני עצמו.

המעבר בין העולם של ה'אני' לעולם מה שהבורא רוצה הוא לא מעבר חד, זהו מעבר בהדרגה, ובעצם זהו המהלך של כל חיי האדם.

אבל כשהאדם מתבונן למשל אם לאכול או לא לאכול, יש לכך שני מבטים: האחד - מה הקב"ה רוצה? והשני - מה אני רוצה? ראשית עליו לברר לעצמו מה הקב"ה רוצה, ובמילים פשוטות זהו "יצר הטוב", וכן לברר לעצמו מה הוא רוצה.

קשה מאוד לאדם לצאת ממהלך ע"י שיאמר: "הקב"ה רוצה כך, 'אני' רוצה אחרת. אוותר על מה שאני רוצה ואעשה מה שהקב"ה רוצה!" זוהי ממש מסירות נפש, ולא כל אחד מסוגל להתרומם למדרגה הזו.

הצורה היותר פשוטה לכל בני העולם, היא לנסות להסביר ל'אני' שירצה את מה שהקב"ה רוצה, לא לכפות על ה'אני' לוותר לקב"ה. ודאי שזוהי האמת, אבל מצד ההדרגה של הדברים, אדם צריך לעבוד בדרך מיוסדת, ללא קפיצות. בכל נקודה ונקודה

עליו להבחין מה הקב"ה רוצה ומה הוא רוצה, ולחפש עצות כיצד לגרום לכך שגם הוא עצמו ירצה את מה שהקב"ה רוצה.

"רצוננו לעשות רצונך"

הכרת הדברים היא עמוקה מאד. אילו בנפש האדם לא היה גילוי לרצונו יתברך, אדם לא היה יכול לצאת מהרצון של ה'אני' שלו, לרצון של הבורא עולם! אם אין נקודה פנימית בנפש של רצון הבורא ית', אדם לא היה יכול בשום אופן לצאת מהעולם של ה'אני' ולהכנס לעולמו של הבורא יתברך!

בהכרח, אפוא, שבכל יהודי יש את ה"רצוננו לעשות רצונך", ונכללים בזה שני דברים: ראשית, שהנפש מצד עצמה מחוברת לרצונו יתברך, ושנית, שגם הרצון של ה'אני' מולבש על רצונו יתברך, כלומר שורש ה'אני' שאנו מכירים שהוא רוצה גשמיות - תאוות וח"ו אף איסורים - השורש הפנימי שלו מולבש על רצונו יתברך!

נמצא, אם כן, שבאדם ישנן שלוש הגדרות באופן כללי: טמון בכל נפש של כל יחיד ויחיד רצונו יתברך, טמון בכל נפש של יחיד ויחיד הרצון לעשות את רצונו יתברך, וטמון בכל נפש ונפש גם הרצון ח"ו לפעול נגד רצונו יתברך, ועבודת האדם אינה המעבר החד מהרצון העצמי לרצונו יתברך, אלא יש לעבור את השלב האמצעי שהוא שה'אני' גם הוא רוצה לעשות את רצונו יתברך!

"ברצות ה' דרכי איש, גם אויביו ישלים אתו" (משלי טז, ז). כשהאני מפסיק לרצות את הרצונות הפרטיים שלו, ורוצה את מה שהקב"ה רוצה - זוהי מדרגת אהבה שאינה תלויה בדבר!

מה שמפריע לאדם להגיע לאהבה שאינה תלויה בדבר, זו העובדה שהוא מרגיש רק את הרצון של האני שלו, ולא מרגיש את הקב"ה. כל זמן שהרצונות של ה'אני' הם התקפים באדם ולא רצונו יתברך, הריהו רחוק מן ה'חד' עם הקב"ה.

"קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא" הכוונה שהרצון של הנברא והרצון של הבורא הם חד! ממילא, כשהאדם מגיע למהלך שבו רצונו יתברך והרצון שלו שוים - יוכל להגיע למהלך של חד. כל זמן שהרצון של האדם הוא "חד", והרצון של הקב"ה הוא רצון "אחר", אין איחוד מושלם בין הרצונות - בהכרח שאין חד בנפשות, כביכול עם הבורא-עולם.

הדברים עמוקים, ויש עוד הרבה להרחיב בהם, אבל נקודת הדברים היא, שאדם יוצא מן הרצון הפרטי שלו, ונכנס לרצונו יתברך, דרך ההבנה שגם ה'אני' ירצה מה שהקב"ה ירצה.

הקב"ה יהיה בעזרנו לעשות את רצונו באמת, כי אכן "רצוננו לעשות רצונך" כל הימים.

פרק כו - רצוננו לעשות רצונך

ג' חלקי האדם

ביארנו בסוף הפרק הקודם, שאדם מורכב משלשה חלקים: חלק האלוקות הנמצא בפנימיות הנשמה, שזהו רצונו יתברך שמו, חלק פנימיות נשמת האדם, עליה נאמר: "רצוננו לעשות רצונך", והחלק השלישי הוא החלק בגילוי, שעליו אמרו חז"ל: "ומי מעכב? שאור שבעיסה" (ברכות יז ע"א). "שאור שבעיסה", היינו ה'אני' החיצוני שרצונו הוא היפך רצונו יתברך.

מדרגת אהבה שאינה תלויה בדבר, שעניינה "קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא", מדרגה זו שייכת רק כשאדם מגיע לרצון של האלוקות, כשישנה השתוות של "רצוננו" ל"רצונך". אך כל זמן שה"שאור שבעיסה" עדיין מעכב, אע"פ שהוא נלחם עם יצרו ואף מתגבר עליו מכח "תגבורת השכל" וממילא לא מגיע לחטא ועוון בסייעתא דשמיא - מכל מקום מאחר ותשוקת הרצון שלו היא לרע ח"ו, ממילא אין עדיין גילוי גמור בנפש של "רצוננו לעשות רצונך", ואין אפשרות שהאדם יתכלל בבורא עולם.

אם כן, עבודת האדם היא, לצאת מהמהלך של "שאור שבעיסה מעכב" למהלך של "רצוננו לעשות רצונך".

כפי שאמרנו, צורת העבודה אינה לצאת מיד מנקודת הרע לנקודת הטוב, מנקודת ה'אני' שרוצה את "הרע" לנקודת האני שרוצה את "הטוב", את ה"ואני קרבת אלקים לי טוב", אלא ראשית על האדם לעורר בכל דבר את הרצון האמיתי של נשמתו, שהוא ה"רצוננו לעשות רצונך". אחר שמעורר אדם בנפשו את נקודה פנימית זו ויש גילוי מסויים בנפש - אז עבודת האדם היא לעבור מהרצון התחתון של ה'אני', שהוא רצון 'רע' לענייני העולם הזה, ולהכנס לרצון הפנימי של הנשמה החפצה לעשות רצון קונה.

לאחר שאדם שקוע עמוק בעולם של "רצוננו לעשות רצונך", הוא מתקרב יותר ויותר לנקודת האלוקות הפנימית של נשמתו, וביכולתו להתכלל בה, ואז הוא במהלך של "קוב"ה ואורייתא וישראל חד הוא".

נתחיל, אפוא, בנקודה התחתונה - כיצד יוצא אדם מהרצון של ה'אני' החיצוני, שהוא רצון לרע, לרצון ה'אני' של הנשמה הפנימית, שהיא רוצה לעשות רצון בוראה.

אכילה מתוך התבוננות ומחשבה

כפי שכבר ביארנו לעיל, לפני שניגשים לעבודה המעשית, ראשית יש צורך בבירור. מהי אותה עבודת בירור?

נחזור על המשל שדרכנו בו בענין "תאות האכילה" [כמובן רק בתורת דוגמא בעלמא]. אדם יושב ולפניו מונח דבר-מאכל כלשהו. הוא מרגיש תשוקה לאוכלו, והוא מתבונן לעצמו: האם אני באמת רוצה לאכול? או אולי לא? כפי שאמרנו, הוא מרגיש שהוא גם רוצה לאכול, וגם לא רוצה.

הוא מנתח את שתי הרצונות ואומר לעצמו: "הרצון שרוצה לאכול, הוא רצון חיצוני, הוא לא רצון עצמי. זוהי הנקודה התחתונה שמתלבשת על הנשמה, ומוגדר בספה"ק כ"הנפש הבהמית". הרצון הפנימי של הנשמה שלי הוא לא לאכול. גם רצון הקב"ה הוא שלא אוכל". [כמובן, מדובר בדבר-תאוה, ולא במאכל הנצרך לקיום האדם].

הוא עדיין לא מתחיל לעבוד, רק אוחז את המאכל בידו ואומר לעצמו: "אני יודע שהפנימיות שלי אינה רוצה שאוכל מאכל זה, ואילו בחיצוניות אני רוצה לאכול. אני יודע גם שהחיצוניות עדיין שולטת בי יותר מהפנימיות, וכיון שזוהי מדרגתי - שהחיצוניות שולטת יותר מהפנימיות - ובשעה זו עדיין לא ראוי לי להלחם עם החיצוניות מאחר ואין בי את הכח הפנימי להלחם - הרי שכעת אוכל את המאכל! אבל ברור לי דבר אחד: שהרצון האמיתי שלי הוא לא לאכול, אבל אני מרגיש שאינני יכול לעמוד כנגד הרצון החיצוני, ולכן אוכל!"

מה בעצם עשה כאן אדם זה?

נתבונן בדברים: הוא לא אוכל מתוך הרגל, מתוך שגרה של מעשים הנעשים "מצות אנשים מלומדה". הוא אוכל לאחר התבוננות ברורה ראשית כל האם טוב לאכול מאכל זה מצד עבודת ה' או לא - ומגיע למסקנה שלא טוב! השאלה היא: מה אני מרגיש! ה'אני' של הנשמה שלי לא רוצה לאכול, וה'אני' של הגוף רוצה לאכול. הוא מודע לכך שכרגע מי ששולט עליו בנקודה זו [ודאי לא בכלל הנקודות] הוא רצון הגוף, רצון הנפש הבהמית שרוצה את אותו דבר מאכל.

זהו השלב הראשון של העבודה. העבודה בתחילתה אינה לא לאכול, אלא ליצור בתוכו עולם ברור, לברר את כוחות הנפש הפנימיים שלו. עבודה שנובעת מחוסר בירור פנימי, היא עבודה שהשורש שלה לא מיוסד, ממילא התוצאות המעשיות לא יהיו בהכרח מיוסדות.

ראשית כל, לפני שיורד אדם לעולם העשיה, מוטלת עליו עבודה יסודית מאוד: לברר עם נפשו מה באמת הוא רוצה? וכך, לאט לאט, יפריד את כח התשוקה שלו מהעולם הזה, ויתן לכל דבר את מקומו הראוי לו בנפש.

ודאי שע"י מעשה אחד, כמו בירור תאות האכילה, לא ניתן לבנות דברים. מעשה זה הוא בסה"כ דוגמא עלמא, ויש לעבוד על הרבה נקודות מעין אלו - ראשית כל בשעת ההתבוננות היומית, ולאחר מכן לאורך כל היום.

התבוננות בגישה לתפילה

ניתן דוגמא נוספת כדי להמחיש את הדברים.

אדם יושב ומתבונן, ושואל את עצמו: האם אני רוצה ללכת להתפלל בבוקר או שאינני רוצה?

ובאמת, התשובה על שאלה זו אינה מוחלטת. התשובה היא: כן ולא! ה'אני' העצמי שלי, שקוראים לו לענייננו 'עצלות', רוצה להישאר לישון במיטה. זה נעים וזה נוח, ממילא בזה הוא חפץ. לעומת זאת, הרצון הפנימי שלי הוא: להתפלל לקב"ה! למה? גם בזה יש את ההדרגות: ראשית, הנני מפחד מהעונש! תפילה היא מצוה מדרבנן, וביטולה יביא עלי עונש משמים.

גם זה עדיין לא הרצון הפנימי שלי. זהו אמנם כבר רצון יותר פנימי מהרצון לשכב במיטה, שכן לשכב במיטה זו הנאה רגעית ממשית, והפחד מהעונש הוא מחשבה יותר עתידנית, יותר עמוקה, אך עדיין אין זה הרצון הפנימי באמת.

ישנה סיבה נוספת לכך שארצה ללכת להתפלל, והיא: כדי למלאות את הצרכים הגשמיים שלי. זהו כבר רצון יותר עמוק, כיון שאני משתמש בנקודה רוחנית למלאות את הצרכים הגשמיים וכו'.

וכך הוא עובר את כל השלבים של הרצונות החיצוניים, עד שהוא מגיע לנקודה הפנימית: אני רוצה להתפלל כי הקב"ה רוצה שאתפלל! בנשמה שלי טמון כח פנימי אמיתי של "רצוננו לעשות רצונך", וכיון שרצונך יתברך שאתפלל, בהכרח שבנשמתי קיים כח הרוצה להתפלל. אלא מאי? רצון זה ידוע לי רק בידיעה השכלית, אבל בהרגשת בלב, אין הכרח שהוא גלוי - לפעמים כן ובד"כ לא!

זוהי צורת העבודה: אדם קם בבוקר, ומתכונן לגשת לתפילה. הוא לא ניגש בסתמא להתפלל, אלא לפני כן הוא פונה לקב"ה ואומר לו: רבש"ע, באתי להתפלל לפניך, אני רוצה להתפלל. השאלה מהי הסיבה שאני רוצה להתפלל?"

הוא מונה לפני הקב"ה את הסיבות, עד שהוא מגיע לסיבה הפנימית האמיתית של נשמתו שרוצה להתפלל כי זה רצונו של הבורא יתברך, והוא אומר לקב"ה: "אני בטוח שרצוני באמת להתפלל כדי לעשות לפניך נחת-רוח, אני מאמין שרצון זה נמצא בי בעומק נשמתי, אלא שאינני מרגיש אותו!"

התבוננות בגישה ללימוד התורה

כעין זה, באותה שעת התבוננות ביום, יכול אדם להתבונן על ענין הרצון או העדר הרצון אצלו ללמוד תורה.

הוא יושב ושואל את עצמו: האם אני רוצה ללמד תורה, או לא? התשובה שוב אינה מוחלטת - כן ולא. לפעמים כן ולפעמים לא. בזמן שלא, למה אני לא רוצה? - גם זה יכול להיות מכמה סיבות: או מצד מידת העצלות, שאינני רוצה לאמץ את מוחי או גופי, או משום תאוה, שבמקום ללמוד ברצוני למלאת תאוותי במקומות אחרים וכו'. כך הוא מברר לו ראשית כל למה הוא לא רוצה ללמוד.

לאחר מכן הוא מברר לעצמו למה הוא כן רוצה ללמוד. יתכנו לכך כמה וכמה סיבות: א. כי הוא מפחד מעונש גיהנום אם יעבור על ההלכות מחמת אי ידיעתן. ב. כי הוא מפחד שמא יבטל מצות עשה של "והגית בו יומם ולילה" וייענש על כך. ג. כי אם ח"ו לא ילמד, הוא ייקרא "עם הארץ" ויתבייש בזה, וגם ייענש על כך. ד. לא רק למען העדר הבושה, אלא הוא לומד כי רוצה הוא שיכבדו אותו. ועוד כהנה וכהנה סיבות נוספות.

כל אחד ואחד צריך לבדוק בנפשו מהי הסיבה המונעת אותו מללמוד, עד שיגיע לנקודה הפנימית: "אני רוצה ללמוד כי הקב"ה אמר לי ללמוד!" ואז כשייגש ללימוד יפנה כביכול לקב"ה ויאמר לו: "רבש"ע, ברור לי שבנשמתי פנימה קיים הרצון ללמוד תורה, אבל אינני מרגיש זאת!"

בירור כל רצון ורצון מתוך 'תערובת' הרצונות

אלו, אם כן, שתי דוגמאות - תפילה ותורה, ועתה ננתח את הדברים לעומקם.

לפני שאדם ניגש ללמוד, ולפני שהוא ניגש להתפלל, הוא מברר לעצמו האם הוא רוצה בזה או לא! הוא מברר לעצמו מדוע הוא כן רוצה ללמוד או להתפלל, ומדוע הוא לא רוצה ללמוד או להתפלל. הוא מברר לעצמו גם מי רוצה ללמוד ולהתפלל, כלומר איזה חלק בנפשו רוצה ללמד ולהתפלל, ואיזה חלק לא רוצה.

מה התועלת של הדברים?

הכלל הוא, שבכל תערובת, בכל נקודה שמעורבים בה כמה חלקים, שום דבר לא ניכר שם לעין! כשרצונותיו של האדם אינם "מבוררים" אלא "מעורבבים", ממילא האדם לא חש שום רצון בצורה ברורה, הכל מבולבל: פעם צצה ועולה התאוה, פעם הגאוה, פעם הרצון לעבוד את הקב"ה וכו'. הכל הוא איזושהי תערובת, סלט של רצונות, שכל פעם עולה ומבצבץ רצון אחר.

העבודה הראשונה של האדם היא, אפוא, להגדיר כל רצון ורצון, ולדעת מהו! כשהאדם מברר כל רצון, הרצון מקבל אור ותוקף מופלאים עד מאוד!

ניתן משל קטן שודאי לא יבטא את עומק הנמשל. אדם עושה לעצמו סלט ירקות, מעגבניות, פלפל אדום, פלפל ירוק, מלפפון, חסה וכו'. כשהוא אוכל את כל חמשת המינים בבת אחת, הוא לא מרגיש בבירור את טעמו של כל אחד ואחד ממרכיבי הסלט. הוא מרגיש רק את הטעם הנולד מכל המרכיבים בבת אחת, אבל לטעום כל דבר כמו שהוא - הוא אינו יכול, כיון שהתערובת מצד אחד מעניקה טעם כולל טוב וטעים לכל מרכיביה, אך יחד עם זאת מבטלת את הטעם הייחודי של כל ירק בנפרד.

מעין זה הוא גם בנשמתו של האדם. כשרצונותיו מעורבבים, שום רצון לא מקבל את נקודת התוקף האמיתית שלו, וממילא אינו מאיר כפי שהיה צריך להאיר. כשאדם מברר לעצמו את רצונותיו והוא מעמיד כל רצון ורצון כנקודה עצמית ועצמאית, ממילא התערובת שיצרה בלבול וערבוב נעלמה, ומתחיל להיחשף כל רצון בצורה אמיתית יותר.

כשהרצון ברור לאדם, יודע הוא איך לעבוד אתו, וכך גם להיפך: כשהרצון לא מבורר, אין האדם יודע איך לעבוד אתו.

גילוי הרצון הפנימי

התועלת הגדולה ביותר מצורת עבודה זו, היא בנוגע למה שדיברנו. הרצון של כל יחיד ויחיד בעומק נשמתו הוא לעשות את רצון הבורא יתברך. אלא מאי? כל זמן שהאדם לא מתבונן ומגלה שיש בו כזה רצון, הוא לא נותן לרצון זה לפרוץ החוצה, כיון ששאר הרצונות נמצאים יותר בגלוי בנפש, ואז באות לידי ביטוי התאוות וכו', ואילו הרצון לעשות את רצונו ית' נשאר טמון בנפשו פנימה. כלומר, הרצונות החיצוניים הם בדרך כלל השולטים בנפש, והרצון הפנימי לעשות את רצונו יתברך כמעט ולא נשמע קולו.

כשהאדם מברר לעצמו כל רצון ורצון, ראשית הוא נותן מקום לרצון זה של "רצוננו לעשות רצונך" להתחיל להתגלות. הוא מברר לעצמו למה הוא לא רוצה ולמה הוא כן רוצה. מתוך הסיבה למה הוא כן רוצה, הוא מעמיד את הדברים בהדרגה, שלב על גבי שלב, עד שהוא מגיע לנקודה העליונה של "רצוננו לעשות רצונך".

עצם ההתבוננות של האדם, והאמונה העמוקה שהוא מאמין באמת שהוא רוצה לעשות את רצונו יתברך - בזה גופא הוא מעורר בעצמו רצון זה! דבר שאדם לא חושב עליו כלל, ממילא הוא נעלם מן השכל ומן הלב. כשאדם רוצה לעורר משהו, הצעד הראשון

שעליו לעשות צריך לחשוב על הדבר. עצם המחשבה מעלה את הדבר מעולם השכחה לעולם הזכרון.

ודאי שזהו עדיין זכרון של המח, לא זכרון של הלב, אך לכה"פ ב"וידעת היום" ניתן מקום של גילוי לדבר. עד עכשיו ה"רצוננו לעשות רצונך" היה כמעט במהלך של שכחה, או שהיה מעורב עם הרבה רצונות, ממילא לא היה לו תוקף עצמי. ע"י שאדם מתבונן בכך שבנשמתו יש כח שרצונו לעשות רצון קונו - עצם ההתבוננות בזה, נותנת נקודת התגלות כלשהי לאותו רצון פנימי.

אם כן, זהו השלב הראשון: לחשוב ולדעת שבנשמה טמון אותו כח, ובזה כבר מעוררים במידת מה את הרצון.

האמונה בקיומו של הרצון הפנימי

השלב השני, שהוא יסודי מאד, הוא נקודת האמונה ברצון.

ביאור הענין כך הוא. אדם לא צריך להאמין שהוא רוצה לאכול. תחושת הרעב אצלו כה מוחשית וברורה, שכשהוא רוצה לאכול - רצון זה ברור לו מעל לכל ספק, הוא מרגיש בוודאות שהוא רעב.

לעומת זאת, בדרך כלל רובא דעלמא [אלו שעדיין לא עבדו לגלות את הדבר], אפילו אינם חשים שקיים בהם רצון אמיתי "לעשות רצונך". הכל מולבש בנקודת ה'אני' - מה אני אקבל מהדבר? וכו'. אבל רצון טהור של "רצוננו לעשות רצונך", אולי האדם יודע בשכלו שיש כזה דבר, אבל הוא לא מרגיש זאת!

כדי לעורר דבר, כפי שאמרנו השלב הראשון הוא לחשוב עליו, והשלב השני הוא להאמין בקיומו! אם הדבר לא קיים - אין את מה לגלות ולהוציא מן הבכח אל הבפועל. "אמונה" אין הכוונה לאמונה בשכל שהוא קיים. ודאי שגם זה נצרך, אבל עיקר האמונה הנדרשת היא האמונה בלבו של האדם. עבודה זו של אמונה - לעורר את הנקודה הפנימית שבנפש של "רצוננו לעשות רצונך" - היא עבודה יסודית מאד, כי כל זמן שנקודת אמונה זו אינה נמצאת בגלוי בנפש, אין מקום לכח של "רצוננו לעשות רצונך" להתחיל להתגלות. לאחר שיש באדם אמונה שאכן טמון בו כזה כח, ממילא יש מקום בנפש לתת לרצון זה לפרוץ ולהתגלות, ומשם ואילך ניתן להמשיך לעבוד הלאה.

קנין האמונה בלב - ע"י התבוננות ודיבור

איך מגיע אדם לאמונה בדברים?

בשכל בד"כ כולנו מאמינים, כיון שהדברים כתובים בחז"ל ואנחנו מאמינים בהם. השאלה היא: איך מעוררים את נקודת האמונה בלב, בבחינת "וידעת היום והשבות אל לבבך"?

גם כאן נראה לצעוד בדרך בה דרכנו עד עכשיו, והיא: "בפיך ובלבבך לעשותו" - לפני כל מעשה שאדם עושה, עליו לייחד לעצמו רגע קט להתבוננות, ובה יברר לעצמו שיש לו רצון אמיתי לעשות את רצון קונו, יש לו רצון אמיתי ללמד תורה, יש לו רצון אמיתי להתפלל לקב"ה ויש לו רצון אמיתי לקיים את כל תרי"ג המצוות עם שבע המצוות דרבנן על כל פרטיהן.

אחר הבירור, הוא פונה אל הרבש"ע ואומר לו כך: "רבונו של עולם, יודע אני בבירור שנטעת בתוך נשמתי כח אמיתי לעשות את רצונך. אמנם כעת עדיין אינני מרגיש אותו, אבל ראשית הנני מאמין באמונה שלמה שהרצון האמיתי שלי הוא לעשות את רצונך יתברך!"

כך מרגיל אדם את עצמו לחיות באמונה.

השלב הבא הוא תפילה! וכך הוא מתפלל: "רבש"ע, אני בטוח ואני מאמין שנתת בי כח לעשות רצונך, אך אני לא מרגיש זאת. אנא, עזור לי שארגיש את הרצון בגלוי בנפש!"

כלומר ישנם שלשה שלבים: א. לעורר את הכח ע"י עצם ההתבוננות שכח זה קיים. ב. קנין אמונה בלב שכח זה קיים, וזאת ע"י דיבורים, וכל המרבה בזה הרי זה משובח. ג. תפילה שרצון זה יצא מן הבכח אל הבפועל.

בעזהשי"ת נשתדל בהמשך להרחיב את הדברים, אבל הנקודה הברורה שהעלנו היא, שאדם צריך לעורר את כח ה"רצוננו לעשות רצונך" שבתוך נשמתו, ורק לאחר מכן להלחם בכוחו הרע.

הקב"ה יעזור שנזכה כולנו לרצות באמת לעשות נחת רוח לפניו, אמן.

פרק כז - לשמה ושלא לשמה

התבוננות בכל רצון ורצון

נתבאר בפרקים קודמים, שבאדם טמונים שלשה חלקים: הכח הפנימי ביותר הוא כח האלוקות, רצונו יתברך, ובספרים הקדושים נקרא חלק זה "נקודת השכינה" ששורה בנשמה. הכח היותר חיצוני, הוא נקודת הרצון הפנימית של ה'אני' של האדם, שהוא "רצוננו לעשות רצונך", והכח השלישי שבנפש הוא ה'אני' אשר פעמים רבות רוצה ח"ו את ההיפך מרצונו יתברך, והוא נקרא בספרים הק' "הנפש הבהמית".

בכל דבר ודבר שאדם ניגש אליו, יש לשלשת הכוחות הללו את הרצון לעשות את הדבר או לחדול ממנו.

בעצם, כל עבודת המידות כרוכה בהתבוננות בכוחות אלו. כל מידה, כל נקודה בעבודת ה', שאדם בא לתקנה - בלי יוצא מן הכלל - עליו לבדוק ראשית כל מה מניע אותו לעשות את הדבר? מה הן הסיבות שיכולות להניע, ומה הוא מרגיש בגלוי בנפש שיכול להניע אותו?

לדוגמא: מידת הכעס. כשאדם כועס, עבודתו היא להתבונן לפני המעשה או לאחריו [בד"כ בשעת מעשה אי-אפשר, כיון שהכעס עדיין בתוקפו ואין לאדם שליטה עליו כל-כך] מאיזה רצון נובע הכעס: האם הקב"ה רצה שיכעס, האם ה'אני' הפנימי רצה שיכעס? או שמא רק ה'אני' החיצוני הוא זה הרוצה לכעוס.

כמובן שהכל צריך להיעשות בהדרגה, אבל נדבר על הנקודה הכוללת שאדם צריך לשאוף להגיע אליה.

כשאדם לוקח את כל פרט ממהלך חייו - תורה, תפילה, מעשים טובים, אכילה, דברי הרשות וכו', הכל, בכל, מכל, כל - ומברר לעצמו כל מעשה ומעשה, האם הוא טוב או לא, כלומר: מי רוצה לעשות מעשה זה? מי רוצה לחדול ממנו? - אם הוא עושה כך, נמצא ראשית כל שאדם חי בעולם ברור מאד. ברור לו מה הם הדברים הטובים הגורמים לו לקרבת אלקים, שהם נובעים מהרצון הפנימי "לעשות רצונך" ומקרבים את האדם לקונו, וברור לו גם אלו מעשים אינם טובים.

כל פרט ופרט, בשעה שאדם עובד לתקנו, עליו לנתח אותו בברור - הן בשעת ההתבוננות, והן בזמן הפרטי שהוא ניגש לדברים - ואז העבודה מתחלקת לכמה חלקים: השלב הראשון, כמו שאמרנו, הוא ה"בירור" - בירור הדבר על כל מרכיביו, מי רוצה, ומי לא רוצה? למה רוצה? ולמה לא רוצה? וכו', כמו שהארכנו לבאר.

השלב השני - להתפלל לקב"ה שיזכה אותו לעשות רק מעשים ראויים ואמיתיים, ואילו מעשים שאינם ראויים שלא יעשה.

השלב השלישי, והוא כבר השלב הגבוה יותר, הוא עשיית כל דבר לשמה. ברור ששאיפת כל יהודי ויהודי צריכה להיות, לחיות רק למען הקב"ה! זו השאיפה ואליה אנו חותרים ומנסים לקרב את עצמנו לאורך כל הדרך. אך לעולם העבודה נעשית בדרך של הדרגה, ולא בצורה של 'קפיצת-הדרך', ולכך לא עוברים מיד ממהלך של שלא לשמה למהלך של לשמה [כמו שהזכרנו בפרקים קודמים, שאין קופצים מעולם של רע לעולם של טוב]. יש לעבור קודם כל את כל המהלך הנ"ל. כשאדם עובר את שלב ההתבוננות

ואת שלב התפילה במשך תקופה ארוכה, העבודה שלו לאחר מכן היא לצרף בכל מעשה את הלשמה ואת השלא לשמה יחדיו, ולא לנסות לעבוד רק לשמה באופן מיידי.

חיזוק נקודת הלשמה

ניתן כמה דוגמאות כדי להמחיש את הענין, אבל הנקודה היא אחת: בכל דבר ודבר שאדם עושה, הוא לא יוצא ממצב של שלא לשמה ועובר מיד ללשמה. הוא יוצא ממצב של שלא לשמה, למצב של שלא לשמה ולשמה מעורב יחד.

לדוגמא: אדם מתיישב ללמוד. הוא מתחיל לברר לעצמו מהיכן נובע הרצון ללמוד: מצד הרצון הפנימי, ודאי שהקב"ה רוצה שיישב וילמד, ושצורת הלימוד תהיה מושלמת עפ"י כל גדרי ההלכה. הרצון של ה'אני' הפנימי הוא "רצוננו לעשות רצונך", כלומר גם אני רוצה לעשות רצונך ולשבת וללמוד. אולי אינני מרגיש זאת, אך כך הוא רצון ה'אני'. ואילו הרצון החיצוני מעורב: רוצה, ולא רוצה! לא רוצה מצד העצלות וכדו', אבל מאידך גיסא הוא רוצה ללמוד משום שהוא חפץ בכבוד, ומפחד מעונשי הגוף וכו' - כל אדם ואדם לפי הסיבות שישנן אצלו.

סוף כל סוף, לאחר כל החשבונות, הוא מתיישב ליד הגמרא ומתחיל ללמוד. מדוע כעת הוא יושב ולומד? - אם הוא עובד שלא לשמה, הריהו לומד מחמת הכבוד, מחמת הגאוה, או מחמת הפחד מעונש על בטול תורה. נמצא, שכל המעשים הם "שלא לשמה". ובאמת, עבודת האדם היא ללמוד לשמה, ללמוד רק על מנת לעשות נחת רוח לבורא ית', בלי כל רצון של גאוה, כבוד, או רצון להפטר מעונשי הגהינום ולזכות לגן-עדן, וזוהי עבודה קשה עד מאוד!

מהי, אפוא, הצורה האמיתית שאדם צריך לגשת ללימודו?

לאחר שיברר לעצמו את כל הרצונות, יתפלל לקב"ה שיאיר לו את הרצון האמיתי, לעשות מעשים "לשמה" באופן גמור, ויאמר לקב"ה כך: "ידוע לי שהרצון הפנימי שלי הוא לעסוק בתורה על מנת לעשות לך נחת רוח, הרצון החיצוני שלי הוא ללמוד משום כל אותן סיבות "שלא לשמה", אבל, רבונו של עולם, אני מרגיש שקצת קצת קיים בי גם רצון ללמוד לשמה! כמה? אולי אחוז אחד, אולי פחות, ואולי יותר [כל אחד לפי ענינו]. ובכן, רבונו של עולם, אני ניגש ללמוד גם כדי לעשות לך נחת-רוח, וגם כדי למלאות את הרצונות האישיים שלי. עזור לי שנקודת הלשמה תתחזק, ונקודת השלא לשמה תלך ותחלש".

וכך, לאט לאט, במשך הזמן הוא מלבה בעצמו את הרצון הפנימי ללמוד עוד ועוד לשמה, כל פעם מעט, לא בהתלהבות גדולה, אלא בשקט פנימי, בהדרגה וביציבות, הוא מקרב

את עצמו עוד קצת לשמה, ומתנתק לאט לאט, מתקופה לתקופה, מהרצונות של הלא לשמה - הכל מתוך תפילה לקב"ה שיעזרהו להתקדם כשאיפתו הטהורה.

זוהי דוגמא אחת.

דוגמא נוספת: אדם מחליט לעשות מעשה חסד. הוא שמע שפלוני חולה, והחליט לנסוע לבקר אותו בבית החולים. לפני שהוא יוצא לדרכו, עליו לעמוד ולברר לעצמו מה הן הסיבות לרצון אצלו לנסוע, ומה הן הסיבות שגורמות לו שלא לרצות לנסוע. ובכן, הסיבות לא לנסוע: ראשית כל, הנסיעה עולה כסף. בנוסף, זהו מעשה קשה, לא נוח, מעייף וכו' - כל אחד לפי עניינו. לאחר שבירר לעצמו למה הוא לא רוצה לנסוע, יברר לעצמו למה כן לנסוע - או מהמדרגה העליונה או מהמדרגה התחתונה.

הוא אומר לעצמו כך: האם הקב"ה רוצה שאסע? - כן! [הכוונה באופן שמבחינת המצוה ברור שעליו לעשותה, כי יש פעמים שחיוב המצוה מוטל בספק]. הנקודה הפנימית שלי, של "רצוננו לעשות רצונך", רוצה לנסוע? - כן! נמצא שבעומק הפנימי גם אני רוצה לנסוע. לעומת זאת בחיצוניות של ה'אני' שלי, האם אני רוצה לנסוע או לא? - מצד אחד לא רוצה, כי הדבר כרוך בהוצאות כספיות, מאמץ גופני וכו', מצד שני רוצה, כי לאחר שפלוני ישתחרר מבית-החולים הוא יחזור לשכונה, וכשיפגוש אותי ישאלני מדוע לא באת לבקרני? ואז לא יהיה לי נעים, אתבייש ממנו. א"כ כדי למנוע מעצמי את אותם בזיונות, אלך לבקרו "שלא לשמה".

לאחר שסיים לברר לעצמו את כל זה, הוא עומד בתפילה לפני הקב"ה ומבקש ממנו: "רבונו של עולם, יודע אני שמדרגת הלב שלי היא, שהרצון לנסוע נובע מרצונות חיצוניים. אנא ממך, עזור לי שהסיבה האמיתית והיחידה שמחמתה ארצה לקיים את המצוה תהיה רק כדי לגרום לך ית' נחת רוח, ולא לשם השגת הבל הבלים!"

כלומר, האדם מודע לרצונות שלו, שרובם המוחלט הוא שלא לשמה, והוא מתפלל לקב"ה שהרצון האמיתי, שהוא "רצוננו לעשות רצונך", יתגלה בנפש ואז ירצה באמת לעשות כל מעשה אך ורק "לשמה".

לאחר מכן הוא מתכונן לנסוע, והוא שוב אומר לקב"ה: "למעשה, בסופו של דבר למה אני נוסע? - אני רוצה לנסוע לשמה וגם שלא לשמה. קיים בי מעט רצון לעשות לך נחת רוח, והרבה רצון להשיג את הטובות האישיות שלי". והוא מוסיף ומתפלל לקב"ה שהרצון לעשות לשמה יהיה אצלו חי ובוער, בגלוי, אך יודע שבינתיים הוא עושה מעט לשמה, והרבה שלא לשמה. זוהי צורת ההדרגה של הדברים.

התגברות נקודת הלשמה בנפש

כמובן הפרטים הם רבים, ואנחנו נפגשים בחיי היום יום באינספור מעשים, כדוגמת תאות האכילה שהזכרנו לעיל.

גם כאן אדם צריך לברר לעצמו, האם הוא רוצה לאכול מאכל זה, או לא רוצה. מצד אחד הוא רוצה כי יש בו תאוה, הלוא היא "הנפש הבהמית", מצד הרצון של הבורא, יתכן שהקב"ה רוצה שיאכל רק חלק ממנו, או אולי את הכל רק עם פחות טעם וכו'.

הוא ניגש למעשה לאכול מאכל שברור לו שמצד אכילה לשמה אין כל סיבה לאוכלו. בעצם הוא כבר שבע, וזהו מאכל שכולו תאוה, אלא מאי? הוא מרגיש שהוא לא יכול לעמוד בפני הפיתוי. ובאמת, אין בזה שום איסור, הוא גם מקפיד לברך עליו לפני אכילתו בכוונה גדולה, ועם כל זאת, הוא יודע שמצד נקודת האמת הפנימית, לקב"ה אין קשר למאכל הזה, ולא יפיק ממנו שום נחת רוח!

הוא אמנם אוכל, אבל לפני האכילה הוא נעצר שתי דקות ומתפלל. פונה אל הקב"ה בתפילה ובתחנונים: "אנא, עזור לי שאזכה באמת להרגיש שאינני צריך לאכול מאכל זה!"

בצורה כזו, אף שבסופו של דבר אכל, אבל את "עוקץ" האכילה הוא הפיל! הוא אוכל עוד פעם, ועוד פעם, אבל זוהי אכילה עם יסורים, עיקר התאוה כבר פג, הרדיפה אחרי האוכל נפלה!!

ישנם עוד דרכים איך לעבוד את הקב"ה בנקודה הזו, אך הכיוון הכללי הוא אחד. נקודת הפתיחה שאדם יוצא ממנה, היא מצב שבו מעורבים הלשמה עם שלא לשמה. בתחילה המעט הוא לשמה, והרוב שלא לשמה, ועבודת האדם היא לשנות את האחוזים ע"י המעשים שלו, כלומר לגרום לכך שיהיה יותר לשמה ופחות שלא לשמה.

זוהי עבודה ארוכה, ויש להתקדם בה בהדרגה, באיטיות וביסודיות. עוד לשמה ופחות שלא לשמה וכו', כך לאט לאט יתקדם. וכשאדם עולה, ראשית יגיע למדרגה שיהיו אצלו דברים שיוכל לוותר עליהם. ולאו דוקא מצד המלחמה, אלא מצד ההרגשה הפשוטה שאיננו צריך אותם, כיון שנקודת הלשמה קבלה בנפשו משקל גבוה יותר, ונקודת השלא לשמה נחלשה.

כמובן, ישנם דברים שנקודת השלא לשמה תקפה בהם מאד, ישנם דברים אחרים שבהם נקודת הלשמה והשלא לשמה כמעט שוים, וישנם דברים שנקודת הלשמה בהם חזקה יותר. ככל שאדם מגביר את נקודת הלשמה שבו, הלשמה לא מתמקדת רק בנקודה שהוא מתעסק, אלא מקבלת משקל עמוק בנפש בגלוי, וממילא היא תפרוץ בנקודות

אחרות, אבל הכל צריך להיעשות בהדרגה ובאיטיות, להנמיך את נקודת השלא לשמה, לאט לאט, עד שמגיעים למהלך אמיתי, שלנקודת הלשמה יהיה את המשקל העיקרי בנפש, ואילו לנקודת השלא לשמה יהיה פחות משקל בנפשו. ישנם אמנם עוד חלקים רחבים שהוא עושה שלא לשמה, אבל התשוקה הכללית שלו הממלאת את לבו, היא לעשות נחת רוח לבורא יתברך שמו.

באופן זה, נקודת הלשמה תקיף אצלו את כל עבודתו במשך היום, אך גם אז ימשיך להתפלל לקב"ה שהמיעוט של הלא לשמה יהיה בטל לפני הלשמה, ואז עבודתו תהיה הרבה יותר קלה, כיון שנקודת הלשמה כבר קיבלה תוקף של רוב בנפשו, ממילא, באופן טבעי, הוא חושב במשך היום הרבה מאד על ענין הלשמה, וזוהי מחשבה ששורשה לעשות נחת רוח לבורא יתברך שמו.

חקר האמת הפנימית בעבודת ה"לשמה"

אדם עובד בהדרגה, עוד ועוד, עד שנקודת השלא לשמה הולכת ונחלשת, ונחלשת, ונחלשת, והוא מתחיל להרגיש שעיקר המעשים שלו נעשים לשמה, ואז העבודה המוטלת עליו הרבה יותר דקה: לקחת כל מעשה ומעשה, ולבדוק שאולי מה שנראה לו שהוא עושה לשמה, בעצם הכל דמיונות.

כלומר כך: בתחילת עבודתו עובד האדם בכל פרט להתבונן אם הוא נעשה לשמה או שלא לשמה, והוא מנסה לחזק את כח הלשמה ולהחליש את השלא לשמה. כאשר מגיע האדם למהלך שהוא מרגיש שעיקר רצונו הוא לשמה, שם הוא ניצב בפני סוג של עבודה שונה לחלוטין.

בתחילה יצר הרע משכנע את האדם לעשות מעשים שלא לשמה. לאחר שזוכה האדם שעיקר עבודתו תהיה לשמה, היצר הרע מנסה לבלבל אותו לחשוב שהוא אכן עושה לשמה! הנגיעה הפנימית האישית של האדם מוליכה אותו בהרבה דברים, ונראה לו כל הזמן שהוא עושה לשמה, אבל האמת היא שהרבה חלקים נעשים שלא לשמה! בעומק הנפש סיבות עשייתם הן שלא לשמה! לכן, עליו לחקור היטב בנפשו לראות היכן הוא עומד!

נקודת עבודה זו, מוטלת על האדם לאורך כל ימיו חייו. גם הגדולים שבגדולים, תמיד חשדו את עצמם, אולי המעשים שלהם אינם לשמה באמת, וגם מה שנראה על פני השטח כמעשה "לשמה", לאמיתו של דבר אינו לשמה!

אם אדם מגיע לשלב שהוא לא מרגיש שיש בו כלל נקודות שלא לשמה - ידע נאמנה שהגיע לעולם של דמיונות!... אין כזה דבר שהכל נעשה לשמה! הרגשה כזו מלמדת על טעות מובהקת לאורך כל הדרך!

לעולם, אצל כל אדם, ישנן נקודות שהוא מרגיש בהן שהן נעשות שלא לשמה, וגם אם זכה שהן אחוז מועט מרצונותיו, ימשיך להתפלל לקב"ה שיעזרהו לעקור אותן מלבו, וזה שייך לעבודה הקודמת שהזכרנו.

לאחר שזוכה אדם ורובו שקוע ומוכנס בעולם של "לשמה", עבודתו כעת היא לחקור ולבדוק אם העולם של ה"לשמה" שלו הוא אמיתי, או שמא אין זה אלא של דמיונות. פעמים רבות כשאדם אומר: "אני עושה מעשה זה וזה למען שמו יתברך" אלו דיבורים בעלמא, אבל בעומק הנפש, הנפש רחוקה מהשגת מדרגת ה"לשמה".

כדי לבצע בדיקה זו בנפש אם אכן עושים דברים לשמה או לא, נדרש מהאדם חוש דק מאד מאד בנפש. מי שיש לו את החוש ואת ההבחנה הזו, ירגיש מיד בשקר הפנימי שמאחורי כל מעשה, ולא יהיה אפילו מעשה אחד שלא יחשוד בעצמו שאולי הוא נעשה שלא לשמה.

בכל מעשה ומעשה צריך אדם לחשוד, אולי הנקודה האמיתית כאן היא ה"שלא לשמה", וה"לשמה" היא שקר, ואין זו אלא הטעייה של היצר הרע שנועדה להטעות אותו ולהחדיר בו את האשליה שהוא עובד "לשמה"!

כדי לחיות במהלך כזה של חיים, צריך לחיות במדרגה גבוהה מאוד, עם בקורת פנימית חזקה ביותר! מצד אחד על האדם לחשוד את עצמו בכל דבר ודבר שאולי הוא לא עובד לשמה, מצד שני הוא חייב לעשות, כי אם יסתפק במחשבות לבד - לא יעשה דבר, כמו שכתב ה"חובות הלבבות" בענין הזהירות, שיש להזהר שלא להזהר יותר מדי, כי מרוב זהירות עלול אדם לפרוש מכל דבר ולא לעשות שום מעשה...

על השאלה "כמה כן, וכמה לא?" אין תשובה חד משמעית. הדבר קשור ללבו של כל אחד ואחד ותלוי במדרגתו האישית, אבל צריך לזכור כאן נקודה יסודית מאד: "שפכי כמים לבך נוכח פני ה'" - אדם מוכרח לשפוך את לבו יום יום לפני הקב"ה, ולבקש ממנו שיכוון אותו לאמת. אם אדם אינו מתחנן לקב"ה מעומקא דלבא ממש, שיכוון אותו לאמת - יתכן בהחלט שיפול באותן נקודות דקות ומטעות.

חיפוש האמת - עבודת חיים

נקודה זו אינה אמורה רק ביחס לענין ה"לשמה". היא מקיפה את כל מה שדברנו מראשית עד גמירא.

על כל דבר ועל כל ענין מביט האדם דרך העיניים שלו, ולא תמיד יש באפשרותו ללכת ולשאול. גם אם ישאל, אין הכרח שהנשאל יבין אותו כראוי. ממילא, יכול אדם לבנות לעצמו מהלכים שלמים, ובעצם הכל בנוי על יסוד מוטעה. הוא שמע יסודות נכונים, אך לא הבין אותם כל צרכם. הוא חושב שהוא מבין אותם, ובונה את כל עבודתו על הדברים שחושב שהוא שמע, וכך הוא ממשיך הלאה והלאה, ונראה לו שאף שישנן לפעמים גם נפילות, מ"מ באופן כללי הוא מצליח...

השאלה היא, אפוא: כיצד באמת יכול אדם להיות בטוח שדרך עבודתו נכונה?

התשובה האמיתית למי שמחפש את האמת היא, שאכן מי שסבור שהוא בטוח בדרכו - טועה טעות יסודית ביותר! כל ימיו, צריך אדם צריך לחשוב את עצמו שמא הוא טועה, ומידי יום יתפלל לקב"ה ויבכה מעומקא דלבא! על מה? - "רבונו של עולם, אולי אני טועה! אנא, העמד אותי על דרך האמת!"

הסבא מנובהרדוק זצ"ל, כשהיה כבר מבוגר מאוד, אמר, שאם היה יודע על אדם היכול לדבר איתו ולהראות לו את האמת - גם אם היה בחוץ לארץ, היה נוסע אליו כדי לקבל ממנו את האמת!

כל יום ויום, כל תקופה ותקופה, היה הסבא זצ"ל בודק את דרכו אם היא אמיתית, או חלילה לא. וגם אם היא אמיתית, מי אמר שהיא שייכת לו וכו'.

אין בעולם מושג שאדם יכול להיות בטוח! רק רשעים בטוחים, אבל צדיקים כל ימיהם חוששים שמא אינם עושים כראוי את העבודה המוטלת עליהם. אלא שיחד עם החשש, הם עובדים את הקב"ה בשמחה, משום שמצידם הם עושים את מה שהם יכולים, הם עובדים בכל כוחם עד כמה שניתן, ומתפללים יום יום לקב"ה שיכוון אותם לאמת שמא הם טועים, וממילא הם בטוחים שהקב"ה יאיר להם את דרכם.

אבל כל זאת בתנאי שאדם עושה כל ימיו את כל מה שצריך, והוא מתפלל לקב"ה יום יום, ואפילו כמה פעמים ביום: רבש"ע, אולי מה שאני עושה זו טעות? אולי הטעות היא בפרטים? אולי הטעות היא בכל הכלל? אין בטחון בחיים! לאחר שאדם יוצא מן העולם הזה, יכול הוא לדעת באמת אם עשה כראוי או לא. כשיבוא לבית דין של מעלה ויחקרו את עומק לבבו, אז יוכל לדעת את האמת, אך בעולם הזה אין אמונה בשום דבר.

"הן בקדושיו לא יאמין" (איוב טו, טו), ולא רק שהקב"ה אינו מאמין, אלא זוהי עבודתו של כל יחיד ויחיד, כמו שאמרו חז"ל: "אל תאמין בעצמך עד יום מותך" (ברכות כט ע"א). ואין הכוונה שמא רק מחר תיכשל, אלא עליך לחשוש אולי הדרך שאני דורך בה היום

מוטעית היא! אולי לא זו הדרך שדרכו בה גדולי ישראל? אולי אינני מבין אותה כראוי, אולי אני לא משייך לעצמי את העבודה הראויה לי וכו'.
אי אפשר להיות בטוח בחיים בכלום! רק דבר אחד מוטל עלינו: להתפלל לקב"ה שיראה לנו את האמת!
הסכנה הגדולה ביותר שאורבת לשומע את דברינו עד כאן, היא שיחשוב שיש לו דרך ברורה, הוא כבר יודע, באפשרותו לנסות להתחיל, והוא ודאי יצליח... הוא אמנם יצליח לנסות, אבל לא בטוח שגם יצליח... אם לא יבכה יום יום לקב"ה ויבקש ממנו: "העמידני על דרך אמת, אולי לא הבנתי את הדברים כראוי", לא בטוח שיזכה לצעוד בדרך האמת.
מי יתן ויקרבנו הקב"ה לעבודתו וינחנו בדרך הראויה והמתאימה לכל אחד מאיתנו.

פרק כח - תמימות

עשיה ללא שאלות!

בפרק זה - שהוא האחרון בספרנו זה - נעמוד על נקודה נוספת, יסודית מאד, שבלעדיה אדם אינו מסוגל להגיע להתכללות בבורא עולם.
בנוהג שבעולם, לכל אדם ישנן שאלות כמעט בכל תחום מהחיים. הוא לא מבין מפני מה באה על עם ישראל השואה הנוראה, למה פלוני סובל צרות ויסורים ואילו חבירו חי חיים מאושרים... ישנם עוד כמה וכמה דברים שהוא לא מבין, ומתוך כך עומד ושואל: למה כך ולמה אחרת...
"שאלה", פירושה שישנם דברים שהם ברורים לאדם, וישנו דבר מסויים שאינו ברור לו. ממילא, על מה שברור לו - הוא לא שואל, ועל מה שלא ברור לו - הוא שואל.
אך לאמיתו של דבר, יכול אדם להציב סימן שאלה אחד גדול על כל הבריה כולה!... והתשובה על כל השאלות תהיה פשוטה עד מאוד! הקב"ה כביכול אומר לאדם: "אל תשאל שאלות!" פשוטו כמשמעו! בפסח המהלך הוא ששואלים שאלות, יש בו שאלות וישנן גם תשובות על שאלות אלו. פסח הוא הראש של המועדים, ואכן תחילת עבודת האדם בנויה בד"כ על שאלות ובירורים. אך הסוף של המועדים הוא פורים, ו"פורים" הוא בגימטריא "שאלה", כי בהמשך עבודתו, כשאדם נכנס פנימה, ושואף להגיע לנקודה האמיתית, עליו להבין דבר אחד ויחיד: בבריאה לא שואלים "למה"! שואלים רק "מה" - מה הקב"ה רוצה ממני!

אדם צריך רק לדעת מהי העבודה המוטלת עליו, אך התשובה על השאלה מדוע הקב"ה ציווה עלי לעשות כך, או מדוע הוא עשה מעשה פלוני - אינה מעניינו של האדם, וזאת משתי סיבות עמוקות:

הסיבה הראשונה היא, כי סוכ"ס אדם הוא נברא והקב"ה בורא, ונברא איננו מסוגל להבין כלום מהבריאה! דברים כמשמעם! אין לנו אפילו התחלה של השגה בבריאה. ממילא, הנסיון להבין את מעשי הקב"ה - עצם המחשבה על כך - מראה על שפלותו של הנברא, שהוא חושב שהוא מסוגל להבין. אי אפשר להבין שום דבר!! לא מדוע צריכים ליטול ידיים, ולא מדוע צריכים ללמוד תורה. אנחנו יודעים רק מה מוטל עלינו לעשות, ועושים כי כך נצטווינו!

חז"ל שואלים: "למה תוקעין בראש השנה?" ומשיבים: "למה תוקעין? רחמנא אמר תקעו!" (ראש השנה טז ע"א) כלומר: אין שאלה למה תוקעים בראש השנה. הקב"ה אמר לתקוע - אז עלינו לתקוע, בלי לשאול שאלות!!

המסקנה, אפוא, אחת היא: נברא לא מבין שום דבר! הדבר היחיד שביכולתנו להבין היא, מה אנחנו צריכים לעשות: לקיים תרי"ג מצוות דאורייתא, שבע מצוות דרבנן, ושאר פרטי הדינים. חוץ מזה אין לנו שום אפשרות להבין את מחשבתו של הבורא ית'.

עבודת האדם בעסק התורה היא להבין את מה שהוא מסוגל להבין, אך עם כל זאת עליו להבין, שהוא לא מבין את עצמותה של תורה.

אם כן, למה לו לאדם לעסוק בלימוד דבר שבין כה וכה לא ישיג את עומקו?

התשובה היא: כי ה' אמר ללמוד! אם ה' היה אומר לאדם: תספור מבקר עד לילה 1, 2, 3, 4, וכו', וכך, במשך כל יום תספור ותספור, עד שתגיע למספר כלשהו, ואז תוכל ללכת לישון - אם היה ציווי כזה מהבורא, זה בדיוק מה שהיינו צריכים לעשות!

תשאלו: מה יצא לקב"ה מכך שסופרים? באמת שאינני יודע, אבל אם הקב"ה אמר - אני עושה!!

הקב"ה לא אמר לנו לספור מבוקר ועד ערב [רק "ספירת-העומר" - בזמנה...], אך הוא כן ציוונו ללמוד תורה, לקיים מצוות וכו' - וכיון שכך, הרינו עושים זאת! מה יצא לקב"ה מהתורה שאנו לומדים ומהמצוות שאנו מקיימים - זה ממש לא משנה לנו! איננו מסוגלים להבין באמת לשם מה צריך ללמוד תורה וכו', אך דבר אחד הקב"ה מבקש מאיתנו: "תשמעו מה שאני אומר, ותעשו!!"

התשובה השניה היא, כל רגע וכל כח שנמצא באדם, הקב"ה נטע אותו בו על מנת שיוכל לעבוד אותו. כשאדם מתעסק בשאלות - למה כך ולמה אחרת וכו' - הוא פשוט לוקח

את הזמן ואת כוחות הנפש והמחשבה שניטעו בו, ומשקיע אותם בדברים שהקב"ה לא רוצה שישקיע אותם בהם! הקב"ה לא ביקש מהאדם להבין "למה?" הוא ביקש ממנו: "תעשה!" וכשאדם שואל הרבה שאלות, הוא לוקח את זמנו ואת כוחותיו היקרים מפז, ומכלה אותם לריק.

נמצא אם כן, שישנן שתי סיבת כלליות למה לא לשאול שאלות: א. כי אי אפשר לקבל תשובות, שכן אדם, בן תמותה, אינו מסוגל להבין ולהשיג בשכלו תשובות אלו. ב. כי כוחות הנפש והזמן מוגבלים, וצריך לנצלם ליעוד שלמענו ניתנו. כל רגע ורגע צריך להיות מופנה לעבודת הבורא, ואם הבורא לא ציווה עלינו לשאול שאלות, ממילא אין זו עבודתנו לשאול שאלות!

ההבנה שאינני יכול להבין

ידיעה יסודית זו, אינה מן הדברים ששומעים אותם פעם אחת, קולטים אותם ודי! זו אינה ידיעה של שכל, אלא ידיעה של לב! בשכלו יכול האדם לדעת שהוא לא יכול להבין, וגם לדעת שלא צריך להבין וכו', אבל בלבו פנימה, הלב הוא לב אבן, והוא תובע כל הזמן הבנה!

ובאמת, צריך אדם לעמול לבטל תשוקה זו להבין. והגם שעצם מהות הלב זו ההבנה, אך עבודת האדם להכיר שעליו להבין רק דברים שהקב"ה רוצה שהוא יבין! מעבר לזה - אין שום צורך להבין כלום! כל ניסיון להבין את הנהגת הבורא ואת מהלכיו בבריאה - עצם הרצון להבין הוא כבר בגדר נפילה!

אע"פ שמצאנו בספרים הקדושים הרבה הסברים והרבה הבנות על מהלכי הבורא, עלינו לדעת שהם כתבו זאת רק עבור אדם שעדיין לא זכה לתקן את עצמו. אדם כזה, אם לא נסביר לו ונרגיע את לבו, לבו יתנגד למהלכים של הבורא, ואז לא יוכל להתקדם הלאה בעבודתו.

לכן, בתחילת הדרך, העבודה היא 'להסביר' ללב, כמו שבפסח שואלים שאלות ועונים תשובות. אך צריך להבין שאין זו המטרה! אלו הם רק האמצעים ל'הרגעת' הלב בדרך עבודתו. אדם יכול להשתמש עם ידיעות מתוך ספרים אלו כתשובות על שאלות מסוימות, כגון: למה קרה דבר כזה? - זהו תיקון על חטא פלוני, ולמה קרה לו אותו מאורע מעציב? - זהו תיקון על הגלגול הקודם וכו'.

אם אדם שואל שאלה למה הוא נענש, ובלי שיקבל תשובה שהעונש על חטא פלוני או תיקון לחטא מהגלגול הקודם הוא לא נרגע - בהכרח שאין לו אמונה פשוטה בבורא! כי

למאי נפקא מינה למה? הקב"ה עשה זאת, והוא יודע מה שהוא עושה!! מה איכפת לך מה זה פועל?

יכול אדם לשאול:

מה אני צריך לעשות? אם באו עלי יסורים, אולי אני צריך לתקן משהו? - זוהי שאלה. אבל לשאלה " למה באה עלי צרה זו?" אין מקום אצל יהודי מאמין! כל ההסברים הכתובים בספרים הקדושים, נועדו רק כדי להרגיע את לב האדם בתוך כדי מהלכי העבודה, אבל כשאדם רוצה להגיע לנקודה הפנימית של העבודה - תכלית הידיעה היא: "נדע שלא נדע", כלומר להבין שהוא לא מסוגל להבין כלום.

עבודה זו, שאדם מבין בלבו שהוא לא מבין, זוהי שלילה מיניה וביה של מהות הלב, שהיא "לב מבין", וממילא זו עקירה בעצם למהותו של הנברא! ביטול הדעת הוא בטול בעצם למהות התשוקה של הנברא כנברא. עד כמה שהנברא הוא כולו אמונה וכולו בטול, ממילא הוא לא תופס את עצמו כנברא אלא כשליח של הקב"ה בעלמא. אם הנברא רוצה להבין את הדברים, כלומר רוצה לקחת את ההנהגה ולהכניס אותה לכלים של נברא - בזה הוא מעמיד את עצמו כנברא, ושולל את ההתכללות של עצמו בבורא-עולם. זהו מהלך פנימי שבסופו של דבר כל יחיד ויחיד יגיע אליו, השאלה היא רק אם בעלמא הדין או בעלמא-דאתי! הדרך אמנם ארוכה, אך סוכ"ס הנקודה הפנימית שאליה צריך להגיע היא: אדם בא לזה העולם למטרה אחת ויחידה: לעשות את רצונו יתברך, ולהבין שאינו מבין!

ההבנה שאדם מבין שהוא לא מבין, זוהי עבודה נוראה שרק יחידים זוכים לה באמת. יש הרבה אנשים שמסוגלים לומר בפיהם את המשפט: "אני לא מבין", אבל כל המהלך של הלב שלהם, הוא מהלך לגמרי שונה.

"תמים תהיה" - "עם ה' אלוקיך"

אם אדם נמצא במדרגה שבאמת לא איכפת לו שהוא לא מבין, הרי כשבאים עליו יסורים, לא רק שאינו כועס, אלא שאין לו שום שאלה! הוא אומר לקב"ה: גם אם יסורים אלו אינם מתקנים עוונות כלשהם לא אכפת לי מדוע באו אלי, כי אם אתה - השי"ת - עשית זאת, בהכרח שזה בסדר גמור!

כל זמן שאדם מחפש תשובות, הוא רחוק מן הנקודה הזו. אם בשעה שהוא מקבל יסורים, עולים בראשו הרהורים כמו: "ב"ה, זהו תיקון לעוונות שלי..." [או "כפרת עוונות" - כלשון אנשי העולם...] -ידע נאמנה שעדיין לא זכה להגיע למדרגה הזו! אם

הוא חושב שהיסורים בהכרח צריכים לכפר עוונות, ובזה מרגיע את לבו - סימן שקיימת בו תשוקה להבין למה יש יסורים.

אדם צריך לחיות במהלך פנימי שלא אכפת לו למה יש לו יסורים! דבר אחד ברור לו: את היסורים הללו שלח לו הבורא יתברך, והוא יודע היטב מה שהוא עושה! זהו!! מעבר לזה הוא לא זקוק להבין כלום! גם אם אליהו הנביא היה בא ומגלה לו שאין בעולם מושג של "גלגולים" ושל "תיקון עוונות" [כמובן שהוא לא יכול לומר זאת, כי אלו דברים מפורשים בספה"ק, אך לו יצוייר שהיה ברור לנו שהיסורים אינם תיקון לעוונותינו] - גם אז לא היה לו שום מפריע, כיון שברור לו שהיחיד שהביא עליו את היסורים הוא הבורא ית', ועליו אין לו שום שאלות!

הרי כל אחד מאיתנו מכיר אינספור שאלות: למה פלוני תקוע בשידוך? ולמה לאלמוני אין פרנסה, והרי הוא כזה בעל-חסד וכו' וכו'. האמת היא שאין אפילו שאלה אחת, אין מושג של שאלה בבריאה!

בעצם, מצד הנקודה הפנימית, אדם צריך לחיות בתמימות אמיתית עם הבורא - "תמים תהיה עם ה' אלוקיך" (דברים יח, יג). "תם" הוא זה שאין לו שום שאלות. לא שהוא לא מבין ולא יודע לשאול שאלות. זוהי מדרגה תחתונה יותר - "שאינו יודע לשאול", אבל ה"תם", מדרגתו הפנימית היא, שאינו שואל שאלות, כי הוא מבין שאין צורך לשאול שאלות, וכמו כן אינו מצפה לקבל תשובות. הוא שואף אך ורק לעשות את רצון הבורא יתברך - בלי להבין בכל דבר למה ומדוע!

כשהאדם חי במהלך כזה, הוא מגיע לנקודה הפנימית האמיתית של "תמימות" - אין לו אפילו שאלה אחת במשך כל החיים, ובשעה ש"תמים תהיה", הרי שהוא נמצא "עם ה' אלוקיך" לגמרי בדבקות נוראה!

הכרה פנימית ב"הוא אמר ויהי"

כמו בכל ענייני המידות - שהן נמצאות גם בהכרה וגם בתת ההכרה של האדם - גם בענין השאלות, ישנן שאלות שהן בהכרה, וישנן שאלות שנמצאות בתת ההכרה של האדם, ואף אם נדמה לו שבהכרה הוא לא שואל שאלות, עליו לבדוק בעומק לבו, האם באמת לא מפריע לו כלום בחיים, או שמא ישנן נקודות מסוימות בחיים שמפריעות לו?

אם אדם מרגיש צער - לא צער הגוף, אלא יסורים פנימיים - מכל נקודה בחיים [בנו חולה, כואב לו הלב וכו'], הוא עדיין לא הגיע לשלמות המדרגה הזו.

ודאי שכדי להגיע לשם, נדרשת מהאדם עבודה עצומה, וכל אחד ואחד צריך לנסות לקחת את הדברים ולהתקדם בהם ככל שיוכל, אבל הנקודה השווה והפנימית של

הדברים היא, להגיע למהלך אחד פנימי של חיים עם אמונה פשוטה בבורא עולם, ללא שום שאלות. כל מה שעובר על האדם הוא מקבל בשמחה כפשוטו, מכח האמונה הברורה של "הוא אמר ויהי", והקב"ה יודע מה הוא עושה.

עסקנו בפרקים הראשונים בענין האמונה. "בא חבקוק והעמידן על אחת - וצדיק באמונתו יחיה", זו ההכרה הפנימית של האמונה, שאין שום שאלות! לא רק אמונה שיש בורא עולם, ולא אמונה בהרגשה מוחשית שהקב"ה נמצא עמו, אלא אמונה כזו שמכוחה אדם חי רגוע ושלו כל ימיו!

כפי שאמרנו "פורים" הוא בגימטריא "שאלה", ויש להוסיף שהוא גם בגימטריא "שלו", כי כשאדם מבטל את כל השאלות שלו - יש לו שלוה אמיתית, "מנוחת אמת ואמונה, מנוחת שלום ושלוה ". אין דבר אחר פנימי יותר במושגים של נברא. במדרגה זו מבטל האדם את כל כולו לקב"ה, לא שואל כלום, אלא הולך עם הקב"ה בתמימות.

ככל שהנברא קרוב יותר להשגה שאין לו שום שאלות, והוא שמח עם הנהגת הבורא בכל עת ובכל שעה - הוא קרוב לה' אלוקיו, וככל שהוא רחוק ממנה, כך יתרחק מבורא העולם.

המטרה אחת: "אתהלך לפני ה' בארצות החיים"!

בעומדנו לקראת סיום, נתבונן מעט ביוצא מכל דברינו.

דרכנו לאורך כל הדרך במהלך שמטרתו אחת ויחידה: להביא את האדם למצב שיהיה דבוק ומקושר בבורא עולם!

מתוך קריאת ולימוד הדברים, צריך הלומד לצאת, עד כמה שאפשר, עם נקודה אחת פשוטה: ראשית, אין מה לעשות בחיים חוץ מלעבוד את הקב"ה ולהיות קרוב אליו באמת!

ודאי שמכאן ואילך עליו להמשיך ולעבוד בדרכים שנתבארו בהרחבה, אך אם קנה אדם לעצמו לכל הפחות את "רושם" הדברים, עליו לצאת מכאן עם נקודה אחת פשוטה, שאין מה לעשות כאן בעולם הזה מלבד לעבוד ה'! ולא מצד עבודת בטול הגשמיות, אלא מכח טהרת הנפש שאדם מרגיש בלבו את קיום דברי החכם מכל אדם: "הבל הבלים אמר קהלת".

מרן המשגיח, ר' יחזקאל לוינשטיין זצ"ל, התבטא פעם ואמר, שכל יהודי צריך לכתוב בדם לבבו את הפסוק "הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל", כלומר לא רק להאמין לשלמה המלך. ודאי שצריך גם אמונת חכמים, אבל אדם צריך להרגיש במוחש שאין מה לעשות כאן בעולם לא כסף, לא זהב, לא אוכל ולא שאר עניני העולם הזה! ודאי

שכשאדם אוכל הוא חש הנאה רגעית וחולפת, אבל צריכה להיות לו הרגשת חסר נורא, תחושה שאין כאן מה לעשות בעולם, חוץ מאשר לעבוד את הקב"ה ולהיות קרוב אליו! ענין זה אינו שייך דוקא לבעלי מדרגה גבוהה. כל מי שמתבונן מעט בבריאה, רואה את התהפוכות שהעולם עובר יום יום, שעה שעה. הכל מבולבל, אין יציבות לשום דבר, כפשוטו! מתוך כך עליו להגיע להכרה הפשוטה שאין מה לעשות בחיים: או לעבוד את הקב"ה, או, חלילה, אבדון!

זוהי הנקודה הפשוטה שאדם צריך להשריש בלבו פנימה: מצד אחד את נקודת השלילה שאין מה לעשות כאן בעולם, ומצד שני את נקודת החיוב האמיתית, שיש מה לעשות: ניתן להיות קרוב לבורא עולם כאן בעולם הזה!

כלומר, אדם צריך לבסס את עבודתו על נקודה אחת פשוטה: שלילה גמורה של העולם, וכניסה אמיתית להבנה שיש מה לעשות בחיים, "אתהלך לפני ה' בארצות החיים" - זה כל מה שיש לעשות כאן בעולם, להתהלך עם הקב"ה בלבד!

ודאי שהדרך להגיע לכך היא ע"י לימוד התורה וקיום תרי"ג מצוותיה על כל פרטיהן ופרטי פרטיהן, אבל המטרה היא אחת: לחיות עם בורא עולם! אין שום דבר אחר בחיים - או להיות עם הבורא עולם, או כלום!

"גם כי אלך בגיא צלמוות לא אירא רע כי אתה עמדי" (תהלים כג, ד). אם לא חיים עם בורא עולם, זהו מצב של "צלמוות"! "צלמוות" פירושו צל ומוות. צל הוא העדר, כלום. היכן הוא אותו "גיא צלמוות"?

מי שקצת מתבונן, רואה מיד שעולמנו הוא כפשוטו "גיא צלמוות"! הכל כאן צל שחולף. אם יש לאדם את ה"כי אתה עמדי" - יש לו הכל, ואם אין לו את ה"כי אתה עמדי" - הוא ריק מכל וכל.

צריך להגיע להכרה ברורה, עד כמה שניתן, שאף אם יש לאדם קנייני העולם הזה - משפחה וכו' - אלה הם דברים נעימים, אבל לא התכלית!! התכלית היא אחת: להשתמש בכל ענייני ותענוגי העוה"ז כדי להתקרב לבורא עולם!

המטרה היא אחת, אבל הדרכים להגיע אליה משתנות מאדם לאדם. ההדרגה שאדם עובד עם עצמו, אינה ההדרגה שנדרשת בשעה שהוא עובד עם בני ביתו, או עם אחרים. ברור שלא כל נקודה מתאימה לכל אחד ואחד, ועל כל נקודה נדרשת מהאדם התבוננות בצירוף תפילה מעומק הלב.

יזכנו הקב"ה שכל מעשינו כאן יהיו לתועלת, וכל אחד יקבל את מה שהוא צריך לקבל, ונזכה כולנו יחד להתקרב לבורא עולם ולעשות לו נחת רוח, כדברי חכמינו ז"ל (ברכות יז ע"א): "אשרי מי שגדל בתורה ועמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו".